

สำนักงานบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ระดับการประเมินคุณภาพ

ต่ำเยี่ยม

ดีมาก

ดี

ปานกลาง

ผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือน
ในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วราภรณ์ ดวงแสง

คุณฉันทิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารศาสตร์
สำนักบริหารและพัฒนวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2553

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

ใบรับรองคุณวุฒิบัตร

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ปริญญาปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารศาสตร์

ชื่อเรื่อง

ผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือน

ในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดย

วราภรณ์ ดวงแสง

พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.เทพ พงษ์พานิช)

วันที่ 29 เดือน มี.ค. พ.ศ. 53

กรรมการที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย ปัญญาดี)

วันที่ 29 เดือน มี.ค. พ.ศ. 53

กรรมการที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรารธนา ยศสุข)

วันที่ 29 เดือน มี.ค. พ.ศ. 53

กรรมการที่ปรึกษา

(ดร.เมธี พยอมยงค์)

วันที่ 29 เดือน มี.ค. พ.ศ. 53

ประธานกรรมการประจำหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย ปัญญาดี)

วันที่ 29 เดือน มี.ค. พ.ศ. 53

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการรับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์ ดร.เทพ พงษ์พานิช)

ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

วันที่ 2 เดือน เม.ย. พ.ศ. 53

ชื่อเรื่อง	ผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ชื่อผู้เขียน	นางสาววราภรณ์ ควงแสง
ชื่อปริญญา	ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารศาสตร์
ประธานกรรมการที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.เทพ พงษ์พานิช

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์การท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน หน่วยในการวิเคราะห์ (unit of analysis) คือครัวเรือน ผู้ให้ข้อมูลคือ หัวหน้าครัวเรือนในพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอปายจำนวนทั้งสิ้น 376 ครัวเรือน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือแบบสอบถาม (questionnaire) ที่สร้างขึ้นให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และผ่านการตรวจสอบความตรงของเนื้อหาและทดสอบความเชื่อมั่น ผลการทดสอบความเชื่อมั่นปรากฏค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเพื่อวัดการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในกิจกรรมการท่องเที่ยว มีค่าเท่ากับ 0.96 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในการวัดการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว มีค่าเท่ากับ 0.96 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในการวัดการมีผู้อำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว มีค่าเท่ากับ 0.84 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในการวัดความคาดหวังจากการท่องเที่ยว มีค่าเท่ากับ 0.97 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในการวัดผลกระทบของการท่องเที่ยว มีค่าเท่ากับ 0.92 และค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งหมด มีค่าเท่ากับ 0.98 จากนั้นจึงนำแบบสอบถามที่ได้ไปทำการเก็บข้อมูลกับหัวหน้าครัวเรือน

ผลการศึกษาพบว่า ปี 2550 อำเภอปาย มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมด 169,910 ล้านคน มีอัตราการเติบโตของการท่องเที่ยว จากปี 2549 – 2550 ร้อยละ 42.29 นักท่องเที่ยวมีระยะเวลาพำนักเฉลี่ย 2.84 วัน และจากจำนวนนักท่องเที่ยว คืนพัก และการใช้จ่ายแต่ละวันประมาณ 1,655.57 บาท ก่อให้เกิดรายได้จากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวน 771.89 ล้านบาทต่อปี

คร้วเรือนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยวในระดับมาก โดยเฉพาะในการแก้ไขปัญหาค่าความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในท้องถิ่น รองลงมาเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในระดับปานกลางในด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว การประเมินผลการพัฒนาท่องเที่ยวในท้องถิ่น การกำหนดระเบียบการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น การจัดระเบียบร้านค้าในแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาค่าความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวการวางแผนการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การวางแผนป้องกันปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว การให้บริการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหามลภาวะจากการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ตลอดจนการประเมินผลความต้องการของท้องถิ่นที่มีต่อการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังพบว่า คร้วเรือนมีส่วนร่วมน้อยในการกำหนดคบทลงโทษผู้กระทำความผิดระเบียบในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การให้บริการด้านการท่องเที่ยว การให้บริการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาราคาและค่าครองชีพแก่ท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในระดับน้อยที่สุดในประเด็นการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

ปัจจัยสำคัญที่สามารถทำนายความสัมพันธ์ที่มีต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของคร้วเรือนพบว่า ตัวแปรอิสระ 6 ตัวแปร คือ 1) การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว 2) จำนวนสมาชิกในคร้วเรือน 3) จำนวนสมาชิกในคร้วเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว 4) ระดับการศึกษาของหัวหน้าคร้วเรือน 5) ระยะเวลาอาศัยในชุมชน และ 6) การมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับมาก ($R=0.876$, $P<0.05$) สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระที่กล่าวมาข้างต้นกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้ร้อยละ 76.70

การศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของคร้วเรือน พบว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักทั้งในด้านผลกระทบและการปรับตัวของคร้วเรือนต่อการย้ายถิ่น โดยกรณีที่คร้วเรือนไม่มีการเปลี่ยนแปลงใน 7 คือ การย้ายถิ่น การใช้แรงงานของสตรีและการใช้เวลาของสตรี การทำงานนอกบ้านของสมาชิกคร้วเรือนที่เป็นสตรีภายหลังจากการท่องเที่ยว ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในคร้วเรือนกับคนในท้องถิ่น ความต้องการในการบริโภคสินค้าและบริการของคร้วเรือนภายหลังจากการท่องเที่ยว รูปแบบและความสัมพันธ์ทางสังคมและสังคมความรู้สึกร่วมของคนในคร้วเรือนต่อความมีน้ำใจของคนในท้องถิ่น และการใช้ภาษาของสมาชิกในคร้วเรือนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน พบว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) ซึ่งสามารถทำนายความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน ได้ร้อยละ 47.40 ($R^2 = 0.474$; $\alpha < 0.05$)

ข้อเสนอแนะในระดับนโยบายจากผลการศึกษาคือ 1) ควรให้ความสำคัญกับนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการพัฒนาการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนที่มีการท่องเที่ยว 2) ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่ม/ชมรมท่องเที่ยวหรือการจัดตั้งธุรกิจชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว 3) ควรมีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) ของแหล่งท่องเที่ยว 4) ควรมีมาตรการในการจัดผังเมือง ส่วนข้อเสนอแนะในระดับปฏิบัติ 1) ควรมีการนำแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) มาใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวในอำเภอปาย 2) ควรมีการบรรจุเนื้อหาในเรื่องการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในสถาบันอุดมศึกษา 3) ควรเพิ่มศักยภาพในการรับรู้ข่าวสารและการให้ความรู้แก่ครัวเรือนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว 4) ควรมีการร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชน และ 5) ควรมีการใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

Title	Impacts of Tourism and Household Adaptation on Dense Tourist Attractions: A Case Study of Pai District, Mae Hong Son Province, Thailand
Author	Miss Varaphorn Duangsaeng
Degree of	Doctor of Philosophy in Administrative Science
Advisory Committee Chairperson	Associate Professor Dr. Thep Phongphanitch

ABSTRACT

The objectives of this study were to investigate the following: 1) tourism situations; 2) household participation in tourism activities; 3) factors related to household participation in tourism activities; 4) impacts of tourism and household adaptation when confronting impacts of tourism; and 5) relationships between tourism activity participation and impacts of tourism on households. Households were unit of analysis in this study. Respondents in this study consisted of 376 household heads in tourism attractions of Pai district, Mae Hong Son province. A set of questionnaires passing content consistency and reliability tests was used for data collection. The reliability values of the questionnaire on household participation in tourism activities, perception on tourism benefits, convenience facilitators on tourism, tourism expectation, and impact of tourism were 0.96, 0.96, 0.84, 0.97 and 0.92, respectively. As a whole, the reliability value of the questionnaire was 0.9868

Results of the study on tourism situations in Pai district in 2007 showed that there were 169,910 tourists visiting Pai district with the tourist growth rate in 2006-2007 of 42.29 percent. It was found that tourists stayed at Pai district for 2.84 days with the expenses of 1,655.57 baht on average. This created income earned from tourism activities for 771.89 million baht. Most of the households had a high level of participation in problem solving on the conflicts between tourism and local people as well as problems arised from tourism. However, they had a moderate level of participation in the following: 1) tourism activities; 2) determination of rules and regulations on tourist spots and local environment maintenance; 3) store management in tourism spots; 4) assessment of impacts arised from tourism activities; 5) problem solving on life and property security of tourists; 6) planning of local tourism; 7) determination of rules and

regulations of local tourism; 8) planning on the prevention of problems arised from tourism; 9) provision of tourism services; 10) problem solving on pollution arised from local tourism; and 11) needs assessment of the community on tourism activities facilitation. Besides, it was found that the households had a low level of participation in the following: 1) determination of punishment for people committing mistakes in local tourism; 2) provision of tourism services; and 3) problem solving on local cost of living. It was also found that the households had a lowest level of participation in the establishment of group or an organization concerning with local tourism.

Important factors or independent variables which were able to predict the relationships towards tourism activities participation of households were: 1) perception of tourism benefits; 2) number of household members; 3) number of household members working on tourism; 4) level of educational attainment of household heads; 5) length of stay in the community; and 6) there was a relationship between convenience facilitators in tourism activities participation and a high level of tourism activities participation. ($R=0.876$) This could explain the relationships between independent variables as mentioned and tourism activities participation with a statistical significance level of 76.70 percent.

With regards to impacts of tourism on household adaptation in terms of migration, it was found that the following had no change: 1) migration; 2) woman workforce and women's time spending; 3) women working outside their homes after the occurrence of tourism in the community; 4) relationships between household members and local people; 5) needs for product and service consumption of household members after the occurrence of tourism; 6) form and social relationship; and 7) shared consciousness of household members towards the hospitality of local people; and 8) language using of household members.

For an analysis of factors related to the relationships between tourism activities participation and impacts of tourism on households, it was found that there was a statistically significant relationship between tourism activities participation and impacts of tourism on households ($P<0.05$). This could predict the relationship between tourism activities participation and impact of tourism on households for 47.40 percent ($R^2 = 0.474$; $\alpha<0.05$).

The following were suggested in the policy level: 1) the importance of tourism development policy should be emphasized together with the development of household

participation in the community having tourism activities; 2) establishment of a group or an organization on tourism or community enterprise on tourism should be promoted; 3) the determination of carrying capacity of tourism spots should be done; and 4) urban planning measure should be prepared. Other suggestions were as follows: 1) in the practice level, the concept of Community-Based Tourism should be used as a basis for tourism development in Pai district; 2) the content on tourism participation development should be contained in the curricular program on tourism in the higher education level; 3) the potential on news or information perception should be promoted and extension of knowledge on tourism to households should be done; 4) it should have an organization responsible for security; 5) it should have continual coordination among concerned agencies for the improvement and development of tourist spots for sustainability of tourism resources in the community; and 6) tools on environmental economics should be used in the management of natural resources and environment in tourist spots.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาอย่างสูงจาก รองศาสตราจารย์ ดร. เทพ พงษ์พานิช ประธานกรรมการที่ปรึกษาคุณุณิพนธ์ ที่ให้โอกาสในชีวิต ตลอดจนกรุณาให้คำแนะนำ คำปรึกษา งานงานวิจัยเสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย ปัญญาดี กรรมการที่ปรึกษาคุณุณิพนธ์ที่ได้ให้คำปรึกษา ตรวจสอบแก้ไขงานอย่างละเอียด และคำแนะนำเป็นอย่างดี ตลอดจนให้โอกาสในการทำงาน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปรรารถนา ยศสุข และดร.เมธี พยอมยงค์ กรรมการที่ปรึกษาคุณุณิพนธ์ที่ได้รับเป็นกรรมการที่ปรึกษาคุณุณิพนธ์ ให้คำปรึกษา ตรวจสอบแก้ไขงาน คอยแก้ไขจุดบกพร่อง และให้คำแนะนำเป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

กราบขอบพระคุณคณาจารย์วิทยาลัยบริหารศาสตร์ และครูบาอาจารย์ที่ไม่ได้กล่าวนามทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้

ขอกราบขอบพระคุณ คุณดาดี ยอดใจ คุณพ่อมังกรและคุณแม่จันทร์พอง ดวงแสง ที่เป็นกำลังใจให้ทุนในการศึกษาต่อครั้งนี้ ตลอดจนแบ่งเบาภาระในการเลี้ยงดูบุตรและให้ทุกอย่างในชีวิต ขอขอบคุณ คุณณฤพล อัฐวงศ์ ที่ร่วมเดินทางในทุกเส้นทาง ให้กำลังใจและให้คำปรึกษาเป็นอย่างดี ขอขอบคุณรอยยิ้ม และกำลังใจจาก คณ.ณภัท อัฐวงศ์ บุตรสาว

ขอขอบคุณคุณ ชุติรส เชาวสุโข คอยช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกด้านเอกสารในการศึกษาต่อครั้งนี้

ขอบคุณหัวหน้าคร้วเรือน นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการในอำเภอปายทุกท่าน ได้กรุณาให้ข้อมูลในการตอบแบบสอบถาม

ขอขอบคุณ พี่ๆ ร่วมรุ่นทุกท่าน สำหรับข้อคิดเห็น กำลังใจ และความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกันตลอดระยะเวลาในการศึกษา

ท้ายที่สุดนี้ขอขอบคุณ โครงการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่ได้อำนวยความสะดวกในการประสานงานในการศึกษาต่อในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ ที่นี้เป็นอย่างสูง

วราภรณ์ ดวงแสง

มีนาคม 2553

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
Abstract	(6)
กิตติกรรมประกาศ	(9)
สารบัญตาราง	(14)
สารบัญแผนภาพ	(15)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
ปัญหาการวิจัย	6
วัตถุประสงค์การวิจัย	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
ขอบเขตและข้อจำกัดของงานวิจัย	11
นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ	12
บทที่ 2 การตรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	18
ข้อมูลพื้นฐานในการท่องเที่ยว	19
ความหมายการท่องเที่ยว	19
ความสำคัญของการท่องเที่ยว	21
องค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยว	27
แนวคิดเกี่ยวกับวงจรชีวิตของการท่องเที่ยว	36
แนวคิดและทฤษฎีกระแสหลักในการท่องเที่ยว	39
นโยบายและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะที่ผ่านมา	39
แนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยว	48
แนวคิดและทฤษฎีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ	56
แนวคิดและทฤษฎีกระแสทางเลือกในการท่องเที่ยว	66
แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	66
แนวคิดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่	75
แนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนคนยากจน	93
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	99

แนวคิดการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วม	105
แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	106
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับผลกระทบการท่องเที่ยว	109
ผลกระทบทางเศรษฐกิจ	109
ผลกระทบทางสังคม	115
ผลกระทบทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	122
ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม	125
แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของสังคม	130
ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่	130
ทฤษฎีระบบเปิด	135
ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน	137
ทฤษฎีว่าด้วยการจัดสรรเวลา	141
ทฤษฎีการย้ายถิ่น	143
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	146
กรอบแนวคิดในการวิจัย	154
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	162
สถานที่ดำเนินการวิจัย	162
ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง	163
เครื่องมือและการพัฒนาเครื่องมือ	165
การทดสอบเครื่องมือ	173
การวิเคราะห์ข้อมูล	174
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์	176
ตอนที่ 1 สถานการณ์การท่องเที่ยว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน	176
ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน	179
ตอนที่ 3 ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน	186
ตอนที่ 4 ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือน ในการเผชิญกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว	215
ตอนที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน	230

บทที่ 5 สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ	235
อภิปรายผลการวิจัย	241
ข้อเสนอแนะ	251
ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย	251
ข้อเสนอแนะในระดับปฏิบัติ	253
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	254
บรรณานุกรม	256
ภาคผนวก	267
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลครัวเรือน	268
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลผู้ประกอบการ	289
ภาคผนวก ค เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยว	301
ภาคผนวก ง สรุปการสัมภาษณ์	312
ภาคผนวก จ ประวัติผู้วิจัย	317

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
1	เปรียบเทียบอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเกี่ยวกับสินค้าส่งออกหลักของไทยระหว่าง พ.ศ.2539 – 2541	22
2	ลักษณะที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจสองระดับ	62
3	ตัวอย่างดัชนีบ่งชี้ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว	84
4	ตัวดัชนีบ่งชี้ผลกระทบการท่องเที่ยว ตามแนวคิดการจัดการเชิงระบบ	91
5	ผลการสังเคราะห์ทฤษฎีและตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยว และการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษา อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน	152
6	รายละเอียดในการดำเนินการวิจัย	170
7	จำนวนและร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามการมีส่วนร่วม	183
8	จำนวนและร้อยละของครัวเรือน จำแนกตามระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว	186
9	จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามระดับการศึกษา	187
10	จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามอาชีพหลัก	188
11	จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามรายได้จากอาชีพหลัก	189
12	จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามระยะเวลาอาศัยในชุมชน	190
13	จำนวนและร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามจำนวนสมาชิกในชุมชน	191
14	จำนวนและร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว	194
15	จำนวนและร้อยละของครัวเรือน จำแนกตามระดับการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว	196
16	จำนวนและร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามความคาดหวังจากการท่องเที่ยว	199
17	จำนวนและร้อยละของครัวเรือน จำแนกตามระดับความคาดหวังจากการท่องเที่ยว	202
18	จำนวนและร้อยละของครัวเรือน จำแนกตามการมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว	203
19	ความสัมพันธ์รายคู่ระหว่างตัวแปรอิสระ	204
20	ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอนของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว	207

ตาราง

หน้า

21	สรุปผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในกิจกรรมการท่องเที่ยว	214
22	สรุปภาพรวมการเปลี่ยนแปลง	229
23	ผลการวิเคราะห์ถดถอยเชิงเส้นของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวกับการผลกระทบท่องเที่ยว	231

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพ		หน้า
1	ระบบการท่องเที่ยว	28
2	องค์ประกอบของสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว	33
3	ความน่าประทับใจของทรัพยากรการท่องเที่ยว	35
4	วงจรชีวิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ในตลาด	36
5	ขั้นตอนตามทฤษฎีวิถีวงจรชีวิตของแหล่งท่องเที่ยวตามแนวคิดของ Butler	38
6	การขยายตัวทางเศรษฐกิจ	64
7	ขั้นตอนการพัฒนาเศรษฐกิจของ Ranis and Fei	65
8	องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	72
9	ความสัมพันธ์ระหว่างความยั่งยืนทางนิเวศและความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ	74
10	วงจรพัฒนาของแหล่งท่องเที่ยว	86
11	ตัวแปรด้านสังคมจิตวิทยาของขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว	87
12	ปัจจัยกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว	88
13	วงจรการมีส่วนร่วม	104
14	กรอบแนวคิดในการวิจัย	161

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญของหลาย ๆ ประเทศ มีการเติบโตขึ้นอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง และพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่อันเป็นผลจากความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทางด้านเทคโนโลยี ด้านคมนาคม และโทรคมนาคม จากการศึกษาตัวเลขทางสถิติพบว่า ผู้เดินทางท่องเที่ยวทั่วโลกมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากในปี พ.ศ. 2520 ที่มีผู้เดินทางท่องเที่ยวทั่วโลกเพียงจำนวน 69 ล้านคน เพิ่มขึ้นเป็น 286 ล้านคนในปี พ.ศ. 2523 และในปี 2538 มีผู้เดินทางท่องเที่ยวทั่วโลกถึง 567 ล้านคน และเพิ่มขึ้นถึง 703 ล้านคนในปี พ.ศ. 2545 จากการประมาณการขององค์การท่องเที่ยวโลก (WTO) พบว่าจำนวนผู้เดินทางท่องเที่ยวทั่วโลกเพิ่มขึ้น 937 ล้านคนในปี พ.ศ. 2553 โดยมีอัตราการเติบโตของการท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยต่อปี ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2538-2553 เท่ากับร้อยละ 4.7 ซึ่งอัตราการเติบโตดังกล่าวก่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวในปี 2543 ถึง 527 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ (มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด และคณะ, 2540: (1-1)- (1-2)) และในปี 2551 ได้ก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นเป็น 924 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ (World Tourism Organization, 2009: ระบบออนไลน์)

ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงและแปซิฟิก มีการขยายตัวของการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีต โดยมีอัตราการเติบโตสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง อัตราการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวในช่วงปี พ.ศ. 2503-2538 ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงและแปซิฟิกมีอัตราการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวสูงสุดเฉลี่ยร้อยละ 11.3 ต่อปี และจากรายงานของสมาคมการท่องเที่ยวภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก หรือ PATA ระบุว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในแถบเอเชียแปซิฟิก อาจเริ่มฟื้นตัวได้ในช่วงปลายปี 2009 นี้ โดยในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเพิ่มขึ้นเป็นเกือบ 77 ล้านคนภายในปี 2011 เพิ่มขึ้นจากตัวเลข 62 ล้านคนเมื่อปี 2007 (Voice of America , 2009: ระบบออนไลน์) ถึงแม้ว่าแนวโน้มการขยายตัวชะลอลงเล็กน้อย แต่ยังคงก่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้ประมาณ 69 พันล้านเหรียญสหรัฐ ในปี พ.ศ. 2538

จากการคาดคะเนอัตราการเติบโตของการท่องเที่ยวโดยองค์การท่องเที่ยวโลก (WTO) ในช่วงปี พ.ศ. 2533 ถึงปี พ.ศ. 2553 ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงและแปซิฟิกก็ยังเป็นภูมิภาคที่มีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 6.7 ต่อปี ซึ่งสูงกว่าอัตราการเจริญเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลก โดยมีนักท่องเที่ยวที่มาเยือนจำนวน 190 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2553

ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีนักท่องเที่ยวจำนวน 29 ล้านคนในปี พ.ศ. 2538 คิดเป็นร้อยละ 35.4 ของทั้งภูมิภาค โดยในปี 2006 ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีรายได้จากการท่องเที่ยวหมุนเวียนถึง 44 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (United Nations ESCAP, 2009: ระบบออนไลน์) นอกจากนี้ประเทศทางแถบเอเชียตะวันออกเฉียงและเอเชียแปซิฟิก ยังมีปริมาณนักท่องเที่ยวที่เดินทางออกนอกประเทศในปริมาณที่เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากการเพิ่มจำนวนของชนชั้นกลางที่มีรายได้เพิ่มขึ้นโดยส่วนใหญ่เป็นประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น จีน ญี่ปุ่น ฯลฯ โดยองค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้พยากรณ์การเติบโตด้านการท่องเที่ยวของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงและแปซิฟิกไว้ว่าในปี พ.ศ. 2563 มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้ถึง 397 ล้านคน มีอัตราส่วนการขยายตัวประมาณร้อยละ 6.5 ซึ่งสูงกว่าอัตราส่วนการขยายตัวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปท่องเที่ยวในภูมิภาคอื่น ๆ เกือบทั้งหมด และอัตราการขยายตัวสูงกว่าอัตราเฉลี่ยการขยายตัวของนักท่องเที่ยวโลกเกือบ ร้อยละ 2.5 ทั้งนี้ การเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั่วโลกในปี พ.ศ. 2563 มีมากถึง 1,561 ล้านคน มีอัตราส่วนการขยายตัวประมาณ ร้อยละ 4.1 ระหว่างปี พ.ศ. 2538-พ.ศ. 2563 และการเดินทางของนักท่องเที่ยวระยะไกลที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงและแปซิฟิกขยายตัวประมาณ ร้อยละ 6.2 ต่อปี ส่วนการเดินทางท่องเที่ยวภายในภูมิภาคขยายตัวประมาณ ร้อยละ 6.6 ต่อปี (เสรี วังไพจิตร และคณะ, 2547: 24)

ประเทศไทยนับเป็นประเทศที่มีพัฒนาการด้านการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว ใน 4 ทศวรรษที่ผ่านมาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย เจริญเติบโตขึ้นจากจำนวนนักท่องเที่ยวเพียง 81,340 คน มีรายได้ 196 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2503 (เสรี วังไพจิตร และคณะ, 2547: 24) เพิ่มขึ้นเป็น 2.4 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2528 และในปี พ.ศ. 2530 มีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเป็น 3.5 ล้านคน จนกระทั่งในปี 2538 มีนักท่องเที่ยวต่างชาติถึง 6.95 ล้านคน พ.ศ. 2539 มีนักท่องเที่ยวต่างชาติประมาณ 7.2 ล้านคน (มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ, 2540: (1-18)) และเพิ่มเป็น 10.80 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2545 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2547: ระบบออนไลน์) ในปีพ.ศ.2548 มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยจำนวน 13.82 ล้านคน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2549: ระบบออนไลน์) และในปีพ.ศ. 2551 มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยจำนวน 14.54 ล้านคน (สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, 2552: ระบบออนไลน์) โดยนักท่องเที่ยวต่างชาติมีอัตราการเพิ่มขึ้นถึง 5.6 เท่า ภายในระยะเวลาสองทศวรรษเมื่อเทียบจำนวนนักท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2528 กับปี พ.ศ. 2548 และเพิ่มเป็น 6 เท่าเมื่อเทียบกับปี พ.ศ.2551

เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นกิจการที่ประกอบด้วยธุรกิจหลายประเภท มีทั้งธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องทั้งทางตรง เช่น ธุรกิจด้านการขนส่ง ที่พักอาศัย แหล่งท่องเที่ยว อาหาร และธุรกิจที่เกี่ยวข้อง เช่น การผลิตสินค้าต่าง ๆ ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สิ่งเหล่านี้

เป็นสิ่งสำคัญต่อการท่องเที่ยว ทำให้การท่องเที่ยวมีบทบาทต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ กล่าวคือ การท่องเที่ยวเป็นแหล่งที่มาของรายได้เงินตราต่างประเทศ ในลักษณะของการขายทรัพยากรธรรมชาติ การท่องเที่ยวยังมีบทบาทต่อการสร้างงานและกระจายรายได้ การเสริมสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้แก่พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว (วรรณ วลัยวานิช, 2546: 20-21) นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งที่มาของเงินตราต่างประเทศ ลดปัญหาการขาดดุลการชำระเงินระหว่างประเทศ ช่วยสร้างอาชีพและการจ้างงาน ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของท้องถิ่น ตลอดจนก่อให้เกิดการกระตุ้นการผลิต (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548: 37-38)

นอกจากนั้นผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ รายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศ ซึ่งการท่องเที่ยวของไทยสามารถสร้างรายได้สูงถึงร้อยละ 14 ของรายได้จากการส่งออกทั้งหมด และคิดเป็นร้อยละ 49 ของรายได้จากภาคบริการ รายได้ของการท่องเที่ยวของไทยเพิ่มขึ้นจาก 78,859 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2531 เป็น 190,765 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2538 เป็นการเพิ่มเกือบเท่าตัวภายใน 7 ปี และเพิ่มขึ้นเป็น 547,781.81 ล้านบาท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2551: ระบบออนไลน์) ในปีพ.ศ. 2550 เพิ่มขึ้น 7 เท่าตัว ภายในระยะเวลา 2 ทศวรรษ อย่างไรก็ตามค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวต่อวันแทบไม่เพิ่มขึ้นเลย ค่าใช้จ่ายที่คิดค่าเงินคงที่มีแนวโน้มลดลง กล่าวคือถ้าปรับค่าเงินในอดีตทุก ๆ ปี ให้เท่ากับค่าของปี พ.ศ. 2537 ปรากฏว่า ค่าใช้จ่ายต่อหัวของนักท่องเที่ยวต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2513 เท่ากับ 3,197.2 บาทต่อวัน เพิ่มสูงสุดในปี พ.ศ. 2535 เป็น 3,688 บาทต่อวันและลดลงเล็กน้อยเป็น 3,660 บาทต่อวันในปี พ.ศ. 2538 ในส่วนของมูลค่าเพิ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว พบว่า ในปี พ.ศ. 2545 อุตสาหกรรมโรงแรมในประเทศไทยมีโรงแรมและที่พักกว่า 3,700 แห่ง มีจำนวนห้องพักรวมกันไม่น้อยกว่า 230,000 ห้อง มีการจ้างงานโดยตรงกว่า 154,000 คน และจากการศึกษาในปี พ.ศ. 2545 พบว่าอุตสาหกรรมโรงแรมของไทยสามารถสร้างรายได้ปีละไม่ต่ำกว่า 170,000 ล้านบาท สร้างมูลค่าเพิ่มประมาณ 89,000 ล้านบาท โดยแรงงานหนึ่งคนสร้างมูลค่าเพิ่มได้ 579,457 บาท และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มต่อห้องได้ 373,575 บาท เสียภาษีทางอ้อมทั้งสิ้น 10,113 บาท ซึ่งประมาณครึ่งหนึ่งของมูลค่าเพิ่มเป็นค่าจ้าง (44,599 ล้านบาท) คิดเป็นมูลค่าเพิ่มที่เก็บไว้ในประเทศร้อยละ 97 ของมูลค่าเพิ่มทั้งหมด เป็นมูลค่าเพิ่มที่ตกอยู่กับชาวต่างชาติจำนวน 2,356 ล้านบาท (มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ, 2546: 5-6) และในปี 2550การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศถึง 547,781.81 ล้านบาท โดยนักท่องเที่ยวมีวันพักเฉลี่ย 9.19 วัน และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวัน 4,120.95 บาท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2551: ระบบออนไลน์)

จากที่กล่าวมาข้างต้นอาจสรุปได้ว่าถึงแม้การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ (จารุวรรณ แดงบุปผา, 2537: 21) เพราะความเชื่อพื้นฐานว่า การท่องเที่ยวสามารถแก้ไขปัญหาความยากจน (Pro Poor) และเป็นประโยชน์อย่างมหาศาลแก่ประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง แต่ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวก็มีผลกระทบในทางลบเช่นกัน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548: 41-42) โดยเฉพาะการพิจารณาผลประโยชน์จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่กล่าวมาข้างต้น มักได้รับการท้วงติงว่าเป็นการพิจารณาผลที่เกิดขึ้นในทางเศรษฐกิจเป็นหลัก และเป็นผลที่เกิดขึ้นโดยภาพรวม ไม่ได้พิจารณาถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมด้านสังคม วัฒนธรรม รวมทั้งความไม่เสมอภาคของประชาชนในท้องถิ่นในการได้รับประโยชน์ในด้านรายได้ การมีงานทำที่เกิดจากการท่องเที่ยวในท้องถิ่น รายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไม่ได้ตกแก่ระบบเศรษฐกิจในท้องถิ่นหรือแหล่งท่องเที่ยวในปริมาณและอัตราที่สูงมากเท่าที่ควร รวมทั้งภาพสะท้อนเกี่ยวกับการจ้างงานที่เพิ่มขึ้นในท้องถิ่นอันเนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวก็มีลักษณะกระจายที่ไม่น่าพอใจ เพราะงานที่เพิ่มขึ้นส่วนใหญ่เป็นงานเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม ประชาชนในท้องถิ่นส่วนหนึ่งไม่มีโอกาสหรือมีโอกาสน้อย ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนในท้องถิ่นขาดความรู้ ความสามารถ ทักษะ ประสบการณ์และเงินทุนในการดำเนินงาน ดังนั้นผู้เป็นเจ้าของกิจการส่วนใหญ่จึงเป็นแรงงานจากภายนอกท้องถิ่น (เทพ พงษ์พานิช และเฉลิมชัย ปัญญาดี, 2542: 18)

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ที่เป็นตัวเงินอย่างมหาศาล แต่ผลของการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวนั้นยังไม่ชัดเจนว่ากระจายไปสู่ชาวบ้านมากน้อยเพียงใด จากผลการวิจัยของมิ่งสรรพ ขาวสะอาด (2537: มปน.) พบว่า การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดปัญหาด้านการกระจายรายได้ ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวมิได้กระจายไปอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะระหว่างธุรกิจขนาดใหญ่กับขนาดเล็ก คนในท้องถิ่นไม่ได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์จากการส่งเสริมการท่องเที่ยว จากการศึกษาของเพียงจันทร์ ลิขิตเอกราช (2535: 102-104) พบว่า ในการจัดงานเทศกาลไม้ดอกไม้ประดับในปี 2535 มีรายจ่ายในการจัดการของรัฐและเอกชน ฝ่าละประมาณ 1 ล้านบาทโดยไม่รวมแรงอาสาสมัครต่างๆ โดยเฉพาะชาวบ้านที่เข้ามาร่วมขบวนแห่ ตลอดช่วงการจัดงาน 3 วัน ได้สร้างรายได้ทั้งหมดเป็นเงิน 105 ล้านบาท ซึ่งเพิ่มจากรายได้ในฤดูกาลปกติประมาณ 45 ล้านบาท ดังนั้น ทุกๆ บาทที่ลงทุนไป ได้ผลตอบแทนประมาณ 20 บาท ซึ่งนับว่าเป็นผลตอบแทนที่สูงมาก อย่างไรก็ตามในจำนวนเงิน 45 ล้านบาทนี้ ธุรกิจโรงแรมได้รับมากที่สุด คือเป็นเงินค่าที่พักประมาณ 11 ล้านบาท หรือ ร้อยละ 24 ในจำนวนนี้เป็นรายได้ของโรงแรมขนาดใหญ่ 9 ล้านบาท หรือร้อยละ 85 ของโรงแรมทั้งหมด (มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, 2537: มปน.) จากที่

กล่าวมาเห็นได้ว่ารายได้จากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ตกอยู่ที่ผู้ประกอบการขนาดใหญ่เป็นผู้ได้รับประโยชน์จากรายได้ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ตกถึงชาวบ้าน

นอกจากนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยังเป็นกิจกรรมที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นต้นทุนในการดำเนินการ และดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ดังนั้นการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่และความก้าวหน้าของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามเนื่องจากการส่งเสริมพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อใช้เป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย คำนึงเฉพาะรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นหลักจนลืมนำใจถึงสภาพแวดล้อม จึงก่อให้เกิดปัญหาทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรมตามมาทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติที่มีความเสื่อมโทรมลงไปตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีปริมาณเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการแสวงหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีศักยภาพสูงมาใช้ในกิจกรรมการท่องเที่ยว ทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีความเสื่อมโทรมขยายวงกว้างออกไปอีก (เทพพงษ์พานิช และเฉลิมชัย ปัญญาดี, 2542: 18-19) ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวก็ได้ส่งผลกระทบต่อราคาค่าครองชีพ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามามาก ซึ่งนักท่องเที่ยวเหล่านั้นต้องกินต้องใช้ จึงเกิดความต้องการสินค้าและบริการขึ้น เมื่อความต้องการเพิ่มขึ้นย่อมทำให้ระดับราคาถีบตัวสูงขึ้น เกิดภาวะเงินเฟ้อ ยังผลทำให้ค่าครองชีพเพิ่มขึ้น (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548: 42)

จากผลการวิจัยการท่องเที่ยวยังพบว่านักท่องเที่ยวมีอุปสงค์ (demand) ส่วนเกิน ทำให้ค่าครองชีพในพื้นที่เพิ่มสูงขึ้นเมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชน บุคคลที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวได้รับผลกระทบ (ปรารธนา ขศสุข และเฉลิมชัย ปัญญาดี, 2548: 73-74) นอกจากนี้ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวนอกจากการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพและเศรษฐกิจแล้ว ยังส่งผลทางสังคมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนอีกด้วย และการเปลี่ยนแปลงในส่วนนี้เป็นไปในทางลบมากกว่าทางบวก (สุรีย์ บุญญานุพงศ์, 2539: 8-9) นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดผลกระทบที่ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มคนที่ถูกท่องเที่ยว เกิดการกระจุกตัวของผลประโยชน์ก่อให้เกิดการซื้อขายสินค้าที่แพงขึ้นในพื้นที่ท่องเที่ยว (ปฐิติ อาคมานนท์ มอนซอน และคณะ, 2535) ส่งผลกระทบต่อค่าครองชีพและค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น เมื่อค่าใช้จ่ายในครัวเรือนไม่เพียงพอกับรายรับที่ได้ จึงจำเป็นต้องมีการกู้ยืม หากไม่กู้ก็เงิน เมื่อกู้เงินก็ทำให้เกิดภาระหนี้สิน ซึ่งส่งผลให้สูญเสียที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยการผลิต เกิดปัญหาการใช้ที่ดินผิดประเภท เกิดปัญหาความยากจน และการบุกรุกทำลายป่าในที่สุด

นอกจากนี้ผลจากการขยายตัวของกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ส่งผลให้ความเป็นเมืองขยายตัว มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมและที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง รูปแบบการใช้ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ นอกจากนี้ยังก่อให้เกิด

การขยายตัวและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินอย่างมากมาและรวดเร็ว (สุริย์ บุญญานุกงศ์, 2539: 8) เริ่มมีการใช้ที่ดินผิประเภท จากการใช้ที่ดินที่อุดมสมบูรณ์เพื่อการเพาะปลูก ถูกนำไปใช้สร้างรีสอร์ท พื้นที่การเกษตรมีการพัฒนาระบบเมืองฝายโดยนำเงินภาษีของรัฐไปใช้ เมื่อสร้างรีสอร์ทเป็นการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว จึงเกิดคำถามว่าแม้ว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดการกระจายรายได้ อยู่ดีกินดี มีคุณภาพชีวิตเพิ่มขึ้น คู่กับผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมาหรือไม่

ปัญหาการวิจัย

ทรัพยากรธรรมชาติและศักยภาพในการรองรับของพื้นที่นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึง เนื่องจากในกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้นเป็นกิจกรรมที่รวมเอาสินค้าและบริการหลายประเภททั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมเข้าไว้ด้วยกัน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี สาธารณูปโภคต่างๆ สินค้าและบริการที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมเหล่านี้มีคุณสมบัติที่แตกต่างกัน (วรรณ วลัยวานิช, 2546: 23) หากขาดการวางแผนและขาดการคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของพื้นที่อาจก่อให้เกิดปัญหาในการจัดการ

ตัวอย่างในพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวหนาแน่นแห่งหนึ่งที่มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการท่องเที่ยวโดยขาดการวางแผน จากหมู่บ้านเล็กๆ กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับนานาชาติภายในเวลาเพียงสองทศวรรษมีนักท่องเที่ยว 1.6 ล้านคน และนักท่องเที่ยว 5 แสนคน หรือกล่าวได้ว่านักท่องเที่ยวต่างประเทศที่มาเมืองไทย ทุก ๆ 3 คน เดินทางไปที่แห่งนี้ 1 คน ในปี 2530 จำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเริ่มลดลง และในปี 2531 นักท่องเที่ยวที่เป็นคนไทยเริ่มลดลงเช่นกัน สาเหตุหลักเนื่องมาจากความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดความสูญเสียทั้งโอกาสและรายได้จากการประมาณการในปี 2531-2533 แหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้สูญเสียรายได้จากการสูญเสียนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นกลุ่มที่มีค่าใช้จ่ายสูงถึง 1,367 ล้านบาท (มิ่งสรรพ์ ชาวสะอาด, 2539: มปน.) จากการสำรวจของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พบว่า คุณภาพน้ำต่ำกว่ามาตรฐานและไม่เหมาะต่อการลงเล่นน้ำ จากการศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาวยังพบว่าปะการังมีชีวิตอยู่เพียงร้อยละ 10 เท่านั้น ในขณะที่ปะการังในส่วนอื่น ๆ ของเกาะยังมีชีวิตอยู่ประมาณ ร้อยละ 30-50 นอกจากนี้ การก่อสร้างบริเวณชายหาด ยังรुक้าเข้าไปในชายหาดซึ่งทำให้ชายหาดสูญหาย หรือพังทลายไป ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ดี ถึงแม้สามารถบำบัดการรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้นจากปัจจุบัน ก็ไม่มีวันกลับคืนสู่สภาพเดิมได้ (มิ่งสรรพ์ ชาวสะอาด, 2539: มปน.) ตัวอย่างของแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหนาแน่นได้ชี้ให้เห็นความจำเป็นที่ต้องคำนึงถึงศักยภาพการท่องเที่ยวและขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่

นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นนโยบายหลักที่รัฐให้การสนับสนุนมาโดยตลอด เนื่องจากการท่องเที่ยวได้ทำรายได้ให้แก่ประเทศอย่างมาก นอกจากนั้นการท่องเที่ยวยังช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอีกด้วย (วรรณ วลัยวานิช, 2546: 1, 134) ในขณะที่เดียวกัน การท่องเที่ยวก็ส่งผลในทางตรงกันข้ามด้วยเช่นกันจากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า การท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบในทางเศรษฐกิจระดับชุมชนท้องถิ่น นอกจากผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจแล้ว การท่องเที่ยวยังได้ส่งผลกระทบต่อสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ในด้านผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมนั้นพบว่า การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและก่อให้เกิดมลพิษ นอกจากนั้นการท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดผลกระทบในด้านลบของการต่อครัวเรือนทั้งในด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว การทำงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดความล่มสลายของความสัมพันธ์ในครอบครัวได้มาก เพราะเป็นการทำงานที่ไม่มีวันหยุดที่แน่นอน นอกจากนั้นยังเกิดปัญหาในด้านศีลธรรมเมื่อนักท่องเที่ยวเข้าไปแออัดมากขึ้นเท่าไรก็มีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อระดับศีลธรรมต่ำลงเท่านั้น กิจกรรมด้านลบที่มักเกิดขึ้นเสมอ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับการเอารัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยว ปัญหาโสเภณี การพนัน สารเสพติด และอาชญากรรม ในด้านค่าครองชีพยังเกิดปัญหาค่าครองชีพ สินค้าและบริการมักขึ้นราคาเมื่อนักท่องเที่ยวไปเที่ยวมาก ผลก็คือคนในท้องถิ่นต้องบริโภคและอุปโภคสินค้าที่มีราคาแพงตามไปด้วย ตลอดจนปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคม ในพื้นที่ทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวมักได้รับการพิจารณาพัฒนาสิ่งสาธารณูปโภค สาธารณูปการก่อน ทำให้คนในพื้นที่อื่นไม่ได้รับบริการหรือได้รับบริการช้าไปอีก ในด้านวัฒนธรรมพบว่เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ความประเพณี การแต่งกาย หรืออื่น ๆ อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในท้องถิ่นทั้งสิ้น เกิดการลดคุณค่าของวัฒนธรรมและงานศิลปหัตถกรรม บางแห่งได้มีการนำเอาวัฒนธรรมด้านพิธีกรรม และศิลปหัตถกรรมมาเป็นสินค้าขายแก่นักท่องเที่ยว จนบางครั้งทำให้พิธีกรรมและศิลปหัตถกรรมนั้นลดคุณค่าและความศักดิ์สิทธิ์ กลับกลายเป็นความรื่นเริงไป

จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่า เราไม่สามารถปฏิเสธการท่องเที่ยวได้ การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญของหลายประเทศ และมีการเจริญเติบโตอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ตลอดจนนำรายได้เข้าประเทศ ทำให้เกิดการหมุนเวียนเงินตราภายในประเทศ ในปี 2545 มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศท่องเที่ยวในประเทศเป็นจำนวน 87.08 ล้านคน ทำรายได้ให้ประเทศ 653,014.07 ล้านบาท (การท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2547: ระบบออนไลน์) และในอนาคตมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทั้งในด้านจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวเป็นธุรกิจที่นำรายได้มาสู่

ประเทศชาติและมีบทบาทสำคัญต่อประเทศ นับเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาประเทศ (คนัย บวรเกียรติกุล, 2549: 1)

อำเภอปายเป็นอำเภอขนาดเล็กของจังหวัดแม่ฮ่องสอน สภาพทางภูมิศาสตร์ของอำเภอปายมีลักษณะเป็นที่ราบแอ่งกระทะ ล้อมล้อมด้วยภูเขา มีแม่น้ำสองสาย คือ แม่น้ำปาย และแม่น้ำของ นับตั้งแต่ชาวต่างชาติคนหนึ่งเข้ามาเตอร์ไซค์วิบากจากจังหวัดเชียงใหม่ ลัดเลาะเทือกเขานับพันโค้งมายังดินแดนปิดที่ยังไม่ค่อยมีใครรู้จักในเวลานั้น ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และอัตลักษณ์ของอำเภอปายนี้เอง ทำให้เขาต้องกลับมาเยือนที่นี่อีกหลายครั้งเพื่อเก็บข้อมูลไปเขียนหนังสือ จากนั้นชื่ออำเภอเล็กๆ ของแม่ฮ่องสอนอย่าง "ปาย" ก็ติดปากติดหูนักเดินทางก่อนโลก จากคำแนะนำถึงเมืองเล็กๆ ที่มีเสน่ห์ของไกด์บุ๊กชื่อดัง "Lonely Planet" ในปี พ.ศ.2535 หลังจากที่นักท่องเที่ยวต่างชาติรู้จัก ปาย ได้ไม่นาน คนไทยก็เริ่มเดินทางมาท่องเที่ยวที่ปาย เพิ่มขึ้น คนกลุ่มแรกๆ เป็นนักเดินทางที่ใฝ่ฝันถึงธรรมชาติและอยากสัมผัสกับวิถีชีวิตแบบล้านนาที่แทบหาจากเชียงใหม่ไม่ได้แล้วในเวลานั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ปาย และแม่ฮ่องสอน คือดินแดนในอุดมคติของนักเดินทางทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จนมีคำกล่าวที่นี่คือ "ยูโทเปีย" ของเมืองไทย (รัชตวดี จิตดี, 2549: ระบบออนไลน์)

นอกจากปายมีทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงามเอื้ออำนวยต่อการท่องเที่ยวแล้ว ผู้คนที่นี้ยังมีความหลากหลาย ทั้งนักเดินทางจากทุกมุมโลกที่มาใช้ชีวิตช่วงท้ายหลังจากได้ท่องเที่ยวมาทั่วเมืองไทย ด้วยค่าครองชีพที่ต่ำ ที่พักราคาแค่ 80-300 บาท บ้างก็เช่าบ้านจากชาวบ้านอยู่เป็นเดือนๆ บางคนก็มีครอบครัวและทำกิจการอยู่ที่นั่น จึงทำให้ในปัจจุบันปายกลายเป็นเมืองที่มีทั้งชาวไทยใหญ่ ชาวเขาเผ่าต่างๆ คนไทยพุทธ ไทยมุสลิมและชาวต่างชาติ นอกจากนั้นยังเกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตดั้งเดิมของปาย ในอดีตเป็นชุมชนท้องถิ่นแบบชนบท คนเมืองปายมีความเชื่อดั้งเดิม มีประเพณีวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการอนุรักษ์จัดการทรัพยากร เช่น ภูมิปัญญาเรื่อง "ซิด" ที่ไม่สร้างบ้านเรือน หรือสิ่งก่อสร้างกีดขวางทางน้ำ แต่เมื่อมีการเข้ามาทำธุรกิจท่องเที่ยวของคนนอก ทำให้วิถีของชาวบ้านเปลี่ยนไป

ผลจากการสำรวจพื้นที่ในเบื้องต้น พบว่า ที่ดินในอำเภอปาย มีทั้งที่ดินที่ถูกเช่าระยะยาว ที่เหลือเป็นที่ดินของกลุ่มธุรกิจภายนอกเกือบทั้งหมด บางครั้งคนในชุมชนต้องเช่าที่ดินจากคนนอก เพื่ออยู่อาศัยและทำการเกษตร ทั้งนี้เนื่องจากคนในชุมชนไม่มีศักยภาพพอที่ทำธุรกิจการท่องเที่ยวได้ อีกทั้งยังขาดเงินลงทุน ในการประกอบกิจการท่องเที่ยว แต่เมื่อมีการท่องเที่ยวส่งผลให้เศรษฐกิจในพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ภาระค่าใช้จ่ายสูงขึ้น ค่าครองชีพในพื้นที่สูงตาม ในขณะที่รายได้ของคนในชุมชนยังเท่าเดิม ในบางครั้งทำการเกษตรได้ผลผลิตไม่ดี เมื่อมีคน

ภายนอกเข้ามาซื้อเข้ามาเช่าที่ดิน ในที่สุดที่ดินก็ต้องกลายเป็นของนายทุนจากภายนอก คนในชุมชนต้องกลายมาเป็นแรงงานเพื่อให้บริการด้านการท่องเที่ยว

ในอดีตที่เคยเป็นชุมชน พุงนาที่ทำการเกษตรกรรมกลายเป็นเกสต์เฮาส์ และสิ่งก่อสร้าง มีการถมทั้งที่นา ถมทางน้ำ และตัดถนนผ่านทางน้ำโดยที่ไม่มีการวางระบบที่ดีพอ แม้แต่ลำน้ำปาย ก็แคบลง ลำห้วยถูกปิดถูกทับถมเกือบทั้งหมด เมื่อฝนตก น้ำในลำธารเพิ่มปริมาณขึ้น จากเดิมที่น้ำเคยไหลตามร่องน้ำ เมื่อไม่มีร่องน้ำ น้ำจึงเข้าบ้านและไปตามถนนที่สามารถไหลผ่านไปได้ ตัวอย่างเช่น ลำห้วยน้ำฮูที่ทางน้ำเดิมนั้นเคยไหลทะลุผ่านตลาดแสงทองในอำเภอปาย แต่ต่อมาถูกถมทับเพื่อสร้างเป็นตลาด เมื่อน้ำปายไหลบ่ามาในปลายปี 2548 แล้วจึงเข้าท่วมอย่างรุนแรงจนตลาดพังทลายลง และในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2548 น้ำจากลำห้วยและแม่น้ำปาย ได้ไหลบ่า พัดพาโคลน ก้อนหินและต้นไม้ลงมาจากภูเขาเข้าท่วมตลาดและบ้านเรือนในตัวอำเภอปาย ถูกน้ำท่วมเสียหายไปเป็นจำนวนมาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ทางองค์การปกครองท้องถิ่นและทางภาครัฐ ได้จัดประชุมถึงภัยพิบัติดังกล่าวขึ้นร่วมกับกลุ่มชาวบ้านในอำเภอปาย ซึ่งก็สรุปได้ว่า วิกฤตน้ำท่วมคราวนี้เป็นเพราะตัดไม้ทำลายป่า และการใช้ร่องน้ำทางเดิน และลำน้ำสาขาของลำห้วยแม่น้ำสาธารณะผิดประเภทส่งผลให้เกิดอุทกภัย เกิดความเสียหายต่อพื้นที่ทางการเกษตรเป็นจำนวนมาก นี่จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบจากการเจริญเติบโตของเมืองที่ขาดการวางแผน (รัชตวดี จิตดี, 2549: ระบบออนไลน์)

จากเหตุผลที่อำเภอปายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่อย่างหนาแน่น ด้วยเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของอำเภอปาย ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้อำเภอปายเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการขยายตัวของธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและธุรกิจต่อเนื่องมากมาย (อัครพงษ์ อ้นทอง (2549: 4-8), สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย (2540: 7-15), ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2539: 32-37), เสกสรรค์ ขงวณิชย์ (2536: (6-12)-(6-14), นิคม จารุมณี (2544: 244)) จึงทำให้เกิดคำถามการวิจัยสำคัญว่า แนวโน้มและการขยายตัวของการท่องเที่ยวในอำเภอปายเป็นอย่างไร การท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากรในครัวเรือนอย่างไร ครัวเรือนมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวอย่างไร ครัวเรือนมีการปรับตัวอย่างไรในการเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งที่ศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวต่อสังคม เศรษฐกิจและทรัพยากรในครัวเรือนและการปรับตัวของครัวเรือนเหล่านี้ในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วัตถุประสงค์การวิจัย

ในการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน
4. เพื่อศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว
5. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน คาดว่ามีประโยชน์ในด้านวิชาการและประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติดังนี้

ระดับนโยบาย

1. ผลจากการศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยว ทำให้ทราบถึงพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว แนวโน้มการขยายตัวของการท่องเที่ยวในอำเภอปาย ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอันได้แก่ กระทรวงการพัฒนาการท่องเที่ยวและกีฬา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนจังหวัดแม่ฮ่องสอนสามารถนำผลการศึกษาไปใช้ในการทำนายแนวโน้มอนาคต เพื่อประกอบการวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวทั้งในระดับประเทศ ภูมิภาค และจังหวัดต่อไป

2. การศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวต่อครัวเรือนทำให้ทราบถึงสถานการณ์การท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน การปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบ

ของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนำไปสู่การเสนอแนวทางในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมเพื่อลดผลกระทบของการท่องเที่ยว

ระดับปฏิบัติ

1. ผลของการศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยว ทำให้ทราบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว สถานการณ์การท่องเที่ยวในอำเภอปาย ผลกระทบจากการท่องเที่ยวทั้งในด้านบวกและด้านลบ ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องอัน ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาการท่องเที่ยวและกีฬา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวสามารถนำผลการศึกษาที่ได้ไปปรับใช้ในการปฏิบัติตนเพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบในทางลบจากการท่องเที่ยว

2. ผลของการศึกษาการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในการท่องเที่ยว ทำให้ทราบถึงระดับการมีส่วนร่วมของครัวเรือนต่อการท่องเที่ยว ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่ง ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาการท่องเที่ยวและกีฬา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนจังหวัดแม่ฮ่องสอน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอปาย สามารถนำผลการศึกษาที่ได้ไปใช้ในการวางแผนพัฒนาการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในการท่องเที่ยวเพื่อลดผลกระทบในทางลบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว

ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้มุ่งวิจัยเฉพาะพื้นที่ที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวในอำเภอปายจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีทั้งที่พัก สถานที่ท่องเที่ยว และมีบริการด้านการท่องเที่ยว ครอบคลุม 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลเวียงใต้ ตำบลเวียงเหนือ ตำบลแม่नाเติง และตำบลแม่ฮี้

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

2.1 ผู้วิจัยศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนครอบคลุมในประเด็น สถานการณ์การท่องเที่ยว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในด้านต่างๆ คือ พฤติกรรมนักท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว แนวโน้มและการขยายตัวของการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญ

กับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทั้งนี้การศึกษาได้ประเมินจากการรับรู้ของครัวเรือนในพื้นที่อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และเป็นการศึกษาเปรียบเทียบกับย้อนหลัง (retrospective) ในที่นี้ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบกับย้อนหลังเป็นระยะเวลา 5 ปี ซึ่งจากเกณฑ์การประเมินผลโครงการถือว่าเป็นการประเมินผลระยะสั้น (บุญธรรม จิตต์อนันต์, 2527)

2.2 เนื่องจากสถานการณ์การท่องเที่ยวในอำเภอปาย มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ผลการศึกษาครั้งนี้เป็นผลการศึกษาที่ได้ทำการเก็บข้อมูล ณ ปี พ.ศ. 2551

3. ขอบเขตด้านวิธีวิจัย

3.1 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (qualitative research) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม (questionnaires) ที่ได้สร้างขึ้นครอบคลุมวัตถุประสงค์ในการศึกษา หน่วยในการวิเคราะห์ (unit of analysis) ในครั้งนี้คือครัวเรือน ทั้งนี้เนื่องมาจากในการตัดสินใจที่กระทำที่เกี่ยวกับทรัพยากรในครัวเรือน เป็นการตัดสินใจร่วมกันในระดับครัวเรือน

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

ความหนาแน่นของการท่องเที่ยว หมายถึง สภาพการท่องเที่ยวของพื้นที่โดยพิจารณาในด้านอุปสงค์ของการท่องเที่ยว ครอบคลุม จำนวนนักท่องเที่ยว ความต้องการบริการด้านการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว และอุปทานของการท่องเที่ยว ครอบคลุม บริการด้านการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว อาทิ บริการรถเช่า บริการที่พัก

สถานการณ์การท่องเที่ยว หมายถึง ปริมาณนักท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว จำนวนผู้ประกอบการในพื้นที่ รูปแบบการท่องเที่ยว กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว บริการด้านการท่องเที่ยว อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ตลอดจนจำนวนวันพักของนักท่องเที่ยว

ปริมาณนักท่องเที่ยว หมายถึง จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในอำเภอปาย โดยเฉลี่ยต่อปี

ค่าใช้จ่ายของท่องเที่ยว หมายถึง จำนวนเงินที่นักท่องเที่ยวใช้จ่ายในระหว่างการท่องเที่ยว ทั้งในด้านอุปโภค บริโภค ที่พัก ตลอดจนค่าใช้จ่ายอื่นๆ นอกเหนือจากการอุปโภค บริโภค

กิจกรรมการท่องเที่ยว หมายถึง ลักษณะการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวได้ทำในระหว่างการท่องเที่ยว ได้แก่ การขี่จักรยานท่องเที่ยว การขี่จักรยานยนต์ท่องเที่ยว การขี่ม้า การขี่ควาย การขี่ช้าง การชมวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในพื้นที่ การชมสวนเกษตร การดูนกดูแมลง การท่องเที่ยวเดินป่าชมและศึกษาพรรณไม้ สมุนไพร การปีนเขา การนวดแผนไทย การทำสปา การฝึกชก การล่องแก่งล่องเรือยาง การล่องแพ การวาดภาพและถ่ายภาพ การเที่ยวชมน้ำตก การดูนก การเที่ยวชมถ้ำ การเที่ยวชมแหล่งอนุรักษ์ การเที่ยวน้ำพุร้อน การชมวิถีชีวิตชนเผ่า ตลอดจนการชมการแสดงของชนเผ่า

จำนวนผู้ประกอบการในพื้นที่ หมายถึง จำนวนผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและกิจการที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวในอำเภอปาย ครอบคลุมกิจการด้านการท่องเที่ยว นำเที่ยว ที่พัก ร้านอาหาร ตลอดจนกิจการอื่นๆ ที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

รูปแบบการท่องเที่ยว หมายถึง ชนิดของการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่ได้กระทำในขณะที่ท่องเที่ยวในอำเภอปาย ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (cotourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (agrotourism) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (geotourism) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (historicaltourism) การท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี (cultural&traditional tourism) การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ (astrological tourism) การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (edu-meditation tourism) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (sportstourism) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (health tourism) และการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว (longstay)

กิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หมายถึง ชนิดของกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในอำเภอปาย ประกอบด้วยกิจการที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ กิจการด้านการขนส่ง โรงแรม เกสต์เฮาส์ รีสอร์ท ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ร้านให้เช่ารถจักรยาน ร้านให้เช่ารถยนต์ ร้านให้เช่ารถจักรยานยนต์ ตลอดจนร้านให้เช่าอุปกรณ์เดินป่า

บริการด้านการท่องเที่ยว หมายถึง บริการที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยว ครอบคลุมในด้านรูปแบบการให้บริการและจำนวนบริการด้านการท่องเที่ยวในอำเภอปาย ได้แก่ บริการนำเที่ยว บริการด้านที่พัก บริการร้านอาหาร ขายเครื่องดื่ม จำหน่ายของที่ระลึก เช่ารถยนต์ เช่ารถจักรยาน เช่ารถจักรยานยนต์ เช่าอุปกรณ์เดินป่า บริการขี่ช้าง บริการล่องแพ บริการชมสวนเกษตร ตลอดจนบริการนวด/สปา

อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หมายถึง อาชีพที่ตอบสนองต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวในอำเภอปาย ครอบคลุมทั้งในด้านประเภทและจำนวน

จำนวนวันพักของนักท่องเที่ยว หมายถึง จำนวนวันที่นักท่องเที่ยวพักในอำเภอปาย

พฤติกรรมนักท่องเที่ยว หมายถึง การแสดงออกของนักท่องเที่ยวครอบคลุมในด้านรูปแบบและกิจกรรมในการท่องเที่ยว ตลอดจนการเลือกใช้บริการด้านการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว หมายถึง ระดับการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอปาย 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ครอบคลุมใน 18 ด้าน ได้แก่การจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่น การวางแผนการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การกำหนดระเบียบการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น การกำหนดบทลงโทษผู้กระทำความผิดกฎระเบียบในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การวางแผนป้องกันปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว การให้บริการด้านการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว การให้บริการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การให้จัดระเบียบร้านค้าในแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลความต้องการของท้องถิ่นที่มีต่อการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว การประเมินผลการพัฒนาท่องเที่ยวในท้องถิ่น แก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาราคาและค่าครองชีพแก่ท้องถิ่น การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในท้องถิ่น ตลอดจนการแก้ไขปัญหาภาวะจากการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว หมายถึง ระดับความหรือความเป็นไปได้ในสิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ตลอดจนความคาดหวังในผลประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวของครัวเรือนในพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ครอบคลุม 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว หมายถึง การที่ครัวเรือนรับทราบข้อมูลข่าวสาร และผลในเชิงบวกที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว อันนำไปสู่ความคาดหวังในการท่องเที่ยว

การมีผู้อนวยความสะดวก หมายถึง การที่ครัวเรือนมีผู้อนวยความสะดวกในด้านการให้บริการในการท่องเที่ยว

ผลกระทบการท่องเที่ยว หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในด้านบวกและด้านลบ โดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ สังคมและการจัดการทรัพยากรในครัวเรือนของครัวเรือน โดยการประเมินผลกระทบดังกล่าวมุ่งเน้นที่การรับรู้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวของครัวเรือนในพื้นที่ ได้แบ่งระดับการรับรู้ผลกระทบออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

การปรับตัวของครัวเรือน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนเพื่อเผชิญกับผลที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนในด้านสังคม การเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนในด้านเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนในด้านการจัดการทรัพยากรในครัวเรือน

ผลกระทบและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพื่อความอยู่รอดของครัวเรือน ครอบคลุมในด้านการย้ายถิ่น การศึกษา การเลี้ยงดูบุตร การใช้แรงงานและการใช้เวลาของสตรี การแต่งกาย การใช้ภาษา ความสัมพันธ์ในชุมชน รูปแบบและความสัมพันธ์ทางสังคม ความต้องการการบริโภค ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวและตัวบุคคลเพื่อการให้บริการ

การย้ายถิ่น หมายถึง ระยะเวลาในการโยกย้ายที่อยู่อาศัย อาจเป็นได้ทั้งการย้ายถิ่นแบบชั่วคราวและถาวร ครอบคลุมด้านการย้ายถิ่นเข้ามาของคนนอกชุมชน การย้ายออกของคนในครัวเรือนที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอปาย

การศึกษา หมายถึง จำนวนปีการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือนที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอปาย

การเลี้ยงดูบุตร หมายถึง รูปแบบในการเลี้ยงดูบุตรในครัวเรือนที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอปาย

การใช้แรงงานของสตรี หมายถึง ลักษณะการดำเนินกิจกรรมของสตรีในด้านการเข้าร่วมในการท่องเที่ยวและการใช้เวลาในครัวเรือน

การใช้เวลาของสตรี หมายถึง จำนวนชั่วโมงในดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเทียบกับจำนวนชั่วโมงในการปฏิบัติงานในครัวเรือนของสตรีในอำเภอปาย หรือ สัดส่วนของเวลาที่สตรีใช้ทำงานในบ้าน และทำงานนอกบ้าน ตลอดจนรูปแบบในการใช้เวลานอกบ้านของสตรีในครัวเรือนในอำเภอปาย

การแต่งกาย หมายถึง รูปแบบและลักษณะการแต่งกาย ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรมการแต่งกายของบุคคลในครัวเรือนที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอปาย

การใช้ภาษา หมายถึง ภาษาพูดที่คนในครัวเรือนในอำเภอปายใช้ในการสื่อสารระหว่างกัน ทั้งการสื่อสารกับคนในครัวเรือนและคนในชุมชน

ความสัมพันธ์ในชุมชน หมายถึง ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครัวเรือนที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอปาย กับชุมชน

รูปแบบของความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง ลักษณะของความสัมพันธ์ในสังคมของครัวเรือน ครอบคลุมในด้านความมีน้ำใจในชุมชน การพึ่งพาอาศัยกัน ในชุมชน ในกิจกรรมต่างๆ ของครัวเรือนที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอป่ากับบุคคลภายนอกชุมชน

ความต้องการการบริโภค หมายถึง ความต้องการสินค้าและบริการของบุคคลในครัวเรือนที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอป่า ครอบคลุมด้านชนิด รูปแบบ และปริมาณสินค้าและบริการนั้น

การเปลี่ยนแปลงของครอบครัวและตัวบุคคลเพื่อการให้บริการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในด้านการประกอบอาชีพ การเปลี่ยนแปลงในด้านการแต่งกาย การมีส่วนร่วมในด้านการให้บริการด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้ชีวิตประจำวันของบุคคลในครัวเรือนที่มีการท่องเที่ยว ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ตอบสนองต่อการให้บริการด้านการท่องเที่ยว

ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพื่อความอยู่รอดของครัวเรือน ครอบคลุมในด้านรายได้ ค่าครองชีพ อาชีพ หนี้สิน การกระจายรายได้ ราคาที่ดิน และแบบแผนการประกอบอาชีพ

รายได้ หมายถึง รายได้ต่อเดือนของครัวเรือนที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอป่า

ค่าครองชีพ หมายถึง ค่าใช้จ่ายต่อเดือนในการอุปโภคและบริโภคของครัวเรือน

อาชีพ หมายถึง อาชีพของสมาชิกในครัวเรือนที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอป่า

หนี้สิน หมายถึง หนี้สินของครัวเรือนที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอป่า

การกระจายรายได้ หมายถึง สัดส่วนรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวของครัวเรือนที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอป่า

ราคาที่ดิน หมายถึง ราคาที่ดินต่อไร่ในพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอป่า

แบบแผนการประกอบอาชีพ หมายถึง รูปแบบในการประกอบอาชีพ การมีอาชีพเสริม ตลอดจนการประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของบุคคลในครัวเรือนครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบและลักษณะการประกอบอาชีพของคนในพื้นที่ กล่าวคือ เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ย่อมเกิดธุรกิจการท่องเที่ยวขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ทำให้ประชาชนในสถานที่ท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในธุรกิจท่องเที่ยวในลักษณะที่เป็นผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวหรือผู้รับจ้างในธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการประกอบอาชีพของประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวจากการทำการเกษตร มาสู่อาชีพด้านการท่องเที่ยว อันเป็นอาชีพหลักใหม่หรืออาชีพเสริม

ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนด้านการจัดการทรัพยากรในครัวเรือน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในครัวเรือนทั้งในทางบวกและทางลบ ครอบคลุมในด้านการถือครองที่ดิน ขนาดการใช้ที่ดิน การสูญเสียที่ดิน การใช้พลังงาน และลักษณะการใช้ที่ดิน

การถือครองที่ดิน หมายถึง กรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน ระยะเวลา และจำนวนที่ดินที่ครัวเรือนที่มีการท่องเที่ยวในอำเภอปายถือครอง

ขนาดการใช้ที่ดิน หมายถึง จำนวนที่ดินที่ครัวเรือนใช้ประโยชน์ในทุกประเภท

การสูญเสียที่ดิน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินของครัวเรือนจากครัวเรือนไปสู่คนในชุมชน หรือจากครัวเรือนไปสู่คนนอกชุมชน ซึ่งครอบคลุมชนิดที่ดิน และปริมาณที่ดิน

การใช้พลังงาน หมายถึง ปริมาณ และวัตถุประสงค์ในการใช้พลังงานไฟฟ้า ก๊าซ หุงต้ม น้ำมันเชื้อเพลิง

ลักษณะการใช้ที่ดิน หมายถึง รูปแบบของการใช้ที่ดินของครัวเรือนในอำเภอปาย ครอบคลุมด้านการใช้ที่ดินเพื่อการทำการเกษตร การใช้ที่ดินเพื่อการให้บริการด้านการท่องเที่ยว

การจัดการทรัพยากรในครัวเรือน หมายถึง การกระทำใดๆ ก็ตามที่เกี่ยวข้องกับที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและพลังงานที่อยู่ในความครอบครองของครัวเรือน ครอบคลุม การถือครองที่ดิน ขนาดการใช้ที่ดิน การสูญเสียที่ดิน การใช้พลังงาน ลักษณะการใช้ที่ดิน การจัดสรรเวลา และการจัดการทรัพยากรน้ำ

แนวโน้มในการขยายตัวของการท่องเที่ยว หมายถึง การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของพื้นที่การท่องเที่ยวในอนาคตของอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

บทที่ 2

การตรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการดำเนินการวิจัยเรื่อง การศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน: กรณีศึกษา อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นฐานในการวิจัยซึ่งครอบคลุมแนวคิดและทฤษฎีหลักดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานในการท่องเที่ยว
 - 1.1. ความหมายการท่องเที่ยว
 - 1.2. ความสำคัญของการท่องเที่ยว
 - 1.3. องค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยว
2. แนวคิดเกี่ยวกับวงจรชีวิตของการท่องเที่ยว
3. แนวคิดและทฤษฎีกระแสหลักในการท่องเที่ยว
 - 3.1. นโยบายและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะที่ผ่านมา
 - 3.2. แนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยว (tourism promotion)
 - 3.3. แนวคิดและทฤษฎีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ (economic growth)
4. แนวคิดและทฤษฎีกระแสทางเลือกในการท่องเที่ยว
 - 4.1. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 4.2. แนวคิดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (carrying capacity)
 - 4.3. แนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนคนยากจน (Pro-Poor Tourism: PPT)
 - 4.4. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
 - 4.5. แนวคิดการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วม
 - 4.6. แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism: CBT)
5. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผลกระทบการท่องเที่ยว
 - 5.1. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ
 - 5.2. ผลกระทบทางสังคม
 - 5.3. ผลกระทบทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 - 5.4. ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม

6. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของสังคม
 - 6.1. ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (structural and functional theory)
 - 6.2. ทฤษฎีระบบเปิด (open system theory)
 - 6.3. ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (exchange theory)
 - 6.4. ทฤษฎีว่าด้วยการจัดสรรเวลา (a theory of the allocation of time)
 - 6.5. ทฤษฎีการย้ายถิ่น (migration theories)
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. ข้อมูลพื้นฐานในการท่องเที่ยว

1.1 ความหมายการท่องเที่ยว

องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) ได้ให้ความหมายของ “การท่องเที่ยว” ว่าหมายถึง การเดินทางใดๆ ก็ตามเป็นการเดินทางตามเงื่อนไขสากล 3 ประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่ง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวแต่ไม่ใช่ไปตั้งหลักแหล่งเป็นการถาวร ประการที่สอง การเดินทางนั้นเป็นไปด้วยความสมัครใจหรือความพึงพอใจของผู้เดินทางเองไม่ใช่การบีบบังคับ ไม่ใช่เพื่อทำสงคราม ประการที่สามเป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตาม ที่ไม่ใช่ประกอบอาชีพหรือหารายได้ แต่เดินทางมาเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อเยี่ยมเยือนญาติมิตร เพื่อความเบิกบาน บันเทิงเรีงรมย์ เพื่อเล่นกีฬาต่างๆ เพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อหาความรู้ และเพื่อติดต่อธุรกิจ (สุวจน์ จุฑากรณ์ และจริญญา เจริญสุกใส, 2545: 71) ในทำนองเดียวกัน ประยูร ศาสรี (2528: 415-417) ได้ให้นิยามของการท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยว เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง มิได้หมายเฉพาะเพียงการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจหรือเพื่อความสนุกสนานบันเทิงเรีงรมย์ดังที่ส่วนมากเข้าใจกัน การเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้ เพื่อการศึกษา เพื่อการติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมเยือนญาติพี่น้องก็นับว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น ความหมายของคำว่าท่องเที่ยวโดยหลักการแล้วอาจกำหนดโดยเงื่อนไขสามประการคือ เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (temporary) เดินทางด้วยความสมัครใจ (voluntary) เดินทางไปด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ ในทำนองเดียวกัน เสกสรรค์ ขงวณิชย์ (2546: (1-11)) กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว ด้วยความสมัครใจตามวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ได้ที่มีใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหา

รายได้ สอดคล้องกับ มล.ศุข ชุมสาย และฉุบพัน พรหมโยธี (2527: 2) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวน่า การท่องเที่ยว (tourism) เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง ไม่ใช่เฉพาะเพียงการเดินทางพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อความสนุกสนานบันเทิงเริงรมย์ ดังที่ส่วนมากเข้าใจกันเท่านั้น การเดินทางเพื่อประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาความรู้ เพื่อการกีฬา เพื่อการติดต่อธุรกิจ เพื่อการกีฬา ตลอดจนการเยี่ยมชมญาติพี่น้อง ก็นับว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น

ในปี 2506 องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวระหว่างประเทศขึ้นที่กรุง โรม ประเทศอิตาลี ที่ประชุมได้พิจารณาเห็นว่า เนื่องจากคำว่า การท่องเที่ยวเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางดังกล่าวแล้ว จึงสมควรกำหนดคำจำกัดความของคำว่า การท่องเที่ยว และได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "การท่องเที่ยว" หมายถึง "การเดินทางเพื่อความบันเทิงรื่นเริงใจ เยี่ยมญาติหรือการไปร่วมประชุม แต่มิใช่เพื่อประกอบอาชีพเป็นหลักฐานหรือไปพำนักอยู่เป็นการถาวร" พร้อมทั้งให้ประเทศสมาชิกใช้คำว่า "ผู้มาเยือน" (Visitors) แทนคำว่า "นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน" (Tourists) คำว่า "ผู้มาเยือน" มีความหมาย 2 ประการ คือ 1) นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน (Tourists) ได้แก่ ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราวซึ่งพักอยู่ในประเทศที่มาเยือนตั้งแต่ 24 ชั่วโมงขึ้นไป และเดินทางมาเยือนเพื่อพักผ่อนพักผ่อน ทักษะศึกษาประกอบศาสนกิจ ร่วมการแข่งขันกีฬา ติดต่อธุรกิจหรือร่วมการประชุมสัมมนา ฯลฯ เป็นต้น 2) นักท่องเที่ยวที่ไม่ค้างคืน (นักทัศนจร หรือ Excursionists) ได้แก่ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราวและอยู่ในประเทศที่มาเยือนน้อยกว่า 24 ชั่วโมง ประเทศไทยได้ให้คำจำกัดความที่ได้กำหนดขึ้นนี้เป็นหลักในการจกนับสถิติจำนวน "นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ" ซึ่งสรุปแล้ว หมายถึง ชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยและพำนักอยู่ครั้งหนึ่งไม่น้อยกว่า 1 คืน หรือ 24 ชั่วโมงและไม่มากกว่า 60 วัน โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเข้ามาเพื่อทำกิจกรรม ดังนี้ 1) มาท่องเที่ยวพักผ่อน มาเยี่ยมชมญาติหรือเพื่อมาพักผ่อน ฯลฯ 2) มาร่วมประชุม หรือเป็นตัวแทนของสมาคม ผู้แทนของศาสนา นักกีฬา นักแสดง ฯลฯ 3) มาเพื่อติดต่อธุรกิจ แต่ไม่ใช่ทำงานหารายได้ 4) มากับเรือเดินสมุทรที่แวะจอด ณ ท่าเรือ แม้ว่าจะแวะน้อยกว่า 1 คืน พร้อมกันนี้ได้กำหนดค่านิยมของ "นักท่องเที่ยวภายในประเทศไทยเดินทางจากจังหวัดซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยปกติของตนไปยังจังหวัดอื่นๆ โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางอะไรก็ตามที่มีไปทำงานหารายได้และระยะเวลาที่พำนักอยู่ไม่เกิน 90 วัน" (ประยูร ศาสรี, 2528: 415-417)

โดยสรุปแล้ว การท่องเที่ยวจึงหมายถึง การเดินทางเพื่อการนันทนาการ ไปพักในสถานที่อื่นชั่วคราว แต่มิใช่เป็นการพำนักอยู่ถาวร ภายใต้เงื่อนไขสามประการ คือ เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (temporary) เดินทางด้วยความสมัครใจ (voluntary) การเดินทาง ที่มิใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ นอกจากนั้น การเดินทาง เพื่อการ

ประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้ เพื่อการศึกษา เพื่อการกีฬา เพื่อการติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมชมญาติพี่น้องก็นับว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น

1.2 ความสำคัญของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อความเจริญก้าวหน้า เสถียรภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก และเป็นที่ยืนยันว่าความสำคัญของการท่องเที่ยวจะมีมากขึ้นในอนาคต เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง และการท่องเที่ยวกลายเป็นแหล่งที่มาของเงินตราต่างประเทศที่สำคัญที่สุด การเดินทางท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมธรรมชาติของมนุษย์ที่มีมาแต่โบราณกาล และได้พัฒนาการมาเป็นลำดับ ยังมีความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยเฉพาะการคมนาคมขนส่งก็ยังทำให้การเดินทางท่องเที่ยวขยายวงกว้างออกไป โดยมีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ หลากหลายกันไม่ว่าเพื่อธุรกิจ เพื่อนันทนาการ และเพื่อศึกษาหาความรู้ในสิ่งที่ไม่เคยรู้เคยเห็น การเดินทางท่องเที่ยวซึ่งเป็นกิจกรรมอันเป็นส่วนบุคคลเหล่านี้ได้เติบโตรวมกันเป็นกลุ่มก้อนขึ้นจนกระทั่งต้องอาศัยเทคนิควิชาการเฉพาะ การวางแผน การจัดองค์การ และการตลาด รวมเข้าแล้วเรียกว่า “อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว” ซึ่งจะมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของนานาประเทศในปัจจุบัน ซึ่งสรุปได้ว่าบทบาทและความสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจสังคมและการเมือง (ศรีบุญญา วรากุลวิทย์ (2546: 9-13), ประยูร ศาสรี (2528: 417-422), สมบัติ กาญจนกิจ, (2544: 88-89), กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2549: ระบบออนไลน์)) มีดังต่อไปนี้

1.2.1 ความสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในเชิงเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม

การท่องเที่ยวมีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวโดยมีข้อสนับสนุนให้เกิดการผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้จากการซื้อขายบริการและสินค้าที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้เกิดการหมุนเวียนของกระแสการเงินไปทุกระดับของสังคมอย่างทั่วถึง สร้างรายได้ให้แก่ประเทศต่าง ๆ อย่างมากมาย ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศ รายได้ที่เกิดขึ้นจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นรายได้ที่เกิดจากการซื้อขายสินค้าและบริการนักท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศและนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2541: 30), วรรณ วลัยวานิช (2546: 20)

ตาราง 1 เปรียบเทียบอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเกี่ยวกับสินค้าส่งออกหลักของไทยระหว่าง พ.ศ.2539 – 2541

พ.ศ.2538 (ล้านบาท)	พ.ศ.2539 (ล้านบาท)	พ.ศ.2540 (ล้านบาท)	พ.ศ.2541 (ล้านบาท)
อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว 190,765	อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว 219,364	คอมพิวเตอร์และชิ้นส่วน 227,783	คอมพิวเตอร์และชิ้นส่วน 316,102
ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ 142,440	ชิ้นส่วนคอมพิวเตอร์ 165,240	อุตสาหกรรมท่องเที่ยว 220,754	อุตสาหกรรมท่องเที่ยว 242,177
คอมพิวเตอร์และชิ้นส่วน 128,432	ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ 118,521	ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ 147,402	ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ 1830,29
ผลิตภัณฑ์พลาสติก 62,156	เครื่องใช้ไฟฟ้า 134,865	เครื่องใช้ไฟฟ้า 134,865	เครื่องใช้ไฟฟ้า 161,821
ยางพารา 61,262	ส่วนประกอบวงจรไฟฟ้า 58,483	ส่วนประกอบวงจรไฟฟ้า 75,741	ส่วนประกอบวงจรไฟฟ้า 92,906
ส่วนประกอบวงจรไฟฟ้า 58,150	อัญมณี 51,494	ข้าว 65,088	ข้าว 86,801
รองเท้า 53,752	ข้าว 50,737	ยางพารา 57,447	อาหารทะเลสำเร็จรูป 73,142
อัญมณี 50,302	กุ้งทะเล 43,400	อาหารทะเลสำเร็จรูป 54,694	ผลิตภัณฑ์พลาสติก 70,574
กุ้งทะเล 49,946	อาหารทะเลสำเร็จรูป 38,697	อัญมณี 52,847	ผลิตภัณฑ์เหล็กกล้า 64,416
ข้าว 48,629		ผลิตภัณฑ์พลาสติก 49,643	กุ้งทะเล 58,342

ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541: 30

จากตาราง 1 ตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 – 2539 ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมากเป็นอันดับหนึ่งต่อเนื่องกันมา เมื่อเทียบกับรายได้จากสินค้าออกหลักของประเทศไทยประเภทอื่น ๆ ในปี พ.ศ.2540 – 2541 เป็นระยะเวลาของความก้าวหน้าและความเจริญเติบโตด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร สินค้าส่งออกประเภทคอมพิวเตอร์และชิ้นส่วน เป็นผลิตภัณฑ์ส่งออกที่นำรายได้เข้าประเทศไทยเป็นอันดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามถึงแม้รายได้จากการท่องเที่ยวจะเป็นอันดับสองแต่จำนวนรายได้มีปริมาณเพิ่มขึ้นในอัตราก้าวหน้าทุกปี ก่อให้เกิดผลดีกับเศรษฐกิจของประเทศ จึงกล่าวได้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นสินค้าที่สำคัญของประเทศ

1.2.2 อุตสาหกรรมท่องเที่ยวดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ การลงทุนจากต่างประเทศทำให้เกิดการเพิ่มปริมาณของกระแสการเงินเข้ามาหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ เกิดการ

กระจายรายได้เพิ่มขึ้นทำให้ท้องถิ่นได้รับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ก่อให้เกิดความเจริญเติบโตเป็นสังคมเมือง เช่นการสร้างโรงแรม การสร้างสนามบิน เป็นต้น

1.2.3 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน
ภูมิภาคหรือท้องถิ่นใดที่มีแหล่งท่องเที่ยวทำให้มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นในการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา ท่าเรือและโทรศัพท์ โครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวนอกจากอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวแล้ว ยังทำให้ประชากรในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ได้รับความสะดวกในการดำรงชีวิตอีกด้วย (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2549: ระบบออนไลน์)

1.2.4 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสร้างความเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมภายในประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมเหล่านั้นต้องมีปริมาณเพียงพอในการรองรับนักท่องเที่ยวให้ได้รับความสะดวกสบายระหว่างการท่องเที่ยว เช่น สถานที่พักผ่อน การขนส่ง การเกษตร การผลิตอาหารสำเร็จรูป การก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และร้านค้าประเภทต่าง ๆ เป็นต้น นักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวใดมากเท่าใด สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ต้องสร้างให้เพียงพอในการรองรับนักท่องเที่ยว ทำให้มีความเจริญเติบโตภูมิภาคและท้องถิ่นนั้น ๆ (สร้อยญา วรากุลวิทย์ (2546: 13), สมบัติ กาญจนกิจ, (2544: 89))

1.2.5 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรให้สูงขึ้น ในระยะเวลา 20 ปี ระหว่าง พ.ศ.2513 – 2533 การเดินทางท่องเที่ยวของโลกขยายตัวจาก 169 ล้านคน เป็น 430 ล้านคน ปริมาณการเดินทางท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นถึง 169 เปอร์เซ็นต์ รายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจาก 18 ล้าน เหรียญสหรัฐเป็น 250 ล้านเหรียญสหรัฐ สถิติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเกิดการจ้างงานถึง 9.6 เปอร์เซ็นต์ทั่วโลก ในปี พ.ศ.2528 ในประเทศสหราชอาณาจักร มีการจ้างงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวถึง 1.38 ล้านคน และเพิ่มขึ้นถึง 1.5 ล้านคน ในปี พ.ศ.2533 (Mill, 1990: 3) ในสมบัติ กาญจนกิจ (2544: 88) จึงกล่าวได้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทำให้เกิดการท่องเที่ยวทั้งทางตรง และทางอ้อม เช่น โรงแรม ภัตตาคาร พิพิธภัณฑ์ หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่ให้บริการนักท่องเที่ยว ธุรกิจขนาดย่อมประเภทต่าง ๆ และอุตสาหกรรมในครัวเรือน ฯลฯ ทำให้คุณภาพชีวิตของประชากรดีขึ้น(สมบัติ กาญจนกิจ, 2544: 88)

1.2.6 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างเสริมสันติภาพ
สัมพันธ์มิตรและความเข้าใจอันดี ซึ่งองค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ ถือว่า “การเดินทางท่องเที่ยวเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่งที่รัฐพึงสนับสนุน” การเดินทางท่องเที่ยวทำให้ผู้คนที่แตกต่างกันในถิ่นที่อยู่อาศัย ภาษาและวัฒนธรรม ได้พบปะสร้างสัมพันธ์ต่อกัน ทำให้เกิด

ความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างประชากรในประเทศเดียวกัน เกิดความสามัคคีของคนในประเทศ ในทำนองเดียวกันการท่องเที่ยวระหว่างประเทศนำไปสู่มิตรภาพที่ดีต่อกันระหว่างเพื่อนร่วมโลก ที่จะช่วยกันจรรโลงสัมพันธไมตรีที่ดีงามต่อไปในการสร้างสรรค์สันติภาพของโลก (วรรณา วงษ์วานิช (2546: 21), (ศรัญญา วรากุลวิทย์ (2546: 12), ประยูร ศาสรี (2528: 422), สมบัติ กาญจนกิจ, (2544: 88))

1.2.7 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทในการสนับสนุนฟื้นฟูและอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนต่าง ๆ ได้วิวัฒนาการสืบทอดต่อเนื่องกันมานับร้อยปี จะมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองและแตกต่างจากสังคมอื่น ๆ จึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษา เรียนรู้และสัมผัสสำหรับการท่องเที่ยว

สังคมไทยเป็นสังคมเก่าแก่มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบเนื่องกันมามีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละชุมชนและแต่ละสังคม ซึ่งมีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นมรดกตกทอดประพฤติปฏิบัติสืบต่อกัน จึงมีค่าความแก่นับสนุนอนุรักษ์และฟื้นฟูให้คงให้คงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน สนับสนุนให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวนำไปสู่ความรักและความห่วงใยในศิลปวัฒนธรรมของชาติในการช่วยฟื้นฟูและอนุรักษ์ให้คงอยู่ตลอดไป ทั้งนี้เพราะแรงจูงใจที่สำคัญที่สุดปัจจัยหนึ่งสำหรับการเดินทางท่องเที่ยวคือ ความสนใจในวัฒนธรรมของประเทศอื่น หรือสังคมอื่น การเรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตแต่ละสังคมที่แตกต่างกันเป็นสิ่งดึงดูดในที่สำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้รวมถึงรูปแบบของความคิดและการปฏิสัมพันธ์ของคนในแต่ละท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นหรือแต่ละภูมิภาค เมื่อนักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่ดีจากประเทศหนึ่งพวกเขาเหล่านั้นจะไม่ลืมถึง เจ้าของบ้านที่ให้การต้อนรับอันอบอุ่น (ศรัญญา วรากุลวิทย์ (2546: 13), ประยูร ศาสรี (2528: 422), สมบัติ กาญจนกิจ, (2544: 89), กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2549: ระบบออนไลน์))

โดยทั่วไปแล้วมนุษย์เราสนใจใน ภาษา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่แตกต่างจากของตนเอง วัฒนธรรม อาจรวมถึง ศิลปะ ดนตรี ภาพเขียน รูปปั้น สถาปัตยกรรมและกิจกรรมพิเศษในโอกาสต่าง ๆ การเฉลิมฉลอง และเทศกาลต่าง ๆ หรือสิ่งดึงดูดใจทางวัฒนธรรม อาจหมายถึง อาหาร เครื่องดื่ม ความบันเทิง หรือการโอบอ้อมอารี หรืออาจหมายถึง การปฏิบัติสัมพันธ์ของเพื่อนมนุษย์ จึงกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมมีความสำคัญต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง

1.2.8 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกระตุ้นให้คิดค้นนำทรัพยากรส่วนเกินมาผลิตเป็นวัตถุดิบค้าที่ระลึก การนำวัสดุที่เหลือใช้หรือวัสดุที่ไม่ใช้ ทำการผลิตเป็นสินค้าที่ระลึกจำหน่ายให้แก่ นักท่องเที่ยวโดยใช้เวลาว่างจากงานประจำหรืออาชีพเสริม หรือการผลิตเป็นอุตสาหกรรมใน

ครอบครัว นอกจากทำให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์กับตนเองและสังคมแล้ว ยังรักษา สภาพแวดล้อมให้สมดุล เช่น การนำกิ่งไม้แห้งมาประดิษฐ์เป็นของที่ระลึกมีลักษณะเฉพาะแต่ละ ชิ่นไม่เหมือนกัน เป็นศิลปะที่ไม่มีรูปแบบ หรือ การนำวัสดุที่ไม่ใช่ เช่น กระจุกเครื่องคัมมา ประดิษฐ์เป็นของใช้ เช่น หมวก และภาชนะ เป็นต้น ของที่ระลึกเหล่านี้ที่นิยมของนักท่องเที่ยว (ศรัญญา วรากุลวิทย์ (2546: 13), ประยูร ศาสรี (2528: 422), สมบัติ กาญจนกิจ, (2544: 89), กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2549: ระบบออนไลน์))

1.2.9 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นหรือในประเทศ เกิดความรักความภูมิใจในท้องถิ่นและประเทศ เมื่อประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญและคุณค่า ของทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งนำประโยชน์มาสู่ตนเองและท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ทำให้เกิดแนวร่วม ในการรักษาและหวนแหนทรัพยากรท่องเที่ยวตลอดไป (ศรัญญา วรากุลวิทย์ (2546: 13), ประยูร ศาสรี (2528: 422), สมบัติ กาญจนกิจ, (2544: 89))

1.2.10 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีการศึกษาค้นคว้าแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ การ นำเสนอแหล่งท่องเที่ยวแก่สาธารณชน เช่น การผลิตสารคดีเรื่องราวของจังหวัดต่าง ๆ ประเทศต่าง ๆ ทำให้สาธารณชนได้รู้จักและเกิดแรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยว หรือต้องการศึกษาเพิ่มเติม ต่อไป และยังมีการรวบรวมสถิติข้อมูลเกี่ยวกับป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ ทรัพยากรท่องเที่ยวให้คงอยู่ตลอดไป (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2549: ระบบออนไลน์))

1.2.11 ความสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในเชิงการพัฒนาระบบ เทคโนโลยี การสื่อสารด้วยระบบเทคโนโลยีในปัจจุบันทำให้เกิดความสะดวกและรวดเร็วในการ จองที่พักในโรงแรม จองที่นั่งของเครื่องบิน หาข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จองที่นั่งเข้าชม คนตรี การแสดง หรือการจองการนำเที่ยวในต่างประเทศ ฯลฯ เป็นที่คาดหวังกันว่าในอนาคต บริษัทตัวแทนการท่องเที่ยวจะต้องหมดไป ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถหา ข้อมูล จองสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพา บริษัทนำเที่ยว ทั้งในประเทศและต่างประเทศ จะเห็นได้ว่าการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมการ ท่องเที่ยวมีส่วนผลักดันให้เกิดการพัฒนาระบบเทคโนโลยีเพื่อตอบสนองการให้บริการใน อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (ศรัญญา วรากุลวิทย์ (2546: 9-13), ประยูร ศาสรี (2528: 417-422), สมบัติ กาญจนกิจ, (2544: 88-89), กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2549: ระบบออนไลน์))

เมื่อพิจารณาความสำคัญของการท่องเที่ยวโดยจำแนกตามเศรษฐกิจ สังคมและ การเมือง ดังนี้

1. ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจของประเทศ

การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศจำนวนมาก การท่องเที่ยวสามารถทำรายได้ในรูปของเงินตราต่างประเทศมากเป็นอันดับ 1 เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้จากสินค้าออกอื่น ๆ นอกจากนี้รายรับสุทธิในรูปของเงินตราต่างประเทศจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังมีส่วนช่วยให้ดุลชำระเงินของประเทศดีขึ้น

1.1 รายได้จากการท่องเที่ยวจะมีผลทวีคูณในการสร้างรายได้หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นซึ่งจะทำให้ผลผลิตส่วนรวมของประเทศมีค่าทวีกว่าสองเท่าตัว

1.2 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการหมุนเวียน และการกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาค เมื่อเกิดการเดินทางท่องเที่ยวเข้าไปถึงแหล่งท่องเที่ยวในชนบทการพัฒนาความเจริญก็จะไปถึงภูมินาณนั้น ๆ ก่อให้เกิดการสร้างสรรคสิ่งใหม่ ๆ ในท้องถิ่น เช่น โรงแรม ภัตตาคาร ร้านค้า สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีผู้ลงทุนในหลาย ๆ รูปแบบ ทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ อย่างกว้างขวาง เป็นการสร้างรายได้สู่ประชาชนอย่างแท้จริง

1.3 การท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิต และนำเอาทรัพยากรของประเทศ โดยเฉพาะของท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในอัตราที่สูง ในรูปของการผลิตสินค้าพื้นเมืองและสินค้าของที่ระลึก ตลอดจนการบริการในท้องถิ่นนั้น ๆ

1.4 การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่สิ้นเปลืองวัตถุดิบ ผลผลิตขายได้ทุกเวลาสุดแล้วแต่ความเหมาะสมและความสามารถของผู้ขาย

1.5 การท่องเที่ยวช่วยกระตุ้นให้เกิดการผลิตเป็นวงจรหมุนเวียนภายในประเทศ ทำให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพ ของประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นการลดการว่างงานลง ประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้นส่งผลให้รัฐบาลได้รับรายได้ในรูปของภาษีอากรประเภทต่าง ๆ

2. ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อสังคม

2.1 การท่องเที่ยวมีส่วนในการส่งเสริม ความสัมพันธ์ของมนุษยชาติ ก่อให้เกิดสันติภาพ ความเป็นมิตรไมตรีและความเข้าใจอันดี ระหว่างเจ้าของบ้านและผู้มาเยือน

2.2 การท่องเที่ยวมีบทบาทในการพัฒนาสรุคความเจริญทางสังคมให้เกิดแก่ท้องถิ่น ทำให้มีการก่อสร้างสิ่งใหม่ ๆ มีการลงทุนทางด้านการผลิตเพื่อรองรับการบริการแก่ผู้มาเยือนท้องถิ่น ทำให้ประชาชนมีรายได้จากการมีงานทำ จึงทำให้อยู่ดีกินดีมีความสุขโดยทั่วกัน

2.3 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ความสำนึก และตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม

ตลอดจนการรักษาเอกลักษณ์ของชาติ ก่อให้เกิดความรู้สึกหวงแหนและรักผืนแผ่นดินที่อยู่อาศัย
ของคุณ

2.4 การท่องเที่ยวช่วยขจัดปัญหาความแตกต่างระหว่างเมืองชนบท ช่วยขจัด
ปัญหาการล้นไหลและเคลื่อนย้ายเข้ามาหางานทำหรือเสี่ยงโชคในเมืองของประชาชนในชนบท

2.5 การท่องเที่ยวช่วยให้ประชาชนในชนบทรู้จักใช้เวลาว่างเกิดประโยชน์
รู้จักใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมาผลิตและประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ในรูปของสินค้าพื้นเมืองและของที่
ระลึกไว้สำหรับขายผู้มาเยือน เป็นการหารายได้มาจุนเจือครอบครัวเพิ่มขึ้น

3. ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อการเมือง

3.1 การเดินทางท่องเที่ยวก่อให้เกิดความรู้สึกถึงความมั่นคงปลอดภัย เพราะ
การที่นักท่องเที่ยวจะเลือกเดินทางไปเยือนที่ใด ที่นั้นจะต้องมีความปลอดภัยเพียงพอ

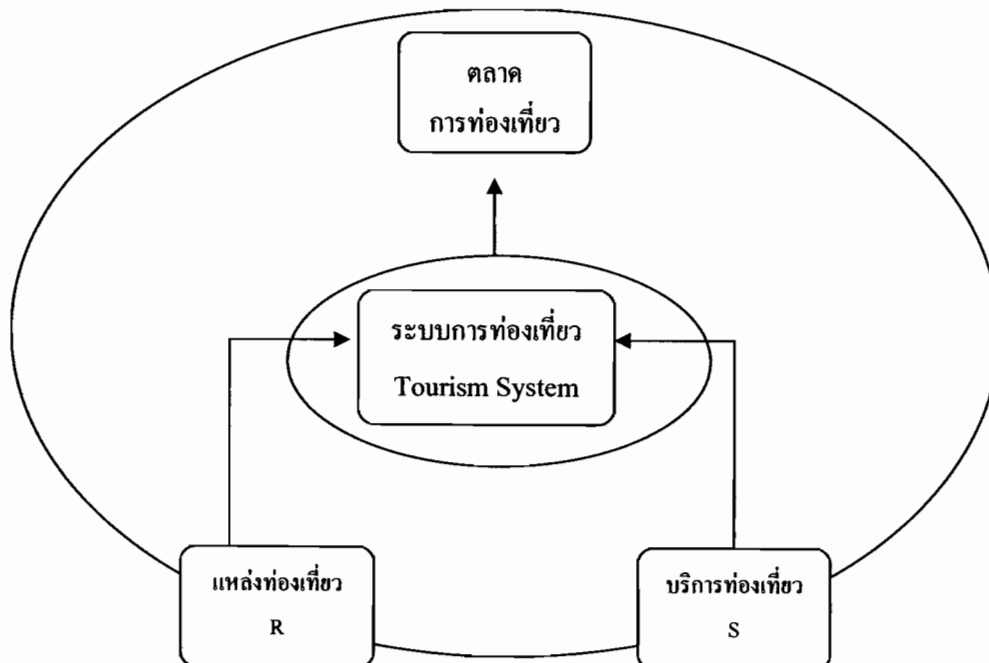
3.2 การท่องเที่ยวเป็นวิถีทางที่มนุษย์ต่างสังคมจะได้พบปะรู้จักทำความเข้าใจ
กัน การเดินทางไปมาหาสู่กันภายในประเทศทำให้ได้รู้จัก คู่ขนานรู้ปัญหา ฟังพ้ออาศัยกัน ในทำนอง
เดียวกัน การเดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศจะเป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เสริมสร้างความเข้าใจ
อันดี ที่จะนำไปสู่ความเป็นเพื่อนร่วมโลกที่จะช่วยสร้างสรรค์สัมพันธไมตรี และความสงบ
สันติสุขในโลก

โดยสรุปแล้วการท่องเที่ยวได้มีความสำคัญต่อประเทศเป็นอย่างมากทั้งในด้าน
เศรษฐกิจ เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ สร้างเสถียรภาพให้กับดุลการชำระเงิน สร้างงาน
สร้างอาชีพ กระตุ้นให้เกิดการผลิตและการนำทรัพยากรของประเทศมาใช้ประโยชน์อย่างสูงที่สุด
กระตุ้นการคิดค้นนำทรัพยากรส่วนเกิน มาผลิตให้เกิดรายได้เพิ่มพูน ด้านวัฒนธรรมการท่องเที่ยว
ช่วยสนับสนุนการฟื้นฟู อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และในด้านสังคมการท่องเที่ยวยังมี
บทบาทในการสร้างสรรค์ความเจริญไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ กระตุ้นให้เกิดการพัฒนา
สาธารณูปโภค ลดปัญหาการอพยพเข้าสู่เมืองหลวง อีกด้วย (วรรณ วลัยวานิช (2546
: 20-21), ศรีัญญา วรากุลวิทย์ (2546: 9-13), ประยูร ศาสรี (2528: 417-422), สมบัติ กาญจนกิจ,
(2544: 88-89), กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2549: ระบบออนไลน์))

1.3 องค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลักสาม
ด้าน คือ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (tourism resource) บริการท่องเที่ยว (tourism service) และ
ตลาดการท่องเที่ยว (tourism market or tourist) (สมบัติ กาญจนกิจ, 2544: 87-88; สุชาติ วรรณ
มานี, 2542: 70-72) แต่ละองค์ประกอบย่อย ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันเป็นเหตุและผลซึ่งกันและกัน

ความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยว จึงอยู่ที่ความแตกต่างในองค์ประกอบย่อยและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั่นเอง ความสัมพันธ์ระหว่างระบบย่อยทั้งสามเกิดขึ้นเมื่อนักท่องเที่ยวได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการหรือทัศนศึกษา ซึ่งอาจเป็นการใช้ประโยชน์โดยตรงและจากการบริการที่เกี่ยวข้อง โดยปกติทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นทรัพยากรที่ไม่มีวันหมด เพราะรูปแบบการใช้มักเป็นการสัมผัสแต่ภายนอกโดยไม่มีการเคลื่อนย้ายทรัพยากรใด ๆ หรืออาจมีการชดเชยได้อยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม ในการท่องเที่ยวที่เป็นจริงนั้น การใช้ประโยชน์ของทรัพยากรและอาจไม่มีการคำนึงถึงการสูญเสีย หรือผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับระบบย่อยต่าง ๆ รวมทั้งผลต่อสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ในทางกลับกันสิ่งแวดล้อมที่เป็นระบบอื่น ๆ เช่น ระบบชุมชน ระบบอุตสาหกรรม ฯลฯ อาจมีผลกระทบมาสู่ระบบท่องเที่ยวด้วย ดังนั้น การท่องเที่ยวที่ขาดระบบการจัดการที่ดีเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ประสบความสำเร็จได้เลย นอกจากนี้ องค์ประกอบภายในระบบแล้ว การท่องเที่ยวยังมีสิ่งแวดล้อมสำคัญที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอีกหลายประการ เช่น สภาพกายภาพและระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม โครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจและการลงทุน สังคมและวัฒนธรรมองค์กรและกฎหมาย เป็นต้น

แผนภาพ 1 ระบบการท่องเที่ยว (Tourism System)

ที่มา: สมบัติ กาญจนกิจ (2544: 87)

1.3.1 แหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวเป็นทรัพยากรที่สำคัญ จัดเป็นอุปทานการท่องเที่ยว (tourism supply) ซึ่ง Peters (1969) ได้จัดหมวดหมู่ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นห้า

ประเภท คือแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (cultural attractions) แหล่งท่องเที่ยวซึ่งแสดงถึงความหลากหลายในรูปแบบต่าง ๆ ของภูมิประเทศ (scenic attractions) แหล่งท่องเที่ยวประเภทที่ให้ความบันเทิง (entertainment attractions) แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่มีลักษณะเฉพาะตัว (other attractions)

สำหรับประเทศไทยนั้น ททท. โดยบริษัทหรือหน่วยงานที่ปรึกษาต่าง ๆ มักแบ่งแหล่งท่องเที่ยวออกเป็นสามประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ โบราณคดีและแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ความบันเทิงนั้น จัดเป็นส่วนหนึ่งในสถานบริการนักท่องเที่ยว

1.3.2 บริการการท่องเที่ยว บริการที่รองรับการท่องเที่ยวเป็นอุปทานประเภทหนึ่งซึ่งไม่ได้เป็นจุดหมายปลายทางหลักของนักท่องเที่ยว แต่เป็นบริการที่รองรับให้เกิดความสะดวกสบาย และความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยวซึ่งในบางโอกาสอาจเป็นตัวดึงดูดใจได้เช่นกัน บริการการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ที่พัก อาหาร แหล่งจำหน่ายสินค้า แหล่งบันเทิง แหล่งกิจกรรมและบริการอื่น ๆ ทั้งนี้รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นอื่น ๆ ด้วย

1.3.3 ตลาดการท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยวเป็นการแสดงออกของอุปสงค์ (tourism demand) ซึ่งมีความปรารถนาในการท่องเที่ยวจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งเพื่อเข้าร่วมในกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อกิจกรรมอื่น ๆ (ปกติตลาดการท่องเที่ยวจะเน้นที่นักท่องเที่ยว) ซึ่งในกระบวนการจัดการได้หมายรวมถึงการส่งเสริมและพัฒนาการขาย และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวด้วย

รายได้จากการท่องเที่ยว (tourism revenues) คือ รายได้ที่ประเทศได้รับทั้งทางตรงและทางอ้อม ในรูปของเงินตราต่างประเทศ ที่นักท่องเที่ยวจากต่างประเทศจ่ายเป็นค่าสินค้าและบริการ ไม่รวมค่าโดยสารระหว่างประเทศ

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ขึ้นต่อคุณภาพของมนุษย์ ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมซึ่งไม่สามารถแยกตัวออกจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจอื่น ๆ กระบวนการท่องเที่ยวได้พัฒนาจนเกิดเป็นสาขาที่สำคัญ สาขาหนึ่งในระบบเศรษฐกิจ ที่มีผู้ซื้อและผู้ขาย (ให้บริการ) จนขยายตัวเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (tourism industry) ที่ก่อให้เกิดรายได้ที่สำคัญของประเทศ ในช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจหลายครั้ง อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแม้ได้รับผลกระทบ แต่มักเป็นอุตสาหกรรมที่ฟื้นตัวได้เร็ว และสามารถทดแทนภาวะชะงักงันทางเศรษฐกิจได้ดี

ดังนั้น ในระยะที่ผ่านมา การท่องเที่ยวจึงมุ่งเน้นมิติทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามการที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวควบคู่กับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การขยายตัว

ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและสังคม ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเช่นเดียวกับการพัฒนาในสาขาการผลิตอื่น ๆ (สมบัติ กาญจนกิจ, 2544: 87-88; สุชาติ วรระมานี, 2542: 70-72)

ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง แหล่งท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรมและวัฒนธรรมประเพณีสามารถดึงดูดความสนใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมได้ (เสกสรรค์ ขวณิชย์, 2536: (2-1)) ทรัพยากรการท่องเที่ยว สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภทคือ

1. แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา แม่น้ำ น้ำตก เกาะ สันดอน แก่ง ถ้ำ เิงผา เหลือบหิน อุทยานแห่งชาติ วนอุทยานเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า สวนสัตว์เปิด ป่าสงวน สวนรุกชาติ แหล่งน้ำเขื่อน หนองบึง อ่างเก็บน้ำ โปรง น้ำพุ น้ำร้อน กาดทราย หาดหิน ทุ่งหญ้า แหล่งแร่ธาตุ แหล่งซากดึกดำบรรพ์ ฯลฯ

2. แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และโบราณคดี หมายถึง แหล่งหลักฐานบอกอดีตของมนุษยชาติ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ปรากฏ ปรากฏ ปราสาท กู่สอูป ชาติ เมืองและ ชุมชน โบราณ ศาสนสถานเก่า คูเมือง คลองเมือง กำแพงเมือง อนุสาวรีย์ อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน วิัง ศิลาจารึก พิพิธภัณฑฯ

3. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง แหล่งหรือสถานที่ที่แสดงขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่และวัดอาราม ที่เป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมในปัจจุบัน เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี การละเล่นพื้นบ้าน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนหรือเผ่าชนต่าง ๆ ในท้องถิ่นที่สืบมาคทางวัฒนธรรมมีเอกลักษณ์เด่น ศาสนสถานหรือสำนักสงฆ์ ที่เด่นด้านปฏิบัติธรรม ตลอดทั้งงานเทศกาลประเพณีเด่น ๆ และสำคัญ ๆ ในท้องถิ่น

4. แหล่งท่องเที่ยวศิลปกรรม หมายถึง แหล่งหรือสถานที่ที่มีศิลปกรรมด้านต่าง ๆ เช่น แหล่งรวมวรรณกรรมพื้นบ้าน แหล่งศิลปะการแสดงท้องถิ่น คนตรีพื้นเมือง นาฏศิลปะพื้นบ้าน จิตรกรรมฝาผนัง ปฏิมากรรมสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

5. แหล่งท่องเที่ยวกิจกรรมการผลิต หมายถึง แหล่งกำเนิดผลผลิตด้านต่าง ๆ ทั้งเกษตรกรรม อุตสาหกรรมในครัวเรือน อุตสาหกรรมโรงงาน เช่น แหล่งหัตถกรรมพื้นบ้าน หมู่บ้านทอผ้า ทอเสื่อ แหล่งจักสาน แหล่งปั้น แหล่งพื้นบ้าน แหล่งเจียรไน แหล่งผลิตอุตสาหกรรมพื้นบ้านที่สำคัญ และแหล่งผลิตพืชผลทางการเกษตรที่เด่น ๆ และสำคัญ ๆ ในท้องถิ่น

ทรัพยากรการท่องเที่ยว นั้น มีบทบาทอย่างต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดประการแรก ที่เป็นแรกดึงดูดให้นักท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น เพื่อที่จะชื่นชมกับ

ทรัพยากรธรรมชาตินั้น แต่อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้นมีมากมายในแต่ละพื้นที่ ซึ่งทรัพยากรแต่ละอย่างมีศักยภาพ ความสำคัญ แรงดึงดูดนักท่องเที่ยวไม่เท่ากัน ดังนั้นการประเมินศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญ เพื่อจะเป็นสิ่งที่ช่วยในวางแผนพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว นั้น ตลอดจนถึงการวางแผนการลงทุนเพื่อปรับปรุงหรือพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว (เสกสรรค์ ขวณิชย์, 2536: (2-1)-(2-2))

ในทำนองเดียวกันชูสิทธิ์ ชูชาติ และคณะ (2547: 12-17) กล่าวถึง ทรัพยากรการท่องเที่ยวว่า องค์ประกอบของสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว (Tourism Components and Supply) Goeldner, Ritchie and McIntosh (2000: 364 – 379) ในชูสิทธิ์ ชูชาติ และคณะ (2547: 12-17) ได้อธิบายว่า องค์ประกอบของสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งเสนอขายแก่นักท่องเที่ยว มี 4 ประการ

1. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Natural Resources and Environment)

ทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อนักท่องเที่ยว ทรัพยากรธรรมชาติที่ดี ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว ได้แก่ อากาศ ภูมิอากาศ โครงสร้างทางกายภาพของพื้นที่ลักษณะของดิน ภูมิประเทศ (Terrain) พืช (Flora) สัตว์ (Fauna) น้ำ หาดทราย ความสวยงามของธรรมชาติ ระบบน้ำดื่ม น้ำใช้ ฯลฯ

ในด้านสิ่งแวดล้อม ความหมายของสิ่งแวดล้อม คือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบ ๆ สิ่งมีชีวิตและมีผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิต สิ่งแวดล้อมแบ่งออกเป็น สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ (Biological Environment) สิ่งแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) และ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) ทั้งที่ธรรมชาติสร้างและมนุษย์สร้างแต่เป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต (Tarbuck, 2000: 12 – 16) ในชูสิทธิ์ ชูชาติ และคณะ (2547: 12-17)

ถ้านำเรื่องสิ่งแวดล้อมมาประยุกต์กับการท่องเที่ยว หมายความว่าสิ่งแวดล้อมทั้ง 3 อย่าง ซึ่งอยู่รอบ ๆ ตัวนักท่องเที่ยว ต้องมีผลกระทบในทางบวกต่อนักท่องเที่ยว คือ ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ ไม่เกิดพิชภัยแก่นักท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนานแล้วสิ่งแวดล้อมที่ดี ควรยกระดับจิตใจที่ดีงามของนักท่องเที่ยว และส่งผลดีต่อสุขภาพ ดังนั้น ความพึงพอใจ จึงไม่ควรเกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมประเภทอบายมุข และเกิดมลพิษ (Pollution) ในเรื่อง น้ำ (Water) เสียง (Noise) อากาศ (Air) และสุนทรียภาพ (Aesthetic) (Holden, 2000: 73) ในชูสิทธิ์ ชูชาติ และคณะ (2547: 12-17)

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้าง (The Built Environment)

สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างประกอบด้วย ปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต (Infrastructure) คือ สิ่งก่อสร้างที่อยู่ในระดับพื้นดิน และได้ดิน เช่น ระบบการประปา ระบบบำบัดน้ำเสีย (Sewage System) ท่อส่งแก๊สสายไฟฟ้า ระบบ

การระบายน้ำ (Drainage Systems) ถนน เครื่องข่ายการสื่อสาร และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ในทางธุรกิจ

อาคารสิ่งก่อสร้างด้านการท่องเที่ยว (Super Structure) ประกอบด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกในการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ได้แก่ สนามบิน ท่าเรือ สถานีรถไฟ ที่จอดรถ ที่พักแรม ภัตตาคาร ร้านอาหารของที่ระลึก พิพิธภัณฑ์

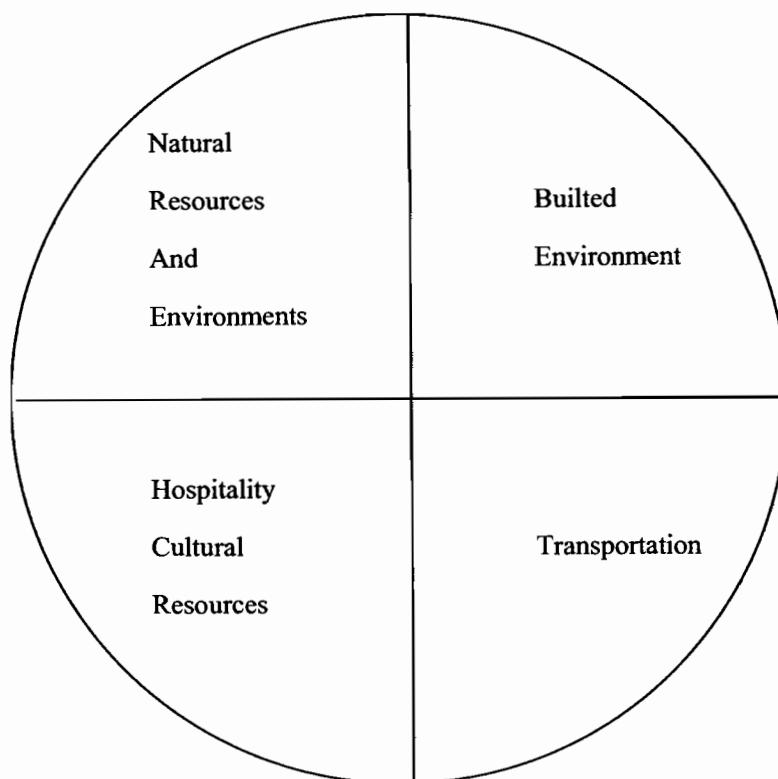
อาคารสิ่งก่อสร้างดังกล่าว ควรสร้างให้กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ ชีวภาพ และสังคม วัฒนธรรม ในเขตพื้นที่นั้น ๆ เช่น แหล่งท่องเที่ยวในเมืองแม่ฮ่องสอน มีทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น ภูเขา ป่าไม้ ศิลปะในด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม แบบไทยใหญ่ ดังนั้น การสร้างอาคารสิ่งก่อสร้าง ก็ควรคำนึงถึงความกลมกลืนกับธรรมชาติและประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของท้องถิ่น ถ้าต้องการพัฒนาเมืองดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3. **การขนส่ง (Transportation)** การขนส่งเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของบริการด้านการท่องเที่ยว เพราะการขนส่ง เป็นพาหนะในการนำนักท่องเที่ยวหรือนักเดินทางไปสู่จุดหมาย หรือ แหล่งท่องเที่ยว การขนส่ง ประกอบด้วย การขนส่งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ในรูปแบบและการบริการที่หลากหลาย

4. **อัยาศัยไมตรีและทรัพยากรด้านวัฒนธรรม (Hospitality and Cultural Resources)** อัยาศัยไมตรี เป็นการบริการที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ ชื่นชมนิยมชมชอบต่อประชาชนในท้องถิ่นหรือภาคบริการ อัยาศัยไมตรี จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของการบริการด้านการท่องเที่ยว

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย ศิลปะวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ดนตรี การฟ้อนรำ การละคร การกีฬา และกิจกรรมอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อนักท่องเที่ยว เพื่อทำให้นักท่องเที่ยว เกิดความประทับใจ ชื่นชอบ และต้องการกลับมาเยือนอีก

ผลิตภัณฑ์และบริการทั้ง 4 ประการดังกล่าว บางอย่างจัดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม แต่องค์ประกอบทั้ง 4 ประการดังกล่าว คือ สินค้า หรือ บริการ ซึ่งพร้อมเสนอขายให้แก่ผู้มาเยือน และนักท่องเที่ยว

แผนภาพ 2 องค์ประกอบของสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว (Components of Tourism Supply)

ที่มา: ชูสิทธิ์ ชูชาติ และคณะ (2547: 16)

ผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว (Tourism Product)

ผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมและบริการต่าง ๆ ซึ่งจัดให้แก่นักท่องเที่ยว ในแนวความคิดของ Middleton (1994) ในชูสิทธิ์ ชูชาติ และคณะ (2547: 14-15) ได้กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ

1. ความน่าประทับใจและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเกิดจากธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และวัฒนธรรม (Destination Attractions and Environment) เช่น ความสวยงามของน้ำทะเลและหาดทราย ความงดงาม และแปลกตาของถ้ำ ความยิ่งใหญ่ สวยงาม หรือ มีคุณค่าของโบราณสถาน เป็นต้น

2. สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการของแหล่งท่องเที่ยว (Destination Facilities and Services) ในแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีที่พักประเภทต่าง ๆ ร้านอาหารระบบการขนส่ง กิจกรรมด้านกีฬาและนันทนาการ ร้านขายของที่ระลึก บริษัทนำเที่ยว ศูนย์บริการข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ที่ทำการตำรวจท่องเที่ยว ฯลฯ

3. การเข้าไปถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility of the Destination) ความสะดวกสบายและความรวดเร็วในการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง ดังนั้น การเข้าไปถึงแหล่งท่องเที่ยว ต้องมีการจัดสร้าง ปัจจัยพื้นฐานการผลิต เช่น ถนน สนามบิน ทางรถไฟ ท่าเรือ ขนยานพาหนะ ที่มีความรวดเร็วและปลอดภัยและการส่งเสริม,ดูแลจากรัฐบาล ในเรื่องการอำนวยความสะดวกสบายในสิ่งดังกล่าวแล้ว (Makens, 1996: 308 – 309) ในฐิติทธิ์ ชูชาติ และคณะ (2547: 12-17)

4. จินตภาพของแหล่งท่องเที่ยว (Images of the Destination) ความประทับใจหรือจินตภาพแหล่งท่องเที่ยว ทำให้บุคคลเกิดความใฝ่ฝันต้องการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว เพราะมนุษย์มีประสาท แห่งการรับรู้ด้วยตา หู และสมอง ที่สามารถได้เห็น ได้ฟังและบันทึกความทรงจำแห่งความประทับใจ เกิดความต้องการที่จะเดินทางไปท่องเที่ยวหรือไปแล้ว มีความต้องการจะกลับไปเยี่ยมเยือนอีก หรือบอกต่อไปยังบุคคลอื่น ๆ

5. ราคาที่เสนอต่อผู้บริโภค (Price of the Customer) ราคาของผลิตภัณฑ์หรือบริการทางด้านการท่องเที่ยวที่เสนอต่อผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยว แตกต่างไปตามฤดูกาล เช่น ฤดูกาลท่องเที่ยว ราคาที่พักแพง แต่ฤดูกาลที่นักท่องเที่ยวน้อย ราคาที่พักถูกนอกจากนี้ ราคาขึ้นอยู่กับค่าบริการและความสะดวกสบายที่ ผู้บริโภคจะได้รับด้วย เช่นที่พักในโรงแรมระดับ 5 ดาว ราคาข่อมแพงกว่าที่พักประเภทหอพัก หรือ เรือนแรม (Guest House)

ผลิตภัณฑ์หรือสินค้าด้านการท่องเที่ยว หมายถึง ผลผลิตที่มีตัวตนสัมผัสได้ผลผลิตที่ไม่มีตัวตน คือ การบริการ และองค์ประกอบอื่น ที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์หรือการบริการดังกล่าวแล้ว เช่น ความน่าประทับใจขอแหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกสบายในการเดินทาง จินตภาพของแหล่งท่องเที่ยว ต่างรวมกันเป็นองค์ประกอบรวมของผลิตภัณฑ์หรือสินค้าด้านการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยว ในรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วให้เกิดแรงดึงดูดใจและเกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว (Tourist Attractions)

Weaver and Oppermann (2000: 134 – 142) ในฐิติทธิ์ ชูชาติ และคณะ (2547: 12-17) ได้อธิบายว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resources) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

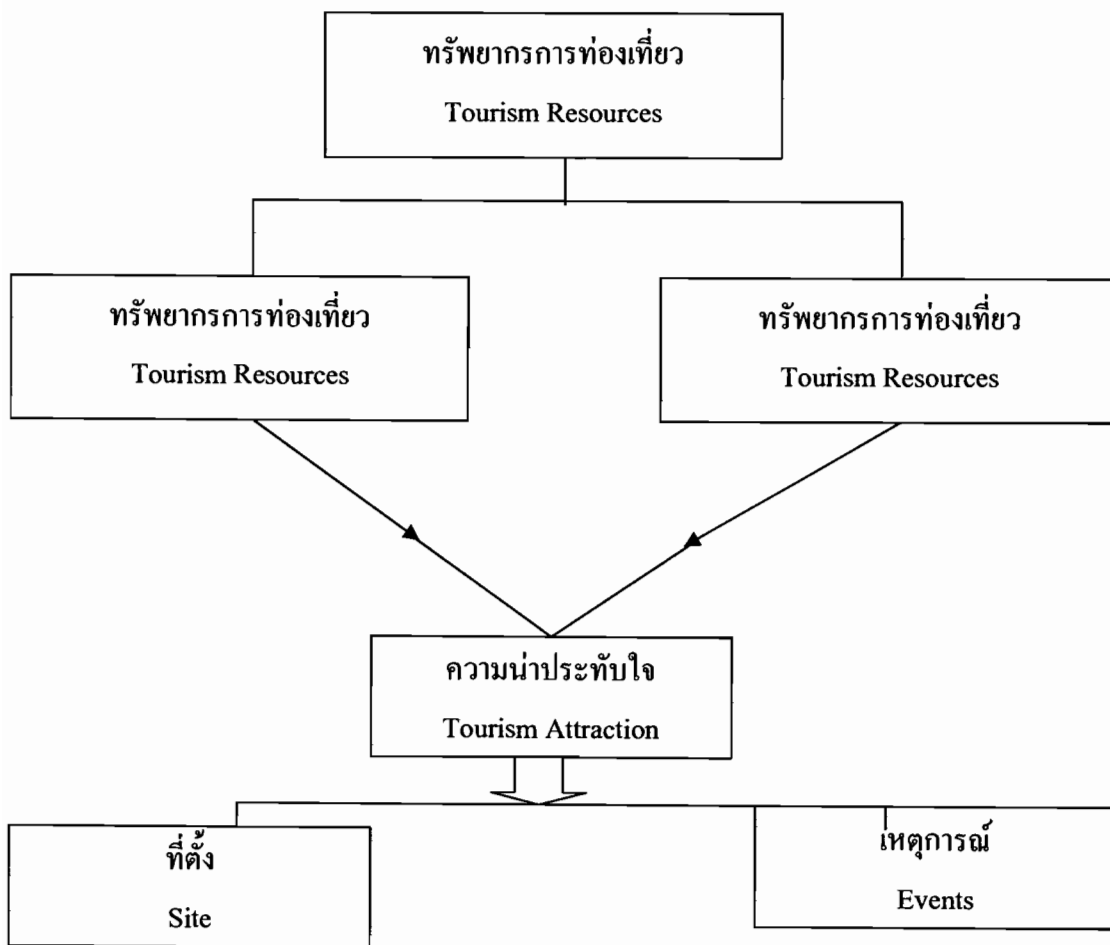
1. **ธรรมชาติ (Nature)** ก่อให้เกิดความน่าประทับใจ ในเรื่องของสถานที่ (Sites) ซึ่งหมายถึง ลักษณะทางภูมิประเทศ (Topography) เช่น ภูเขา หาดทราย ถ้ำ ฯลฯ ภูมิอากาศ (Climate) เช่น แสงแดด อุณหภูมิ ความชื้น ฯลฯ พื้นน้ำ (Hydrology) เช่น ทะเลสาบ แม่น้ำ น้ำตก น้ำพุร้อน ฯลฯ สัตว์ป่า พืช และทำเลที่ตั้ง องค์ประกอบดังกล่าวแล้ว ก่อให้เกิดเหตุการณ์ (Events) ที่น่าสนใจ และดึงดูดใจ เช่น ภูเขาไฟระเบิด การไหลของกระแส น้ำ การอพยพของสัตว์ป่า

2. **วัฒนธรรม (Culture)** วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นอาจอยู่ในลักษณะของรูปธรรม และนามธรรม สถานที่ที่น่าสนใจทางวัฒนธรรม เช่น แหล่งก่อนประวัติศาสตร์ สถานที่สมัยประวัติศาสตร์ เช่น สนามรบ เมืองโบราณ พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม กิจกรรมด้านการกีฬาและนันทนาการ

วัฒนธรรมดังกล่าว ก่อให้เกิดเหตุการณ์น่าสนใจและเกิดความน่าประทับใจในการเดินทางท่องเที่ยว

การจัดแบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยว ดังกล่าวมาแล้ว อาจจัดแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากธรรมชาติสร้าง และทรัพยากรวัฒนธรรมซึ่งเกิดจากมนุษย์สร้างขึ้น

ความน่าประทับใจของทรัพยากรการท่องเที่ยวดังกล่าว ต้องเกิดจากสถานที่ (Sites) และเหตุการณ์ (Events) ประกอบเข้าด้วยกันดังแผนภาพ 3

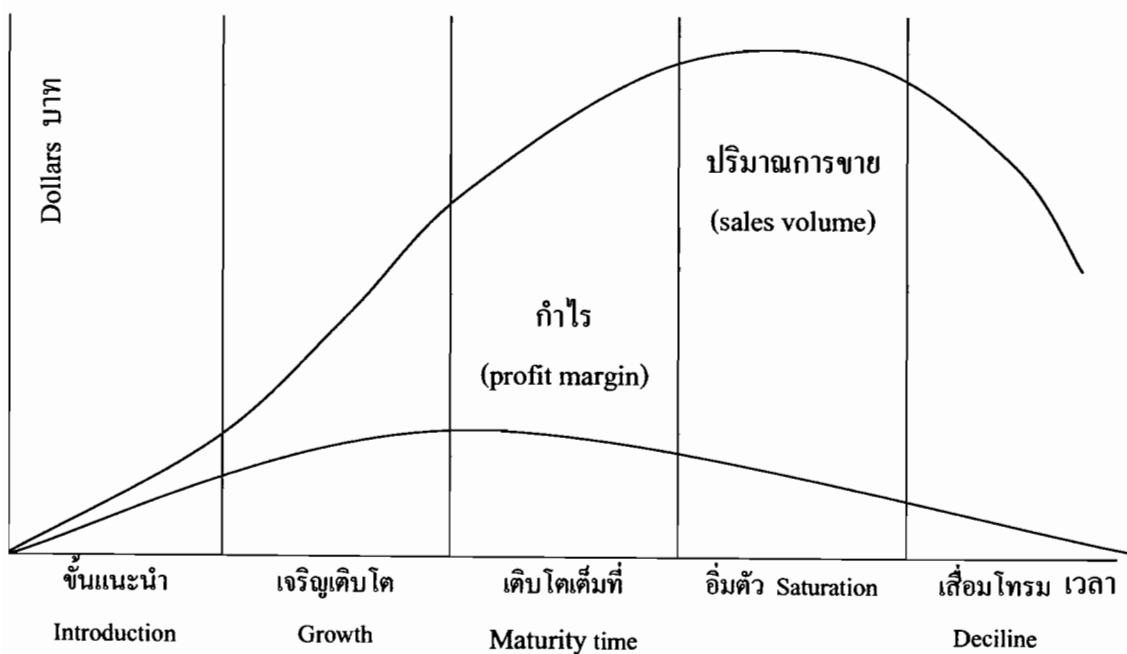
แผนภาพ 3 ความน่าประทับใจของทรัพยากรการท่องเที่ยว

ที่มา: ชูสิทธิ์ ชูชาติ และคณะ (2547: 12-17)

โดยสรุปแล้วจากที่กล่าวมาสามารถสรุปองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวโดยแยกตามหลักอุปสงค์และอุปทาน โดยองค์ประกอบของการท่องเที่ยวได้แก่ อุปสงค์ของการท่องเที่ยว อันได้แก่ ตลาดการท่องเที่ยว และอุปทานการท่องเที่ยว อันได้แก่ แหล่งท่องเที่ยว บริการการท่องเที่ยวตลอดจนทรัพยากรการท่องเที่ยว

2. แนวคิดเกี่ยวกับวงจรชีวิตของการท่องเที่ยว

Stanley C.Plog (1986: 287) ได้เสนอแนวคิดวงจรชีวิตแหล่งท่องเที่ยว โดยมีข้อสมมติฐานว่า แหล่งท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นหรือเสื่อมความนิยมจะเป็นไปตามความรู้สึกนึกคิดของกลุ่มท่องเที่ยวซึ่งมีลักษณะจิตวิทยาทางการท่องเที่ยวต่างๆ กัน ซึ่งแนวคิดนี้มีความคล้ายคลึงกับแนวคิดวงจรชีวิตของสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ในทฤษฎีการตลาดต่างๆ ไปนั่นเองที่ได้กล่าวไว้ว่า วงจรชีวิตของสินค้าหรือผลิตภัณฑ์เริ่มต้นจากการนำเสนอ (introduction) การเจริญเติบโต (growth) การเติบโตเต็มที่ (maturity) การอิ่มตัว (saturation) และการเสื่อมลง (decline) (McIntosh and Goedner, 1986: 287)

แผนภาพ 4 วงจรชีวิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ในตลาด

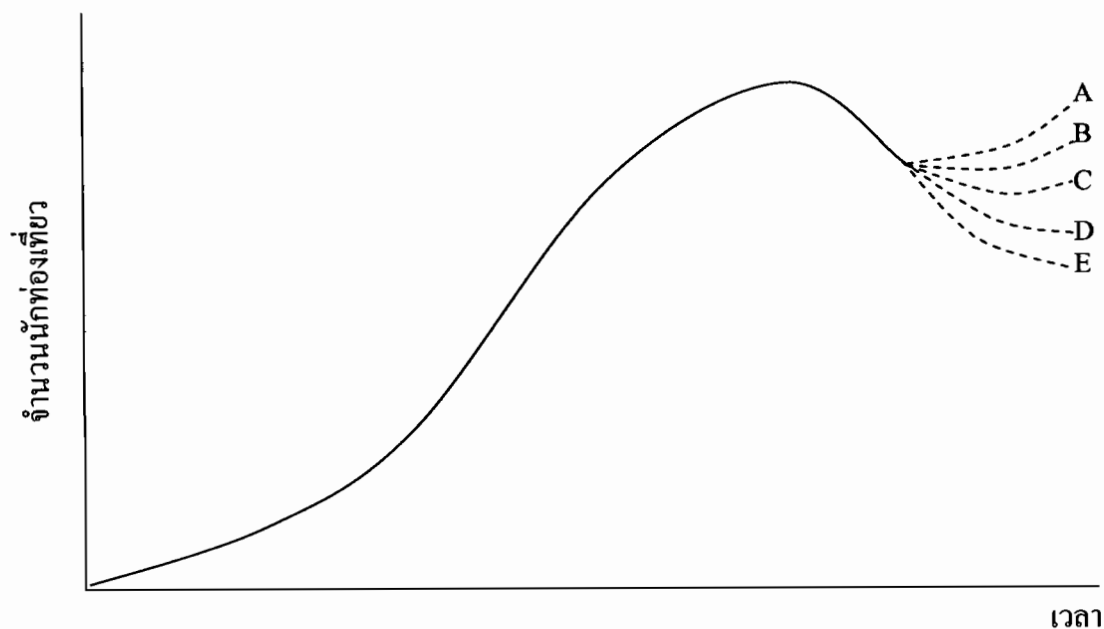
ที่มา: Stanley C.Plog (1986: 287)

Plog ซึ่งว่าวงจรชีวิตของแหล่งท่องเที่ยวจะสัมพันธ์กับลักษณะจิตวิทยาของนักท่องเที่ยวด้วย กล่าวคือ แหล่งท่องเที่ยวใหม่ จะดึงดูดความสนใจของกลุ่มผู้มีความสนใจหลากหลายก่อนเป็นกลุ่มแรก เป็นกลุ่มนวัตกรรม (innovation) ของตลาดการท่องเที่ยวซึ่งแสวงหาแหล่งท่องเที่ยวที่โคเคนและไม่พลุกพล่านด้วยนักท่องเที่ยว แต่เมื่อแหล่งท่องเที่ยวนั้นเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายมากขึ้นกลุ่มผู้มีความสนใจก็จะลดความสนใจลง

กลุ่มผู้ที่เดินสายกลางจะเข้ามาแทนที่เป็นจำนวนมาก Plog ระบุว่าระยะที่กลุ่มผู้เดินสายกลางให้ความสนใจท่องเที่ยวที่นั่น แหล่งท่องเที่ยวจะอยู่ในขั้นของการเจริญเติบโตเต็มที่ ในวงจรชีวิตของสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ทางการตลาด อันเป็นระยะขอลดจำหน่ายที่สูงที่สุด กล่าวได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ดึงดูดความสนใจของตลาดเอาไว้ แต่ในที่สุดเมื่อเวลาผ่านไปกลุ่มผู้เดินสายกลางก็จะหมดความสนใจในแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มเน้นตัวเองเป็นศูนย์กลางจะเข้ามาแทนที่ ซึ่งเป็นกลุ่มเล็กๆ เช่นเดียวกับกลุ่มผู้มีความสนใจหลากหลายในตอนเริ่มแรกนั้น ในขั้นนี้แหล่งท่องเที่ยวจะไม่ได้ได้รับความสนใจจากตลาดมวลชนและตลาดนวัตกรรม (กลุ่มเดินสายกลางและกลุ่มผู้มีความสนใจหลากหลาย) สมมติฐานสำคัญที่ Plog ได้ให้ไว้ คือ แหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้จะมีเม็ดเงินลงทุนแห่งความพินาศฝังตัวอยู่ ถ้าหากว่าได้มีการปล่อยให้ทำการค้ากันมากจนเกินไปและละเลยความโคเคนดั้งเดิมของมันไปเสีย

แม้ว่าแนวคิดของ Plog จะระบุชี้ชัดว่าแหล่งท่องเที่ยวทุกแห่งจะต้องพบกับชะตากรรมเช่นเดียวกันทุกๆ แห่ง แต่นักวิชาการบางท่าน ก็ไม่เห็นพ้องด้วย โดยอ้างว่าจากประสบการณ์ที่ผ่านมานานหลายปีก็พบว่าแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากมายที่ไม่ได้เป็นไปตามที่ Plog ตั้งสมมติฐานไว้ ประสบการณ์บอกเราได้ว่าวงจรชีวิตของแหล่งท่องเที่ยวอาจจะขยายหรือยืดออกไปได้ ถ้ายอมให้มีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงแก้ไข และการวางแผนก็จะเป็นเครื่องมือหลักที่ช่วยวางกรอบพื้นฐานให้แหล่งท่องเที่ยวสามารถรองรับความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม (Mill and Morrison. 1985: 377)

แนวคิดที่ว่าแหล่งท่องเที่ยวไม่จำเป็นต้องเดินทางไปสู่ความเสื่อมโทรมเสมอไป สอดคล้องกับแนวความคิดการพัฒนาการของแหล่งท่องเที่ยว 6 ระยะ ของ Butler (1980: 5-12) ซึ่งระบุว่าแหล่งท่องเที่ยวจะประสบกับวงจรวิวัฒนาการ 6 ขั้นตอนคือ สำรวจ (exploration) ดำเนินการ (involvement) พัฒนา (development) เติบโตมั่นคง (consolidation) ชะงักงัน (stagnation) และท้ายสุดคือ เสื่อมโทรม (decline) หรือไม่ก็กลับฟื้นคืนสภาพ (rejuvenation) ดังแผนภาพ 5

แผนภาพ 5 ขั้นตอนตามทฤษฎีวงจรชีวิตของแหล่งท่องเที่ยวตามแนวคิดของ Butler

ที่มา: Debag, Keith G. "Oligopoly and the Resort Cycle in the Bahamas," *Annals of Tourism Research*, Pergamon Press, Vol.17 (November 4, 1990) p.15

กล่าวโดยสรุป แนวความคิดของ Butler สรุปว่า เริ่มแรกแหล่งท่องเที่ยวถูกค้นพบโดยนักท่องเที่ยวที่ชอบแสวงหาและรักการผจญภัย ต่อมาเมื่อประสบกับภาวะการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว การท่องเที่ยวของมวลชนก็จะเริ่มเข้ามา เมื่อเวลาผ่านไปจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นนั้นจะค่อยๆ ลดลง และมาถึงวาระของการชะงักงัน ซึ่งในที่สุดแหล่งท่องเที่ยวก็จะเข้าสู่วงจรแห่งความเสื่อมความนิยม หรือไม่ก็อาจกลับฟื้นความนิยมอีกครั้งหนึ่ง โดยอาศัยการเพิ่มสิ่งดึงดูดใจให้ท่องเที่ยว (attractions) เช่นผนวกการพนันเข้าไปเป็นต้น หรือจัดการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่แต่ก่อนนั้นยังไม่ได้รับการพัฒนามากพอ

อย่างไรก็ตาม แนวความคิดของ Butler พิจารณาเฉพาะประเภทนักท่องเที่ยวจำนวนนักท่องเที่ยวและระดับความสามารถในการรองรับมวลชนในพื้นที่ต่างๆ เท่านั้น ซึ่งหากจะให้สมบูรณ์ขึ้นควรพิจารณาองค์ประกอบอื่นๆ เช่น สภาพการแข่งขันและยุทธวิธีการขายร่วม (joint venture) ซึ่งนำแหล่งท่องเที่ยวซึ่งอยู่ในเขตใกล้เคียงกันมาจัดเป็นรายการท่องเที่ยวเส้นทางเดียวกันไปเสนอขายแก่นักท่องเที่ยวในคราวเดียวกันเป็นต้น (Debbag, Keith G. , 190: 513-514)

3. แนวคิดและทฤษฎีกระแสหลักในการท่องเที่ยว

3.1 นโยบายและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะที่ผ่านมา

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่าในนโยบายและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเริ่มปรากฏนโยบายด้านการท่องเที่ยวชัดเจนตั้งแต่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 โดยมีรายละเอียดของนโยบายและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

3.1.1 วิวัฒนาการของนโยบายและแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530 – 2534)

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530 – 2534) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ปรับกลยุทธ์การขยายแหล่งท่องเที่ยวใหม่ โดยเน้นความสำคัญในการลดบทบาทของกรุงเทพฯ ในการเป็นศูนย์กลางกระจากนักท่องเที่ยว และเพิ่มบทบาทให้เมืองอื่น ๆ มีความสำคัญในการเป็นศูนย์กลางเชื่อมต่อด้านการท่องเที่ยวให้มากขึ้น โดยให้เกิด “วงจรเส้นทางท่องเที่ยว” มีการกระจายนักท่องเที่ยวจากจังหวัดที่เป็นแม่ข่ายศูนย์กลางท่องเที่ยวไปสู่อำเภอต่าง ๆ ของจังหวัด โดยให้แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งมีลักษณะเป็นทั้ง “จุดหมายปลายทาง” ของเส้นทางท่องเที่ยว และ “จุดเชื่อมต่อ” ไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ

การกระจายศูนย์กลางการท่องเที่ยวนี้ นอกจากจะเป็นการสนับสนุนการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจไปสู่ภูมิภาคแล้ว ยังเป็นแนวทางสำคัญที่จะให้นักท่องเที่ยวสามารถเลือกวงจรที่สนใจ และสามารถพำนักอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวได้นานวัน ทำให้เกิดการจับจ่ายใช้สอยเพิ่มขึ้นดังนั้นรูปแบบวงจรเส้นทางท่องเที่ยวจึงเป็นกลยุทธ์สำคัญ ที่เป็นจุดแข็งในการจูงใจให้นักท่องเที่ยวชาวไทยเล็งเห็นถึงความสำคัญของนักท่องเที่ยวภายในประเทศ และลดความสำคัญในการออกไปท่องเที่ยวในต่างประเทศลง ขณะที่นักท่องเที่ยวต่างประเทศให้ความสนใจในความหลากหลายของเส้นทางท่องเที่ยวที่เป็นขอบข่ายสมบูรณ์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535 – 2539)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535 – 2539) ได้เปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ซึ่งเน้นการขายตัวของตลาดท่องเที่ยวจากต่างประเทศที่มีรายได้สูง เป็นการกระจายการผลิตและการบริการท่องเที่ยวไปสู่ส่วนภูมิภาค ซึ่งจากการพยากรณ์การเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศว่าจะมีอัตราการขยายตัวร้อยละ 5.8 ต่อปี เมื่อเป็นเช่นนี้จะส่งผลให้เกิดความต้องการด้านห้องพักที่เพิ่มขึ้นตามสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นนอกจากนี้ยังส่งผลต่อการพัฒนาใน

องค์ประกอบอื่น ๆ อาทิ การเพิ่มความหลากหลายของสินค้าและของที่ระลึก และการจัดนิทรรศการ อันจะก่อให้เกิดรายได้แก่ท้องถิ่น จากลักษณะดังกล่าวส่งผลให้เกิดปัญหาต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมุ่งให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พร้อมกับการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากร และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการพัฒนาและยกระดับคุณภาพกำลังคนด้านการท่องเที่ยว โดยมีแนวทางและมาตรการดังต่อไปนี้

1. ดำเนินการให้ไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

1.1 ร่วมมือกับประเทศในอาเซียน เพื่อพัฒนาโครงการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียมากขึ้น โดยเน้นการร่วมมือทางการตลาดแทนการแข่งขันระหว่างประเทศในภูมิภาคนี้

1.2 กำหนดแนวทางสนับสนุนให้ไทยเป็นประตูทางออกสู่การพัฒนาโครงการท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศอินโดจีน และประเทศเพื่อนบ้าน

1.3 สนับสนุนการลงทุนของภาคเอกชนในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวประเภทใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มจุดดึงดูดความสนใจ นอกจากอาศัยแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการกีฬาและสุขภาพ

2. อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรและปัจจัย

2.1 ให้มีแผนแม่บทเพื่อพัฒนาฟื้นฟูสภาพแหล่งท่องเที่ยว และระบบสาธารณูปโภคบริการพื้นฐานต่าง ๆ ทั้งในแหล่งท่องเที่ยวหลัก และแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีศักยภาพในระบบเคียวกับการพัฒนาเมืองหลัก ได้แก่ เมืองพัทยา ภูเก็ต เชียงใหม่ หาดใหญ่ ชะอำ หัวหิน เชียงราย เกาะสมุย/สุราษฎร์ธานี กาญจนบุรี พระนครศรีอยุธยา และพื้นที่อีสานตอนล่าง

2.2 นำมาตรการทางกฎหมายควบคุมอาคาร ผังเมือง อุทยานแห่งชาติ และโบราณสถานมาใช้กำกับการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ ของธุรกิจเอกชนในบริเวณรอบ ๆ แหล่งท่องเที่ยว เพื่อป้องกันผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจากการลงทุนประกอบธุรกิจต่าง ๆ

2.3 สนับสนุนองค์กรของรัฐฯ ภาคเอกชนและประชาชนในระดับท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร บูรณะ จัดการทรัพยากรธรรมชาติ และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เช่น น้ำตก เกาะและหาดทราย ตลอดจนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรม เช่น โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์

2.4 สนับสนุนบทบาทของภาคเอกชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ มากขึ้นพร้อมกับการปรับปรุงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องให้เอื้อต่อการลงทุนของภาคเอกชน โดยเฉพาะการลงทุนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่เพื่อสนับสนุนการพัฒนาโครงการท่องเที่ยวในภูมิภาค

2.5 เพิ่มประสิทธิภาพการบริการด้านสาธารณสุขปโภค สาธารณูปการ โดยมุ่งการใช้ประโยชน์ในระยะยาวและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว รวมทั้งการปรับปรุงกฎหมายต่างๆ เพื่อคุ้มครองนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบธุรกิจที่เกี่ยวข้องให้ดำเนินการอยู่ในกรอบ ไม่เอาเปรียบนักท่องเที่ยว จนเกิดภาพพจน์ทางลบต่อประเทศโดยรวม

3. พัฒนาและยกระดับคุณภาพกำลังคนด้านการท่องเที่ยว

3.1 ขยายการผลิตกำลังคนทั้งในระดับอุดมศึกษาและวิชาชีพให้ได้ปริมาณและมีคุณภาพที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดของธุรกิจท่องเที่ยว ทั้งในส่วนกลางและในส่วนภูมิภาค

3.2 สนับสนุนภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทในการลงทุนผลิต และฝึกอบรมกำลังคนด้านต่าง ๆ ให้มีคุณภาพมาตรฐานการบริการในระดับสูง พร้อมทั้งปรับปรุงกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การพัฒนากำลังคนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะแก้ไขพระราชบัญญัติโรงแรม พ.ศ.2476 เพื่อเปิดโอกาสให้ใช้โรงแรมที่มีมาตรฐานสูงเป็นสถานที่ผลิตและฝึกอบรมได้มากขึ้น(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 – 2544)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 – 2544) ได้กำหนดให้ไทยเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีอัตราขยายตัวของจำนวนนักท่องเที่ยวต่างประเทศไม่ต่ำกว่าร้อยละ 7 ต่อปี และสนับสนุนให้คนไทยท่องเที่ยวในประเทศเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 3 ในขณะที่การพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ต้องอาศัยประโยชน์จากข้อได้เปรียบของสภาพภูมิประเทศของพื้นที่ แล้วยังต้องมีการสนับสนุนการพัฒนาคน และการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และเพิ่มขีดความสามารถของพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกให้สมบูรณ์ พร้อมทั้งจะรองรับการกระจายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในการเคลื่อนย้ายประชากรจากกรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้มีการลงทุนในด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะระบบบำบัดน้ำเสียรวม และระบบกำจัดขยะมูลฝอยในพื้นที่ศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจ ได้แก่ เขตปริมณฑล 5 จังหวัด ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ได้แก่ บริเวณชลบุรี ระยอง ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาค อีกทั้งยังเป็นเมืองชายทะเลที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกด้วย ยิ่งกว่านั้นการท่องเที่ยวที่เป็นหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจสาขาบริการ ได้ถูกกำหนดให้มีบทบาทด้านการบริการดังนี้

การเพิ่มขีดความสามารถในสาขาบริการ

1. พัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว โดยการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน ให้คงไว้ซึ่งมีเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ ความเป็นธรรมชาติ ความสะอาด ความปลอดภัย ตลอดจนพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทางด้านการท่องเที่ยวให้มีเพียงพอ

2. ส่งเสริมการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพจากต่างประเทศให้มีช่วงพำนักในประเทศไทยนานขึ้นและให้มีบริการด้านแหล่งจำหน่ายใช้สอยสำหรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศและปลูกฝังจิตสำนึกในการเป็นนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีความรักและหวงแหนในทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวให้กับคนไทย

3. ร่วมมือกับกลุ่มประเทศอาเซียนและอินโดจีน เพื่อพัฒนางจรการท่องเที่ยวในภูมิภาคอาเซียนและอินโดจีน โดยใช้กลยุทธ์ด้านการตลาดร่วมกัน

4. พัฒนาโครงข่ายการคมนาคมข่ายโครงสร้างพื้นฐานระหว่างเมืองศูนย์กลางการท่องเที่ยวในแต่ละภูมิภาคให้เชื่อมโยงกับเมืองอื่น ๆ ในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว พ.ศ.2540 – 2546

นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว พ.ศ.2540 – 2546 ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจากรายงานประจำปี 2543 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีดังนี้

1. ส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่กับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้สามารถรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในระยะยาว และคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติสืบไป

2. ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่น ให้เข้ามามีบทบาทในการร่วมกันแก้ไขหรือป้องกันปัญหาทางการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณค่าช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

3. สนับสนุนการพัฒนาปัจจัยการให้บริการ อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ให้สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสารด้านโครงข่ายคอมพิวเตอร์ทั้งภายในและระหว่างประเทศ

4. ส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งในด้านการพัฒนาและส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยว รวมทั้งพัฒนาระบบเครือข่ายการคมนาคมขนส่ง และสิ่งอำนวยความสะดวก

เกี่ยวกับการบริการท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาคนี้

5. ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในชาติให้เป็นนักท่องเที่ยวที่ดี มีความรัก ความห่วงใยและช่วยทำนุบำรุงมรดกทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีความโอบอ้อมอารีให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยน้ำใจไมตรีอันดีงามสืบไป

6. ส่งเสริมการผลิตบุคลากรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีปริมาณสอดคล้องกับความต้องการของตลาด มีคุณภาพได้มาตรฐานในระดับนานาชาติ เพื่อรองรับนโยบายการเปิดเสรีด้านการค้าบริการ ตลอดจนสนับสนุนให้บุคลากรชาวไทยมีงานทำในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

7. กำกับดูแลให้นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการธุรกิจ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ.2535 รวมทั้งผลักดันให้มีการกวดขันมาตรการต่าง ๆ ในการให้ความคุ้มครองรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างจริงจังต่อเนื่องตลอดปี

8. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และส่งผลดีต่อมาพัฒนาสังคมทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมส่วนรวมของประเทศสืบไป

9. ส่งเสริมเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีคุณภาพเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มมากขึ้นพักอยู่เป็นระยะเวลาสั้นขึ้นใช้จ่ายเพิ่มมากยิ่งขึ้นและเดินทางกระจายไปทั่วภูมิภาค โดยคำนึงขีดความสามารถหรือข้อจำกัดในการรองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง

10. สร้างค่านิยมให้ชาวไทย เพิ่มการเดินทางท่องเที่ยวและใช้จ่ายให้สอยภายในประเทศกระจายไปทั่วภูมิภาคตลอดปี เพื่อเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวให้มีมากขึ้นและเป็นการกระจายความเจริญไปสู่ท้องถิ่น อันจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาการทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศไป

11. พิจารณาประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเท่าที่จำเป็น และเหมาะสมในลักษณะของการลงทุนร่วมทุน หรือให้การส่งเสริมการสนับสนุนการลงทุน เพื่อประโยชน์โดยรวมของชาติและองค์กร (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

กรอบการพัฒนาการท่องเที่ยวในยุทธศาสตร์การพัฒนาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ได้ยึดครองของวิสัยทัศน์ร่วมภายใต้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และ “สังคมไทยที่พึ่งประสงค์ในอนาคต” จึงได้กำหนดเป็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักเกณฑ์พัฒนาประเทศไว้ดังนี้

วัตถุประสงค์ 1: พื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพและมีภูมิคุ้มกัน

วัตถุประสงค์ 2: วางรากฐานการพัฒนาประเทศให้เข้มแข็ง ยั่งยืน สามารถพึ่งตนเองได้อย่างรู้ทันโลก

วัตถุประสงค์ 3: จัดให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีในสังคมไทยทุกระดับ

วัตถุประสงค์ 4: แก้ไขปัญหาความยากจน และเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนไทยในการพึ่งพาตนเอง

เป้าหมาย 1: สร้างคุณภาพทางเศรษฐกิจ โดยให้เศรษฐกิจขยายตัวโดยเฉลี่ยร้อยละ 4 – 5 ต่อปี อัตราเงินเฟ้อไม่เกิดร้อยละ 3 ต่อปี การเกินดุลบัญชีเดินสะพัดร้อยละ 1 – 2 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ การส่งออกขยายตัวไม่ต่ำกว่าร้อยละ 6 ต่อปี การผลิตภาคเกษตรภาคอุตสาหกรรมเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 0.5 และ 2.5 ต่อปี ตามลำดับ แรงเพิ่มไม่ต่ำกว่า 230000 คนต่อปี และเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว โดยมีรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างประเทศเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 7 – 8 ต่อปี และให้คนไทยท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3 ต่อปี

ดังนั้นจะเห็นว่า แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ได้กำหนดการท่องเที่ยวเป็นเป้าหมายที่สำคัญของประเทศทางด้าน การสร้างคุณภาพทางเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดรายได้สำหรับการกระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูตัวอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยถือว่าประเทศมีศักยภาพอันเป็นจุดแข็งที่สำคัญทางทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม จึงคิดให้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีเสถียรภาพและยั่งยืน ยิ่งกว่านั้นยังได้กำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นหัวข้อสำคัญข้อหนึ่งของแนวทางการพัฒนา เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของยุทธศาสตร์การเพิ่มสมรรถนะ และขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยระบุไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ดังนี้

“ส่งเสริมการค้าบริการที่มีศักยภาพเพื่อสร้างงาน กระจายรายได้ และหารายได้จากเงินตราต่างประเทศ”

1. พัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพื่อเพิ่มการจ้างงาน และกระจายรายได้สู่ชุมชน โดย

1.2 พัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวและต่างประเทศ โดยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงกลุ่มพื้นที่ พร้อมทั้งสนับสนุนการ

พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับศักยภาพเชิงวัฒนธรรม และ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงขีดความสามารถของพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อย่างถูกวิธี การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี การท่องเที่ยวเชิงเกษตร กิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการกีฬา สวัสดิภาพ และสวนสนุก

1.3 ปรับปรุงคุณภาพด้านการบริการและผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวทางตรงและทางอ้อมให้ได้มาตรฐานและเพียงพอ โดยให้ความสำคัญต่อการเพิ่มและกวดขันมาตรฐานด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาการหลอกลวง เอารัดเอาเปรียบ นักท่องเที่ยว การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว โดยเฉพาะด้านการเข้าออกประเทศ การเดินทางในประเทศ การให้บริการข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย รวมทั้งพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพและปริมาณสอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวแต่ละประเภท

1.4 ส่งเสริมบทบาทชุมชนและองค์กรชุมชนในท้องถิ่น มีส่วนรวมในการบริการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างครบวงจร ทั้งการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การบำรุงรักษา และการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว โดยรณรงค์สร้างจิตสำนึกและเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ชุมชนและท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมทั้งสนับสนุนให้มีการพัฒนาสินค้าหัตถกรรมพื้นฐานและบริการในท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับธุรกิจการท่องเที่ยว

1.5 ให้ความสำคัญสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยวที่มีระยะพักนาน และนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพจากต่างประเทศ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวกลุ่มการประชุม การจัดงานนิทรรศการนานาชาติ การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล เพื่อเพิ่มสัดส่วนของรายได้ต่อนักท่องเที่ยวและเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยให้มีระบบบริหารจัดการเฉพาะขึ้นมารับผิดชอบ รวมทั้งให้มีศูนย์ประชุมและศูนย์แสดงสินค้านานาชาติในเมืองหลักที่มีศักยภาพขึ้นมารับรองรับ

1.6 ประชาสัมพันธ์และสร้างจิตสำนึกการท่องเที่ยวอย่างที่คุณภาพ เพื่อส่งเสริมให้คนไทยเที่ยวเมืองไทยมากขึ้นและเร่งรัดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่ได้รับการพัฒนาให้เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวหลักในพื้นที่ เพื่อการสร้างงานและกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนและท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554)

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญในด้านการปรับโครงสร้างภาคอุตสาหกรรมและการปรับโครงสร้างภาคบริการด้านการท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

การปรับโครงสร้างภาคบริการ ให้เป็นแหล่งสร้างรายได้หลักของประเทศ โดยพัฒนาการท่องเที่ยวไทย ให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของภูมิภาค บนฐานความโดดเด่นและหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และความเป็นไทย และพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจบริการที่มีศักยภาพ เพื่อขยายฐานการผลิตและการตลาดธุรกิจบริการครอบคลุมระดับภูมิภาค บนฐานการสร้าง ความแตกต่างและความชำนาญ เฉพาะด้านของบริการที่สำคัญได้แก่ ธุรกิจบริการด้านการศึกษา บริการสุขภาพและสปา ธุรกิจค้าส่งและค้าปลีก ธุรกิจบริการทางการเงิน ธุรกิจบริการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ธุรกิจการก่อสร้างและธุรกิจภาพยนตร์ไทย เป็นต้น

1) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณสถานในเชิงกลุ่มพื้นที่ และเสริมสร้างเอกลักษณ์ความเป็นไทย ทั้งการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิต ชุมชน และภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อสร้างสินค้าท่องเที่ยวใหม่ๆ แก่ธุรกิจการท่องเที่ยวไทย และเป็นแหล่งท่องเที่ยวของตลาดท่องเที่ยวโลก

2) ส่งเสริมการลงทุน พัฒนาธุรกิจบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อรองรับตลาดกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเฉพาะด้าน และสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ธุรกิจ ได้แก่ ธุรกิจบริการสุขภาพ ธุรกิจศูนย์ประชุมและแสดงสินค้า การพำนักระยะยาว การจับจ่ายซื้อสินค้า สินค้าโอท็อป และแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นต้น

3) พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานของธุรกิจและบริการที่มีศักยภาพให้เป็นที่ยอมรับ น่าเชื่อถือ และตอบสนองความต้องการของตลาดโลก รวมทั้งเพื่อรองรับนโยบายการเปิดเสรีภาคบริการ บนฐานความโดดเด่นทางวัฒนธรรมและความเป็นไทย โดยเฉพาะธุรกิจบริการที่มีศักยภาพในการดึงดูดลูกค้ามาใช้บริการในประเทศ เช่น ธุรกิจการท่องเที่ยว ธุรกิจบริการด้านการศึกษา บริการด้านสุขภาพ และธุรกิจภาพยนตร์ไทย เป็นต้น

4) ส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวและกลุ่มลูกค้าธุรกิจบริการอย่างต่อเนื่อง เพื่อรักษาฐานตลาดเดิมและขยายตลาดใหม่ๆ ที่มีคุณภาพ เช่น ตลาดรัสเซียและกลุ่มประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมของรัสเซีย ตลาดตะวันออกกลาง และตลาดนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม โดยอาศัยเครือข่ายความร่วมมือทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อดำเนินกลยุทธ์ทางการตลาดร่วมกัน

5) พัฒนาปัจจัยสนับสนุนให้เอื้อต่อการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยว ทั้งการพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมเพื่อการเข้าถึงและเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว มาตรฐานความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน และการปรับปรุงกฎระเบียบข้อกฎหมาย การพัฒนาบุคลากรให้สอดคล้องกับความต้องการของธุรกิจ และการเสริมสร้างขีดความสามารถในการดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการ และขีดความสามารถการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

6) สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรชุมชนในท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม รวมทั้งสนับสนุนการรวมกลุ่มของชุมชนในรูปแบบต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่นกับกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อช่วยสร้างงาน สร้างรายได้แก่ชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดพบว่า รัฐได้ให้ความสำคัญแก่การท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นตามลำดับ โดยเห็นได้จากนโยบายด้านการท่องเที่ยวในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530 – 2534) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ปรับกลยุทธ์การขายแหล่งท่องเที่ยวใหม่ โดยเน้นความสำคัญในการลดบทบาทของกรุงเทพฯ ในการเป็นศูนย์กลางกระจากนักท่องเที่ยว และเพิ่มบทบาทให้เมืองอื่น ๆ มีความสำคัญในการเป็นศูนย์กลางเชื่อมต่อด้านการท่องเที่ยวให้มากขึ้นต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535 – 2539) ได้เปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ซึ่งเน้นการขายตัวของตลาดท่องเที่ยวจากต่างประเทศที่มีรายได้สูง เป็นการกระจายการผลิตและการบริการท่องเที่ยวไปสู่ส่วนภูมิภาคและในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 – 2544) ได้กำหนดให้ไทยเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีอัตราขยายตัวของจำนวนนักท่องเที่ยวต่างประเทศไม่ต่ำกว่าร้อยละ 7 ต่อปี และสนับสนุนให้คนไทยท่องเที่ยวในประเทศ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549) ได้กำหนดการท่องเที่ยวเป็นเป้าหมายที่สำคัญของประเทศทางด้านการสร้างคุณภาพทางเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดรายได้สำหรับการกระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูตัวอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ได้กำหนดให้พัฒนาการรวมกลุ่มอุตสาหกรรม ในด้านบริการท่องเที่ยว ปรับโครงสร้างภาคบริการ การฟื้นฟู พัฒนา แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ในเชิงกลุ่มพื้นที่ และเสริมสร้างเอกลักษณ์ความเป็นไทย ทั้งการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน และภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อสร้างสินค้าท่องเที่ยวใหม่ๆ แก่ธุรกิจการท่องเที่ยวไทย และเป็น

แหล่งท่องเที่ยวของตลาดท่องเที่ยวโลก ตลอดจนส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวและกลุ่มลูกค้าธุรกิจบริการอย่างต่อเนื่อง เพื่อรักษารฐานตลาดเดิมและขยายตลาดใหม่ๆ ที่มีคุณภาพ

3.2 แนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยว (tourism promotion)

แนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นการให้ความสำคัญในด้านอุปทานของการท่องเที่ยวครอบคลุมในประเด็น ตลาดการท่องเที่ยว ตลาดเป้าหมาย ตลอดจนการดำเนินการด้านการตลาดท่องเที่ยว

3.2.1 การตลาดการท่องเที่ยว (Marketing of Tourism)

บุญเลิศ จิตต์วัฒนา (2548: 112) ได้ให้ความหมายของไว้ว่า “เป็นการดำเนินกิจกรรมเพื่อวิเคราะห์ให้ทราบว่านักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายต้องการสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวอะไร และเมื่อไหร่ แล้วจะใช้ส่วนผสมทางการตลาดท่องเที่ยว ในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มนั้นให้ได้รับความพอใจและบรรลุวัตถุประสงค์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวตามที่กำหนดไว้อย่างไร”

ส่วนประกอบของการตลาดท่องเที่ยว

1. ผู้ซื้อ หมายถึง ลูกค้า ผู้ใช้บริการ หรือนักท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้บริโภคส่วนบุคคล และกลุ่มผู้บริโภคองค์กรหรือกลุ่มบุคคล
2. สินค้า ได้แก่ โปรแกรมนำเที่ยวต่าง ๆ ที่บริษัทนำเที่ยวจัดทำขึ้นเพื่อขายให้แก่ลูกค้าหรือจัดตามความต้องการของลูกค้า โดยสินค้าที่เป็นโปรแกรมนำเที่ยวเป็นสินค้าที่แตกต่างจากสินค้าอื่น เพราะเป็นสินค้าที่นำเอาผลผลิตของผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ มารวมกันเป็น Package โดยสินค้าบริการทางการท่องเที่ยว ประกอบด้วย สิ่งดึงดูดใจหรือจุดเด่นทางการท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ การบริการเกี่ยวกับยานพาหนะ ได้แก่ การให้บริการเกี่ยวกับ รถเช่า สายการบิน เรือ การบริการเกี่ยวกับโรงแรม สิ่งอำนวยความสะดวกที่โรงแรมมีให้ และการบริการเกี่ยวกับภัตตาคารร้านอาหารและร้านจำหน่ายของที่ระลึก
3. ผู้ผลิต ในที่นี้หมายถึง ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวหรือผู้จัดรายการ โดยจะเป็นผู้รวบรวมส่วนประกอบของสินค้าที่เป็นบริการต่าง ๆ เป็นรายการนำเที่ยวเพื่อเสนอขายแก่ผู้ซื้อ โดยผู้จัดรายการต้องยึดหลักของการจัดนำเที่ยว คือ ได้กิน ได้เที่ยว ได้นอน ได้ซื้อของ ต้องรู้เขารู้เรา ต้องทำการศึกษาเพื่อจะได้จัดขายสินค้าได้ถูกกับความต้องการของตลาด (บุญเลิศ จิตต์วัฒนา, 2548: 112)

3.2.2 ตลาดเป้าหมาย

การกำหนดตลาดเป้าหมายเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้การดำเนินงานด้านการตลาดเป็นไปอย่างเหมาะสม ตรงตามเป้าหมายที่วางไว้ ไม่สิ้นเปลืองงบประมาณ บริษัทจำเป็นต้องกำหนดนโยบายด้านการตลาดในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตลาดเป้าหมาย ว่าต้องการเป้าหมายกลุ่มตลาดใด เพื่อให้เหมาะสมกับประเภทและความสามารถของบริษัท

การแบ่งตลาดเป้าหมายทางการตลาดการท่องเที่ยวในภาพรวมกว้าง ๆ สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ใหญ่ ๆ คือ

1. กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไป (Tourist Group) อาจมีศักยภาพทางการเงินสูงหรือต่ำ ไม่แน่นอนเป็นตลาดที่มีปริมาณมาก มีความต้องการที่หลากหลาย ดังนั้น สินค้าที่ผลิตขึ้นจึงต้องมีความหลากหลายตามไปด้วย เช่น ขอบปิ่นผา ขอบค้ำน้ำ ขอบศึกษาวิถีชีวิต

2. กลุ่มผู้เข้าประชุม (Convention Group) เป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการใช้จ่ายสูง เพราะส่วนใหญ่จะเป็นระดับผู้บริหาร ไม่ต้องจ่ายเงินค่าประชุมเอง หน่วยงานเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย

3. กลุ่มที่ได้รับรางวัล (Incentive Group) เป็นลักษณะของกลุ่มองค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ที่ต้องการให้รางวัลเป็นการท่องเที่ยวแก่พนักงานหรือตัวแทนจำหน่าย ที่ทำการตลาดหรือการขายได้สำเร็จตามเป้า การจัดแบบนี้มี โอกาสเสี่ยงต่อการขาดทุนน้อย

การแบ่งเป้าหมายทางการตลาดการท่องเที่ยวตามระดับ แบ่งได้ 3 ระดับ คือ

1. ระดับสูง หรือระดับหรูหรา เป็นนักท่องเที่ยวที่มีอำนาจการซื้อสูง แต่ต้องการความพิเศษความหรูหรา ได้รับการเอาใจใส่เป็นอย่างดี ลูกค้ำประเภทนี้สามารถทำกำไรเป็นอย่างมาก

2. ระดับปานกลาง เป็นผู้มีรายได้ปานกลาง ต้องการได้รับการอย่างเหมาะสม แต่ครบถ้วน สามารถทำกำไรให้บริษัทค่อนข้างมาก

3. ระดับมวลชน เป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจท่องเที่ยวแบบประหยัด เรียบง่าย ต้องการความเอาใจใส่บ้างตามสมควร ลูกค้ำประเภทนี้ทำกำไรได้ไม่มากนัก แต่มีปริมาณมาก

การที่บริษัทนำเที่ยวจะกำหนดกลุ่มตลาดเป้าหมายใดให้เป็นลูกค้ำหลักของคนนั้นขึ้นอยู่กับว่าบริษัทมีช่องทาง ศักยภาพ และงบประมาณในการทำการตลาดมากน้อยเพียงใด (บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา, 2548: 112)

3.2.3 การดำเนินการด้านการตลาดท่องเที่ยว

หลังจากกำหนดกลุ่มเป้าหมายแล้ว บริษัทนำเที่ยวจะต้องดำเนินการด้านการตลาด เพื่อให้สามารถเข้าถึงตลาดเป้าหมายโดยการนำกลยุทธ์ทางการตลาด หรือ Marketing Mix (4Ps) มาใช้

1. สินค้า (Product) สินค้าทางการท่องเที่ยวมักเป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่สามารถจับต้องได้ ไม่สามารถนำไปเป็นตัวอย่างได้ ไม่สามารถทดลองใช้ เป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นนามธรรม เน้นการให้บริการให้เกิดความพึงพอใจ ดังนั้นจึงต้องคิดเสมอว่ารายการนำเที่ยวของต้นจะสร้างจุดเด่นในเรื่องใด และจะสามารถแข่งขันกับผู้อื่นได้อย่างไร

2. ราคา (Price) ต้องจูงใจและสามารถตอบสนองความต้องการของคนหลายกลุ่ม ราคาต้องไม่สูงหรือต่ำเกินไป สามารถแข่งขันกับคู่แข่งในตลาดได้

3. ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) คือช่องทางที่เสนอขายแก่ผู้บริโภค หรือนักท่องเที่ยว ในเวลาและสถานที่ที่เหมาะสม เช่น การจัดบูทออกงานในโอกาสต่าง ๆ

4. การโฆษณาประชาสัมพันธ์ (Promotion) เป็นการกระตุ้นให้เกิดการส่งเสริมการขายซื้อผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว สิ่งสำคัญคือทำอย่างไรที่จะให้ลูกค้ารู้จักและสนใจสินค้ามากที่สุด

โดยปกติการดำเนินการตลาดจะมีส่วนประกอบ 4Ps แต่สำหรับการตลาดท่องเที่ยวตามทฤษฎีของเพย์ คิดว่าควรขยายเป็น 9Ps ดังนี้

1. Price ได้แก่ ราคา ซึ่งต้องมีการพิจารณาราคาสินค้าและบริการให้เหมาะสมกับสินค้า

2. Product ได้แก่ สินค้า ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นงานบริการ มุ่งขายความพึงพอใจให้กับลูกค้า

3. Place ได้แก่ สถานที่ที่ลูกค้าสามารถซื้อสินค้าหรือบริการได้โดยสะดวก

4. Promotion ได้แก่ วิธีการที่จะติดต่อกับลูกค้า เพื่อให้เขาทราบข้อมูลเกี่ยวกับสินค้า ด้วยเหตุผลเพื่อเพิ่มยอดขาย

5. Partnership ได้แก่ ธุรกิจผลิตสินค้าบริการท่องเที่ยวอื่นๆ ซึ่งถือว่าเป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดนำเที่ยว เช่น โรงแรม ร้านอาหาร บริษัทรถเช่า เปรียบเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของบริษัท

6. Packaging ได้แก่ ความสามารถในการนำองค์ประกอบหลาย ๆ ส่วนมาผสมผสานกันแล้วขายในราคาเดียว เช่น เลือยกานพาหนะ ที่พัก แหล่งท่องเที่ยว แล้วนำมารวมกัน

7. Positioning ได้แก่ ฐานะของบริษัทนำเที่ยว ซึ่งหมายถึงระดับความน่าเชื่อถือ ค่านิยม ของบริษัท ซึ่งถือเป็นภาพลักษณ์ของบริษัท

8. Programming ได้แก่ ความสามารถในการจัดการธุรกิจผลิตสินค้าบริการ ท่องเที่ยว ให้เป็นสินค้าบริการที่น่าสนใจ สามารถเสนอขายเป็น โปรแกรมรูปแบบต่าง ๆ ได้ หลากหลาย

9. People ธุรกิจจ้ดนำเที่ยวเป็นการบริการที่ต้องใช้มนุษย์ทำงานกับมนุษย์ การ บริการดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับการทำงานของบุคลากร จึงควรเลือกพนักงานที่ดีมีคุณภาพมาร่วมงาน

การดำเนินการด้านการตลาดแบบ 4Ps

1. การจัดการด้านสินค้าหรืองานบริการ (Product)

นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะการจะขาย โปรแกรมนำเที่ยว ได้มากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับการจัดโปรแกรมท่องเที่ยวได้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวให้มากที่สุด ดังนั้นการจัดการด้านสินค้าต้องศึกษาว่าโปรแกรมชนิดใดเหมาะสมหรือเป็นที่จูงใจสำหรับลูกค้า ประเภทไหน และในแต่ละปีโปรแกรมเดิมที่จัดอยู่แล้ว เหมาะสมกับลูกค้าหรือไม่อย่างน้อยเพียงใด ควรปรับปรุงโปรแกรมใดให้ดีขึ้นบ้าง และพิจารณาว่าผู้ประกอบการที่ใช้บริการอยู่ต้องมีการ ปรับปรุง แก้ไข เปลี่ยนแปลงหรือไม่ นอกจากเรื่องการจัดการสินค้าแล้ว งานบริการต่าง ๆ ที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับสินค้าก็ต้องให้ความสำคัญ เช่น เรื่องการคัดเลือกพนักงานที่ให้ข้อมูลกับลูกค้าได้ดี วิธี ส่งเอกสาร ไปให้ลูกค้า การปรับปรุงรูปแบบของเอกสารนำเที่ยวให้มีสีสันสวยงาม และน่าดึงดูดใจ

2. การจัดการด้านราคา (Price)

บริษัทนำเที่ยวไม่สามารถกำหนดราคาได้ด้วยตนเองผู้เดียว การกำหนดราคาจะ ขึ้นอยู่กับผู้ประกอบการที่ผลิตสินค้าที่เกี่ยวข้องด้วย ปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการกำหนดราคามี 2 ปัจจัย คือ

ปัจจัยภายใน ได้แก่ วัตถุประสงค์ของบริษัท ประเภทและลักษณะของสินค้า รายการนำเที่ยวว่ามีความหลากหลายอย่างไร มีวิธีการหรือเทคนิคการทำให้สินค้าแตกต่างกันตาม ความพอใจของลูกค้าแต่ละกลุ่ม และสุดท้ายควรคำนึงถึงต้นทุน

ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความต้องการอำนาจการต่อรองของตลาด สถานการณ์การ แข่งขันในตลาด สภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน ค่าของเงิน กฎหมายและระเบียบต่าง ๆ สภาพการเมือง และสถานการณ์ต่าง ๆ ของโลกที่เปลี่ยนแปลง

นอกจากนี้อาจมีปัจจัยอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง ได้แก่ ลักษณะของกลุ่มผู้บริโภค วัตถุประสงค์ของบริษัทนำเที่ยว ขนาดของการซื้อ เวลาของการบริโภค การเปรียบเทียบราคา กลยุทธ์ในการกำหนดราคา

1. การตั้งราคาตามตลาด (Market Pricing) คือ การตั้งราคาทั่ว ๆ ไปตามแนวระดับราคาที่เป็นอยู่ตามท้องตลาด เป็นราคาที่ใกล้เคียงกับราคาของบริษัทคู่แข่ง
2. การตั้งราคาโดยการบวกกำไรจากต้นทุน (Market up Pricing) คือ การบวกกำไรจากต้นทุนต่อหน่วย โดยมากแล้วจะบวกกำไรในช่วง 10-50%
3. การตั้งราคาต่ำกว่าทุน (Lost Pricing) คือ การตั้งราคาขายในราคาขาดทุนเพื่อเจาะตลาด หรือดึงดูดลูกค้าให้มาซื้อในปริมาณมากที่สุด
4. การตั้งราคาขายสินค้าเป็นชุดเดียวกัน (bundle Pricing) คือ การขายสินค้าหลายประเภทรวมกันในราคาเหมา ซึ่งจะถูกลงกว่าราคาแยกขาย
5. การตั้งราคาไว้สูงที่สุด (Skimming Pricing) เนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์หรือรายการนำเที่ยวใหม่ที่เพิ่งออกสู่ตลาดเป็นครั้งแรก และยังไม่คู่แข่งเลย
6. การตั้งราคาต่ำกว่าราคาตลาด (Penetration Pricing) คือ การตั้งราคาเพื่อเจาะตลาด เพื่อให้ได้ส่วนแบ่งทางการตลาดมากที่สุดในระยะเวลานานสั้น
7. การตั้งราคาแบบผูกขาด (Monopoly Pricing) คือการตั้งราคาจากผู้ผลิตที่มีอยู่รายเดียว
8. การตั้งราคาในตลาดที่มีผู้ผลิตน้อยราย (Oligopoly Pricing) จะมีลักษณะของการตั้งราคา 2 ลักษณะ คือ มีผู้ผลิตรายใดรายหนึ่งลดราคาหรือปรับปรุงคุณภาพ ทำให้ผู้ผลิตรายอื่นต้องปรับตัวตาม และผู้ผลิตน้อยรายรวมตัวกันกำหนดราคาที่ไม่แตกต่างกัน เป็นแบบผูกขาด
9. การตั้งราคาตามวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ (PLC) คือ การตั้งราคาตามขั้นแนะนำ ขั้นเจริญเติบโต ขั้นเจริญเติบโตเต็มที่ ขั้นอิ่มตัวและถดถอย
10. การตั้งราคาโดยรัฐบาลหรือสมาคมกลางหรือองค์กรกลาง (Regulated Pricing) คือ การตั้งราคาโดยพิจารณาข้อมูลจากหน่วยงานภาคเอกชน กำหนดราคาที่ยุติธรรมเพื่อไม่ให้มีการแข่งขันสูงจนเกินไป และเพื่อไม่ให้ลูกค้าถูกเอารัดเอาเปรียบ

3. การจัดการด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) ทำได้โดยการเสนอขาย 3 วิธี ดังนี้

3.1 เสนอขายผ่านตัวแทนต่างประเทศ อาจมีการติดต่อผ่านตัวแทน 2 วิธี คือ

3.1.1 บริษัทนำเที่ยวจัดโปรแกรมนำเที่ยวที่มีความหลากหลาย แล้วติดต่อเสนอขายบริษัทนำเที่ยวในต่างประเทศ หรือบริษัทนำเที่ยวต่างประเทศเสนอความต้องการมาให้บริษัทในประเทศดำเนินการตามความต้องการของเขาก็ได้

3.1.2 บริษัทนำเที่ยวเสนอบริการรับ-ส่ง ให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเที่ยวประเทศไทย

3.2 เสนอขายโดยตรงต่อผู้บริโภค สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

3.2.1 ลูกค้าส่วนบุคคล ได้แก่ ลูกค้าที่ติดต่อซื้อโดยตรงด้วยตนเอง

3.2.2 ลูกค้าสถาบัน ได้แก่ หน่วยงานหรือองค์กร ที่บริษัทนำเที่ยวนำสินค้าไปเสนอขาย

3.2.3 ลูกค้าต่างประเทศ ได้แก่ ลูกค้าที่มาจากการไปตั้งสำนักงานย่อยเพื่อเสนอขาย

3.3 เสนอขายในนามกลุ่มบริษัท หรือกลุ่มสมาคม ชมรมต่าง ๆ เป็นลักษณะของ Join Tour โดยอาจเข้าไปเป็นสมาชิกของสมาคมใดสมาคมหนึ่ง และสมาคมนั้นก็มีส่วนช่วยส่งเสริมการขาย

4. การจัดการด้านการส่งเสริมการขาย (Promotion) สามารถแบ่งได้ตามลักษณะดังนี้

4.1 การโฆษณา (Advertising) มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอสินค้าให้ผู้บริโภค รู้จัก สร้างความเชื่อถือในสินค้า และชักชวนให้ผู้บริโภคตัดสินใจซื้อสินค้า สื่อที่สามารถทำการโฆษณาเพื่อส่งเสริมการขาย ได้แก่

4.1.1 หนังสือพิมพ์ เป็นสื่อที่สามารถครอบคลุมพื้นที่ทางการตลาดได้กว้างขวาง มีต้นทุนต่ำ

4.1.2 นิตยสาร ได้แก่ หนังสือ อสท.หนังสือ TRIP หนังสือเที่ยวรอบโลก เพื่อนเดินทาง เป็นต้น

4.1.3 ไปรษณีย์ คือ สื่อโฆษณาประเภทจดหมาย สามารถเลือกกลุ่มเป้าหมายได้ มีความเป็นส่วนบุคคล

4.1.4 โทรทัศน์ เป็นช่องทางที่มีประสิทธิภาพที่สุด สามารถใช้ได้ทั้งภาพเคลื่อนไหวและเสียง แต่เสียค่าใช้จ่ายสูง

4.1.5 วิทยุ มีความยืดหยุ่นสูง มีต้นทุนต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับสื่ออื่น ๆ สามารถเคลื่อนย้ายได้

4.1.6 อินเทอร์เน็ต ปัจจุบันได้เข้ามามีบทบาทต่อธุรกิจท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก หลายบริษัทนำมาใช้ในการโฆษณาสินค้าและบริการของตน ทำให้ลูกค้ามีความสะดวกในการติดต่อและซื้อบริการ โดยไม่ต้องเดินทางมาที่บริษัท สามารถนำเสนอข้อมูลข่าวสารให้ลูกค้าได้มาก

4.1.7 ป้ายโฆษณา เป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพ มีความยืดหยุ่นและต้นทุนต่ำ สามารถสร้างความถี่ได้ดีกับคนที่ใช้เส้นทางเดิม แต่มีข้อเสียคือ ข้อความบนป้ายต้องมีจำนวนจำกัด

4.1.8 สื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ เช่น แผ่นพับ โบปปลิว เป็นสื่อที่นิยมใช้ในการโฆษณาของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว โดยเฉพาะสถานที่ท่องเที่ยว โรงแรมที่พัก เนื่องจากมีต้นทุนต่ำ

การโฆษณา นอกจากจะอาศัยสื่อต่าง ๆ แล้ว ควรยึดหลัก AIDA ด้วย ดังนี้

Attention	หมายถึง	การโฆษณาจะต้องดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว
Interest	หมายถึง	การโฆษณาจะต้องช่วยกระตุ้นให้เกิดความสนใจในสินค้า
Desire	หมายถึง	การโฆษณาจะต้องช่วยให้เกิดความต้องการในสินค้า
Action	หมายถึง	การโฆษณาจะต้องช่วยให้เกิดการซื้อสินค้า

การประชาสัมพันธ์ (Public Relations) คือการเผยแพร่ข่าวสารในลักษณะบอกกล่าว จะต้องทำอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องจึงจะได้ผล ต้องเป็นข้อมูลที่มีความชัดเจน ทันสมัย และกระจายได้ทั่วถึงกลุ่มลูกค้า มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ข่าวสารในลักษณะให้ความรู้แก่ผู้บริโภค เพื่อเป็นการสร้างภาพพจน์ที่ดีให้เป็นที่รู้จักแก่สาธารณชน การประชาสัมพันธ์สามารถทำได้ ดังนี้

1. การเผยแพร่ต่อสาธารณชน คือ การทำข่าวแจกในลักษณะบทความลงในหนังสือ/นิตยสาร
2. การเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนต่าง ๆ เช่น ร่วมงานประจำปีของเมืองสำคัญ
3. การจัดกิจกรรมในโอกาสพิเศษ เช่น งานกีฬา การประกวดแข่งขันต่าง ๆ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่องค์กร

การขายตรง หรือการขายโดยบุคคล ต้องอาศัยพนักงานขายที่มีความสามารถ และมีบุคลิกดึงดูดใจลูกค้าจึงจะสามารถนำเสนอผลิตภัณฑ์ให้ลูกค้าคล้อยตาม และเกิดการตัดสินใจซื้อบริการได้ ลักษณะการดำเนินงานส่วนใหญ่ของการขายตรง อาจทำได้หลายลักษณะ ดังนี้

1. การเยี่ยมเยียนพบปะตัวแทนต่างประเทศเพื่อนำข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ ไปแจ้งให้ทราบ

2. การเสนอขายต่อตัวแทนต่างประเทศโดยอาจเข้าร่วมในการประชุมสัมมนา ระหว่างผู้ประกอบการ และตัวแทนจำหน่ายเพื่อให้ข้อมูลและชักจูงให้ผู้ประกอบการนำสินค้าของตนไปขาย

3. การนำสินค้ามาแสดง หรือเสนอขาย ในงานที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวแก่ผู้ที่มาชมงาน

การส่งเสริมการขาย ซึ่งถือเป็นเครื่องมือทางการตลาดที่สำคัญ ที่จะกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดการซื้อสินค้าทางการท่องเที่ยวมากขึ้นหรืออาจเกิดการซื้อซ้ำ เป็นการเพิ่มยอดขายให้กับธุรกิจ ดังนั้น บริษัทนำเที่ยวจะต้องมีกลยุทธ์ที่จะนำวิธีการต่าง ๆ ที่สามารถเรียกความสนใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาซื้อ โดยต้องทำให้เขารู้สึกว่าได้ประโยชน์คุ้มค่าเป็นพิเศษ

Trade Sale Promotion เป็นลักษณะการเชิญพนักงานของตัวแทนต่างประเทศ มาทัศนศึกษาในงานที่จัดทำขึ้นในประเทศไทย โดยจัดให้เขาได้เยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้เห็นสินค้าที่แท้จริง หลังจากนั้นเขาก็จะนำไปพิจารณาประกอบการตัดสินใจเพื่อซื้อสินค้า หรือเป็นตัวแทนขายต่อไป

Consumer Sale Promotion เป็นการเข้าร่วมงานจัดนิทรรศการ หรืองานการท่องเที่ยวทั่วไป ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าชมงาน หรืออาจจัดชิงโชค ชิงรางวัล โดยของรางวัลเป็นการเดินทางไปท่องเที่ยว ตัวอย่างการส่งเสริมการขาย เช่น การลดราคา สะสมคูปอง รายการแถม สินค้าพิเศษ แจกของที่ระลึก

โดยสรุปตลาดการท่องเที่ยวครอบคลุมในด้านผลิตภัณฑ์ (Product) เพื่อให้บริการที่ทรงคุณภาพ จำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุงการบริการให้เข้ากับความต้องการของลูกค้าเฉพาะกลุ่มและต้องสร้างคุณค่า (Value) ให้เกิดขึ้น ได้แก่ คุณภาพของบริการ เพราะบริการจับต้องไม่ได้ จึงเป็นการยากที่จะสร้างมาตรฐานสำหรับวัดคุณภาพ ราคา (Price) การตั้งราคามีอิทธิพลต่อการที่ผู้ซื้อจะได้รับรู้บริการด้วย หากลูกค้าไม่ค่อยมีเกณฑ์ในการตัดสินใจคุณภาพ จะใช้การประเมินด้วยราคา ราคาจึงมีบทบาทสำคัญในการซื้อคุณภาพ ช่องทางให้บริการ (Place) กลยุทธ์การจัดจำหน่ายสำหรับบริการเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาจัดให้มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของบริการ การจัดให้มีการรับบริการได้โดยสะดวกให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การส่งเสริมการตลาด (Promotion) สิ่งหนึ่งที่ท้าทายการสื่อสารการตลาดของบริการคือ การที่ต้องแน่ใจว่าตลาดเป้าหมายเข้าใจและให้คุณค่าแก่สิ่งที่เสนอขาย ความไม่มีตัวตนของบริการมักทำให้เป็นไปไม่ได้ที่จะมีประสบการณ์ก่อนที่จะทำการซื้อ อาจจำเป็นที่พนักงานขายต้องอธิบายว่าบริการคืออะไร และให้ประโยชน์อย่างไร ส่วนมากใช้การโฆษณา พนักงานให้บริการ (People) จำเป็นต้องมีการเลือก การฝึกอบรมและการจูงใจ เพื่อ

ทำให้เกิดความแตกต่างในการทำให้ลูกค้าพอใจมากที่สุด เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นการขายบริการ จึงจำเป็นต้องแสดงให้เห็นคุณภาพของบริการมากที่สุด (บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา, 2548: 112)

3.3 แนวคิดและทฤษฎีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ (Economic growth)

แนวคิดและทฤษฎีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ครอบคลุมในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ แนวคิดที่มีอิทธิพลในทางทฤษฎีนี้ได้แก่ แนวคิดของ อัดัม สมิท แนวคิดของริคาร์โด โดยทฤษฎีที่อยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ ทฤษฎีความจำเป็นเติบโตทางเศรษฐกิจของฮาร์รอด-โดมาร์ (Harrod-Domar) ทฤษฎีว่าด้วยความจำเป็นเติบโตอย่างสมดุล (Balance growth theory) ทฤษฎีความจำเป็นเติบโตทางเศรษฐกิจแบบไม่สมดุลย์ (Unbalanced Growth theory) และทฤษฎีพัฒนาการเศรษฐกิจ: เน้นทางด้านการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม (คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจ

การพัฒนาเศรษฐกิจ หมายถึง การมุ่งที่จะเพิ่มรายได้ที่แท้จริงต่อบุคคล โดยให้รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงกว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของพลเมือง เพื่อให้พลเมืองมีมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้นและการกระจายรายได้ต้องเป็นไปอย่างเท่าเทียมกัน

การจำเป็นทางเศรษฐกิจ หมายถึง การเพิ่มขึ้นของรายได้ที่แท้จริงซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว

การพัฒนาเศรษฐกิจ = ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ + ความอยู่ดีกินดี

การพัฒนาเศรษฐกิจที่ดี คือ การพยายามเพิ่มรายได้ประชาชาติพร้อม ๆ กับพยายามควบคุมอัตราเพิ่มของประชากร และพยายามใช้มาตรการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้มีการกระจายรายได้ระหว่างกลุ่มคนมีความเป็นธรรมยิ่งขึ้น

สิ่งที่ประเทศต่าง ๆ พยายามทำในการพัฒนาเศรษฐกิจ ก็คือ

1. พัฒนาการเกษตรที่เรารู้จักก็คือ “การปฏิวัติเขียว” (Green Revolution)
2. ลดขนาดของการค้าระหว่างประเทศลง โดยการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อตลาดภายในทดแทน

ภายในทดแทน

3. พัฒนาประสิทธิภาพในการผลิตด้านอุตสาหกรรมเพิ่ม เช่น การเพิ่มรายการสินค้าส่งออก

การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์มหภาคในระยะสั้นมุ่งให้รายได้ที่แท้จริงอยู่ในระดับจ้างงานเต็ม (Full Employment) โดยเพิ่มอุปสงค์รวม (Aggregate Demand) ให้มีจำนวนเพียงพอที่จะสามารถรักษาระดับการจ้างงานเต็มไว้ได้โดยไม่เกิดภาวะเงินเฟ้อ ส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นการวิเคราะห์ในระยะยาวที่จะมุ่งให้อุปทานรวม (Aggregate Demand) สูงขึ้น

จุดมุ่งหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจ ประเทศต่าง ๆ มักมีจุดมุ่งหมายที่คล้ายกัน คือ

1. ก่อให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจ
2. มีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ
3. มีความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ
4. มีเสรีภาพทางเศรษฐกิจ
5. มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

การวัดการพัฒนาเศรษฐกิจ (Measure of Economic Development)

ไม่มีเครื่องวัดการพัฒนาเศรษฐกิจที่สมบูรณ์ เมื่อจะวัดการพัฒนาเศรษฐกิจจะใช้รายได้ที่แท้จริงเฉลี่ยต่อบุคคลพร้อมกับเครื่องวัดอื่น ๆ เช่น อัตราเพิ่มของประชากร การอ่านออกเขียนได้ การโภชนาการ อัตราค่าจ้างแรงงาน เป็นต้น ดังนั้นการวัดการพัฒนาเศรษฐกิจจึงเป็นการวัดความเจริญทางเศรษฐกิจและความอยู่ดีกินดีประกอบกันดังต่อไปนี้

1. การวัดความเจริญทางเศรษฐกิจ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ
 - 1.1 การวัดระดับความเจริญทางเศรษฐกิจ เป็นการใช้ตัวเลขรายได้ที่แท้จริงเฉลี่ยต่อบุคคลเป็นเครื่องมือ

$$\text{รายได้ที่แท้จริงต่อคน} = \frac{\text{รายได้ประชาชาติที่แท้จริง (Real National Income)}}{\text{จำนวนประชากร}}$$

- 1.2 การวัดอัตราความเจริญทางเศรษฐกิจ เป็นการวัดการเปลี่ยนแปลงของระดับความเจริญทางเศรษฐกิจในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ โดยการคำนวณหาอัตราเพิ่มขึ้นของรายได้ที่แท้จริงเฉลี่ยทางเศรษฐกิจของประเทศ

2. การวัดความอยู่ดีกินดี เป็นการวัดการพัฒนาเศรษฐกิจ เราต้องคำนึงถึงตัวเลขทางสถิติอื่น ๆ ที่จะแสดงถึงระดับความกินดีอยู่ดีของประชาชน เช่น อัตราการเพิ่มของประชากร อัตราการเกิดและอัตราการตายต่อพันคน อัตราการเจริญพันธุ์ อัตราผู้ไม่รู้หนังสือ การกระจายรายได้ เป็นต้น

ทฤษฎีพัฒนาการเศรษฐกิจของนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกเกิดขึ้นในสมัยเริ่มแรกจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ได้มีแนวคิดหลัก 2 แนวคิดที่มีอิทธิพลซึ่งได้แก่แนวคิดขอ

งอดัม สมิท และแนวคิดของริคาร์โด ซึ่งเป็นแนวคิดและทฤษฎีสมาัยเริ่มแรกถึงสงครามโลกครั้งที่สองมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดของ อดัม สมิท

มุ่งศึกษาถึงสิ่งสำคัญ 2 ประการ คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดความมั่งคั่ง และกระบวนการในการทำให้เกิดความมั่งคั่ง การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) เป็นกลไกที่สำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของการผลิต หรือก่อให้เกิดการประหยัดจากขนาดการผลิต (economic of scale) ทั้งนี้เพราะการแบ่งงานกันทำมีผลทำให้คนงานแต่ละคนในกระบวนการผลิตมีความชำนาญเฉพาะอย่าง (specialization) เกิดขึ้นทำให้พวกเขาสามารถผลิตสินค้าและบริการได้มากกว่าที่เป็นอยู่ นี่คือนสาเหตุที่ก่อให้เกิดความมั่งคั่ง ในกระบวนการของการเกิดความมั่งคั่ง อดัม สมิท ชี้ให้เห็นว่าการแบ่งงานกันทำจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าขนาดของตลาดแคบเกินไป อุปสงค์มีไม่มากพอ นอกจากนี้การแบ่งงานกันทำยังขึ้นอยู่กับ การสะสมทุน เพื่อซื้อเครื่องมือ เครื่องจักร มาใช้ในกระบวนการผลิต การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจึงเกิดจากการสะสมทุน ดังนั้น จึงเน้นพฤติกรรมการออมเพื่อให้เกิดการสะสมทุน นอกจากนี้ยังให้ความสนใจกับมือที่มองไม่เห็น (invisible hand) จะเป็นกลไกในการจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้การแข่งขันอย่างเสรี (คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551)

แนวคิดของริคาร์โด

มีความเห็นว่ากระบวนการก่อให้เกิดความมั่งคั่ง เป็นผลจากการสะสมทุนโดยเริ่มต้นจาก นายทุนมองเห็นแนวโน้มกำไรเพิ่มสูงขึ้นจึงเกิดแรงจูงใจให้เกิดการออมเพื่อขยายการลงทุน (แสดงให้เห็นว่าการสะสมทุนเป็นฟังก์ชันของผลกำไร รัฐบาลมิได้มีบทบาทที่สำคัญ) และเมื่อขยายการลงทุนทำให้เกิดการจ้างงานและอัตราค่าจ้างเพิ่มสูงขึ้นจนมีผลทำให้ประชากรมีแนวโน้มขยายตัว ทำให้ความต้องการอาหารเพิ่มขึ้นดังนั้นจึงต้องมีการขยายการผลิตหรือส่งสินค้าประเภทอาหารเข้ามาเพื่อสนองความต้องการ ในกระบวนการผลิตจึงมีการนำเอาที่ดินมาใช้ประโยชน์มากขึ้นเนื่องจากที่ดินมีจำนวนคงที่ โดยเฉพาะที่ดินที่มีคุณภาพจะมีปริมาณน้อยลงเมื่อการเพาะปลูกมากขึ้นทำให้มีการแข่งขันกันเพื่อให้ได้ที่ดินที่มีคุณภาพมาใช้ จึงเกิดผลตอบแทนแก่ที่ดิน เรียกว่า “ค่าเช่า” ค่าเช่าที่เกิดขึ้นนี้จะมีผลมาเป็นส่วนแบ่งจากรายได้ทั้งหมดที่นายทุนและแรงงานเคยได้รับ จึงทำให้แรงงานได้ค่าจ้างน้อยลง และนายทุนได้กำไรลดลง ในที่สุดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะหยุด เมื่อค่าเช่าเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่กำไรลดลงเป็นศูนย์

ค่าจ้างลดต่ำลงเหลือระดับพอยังชีพ (Subsistence level) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าระบบเศรษฐกิจเข้าสู่ภาวะชงักงันในที่สุด (คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551)

ทฤษฎีของเคนส์

ทฤษฎีของเคนส์เกิดขึ้นในสมัยเริ่มแรกถึงสงครามโลกครั้งที่สอง แนวคิดพื้นฐานของเคนส์จะประกอบด้วย รายจ่ายเพื่อการบริโภคทั้งหมด I การลงทุนของเอกชนทั้งหมด (I) รายจ่ายรวมของรัฐบาล (G) และรายได้ประชาชาติ (Y) โดย $Y = C + I + G$ ถ้าเกิดปัญหาการว่างงานขึ้นรัฐบาลควรดำเนินนโยบายงบประมาณขาดดุล กระตุ้นรายจ่ายเพื่อการบริโภค อาจโดยการลดภาษี หรือให้สินเชื่อแก่ผู้บริโภคในอัตราดอกเบี้ยต่ำ หรือส่งเสริมการลงทุนของเอกชน เพิ่มรายจ่ายของรัฐบาล และในทางตรงข้ามถ้าเกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้นรัฐบาลควรตัดทอนรายจ่ายของรัฐบาลลง (รัตนา สายคณิต, 2539: 168-169)

ทฤษฎีความจำเป็นเติบโตทางเศรษฐกิจของฮาร์รอด-โดมาร์ (Harrod-Domar)

แนวคิดและทฤษฎีได้เกิดขึ้นสมัยสงครามโลกครั้งที่สองถึงทศวรรษ 1960 แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีนี้มีว่าทุกระบบเศรษฐกิจจะต้องทำการออมทรัพย์ในสัดส่วนจำนวนหนึ่งของรายได้ประชาชาติ เพื่อนำมาทดแทนและบำรุงรักษาสินค้าประเภททุน แต่ถ้าต้องการให้ระบบเศรษฐกิจมีความจำเป็นเติบโตขึ้นการลงทุนใหม่ซึ่งจะมีส่วนช่วยเพิ่มการสะสมทุนจะเป็นสิ่งจำเป็นซึ่งสามารถเขียนในรูปสมการ ดังนี้

$$\frac{\Delta y}{y} = \frac{s}{k}$$

โดยที่ $\frac{\Delta y}{y}$ = อัตราความจำเป็นทางเศรษฐกิจ

y = การเปลี่ยนแปลงในรายได้ประชาชาติ

s = อัตราส่วนของการออม

k = อัตราส่วนของทุนต่อผลผลิต

จากสมการ จะเห็นได้ว่า อัตราความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ($\Delta Y/Y$) ซึ่งจัดเป็นร้อยละของการเปลี่ยนแปลงในรายได้ประชาชาติ (Y หรือ GNP) จะถูกกำหนดร่วมกันโดยอัตราส่วนของการออม (s) และอัตราส่วนของทุนต่อผลผลิต (k) หรือกล่าวได้ว่า ด้วยเหตุนี้ อัตราความจำเป็นทาง

เศรษฐกิจจะเพิ่มขึ้น โดยเพิ่มอัตราการออมและการลงทุน และลดอัตราส่วนของทุนต่อผลผลิต หรือ การเพิ่มประสิทธิภาพของการลงทุนนั่นเอง

ทฤษฎีว่าด้วยความจำเป็นเติบโตอย่างสมดุล (Balance growth theory)

ทฤษฎีว่าด้วยความจำเป็นเติบโตอย่างสมดุล (Balance growth theory) มีความเชื่อพื้นฐานที่ว่า ในการพัฒนาอุตสาหกรรม สิ่งแรกที่ต้องการคือ การลงทุนขนาดใหญ่ หรือ big Push ทางด้านทุนขั้นพื้นฐานของสังคม ซึ่งประกอบด้วย การขนส่ง ไฟฟ้า น้ำประปา ท่าเรือและอื่นๆ ทั้งนี้เนื่องจาก การลงทุนในอุตสาหกรรมต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กัน จะก่อให้เกิดอุปสงค์ของสินค้าชนิดต่าง ๆ ซึ่งกันและกันระหว่างอุตสาหกรรม โดยที่คนงานของโรงงานหนึ่งเมื่อมีรายได้ก็จะมีอุปสงค์ต่อสินค้าของโรงงานอื่น ๆ และเมื่อมีการลงทุนขนาดใหญ่ การเพิ่มขึ้นของรายได้จะเป็นไปอย่างรวดเร็ว นำไปสู่การเพิ่มของอัตราการออม (คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551)

ทฤษฎีความจำเป็นเติบโตทางเศรษฐกิจแบบไม่สมดุลย์ (Unbalanced Growth theory)

ทฤษฎีความจำเป็นเติบโตทางเศรษฐกิจแบบไม่สมดุลย์ (Unbalanced Growth theory) เป็นการเลือกลงทุนโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไปในกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ที่สุด ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันและชักจูงให้กิจกรรมอื่น ๆ ตามมา โดยไม่จำเป็นต้องลงทุนไปในกิจกรรมทุก ๆ ด้านพร้อม ๆ กัน ต้องเปรียบเทียบว่าจะลงทุนในอุตสาหกรรมหลักชนิดใดแล้ว ก่อให้เกิดผลเชื่อมโยงมากที่สุด ทั้งนี้อุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าขั้นกลาง สินค้าทุน หรือปัจจัยการผลิต

ทั้งนี้ เมื่อกิจกรรมสาขาหลัก (leading sector) เกิดขึ้นก็จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดกิจกรรมอย่างอื่น ๆ ตามมา คือ เกิดผลเชื่อมโยงไปข้างหน้า (forward – linkage effects) และเกิดผลเชื่อมโยงไปข้างหลัง (backward – linkage effects) เช่น ถ้าเลือกลงทุนในอุตสาหกรรมหลัก คือ อุตสาหกรรม ก. ก็อาจจะมีผลเชื่อมโยงไปข้างหลัง ให้เกิดอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าต่าง ๆ ซึ่ง อุตสาหกรรม ก ใช้เป็นวัตถุดิบและปัจจัยการผลิต เช่น อุตสาหกรรมก่อสร้างก็ผลักดันให้เกิดความต้องใช้วัตถุดิบต่าง ๆ เช่น ปูนซีเมนต์ เหล็กเส้น ประตู หน้าต่าง เป็นต้น หรือการที่เราเลือกลงทุนใน อุตสาหกรรม ก. แล้ว ก่อให้เกิดผลเชื่อมโยงไปข้างหน้า คือ ก่อให้เกิดอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ผลผลิตของอุตสาหกรรม ก. ไปเป็นปัจจัยการผลิต เช่น ก่อให้เกิด โรงแรม ภัตตาคาร สำนักงาน ร้านค้าต่าง ๆ เป็นต้น (คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551)

ทฤษฎีพัฒนาการเศรษฐกิจ: เน้นทางด้าน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และสังคม

ขั้นตอนของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

การพัฒนาเศรษฐกิจไม่ได้หมายถึงแต่การทำให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ต้องพยายามทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอีกด้วย

Marx (คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551) พิจารณาในด้านการเปลี่ยนแปลงของสถาบันทางเศรษฐกิจจากระบบเจ้าขุนมูลนาย (feudalism) ไปเป็นระบบนายทุน (capitalism) และสังคมนิยม (Socialism) ตามลำดับ

Hildebrand (คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551) พิจารณาการเปลี่ยนแปลงในด้านความเจริญของการใช้เงินจากระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของต่อสิ่งของ (barter system) เป็นระบบการใช้เงิน (Monetary system) และระบบการใช้เครดิต (credit system) ในที่สุด

Fisher, Clark และ Kuznets (คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551) ได้จำแนกโครงสร้างการผลิตออกเป็น

1. การผลิตสินค้าขั้นปฐม (Primary Production) เช่น การกลั่นกรรม ป่าไม้ ประมง เป็นต้น
2. การผลิตขั้นที่สอง (Secondary Production) เช่น กิจกรรมอุตสาหกรรมต่าง ๆ กิจกรรมแปรรูปสินค้า การก่อสร้าง และเหมืองแร่ เป็นต้น
3. การผลิตขั้นที่สาม (Tertiary Production) คือ การผลิตพวกกิจกรรมบริการต่าง ๆ เช่น การขนส่ง การคมนาคม การพลังงาน การค้าปลีกและค้าส่ง การธนาคาร และการประกันภัย เป็นต้น

Rostow (คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551) ได้แบ่งความจำเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจออกเป็น 5 ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ

1. สังคมแบบโบราณ (traditional society) ระบบเศรษฐกิจขั้นค้ำพัฒนา ผลิตเพื่อเลี้ยงตนเอง ผลผลิตเป็นไปตามกฎการลดน้อยถอยลงของผลได้ ผลผลิตต่อบุคคลต่ำ มีระบบชนชั้น
2. สภาวะก่อนที่ระบบเศรษฐกิจจะทะยานขึ้น (preconditions for take-off) ระบบเศรษฐกิจและสังคมเก่าๆ เริ่มถูกทำลายลง มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การจัดรูปแบบสถาบันองค์กร มีการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพ การย้ายถิ่น การค้าและการขนส่งเริ่มขยายตัว เริ่มมีการนำวิธีการผลิตใหม่ๆ มาใช้ สิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจคือกำไร

3. **ขั้นทะยานขึ้น (take-off)** อุปสรรคต่อการเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจถูกทำลาย อุตสาหกรรมขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีการนำความรู้ใหม่ๆ มาใช้ นำเอาทรัพยากรมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ เริ่มทำการเกษตรเพื่อการค้า

4. **ขั้นผลักดันไปสู่ความเจริญเติบโตเต็มที่ (drive to maturity)** ขั้นตอนนี้มีระยะเวลาอันยาวนาน เศรษฐกิจเจริญเติบโตในอัตราสม่ำเสมอ มีประสิทธิภาพการผลิตดี มีการผลิตสินค้าในประเทศแทนการนำเข้า ใช้เทคนิควิชาการและการผลิตที่ยุ่ยากซับซ้อน

5. **ขั้นที่มีการบริโภคอย่างขนานใหญ่ (age of high mass consumption)** สาขานำของระบบเศรษฐกิจเริ่มหันไปผลิตสินค้าบริโภคที่คงทนถาวร และบริการต่างๆ ขนานใหญ่ ประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้นสามารถบริโภคสินค้าได้ทุกอย่าง สัดส่วนของแรงงานเพิ่มขึ้นสังคมมีสวัสดิการและความมั่นคงเพิ่มขึ้น

ระบบเศรษฐกิจทวิภาค (dual economy) สาเหตุที่ทำให้เศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาเป็นแบบสองระดับ คือ

1. สาเหตุจากภายนอกประเทศ เนื่องจากการติดต่อกับประเทศตะวันตกทำให้ความเจริญก้าวหน้าและอารยธรรมแผ่ขยายเข้าไปเฉพาะส่วน ส่วนที่ความเจริญเข้าไปไม่ถึงก็จะกลายเป็นส่วนที่ล้าหลัง

2. สาเหตุภายในประเทศ คือ ความเจริญก้าวหน้ากระจุกอยู่เพียงส่วนที่เป็นจุดศูนย์กลางของระบบเศรษฐกิจ

ตาราง 2 ลักษณะที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจสองระดับ

ลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจ	ส่วนที่ยังล้าสมัย	ส่วนที่ก้าวหน้าทันสมัย
1. ด้านเทคโนโลยี	ใช้แรงงานมากกว่าทุน เนื่องจากมีแรงงานเหลือเฟือ เทคนิควิทยาการล้าสมัย	ใช้ทุนมากกว่าแรงงาน มี ความก้าวหน้าทาง เทคนิควิชาการ เทคนิควิทยาการทันสมัย
2. สถาบันการผลิต	ส่วนใหญ่เป็นการผลิตแบบ ใน ครอบครัว เช่น ทำไร่ ทำ นา ช่างฝีมือต่าง ๆ	ส่วนใหญ่เป็นการผลิต อุตสาหกรรม ขนาดกลาง และ ขนาดใหญ่ เงินลงทุน จำนวนมาก
3. การผลิตเพื่อตลาด	มักจะผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง มากกว่า ผลิตเพื่อขายในตลาด	ผลิตเพื่อตลาดและการส่งออก เป็นสำคัญ

ตาราง 2 (ต่อ)

ลักษณะสำคัญของระบบ เศรษฐกิจ	ส่วนที่ยังล้าสมัย	ส่วนที่ก้าวหน้าทันสมัย
4. ลักษณะที่ตั้ง	อยู่ในท้องถิ่นห่างไกลความ เจริญ	อยู่ตามเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะ เมืองใหญ่ ๆ และเมืองท่าส่ง สินค้าออกและนำเข้า จาก ต่างประเทศ
5. ลักษณะทางด้านสังคม ชน ชั้น และสิ่งจูงใจทาง เศรษฐกิจ	ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร	ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการ นายทุนโดยผลิตเพื่อหลังผลกำไร
6. สาขาเศรษฐกิจ	ส่วนใหญ่เป็นสาขา เกษตรกรรม	ส่วนใหญ่เป็นสาขาอุตสาหกรรม

ที่มา: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2551)

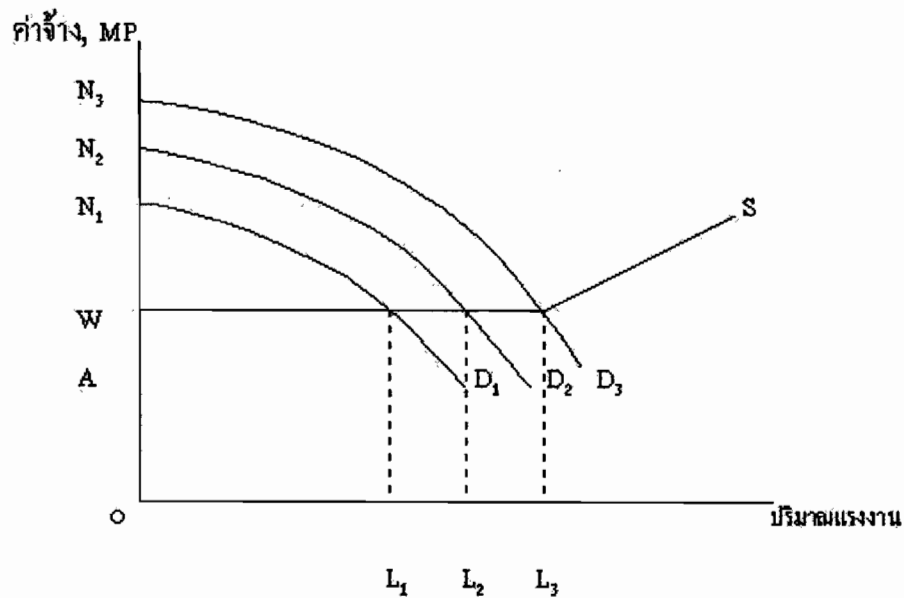
การเสนอ นโยบายต่าง ๆ ที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจสองระดับ มักจะเน้นการใช้ประโยชน์จากแรงงานส่วนเกิน (Surplus labor) ซึ่งจะเกิดในสาขาเกษตรกรรม หรือสาขาเศรษฐกิจที่ล้าหลังอยู่ โดยพยายามดึงเอาแรงงานส่วนเกินนี้ใช้ในสาขาที่ก้าวหน้าทันสมัย เพื่อก่อให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว

แรงงานส่วนเกิน หมายถึง แรงงานส่วนที่สามารถจะเคลื่อนย้ายออกจากสาขาที่มีแรงงานส่วนเกิน ซึ่งมักเป็นสาขาเกษตรกรรม ไม่ทำงานในสาขาอื่น ๆ ได้ โดยไม่ทำให้ผลผลิตของสาขาที่มีแรงงานส่วนเกินลดลง ทั้งนี้เพราะ ผลผลิตหน่วยท้ายของแรงงาน (MPP¹) มีค่าเข้าใกล้ศูนย์ และภาคอุตสาหกรรมที่มีการใช้เทคโนโลยีทันสมัย ใช้ทุนมากและแรงงานมีผลิตภาพสูง ซึ่งค่าจ้างของแรงงานในภาคเศรษฐกิจนี้จะสูงกว่าภาคเกษตรกรรม การพัฒนาเศรษฐกิจเกิดจากการขยายการลงทุนของภาคอุตสาหกรรมทำให้เกิดความต้องการแรงงานเพิ่มขึ้น จึงเป็นโอกาสที่ทำให้แรงงาน

¹ MPP ย่อมาจาก Marginal physical product คือ ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นเมื่อเพิ่มปัจจัยการผลิตอย่างหนึ่งขึ้นอีก 1 หน่วย (หรือลดลงในทางกลับกัน)

ภาคเกษตรเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมเพื่อแสวงหาค่าตอบแทนที่สูง ถ้าการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมเป็นไปอย่างต่อเนื่องจะทำให้แรงงานส่วนเกินในภาคเกษตรกรรมหมดไปไปในที่สุด

โมเดลของ Lewis เสนอว่า ถ้าหากจะนำเอาแรงงานส่วนเกินมาใช้ประโยชน์ประเทศ จำเป็นต้องมีการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยที่การพัฒนาอุตสาหกรรมจะดำเนินไปได้ก็ต่อเมื่อการกระจายรายได้เป็นไปอย่างไม่เท่าเทียมกัน คือ ชนชั้นนายทุนผู้ประกอบการจะต้องได้รับรายได้จากกำไร และเงินปันผลต่าง ๆ เป็นสัดส่วนมากกว่าชนชั้นอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะชนชั้นนายทุนและผู้ประกอบการเท่านั้นที่จะเป็นผู้ออมและผู้ลงทุน เมื่อชนชั้นนี้ได้รับส่วนแบ่งกำไรและเงินปันผลมากขึ้นก็จะนำเอารายได้ที่เพิ่มขึ้นนี้ไปลงทุนในการพัฒนาอุตสาหกรรมต่อไป และเมื่อผลกำไรเพิ่มมากขึ้นการพัฒนาอุตสาหกรรมก็จะขยายตัวต่อไปเรื่อย ๆ

แผนภาพ 6 การขยายตัวทางเศรษฐกิจ

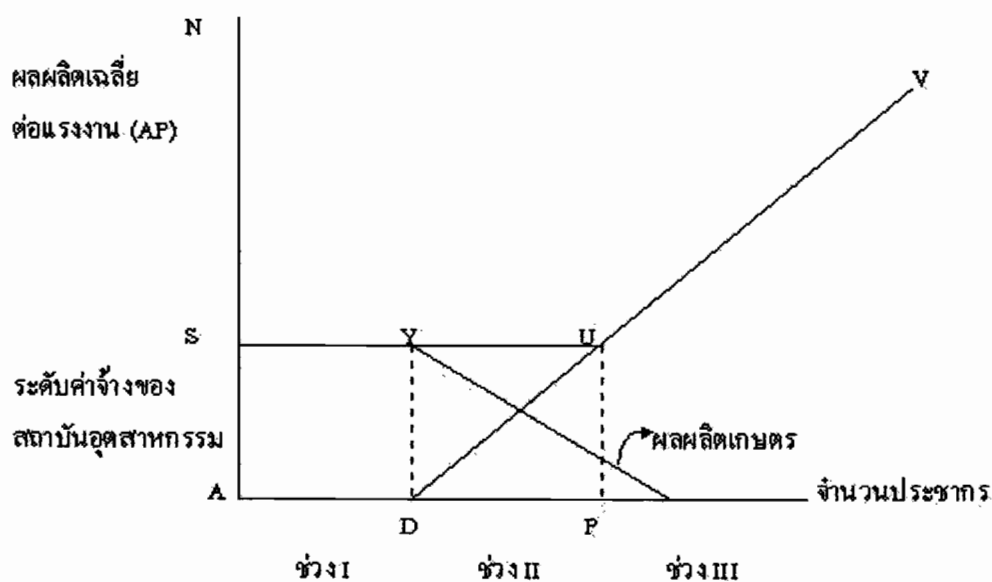
ที่มา: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2551)

จากแผนภาพ N_1D_1 N_2D_2 N_3D_3 เป็นเส้นอุปสงค์ของแรงงาน เส้น $WPTS$ เป็นเส้นแสดงอุปทานของแรงงาน โดยที่ระดับค่าจ้าง OW เป็นค่าจ้างที่พอเพียงแก่การประทังชีพเท่านั้น แต่ที่สูงกว่ารายได้ที่พอประทังชีพในภาคเกษตรกรรม ซึ่งมีระดับ OA โดยช่องว่าง AW นี้ประมาณ 30 % ทั้งนี้เพราะต้องชดเชยให้เป็นต้นทุนการเคลื่อนย้าย รวมทั้งมาตรฐานการครองชีพในเมืองซึ่งสูงกว่าในชนบท เงินชดเชยนี้เพียงพอที่จะจูงใจให้แรงงานเคลื่อนย้ายจากสาขาเกษตรไปทำงานยังภาคอุตสาหกรรมได้

การที่เส้นอุปทานแรงงานมีลักษณะราบ เพราะอุปทานแรงงานส่วนเกินมีอยู่อย่างเหลือเฟือ ดังนั้น ระดับค่าจ้างในสาขาอุตสาหกรรมก็จะเท่ากับระดับพอยังชีพ คือ OW จนกว่าจะเกิดการขาดแคลนแรงงานค่าจ้างนี้จึงจะสูงกว่า OW ซึ่งก็แสดงให้เห็นโดยส่วน TS ณ จุด T แรงงานส่วนเกินได้หมดสิ้นไป การจะดึงแรงงานเข้าไปในสาขาอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นก็จำเป็นต้องให้ค่าจ้างสูงกว่า OW

ขบวนการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจตามข้อเสนอของ Lewis จะเกิดขึ้นได้ก็เมื่อชนชั้นนายทุนต้องนำเอาผลกำไรไปลงทุนต่อไปเรื่อยๆ ซึ่งจะเป็นผลให้ความต้องการแรงงานขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จาก $N1D1$ เป็น $N2D2$ และ $N3D3$ แรงงานส่วนเกินก็จะถูกดึงเอามาใช้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากปริมาณ $OL1$ เป็น $OL2$ และ $OL3$ สาขาอุตสาหกรรมก็จะขยายตัวต่อไปเรื่อยๆ

โมเดลของ Ranis and Fei เป็นโมเดลที่แสดงทั้งสองสาขา (two-sector model) คือ ทั้งสาขาเกษตรกรรมและสาขาอุตสาหกรรม ต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน

แผนภาพ 7 ขั้นตอนการพัฒนาเศรษฐกิจของ Ranis and Fei

ที่มา: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2551)

จากแผนภาพ Ranis and Fei ได้แบ่งขั้นตอนการพัฒนาเศรษฐกิจสำหรับประเทศที่มีแรงงานส่วนเกินเป็น 3 ขั้นตอน

ขั้นที่ 1 มีแรงงานส่วนเกินอยู่ในสาขาเกษตรกรรม ผลผลิตส่วนเพิ่ม (Marginal product: MP) ของแรงงานเท่ากับศูนย์ หรือเข้าใกล้ศูนย์ แรงงานส่วนเกินนี้สามารถที่จะโยกย้ายไปทำงานในสาขาอุตสาหกรรมโดยไม่ทำให้ผลผลิตเกษตรลดลง

ขั้นที่ 2 แสดงถึงการโยกย้ายแรงงานจากสาขาเกษตรกรรมไปยังสาขาอุตสาหกรรม ซึ่งขั้นนี้ยังมีการว่างงานแอบแฝงอยู่ แต่ MP ก็ยังมากกว่าศูนย์ ดังนั้น ผลผลิตของภาคเกษตรจะลดลง ราคาสินค้าเกษตรจะเริ่มดีขึ้นสาขาเกษตรจะมีกำไรเพิ่มขึ้นจะทำให้มีการปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิตสาขาเกษตรต่อไป

ขั้นที่ 3 ถือว่าเป็นระยะที่ระบบเศรษฐกิจได้ทะยานขึ้นแรงงานแอบแฝงทั้งหมดได้ถูกโยกย้ายไปทำงานในสาขาอุตสาหกรรมจนหมดสิ้นแล้ว ผลผลิตทางการผลิตของแรงงานเริ่มเพิ่มสูงขึ้นจน MP เท่ากับค่าจ้างสถาบันที่จุด U ต่อจากนี้การโยกย้ายแรงงานจากสาขาเกษตรกรรมไปยังสาขาอุตสาหกรรมจะต้องจ่ายค่าจ้างให้ตาม MP ซึ่งสูงกว่าค่าจ้างสถาบัน อัตราค่าจ้างจะเป็นไปตามเส้น UV

4. แนวคิดและทฤษฎีกระแสทางเลือกในการท่องเที่ยว

แนวคิดและทฤษฎีกระแสทางเลือกเป็นแนวคิดที่มุ่งให้ทางออกแก่ผลกระทบที่เกิดขึ้นในทางลบจากการท่องเที่ยว โดยแนวคิดและทฤษฎีกระแสทางเลือกในการท่องเที่ยวประกอบไปด้วย 1) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 2) แนวคิดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying capacity) 3) แนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนคนยากจน (Pro-Poor Tourism: PPT) ตลอดจน 4) แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยว ที่มุ่งให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและของทรัพยากรต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่พัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ตามปรัชญาสากลว่าด้วยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน (Environmentally Sustainable Tourism: Agenda 21) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มีปรัชญาพื้นฐานที่มุ่งสู่หรือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน มีการให้คำจำกัดความอย่างหลากหลาย แต่ทั้งหมดเน้นไปยังการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (responsible) ในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเป็นหลัก มีการจัดการรักษาสิ่งแวดล้อม (Environmental Management) และการให้การศึกษา (Education) แก่ผู้เกี่ยวข้อง

4.1.1 ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) ตามความหมายทางวิชาการแล้ว หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้ และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ (ณรงค์ เฟื่องปรีชา, 2542: 35) สอดคล้องกับสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2541) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ในทำนองเดียวกัน มิศรา สามารถ (2543: 10) ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศที่ยั่งยืน

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548: 212-228) ได้อธิบายความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่ก่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจโดยการให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การท่องเที่ยวมีความมั่นคงยั่งยืนอยู่คู่สังคมมนุษย์และก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นฉะนั้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงไม่ใช่การท่องเที่ยวเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่มุ่งเสนอขายสินค้าหรือบริการทางการท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวอย่างเดียว หากยังมุ่งประสานผลประโยชน์ของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอีกด้วย สอดคล้องกับกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2546) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อ แหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีส่วนเกี่ยวข้องรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และรักษาระบบนิเวศท้องถิ่น พัฒนาเศรษฐกิจ รวมถึงความสามารถและสร้างกำลังใจให้กับชุมชนชนบทได้พึ่งตนเองอีกด้วย ในทำนองเดียวกันกับกรมป่าไม้ (2546: 21) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Ecotourism หมายถึง การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการ

เดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบ โดยไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่มีวัตถุประสงค์อย่างมุ่งมั่น เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณและสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาตินั้น อีกทั้งช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดประโยชน์ต่อชุมชน

ในขณะที่กราเชซ พัทธ์วิเชียร (2542: 17) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในทรรศนะที่แตกต่างว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ กระบวนการและกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งมุ่งเน้นการดำเนินการตามแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ เรื่องของความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด โดยเฉพาะชุมชน ต้องได้รับผลประโยชน์ ร่วมในการตัดสินใจ ในขณะที่เดียวกันต้องเน้นในพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ หรือมีระบบนิเวศเป็นหลัก คือ ในเนื้อหาเป็นกิจกรรมประเภทหนึ่ง ซึ่งมุ่งเน้นความรู้และความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้ต้องไม่ละเลยองค์ประกอบในเชิงวัฒนธรรม ชุมชน สังคม สอดคล้องกับเสรีเวชบุษกร (2538) ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า "การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นธรรมชาติและต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งหมายรวมถึงวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น ตลอดจนโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ใน ท้องถิ่นด้วย

สุรเชษฐ์ เศษฐมาศ และครรรชนี เอมพันธุ์ (2538: 44-48) ได้กล่าวถึงแนวคิด ที่เป็นพื้นฐานหรือหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยสรุปได้ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (nature-based) รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่น (identical or unique) และทรงคุณค่าในพื้นที่นั้น
2. เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ (responsibly travel) และมีการจัดการอย่างยั่งยืน (sustainable management) ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบ หรือส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ค่อนข้างต่ำ (no or low impact) และช่วยส่งเสริมการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ของแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืนตลอดไป
3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (learning) และการให้การศึกษา (education) เกี่ยวกับระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มพูนความรู้ (knowledge) ความประทับใจ (appreciation) และประสบการณ์ (experience) ที่มีคุณค่า ซึ่งจะสร้างความตระหนักและจิตสำนึกที่ถูกต้องทางด้านการอนุรักษ์ ทั้งค่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น ตลอดจนผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4. เป็นการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การกระจายรายได้ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (involvement of local community or people participation) ในภาคบริการต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น (local benefit) มากกว่าการท่องเที่ยวที่เคยส่งเสริมกันมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันที่เรียกว่า conventional tourism ซึ่งมักจะเป็น การท่องเที่ยวแบบหมู่คณะใหญ่ๆ (mass tourism) ที่ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ มักจะตกอยู่กับผู้ประกอบการหรือบริษัทนำเที่ยวเท่านั้น

โดยสรุปจากการสำรวจความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้วพบว่าแต่ละหน่วยงานใช้ภาษาไทยไม่ตรงกันระหว่างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาเนื้อหาสาระแล้วพบว่าไม่แตกต่างกัน โดยมุ่งเน้นที่การท่องเที่ยวต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันก็อนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวและเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นในด้านของการศึกษาเรียนรู้เป็นสำคัญ

4.1.2 องค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ครรรชนี เอ็มพันธ์ และสุรเชษฐ์ เชนจุมาส (2539: 51) กล่าวว่า โดยทั่วไปแล้วการวางแผนการท่องเที่ยวซึ่งรวมไปไปถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้วยนั้น จะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

4.1.2.1 **ทรัพยากรการท่องเที่ยว (natural resource tourism)** การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่ยังดำรงไว้ซึ่งสภาพดั้งเดิมของระบบนิเวศ (first hand ecosystem) และวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ส่วนใหญ่ จึงมักปรากฏอยู่ในพื้นที่พื้นที่อนุรักษ์ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2541) กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ว่าเป็นแหล่งที่มีจุดเด่นเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว (nature attractions) และตัดขาดจากโลกภายนอก (solitude) ซึ่งนักท่องเที่ยวจะไม่ได้ สัมผัสที่บ้าน นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวว่า หมายถึงแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดหมาย (destination) ของการท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึงพื้นที่ที่รองรับนักท่องเที่ยว พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจะมีทรัพยากรที่เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ความดึงดูดใจ เหล่านี้ อาจเป็นความดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวประเภทใดประเภทหนึ่ง แต่อาจไม่เป็นสิ่งดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวประเภทอื่น ดังนั้นสภาพ ทรัพยากรจึงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับตลาดการท่องเที่ยว นอกจากความดึงดูดใจในทรัพยากรแล้ว ในบางพื้นที่ยังมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ดังนั้น ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวจึงหมายถึงศักยภาพในการประกอบกิจกรรมของนักท่องเที่ยวด้วย โดยได้แบ่งแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (nature destination) และ

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (cultural destination) ซึ่งรวมเอาแหล่งท่องเที่ยวศาสนา ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี (historical, archaeological and regions destination) และแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม และประเพณี (art, culture and traditional destinations) เข้าไว้ด้วยกัน

ดังนั้น หากมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นอุตสาหกรรมบริการอย่างหนึ่ง แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้นจัดได้ว่าเป็นวัตถุประสงค์เพื่อรองรับ การท่องเที่ยว และเป็นวัตถุประสงค์ประเภทใช้แล้วไม่หมดไป หรือสูญหายหากมีการควบคุมป้องกันด้วยการวางแผนอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นการสนับสนุนให้แหล่งท่องเที่ยว ยังประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืนโดยไม่เสื่อมโทรมลงไป ทั้งยังไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศจนเกินขีดความสามารถของระบบที่จะรองรับได้ (carrying capacity)

4.1.2.2 นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2540: 82) ระบุว่านักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเภทด้วยกัน คือ

ประเภทที่ 1 นักท่องเที่ยวแบบหัวกระติ (hard-core nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นความสำคัญในการศึกษาค้นคว้าขณะ ที่เที่ยวชมธรรมชาติ

ประเภทที่ 2 นักท่องเที่ยวธรรมชาติแบบอุทิศตน (dedicated nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นเจาะจงไปเที่ยวสถานที่ ธรรมชาติโดยเฉพาะ เพื่อจะได้รู้ได้เข้าใจในธรรมชาติหรือประเพณีท้องถิ่น

ประเภทที่ 3 นักท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก (mainstream nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่ชอบไปสถานที่แปลกๆ ที่ไม่เคยไปมาก่อน เช่น ไปเขื่อนลุ่มน้ำอเมซอน (Amazon) อุทยานกอริลาในรวันดา (Rawanda Gorilla Park) หรือจุดหมายปลายทางอื่นๆ ที่เป็นการริเริ่มสำหรับโปรแกรมท่องเที่ยวพิเศษ

ประเภทที่ 4 นักท่องเที่ยวธรรมชาติตาม โอกาส (casual nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่บังเอิญต้องไปชมธรรมชาติ เพราะเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมท่องเที่ยวที่ตนได้เลือกไปนอกจากนี้ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2539 ได้กล่าวถึงลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า จะต้องเป็นนักท่องเที่ยวที่มีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการศึกษาหาความรู้และประสบการณ์ เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกใน การอนุรักษ์ธรรมชาติ

4.1.2.3 การตลาด การตลาดนับเป็นส่วนสำคัญในการชักจูงนักท่องเที่ยวให้ไปท่องเที่ยว โดยเป็นสื่อกลางระหว่างนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งในเชิงการตลาดจะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีลักษณะอย่างไร โดยการให้ข้อมูลและสิ่งที่คาดหวังจากการท่องเที่ยว (expectation) อย่างถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการช่วยให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจว่า รูปแบบของการท่องเที่ยวในลักษณะเช่นนี้เหมาะสม กับความ

สนใจ และตรงตามความต้องการของตนเองหรือไม่ และสามารถยอมรับกฎ หรือกติกาของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้หรือไม่

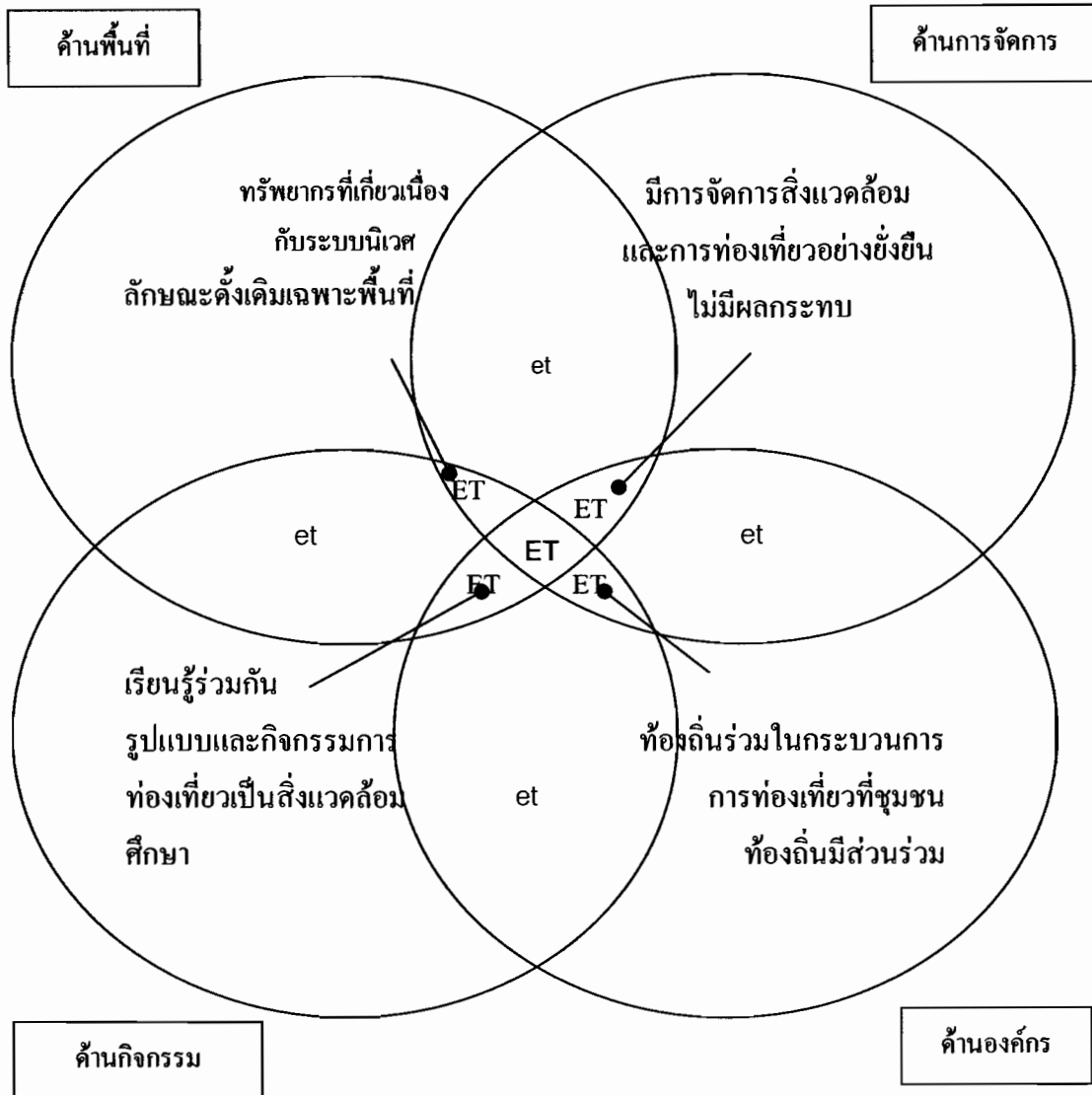
ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการตลาดเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเลือกสรรประเภทและคุณภาพของนักท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมสนับสนุน การท่องเที่ยวในเชิงคุณภาพ (qualitative tourism) มากกว่าการท่องเที่ยวในเชิงปริมาณ (quantitative tourism) อันจะเป็นหนทาง นำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งส่วนใหญ่งานด้านการส่งเสริมการตลาดเป็นหน้าที่ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ดรรรชนี เอมพันธุ์ และสุรเชษฐ์ เขษรฐมาศ, 2533: 89)

4.1.2.4 การบริการการท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่จำเป็นต่อการสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ในขณะที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยว แต่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นต้องการบริการที่เน้นการให้ข้อมูลข่าวสาร และการบริการเพื่อให้นักท่องเที่ยว ได้รับประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นท้องถิ่น เช่น บริการด้านสื่อความหมายธรรมชาติ การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในภาคบริการ ซึ่งได้แก่ การจัดที่พักที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น (ecolodge) เป็นมคฤเทศก์นำทางในการเดินป่า เป็นต้น

ในขณะที่ได้มีทรรศนะที่แตกต่างจากความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมสัมมนาจากการระดมความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมสัมมนาแนวทางการแก้ไข พ.ร.บ. การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (2544: 17) ได้สรุปองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เน้นการท่องเที่ยวที่เน้น “คุณค่าสิ่งแวดล้อม” เน้นการไปในแหล่งธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ ซึ่งเน้นด้าน (1) การอนุรักษ์ (2) การเรียนรู้ธรรมชาติ (3) การเห็นคุณค่า และ (4) ชุมชนได้ประโยชน์
2. การท่องเที่ยวแบบชุมชนเป็นแกน (Community base eco-tourism) การจัดการต้องเอื้อประโยชน์ให้ชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะชุมชนที่เข้าไปจัดการเอง หรือชุมชนที่มีความพร้อม
3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความสำคัญในเรื่องการมีส่วนร่วม ชุมชนเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาชุมชน เครื่องมือการพัฒนา และชุมชนได้รับประโยชน์ที่มากกว่าเม็ดเงิน เช่น ความภาคภูมิใจ เน้นรายได้เป็นของชุมชน ฯลฯ ในส่วนของนักท่องเที่ยวได้ประโยชน์

โดยสรุปแล้ว มิสรา สามารถ (2543: 24) ได้กล่าวถึงขอบเขตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่ามีขอบเขตที่ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ดังแผนภาพ 8

แผนภาพ 8 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา: มิสรา สามารถ (2543: 25)

หมายเหตุ: ดัดแปลงจาก Ralf Buckley (1994)

ET, ET, et แสดงความเข้มข้นของการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่

มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (nature-based) และมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (identity or authentic or endemic or unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (eco-system) ในพื้นที่ด้วย

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ

มีการจัดการที่ยั่งยืน (sustainably managed) ที่มีความรับผิดชอบ ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรการจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ

เป็นสิ่งแวดล้อมศึกษา (environmental education-base) ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (learning process) โดยให้มีการศึกษา (education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ และความประทับใจ (knowledge, experience and appreciation) สร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

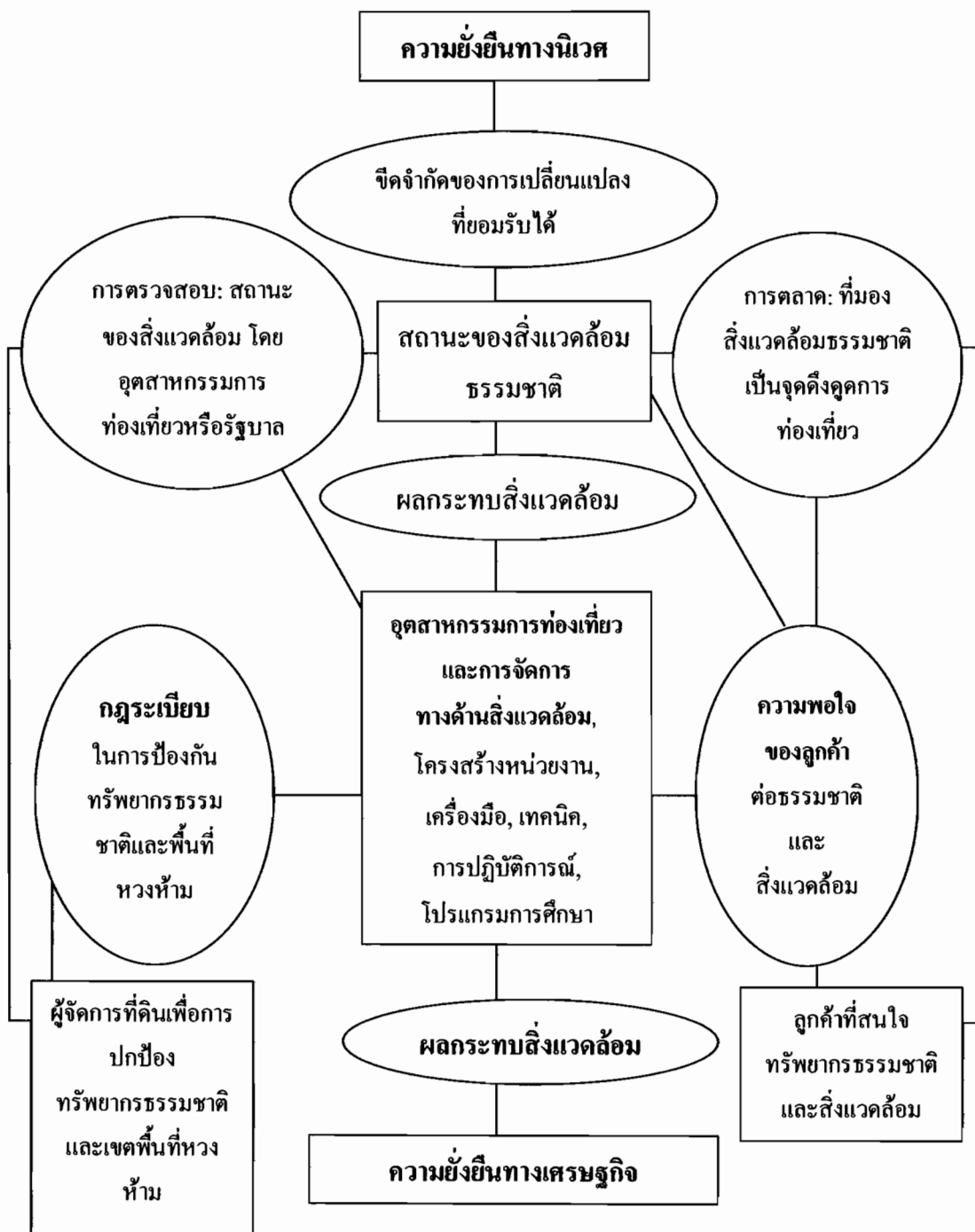
4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของชุมชน (community participation-based) โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ซึ่งรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อย้อนกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยว ที่สุดท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ เริ่มตั้งแต่ระดับรากหญ้า (grass root) จนถึงการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

ในขณะที่กรมป่าไม้ (2546) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในทรรศนะที่แตกต่างออกไป โดยกล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีองค์ประกอบสำคัญที่ควรพิจารณาอยู่ 3 ประการ คือ การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

4.1.3 ความสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวกับนิเวศวิทยา

Buckley, R.C.(1995) ในพรพิมล วิกฤษพัฒน์ (2542: 14-15) ได้แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงระหว่างการท่องเที่ยวกับระบบนิเวศวิทยา ดังในแผนภาพ 9

แผนภาพ 9 ความสัมพันธ์ระหว่างความยั่งยืนทางนิเวศและความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ

ที่มา: Buckley, R.C.(1995) อ้างใน พรพิมล วิกฤษพัฒน์ (2542: 14)

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่าความยั่งยืนทางนิเวศ (ecological sustainability) และความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ (economic sustainability) มีสิ่งแวดล้อมธรรมชาติเป็นตัวเชื่อม เนื่องจากการท่องเที่ยวจำเป็นต้องใช้สิ่งแวดล้อมธรรมชาติเป็นจุดขาย เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวซึ่งหมายถึงด้านการตลาด อีกทั้งต้องพยายามทำให้นักท่องเที่ยวมีความพอใจเพื่อให้ธุรกิจการท่องเที่ยวอยู่ได้ ซึ่งหมายถึงผลกำไรเพียงพอในระดับหนึ่ง ท้ายสุดก็จะส่งผลให้เกิดความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ความยั่งยืนทางระบบนิเวศก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน เพราะถ้าระบบนิเวศเสื่อมโทรมลงการท่องเที่ยวก็จะอยู่ไม่ได้เช่นกัน ดังนั้นจึงต้องมีการตรวจสอบสถานะของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา โดยการจัดการและออกกฎระเบียบในการป้องกันเขตหวงห้ามและแหล่งทรัพยากร หรือไม่ให้เกิดการท่องเที่ยวเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากเกินไปจนเกินขีดจำกัดการเปลี่ยนแปลงที่รองรับได้ (limit of acceptable change) โดยมีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ

โดยสรุปจากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์นั้นจำเป็นต้องมีชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องหรือดูแลแหล่งท่องเที่ยวต้องเข้ามามีส่วนร่วม ได้รับประโยชน์จากการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อย่างไรก็ตามสภาพการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในปัจจุบันยังไม่อาจบอกได้ว่าชุมชนท้องถิ่นได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใด และชุมชนท้องถิ่นมีศักยภาพเพียงพอหรือเข้มแข็งหรือไม่ในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งในมิติของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ความสามารถในการให้บริการหรือความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว และความสามารถในการจัดสรรผลประโยชน์หรือรายได้ให้กระจายในหมู่สมาชิกของชุมชน ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงศึกษาการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งโดยฐานแนวคิดที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขสำคัญในการลดปัญหาผลกระทบการท่องเที่ยว ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวและเป็นการส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีความเจริญเติบโตสามารถสร้างรายได้เข้าประเทศบนพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน และเสริมสร้างชนบทให้มีความเข้มแข็งทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมต่อไป

4.2 แนวคิดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying capacity)

แนวความคิดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่เป็นแนวคิดในการรักษาและคำนึงถึงขีดจำกัดหรือความสามารถที่พื้นที่จะสามารถรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ แนวคิดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.2.1 หลักการพื้นฐานของแนวคิดเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying capacity)

สมาคมพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2541: (4-1)-(4-3)) กล่าวว่า ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว (Carrying Capacity of Tourism) เป็นเรื่องที่มีได้มีความหมายเฉพาะทางการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังมีเชื่อมโยงกับสาระสำคัญในเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวางซึ่งมีแนวคิดเพื่อฐานสำคัญบางประการ ได้แก่ 1) แนวคิดเรื่องการพัฒนาแบบยั่งยืน 2) แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 3) แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางแผนและการกำกับติดตามประเมินผล และ 4) แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมจากประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติและกำกับติดตามประเมินผล ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อีกด้วย ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวจึงหมายถึง การกำหนดความเหมาะสมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้เกณฑ์จำนวนสูงสุดของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการตอบสนองความต้องการนักท่องเที่ยวประกอบกับความตระหนักในการอนุรักษ์ระบบนิเวศตลอดจนการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น โดยที่ ขีดความสามารถ (Capacity) เป็นผลลัพธ์จากองค์ประกอบหลายด้านของสิ่งใด สิ่งหนึ่งที่แปรเปลี่ยนอยู่ระหว่างความสามารถ (Ability) และศักยภาพ (Potential) แหล่งท่องเที่ยวก็เช่นเดียวกัน หากปล่อยให้เป็ไปตามสภาพของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เดิมโดยไม่ปรับปรุงเลย และปล่อยให้ชุมชนหรือประชาชนจัดการกันตามยถากรรม ขีดความสามารถที่เกิดขึ้นก็จะต่ำ คือเท่ากับความสามารถของชุมชนที่ทำได้ แต่หากมีการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวและการจัดการที่เหมาะสม ขีดความสามารถก็อาจเพิ่มขึ้นจนถึงขั้นสูงสุด (Full Capacity) นั่นคือเท่ากับศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวที่แท้จริง ขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยวจึงเป็นผลรวมของการพัฒนาขีดความสามารถขององค์ประกอบด้ายต่าง ๆ ของแหล่งท่องเที่ยวนั้นอย่างพอเหมาะเพื่อให้ได้ขีดความสามารถรวมที่เหมาะสมที่สุด (Optimal Capacity) มิใช่เพียงเพื่อให้เกิดขีดความสามารถสูงสุด (Maximum Capacity) เฉพาะองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งเท่านั้น ดังนั้น ขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยว จึงเป็นสิ่งแปรผันตามคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวและคุณภาพของการจัดการนั้นคง

ในทำนองเดียวกันกับ ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2547: 18-19) ที่ให้ความหมายของขีดความสามารถรองรับหรือศักยภาพในการรองรับ (Carrying Capacity) ไว้ว่า หมายถึง จำนวนกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น ปริมาณนักท่องเที่ยว ปริมาณของการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้พอเหมาะและสมดุลไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่แหล่งท่องเที่ยว (Weaver and Oppermann, 2000: 448) หรือศักยภาพในการรองรับ หมายถึง จำนวนของกิจกรรม

การท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวสามารถรองรับได้ (Goeldner, Ritchie and McIntosh, 2000: 722) จำนวนหรือปริมาณการท่องเที่ยว หมายถึง ปริมาณนักท่องเที่ยว อาคารสิ่งก่อสร้าง ปัจจัยพื้นฐาน การผลิต บริการต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งมีจำนวนเหมาะสม สอดคล้อง กลมกลืน กับสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น เพื่อให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวไม่ถูกทำลาย จำต้องจำกัด ปริมาณนักท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวและสิ่งก่อสร้างซึ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว ให้สอดคล้องกับ สังคม และสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

4.2.2 องค์ประกอบสำหรับการประเมินขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยว

สมาคมพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2541: (4-1)-(4-3)) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบในการประเมินขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยวว่าจำเป็นต้องพิจารณา องค์ประกอบต่าง ๆ ของแหล่งเที่ยวนั้น ๆ รอบ

ในการประเมินขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยวได้กำหนดปัจจัย องค์ประกอบในการพิจารณาขีดความสามารถ 5 ด้าน ได้แก่

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม แยกเป็น 2 ด้านย่อย คือ

1.1 ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ทรัพยากรพืชและสัตว์ ทรัพยากรป่าไม้และ สัตว์ป่ากับทรัพยากรในน้ำ ได้แก่ ปะการัง ปลา และสัตว์อื่น ๆ ทรัพยากรน้ำ (แหล่งน้ำธรรมชาติ) ได้แก่ น้ำผิวดิน น้ำฝน น้ำใต้ดิน และน้ำทะเล ทรัพยากรดิน ได้แก่ พื้นดิน ชั้นดิน ภูเขา และถ้ำ

1.2 สิ่งแวดล้อม ได้แก่ คุณภาพน้ำ น้ำเสียและการจัดการบำบัดน้ำเสีย อากาศ (กลิ่น/ฝุ่นละออง) เสียง ขณะ และทัศนียภาพ

2. ตลาดและการบริการท่องเที่ยว

2.1 ตลาด หมายถึง อุปสงค์ (Demand) ของการท่องเที่ยวซึ่งหมายถึงปริมาณ และความต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศทั้งพักค้างและ ไป – กลับวัน เดียว

2.2 แหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว และบริการการท่องเที่ยว ซึ่งเป็น อุปทาน (Supply) ของการท่องเที่ยว ที่พัก พาหนะ ร้านอาหาร ร้านค้า อุปกรณ์การท่องเที่ยว การ ประกอบการการท่องเที่ยว การบริการอื่น ๆ

2.3 เศรษฐกิจการท่องเที่ยว หมายถึง การมีรายได้และสัดส่วนของรายได้จาก บริการการท่องเที่ยว

3. ด้านกายภาพ

3.1 การใช้ที่ดิน แยกเป็น 2 เรื่อง คือ การถือครอง และการใช้ประโยชน์ที่ดิน

3.2 โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ ได้แก่ ถนน อาคาร ทางเท้า ท่าเทียบเรือ
โทรศัพท์ ไฟฟ้า ฯลฯ

4. ด้านเศรษฐกิจ – สังคม

4.1 ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น

4.2 ลักษณะทางประชากร

4.3 โครงสร้างพื้นฐานทางสังคม ได้แก่ โรงเรียน มัสยิด สถานีอนามัย สถานี

ตำรวจ

4.4 เศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ อาชีพ รายได้ แรงงาน

4.5 องค์กรท้องถิ่น และองค์กรประชาชน

4.6 ทักษะของชาวบ้าน ผู้นำ เจ้าหน้าที่ของรัฐ และนำ

5. ด้านการจัดการ

ด้านการจัดการเป็นการพิจารณาถึงระดับความพร้อม ความสามารถในการบริหาร
นับตั้งแต่องค์กรการบริหาร การวางแผน การนำแผนไปปฏิบัติ และการกำกับติดตามผลให้เป็นไป
ตามเป้าหมาย ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทั้ง 4 ด้านที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ในความเป็นจริงองค์ประกอบด้านการจัดการจะเป็นปัจจัยที่ทำให้องค์ประกอบ
ด้านอื่น ทุกด้านมีขีดความสามารถเพิ่มขึ้นได้หากมีการจัดการที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้าน
กายภาพ ด้านตลาดและการบริการท่องเที่ยว

ซูสิทธิ ชูชาติ (2547: 8) ได้ให้พรศนะที่แตกต่างออกไปโดยกล่าวว่าองค์ประกอบ
ของขีดความสามารถในการรองรับ ศักยภาพการรองรับเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity)
หมายความว่า ผลประ โยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องเกิดการกระจายรายได้
อย่าง เป็นธรรม และไม่ก่อให้เกิดให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

ศักยภาพในการรองรับทางจิตวิทยา (Psychological Carrying Capacity) หมายถึง
ภาพสะท้อนของระดับความพึงพอใจของผู้มาเยือน หรือนักท่องเที่ยวที่ได้รับในแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพในการรองรับทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Carrying Capacity)
หมายความว่า สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นเช่น โบราณสถาน หรือสิ่งแวดล้อมทาง
ธรรมชาติ รวมทั้ง อากาศ เสียง น้ำ และภาพลักษณ์ทางสายตา ต้องไม่ถูกทำลายหรือสูญเสียจากการ
ท่องเที่ยว

ศักยภาพในการรองรับทางสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึงปฏิสัมพันธ์
ทางสังคมและวัฒนธรรม ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวต้องไม่ทำลายสังคม

และวัฒนธรรม เดิมให้เปลี่ยนแปลงชุมชนท้องถิ่นสามารถรักษาวัฒนธรรมเดิมไว้ได้หรือผสมผสานกันได้อย่างกลมกลืน

ในการจัดกิจกรรมหรือกำหนดรูปแบบด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องตระหนักถึงศักยภาพในการรองรับของทรัพยากรท่องเที่ยว ทั้งนี้ เพื่อให้ผลผลิตและบริการดังกล่าวใช้การให้เกิดประโยชน์สูงสุด นานที่สุด และส่งผลกระทบต่อชนน้อยที่สุด

4.2.3 หลักการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว

สมาคมพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2541: (4-1)-(4-3)) กล่าวถึงหลักการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว ว่าในการประเมินขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยวหลักการซึ่งเกิดจากแนวคิด ปัจจัยองค์ประกอบ และสภาพความเป็นจริง ดังนี้

1. ขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยวเป็นผลลัพธ์จากสมรรถนะของปัจจัยองค์ประกอบของการท่องเที่ยวแต่ละด้านรวมกัน โดยมีการจัดการในองค์ประกอบนั้น ๆ เป็นตัวเพิ่มหรือลดสมรรถนะ ดังนั้นขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยว จึงอาจเขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$CC = f m (NE, DS, PI, SE)$$

เมื่อ	CC	=	ขีดความสามารถรองรับ (Carrying Capacity)
	M	=	สมรรถนะในการจัดการ (Management Capacity) ปัจจัยองค์ประกอบของแต่ละด้าน
	NE	=	ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (National Resources and Environment)
	DS	=	ตลาดและบริการท่องเที่ยว (Tourism Demand and Supply)
	PI	=	โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ (Physical Infrastructures)
	SE	=	เศรษฐกิจ – สังคม (Socio – Economic Factors)

2. ขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยวเป็นผลจากการใช้พื้นที่อย่างสัมพันธ์กับเวลาในช่วงหนึ่ง ๆ (Time and space) ดังนั้นในช่องเวลาหนึ่ง ๆ ขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยวจึงเท่ากับผลรวมของขีดความสามารถรองรับในแต่ละเขตพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งเขียนเป็นสมการได้ดังต่อไปนี้

$$\text{Total CC} = m_1 \text{ CC}_1 + m_2 \text{ CC}_2 - m_3 \text{ CC}_3 - \dots m_n \text{ CC}_n$$

เมื่อ	m	=	ค่าสัมประสิทธิ์อันเป็นผลจากสมรรถนะในการจัดการของแต่ละเขตพื้นที่บริการท่องเที่ยว
	$cc1$	=	ขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยวในบริเวณที่ 1
	n	=	จำนวนเขตพื้นที่รองรับการท่องเที่ยวทั้งหมดในแหล่งท่องเที่ยวนั้น

ในขณะที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2541: (2-34)-(2-39) ได้เสนอปัจจัยกำหนดขีดความสามารถในการรองรับฯไปในทิศทางเดียวกัน โดยให้ความหมายของปัจจัยกำหนดขีดความสามารถในการรองรับฯ หมายถึงสรรพสิ่งทั้งที่เป็นทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมที่จะได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว อันเป็นข้อจำกัดหรือทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวหรือการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ โดยตรงและโดยทางอ้อมได้รับการกระทบกระเทือน ซึ่งโดยทั่วไปขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวจะขึ้นอยู่กับปัจจัยดังสมการ Carrying Capacity Function (Lindsay, 1986) ดังนี้

$$CC = f(Q, T, N, Ut, DM, AB, SA, TT)$$

เมื่อ	Q	=	ปริมาณแหล่งท่องเที่ยว
	T	=	ความทนทานของทรัพยากร
	Ut	=	ประเภทกิจกรรมหรือการใช้สอย
	DM	=	การออกแบบและจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก
	AB	=	ทัศนคติและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการในพื้นที่
	SA	=	การยอมรับของประชาชนในท้องถิ่น
	TT	=	มลพิษทางการท่องเที่ยวหรือผลกระทบข้างเคียง

ในการศึกษาในแต่ละพื้นที่จะกำหนดปัจจัยสภาพที่เป็นจริงหรือข้อมูลที่วิจัยพบ เช่น เลือกสัตว์บางชนิดหรือพืชบางชนิดเพื่อวัดความทนทาน หรือใช้จำนวนอาคารบ้านพักสำหรับพิจารณาการออกแบบและจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมการใช้สอยต้องเลือกกิจกรรมที่สามารถบ่งชี้ถึงการใช้ทรัพยากรมากขึ้นทัศนคติและการยอมรับ ซึ่งอาจวัดด้วยความคิดเห็นเฉพาะต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นต้น ดังนั้น จากสมการดังกล่าว การนำไปเป็นพื้นฐานสำหรับการวางแผนทางเลือกปัจจัยที่จะนำมาใช้พิจารณาการกำหนดเป็นสมการทางคณิตศาสตร์จะทำได้ยากมาก

ด้านการตัดสินใจขีดความสามารถในการรองรับฯ อาจเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพ (Threshold Limit) ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ขีดความสามารถในการรองรับฯ อาจเปลี่ยนแปลงไปตาม

สภาพ สถานที่ เวลา และกิจกรรม ดังนั้น ในการพิจารณาครั้งหนึ่ง ๆ หรือหลายครั้ง อาจพบขีดความสามารถในการรองรับฯ กิจกรรม ดังนั้น ในการพิจารณาครั้งหนึ่ง ๆ หรือหลายครั้ง อาจพบขีดความสามารถในการรองรับฯ หลายตัว จากปัจจัยหลายตัวที่นำมาพิจารณาการเลือกระดับที่วิกฤติที่สุด และไม่สามารถแก้ไขได้หรือแก้ไขได้ยากที่สุด คือค่าขอบสำหรับปัญหานี้ อย่างไรก็ตาม ในขั้นสุดท้ายแต่ละคำตอบจะมีเงื่อนไขเฉพาะตัวกำกับอยู่ด้วย หรือเมื่อปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับเปลี่ยนแปลงอาจเปลี่ยนระดับของขีดความสามารถในการรองรับฯ ได้ ดังนั้น การจัดการจะเข้ามามีบทบาทสำคัญ การจัดการที่ดีที่สุด เหมาะสมที่สุดและปฏิบัติได้ คือ มาตรการที่จะต้องนำมาใช้

การตัดสินใจปัจจัยที่ใช้กำหนดระดับขีดความสามารถในการรองรับฯ อาจพิจารณาได้หลายทาง โดยพื้นฐานแล้ว เรามักพิจารณาปัจจัยที่มีความสามารถในการรองรับฯ ค่าสุด หรือมีความทนทานในการใช้น้อยที่สุด หรือมีความทนทานในการใช้น้อยที่สุด เพราะถ้าการท้องเกี่ยวขยายตัวเกินจุดนี้ไปแล้วจะเริ่มเกิดปัญหาหรือความเสียหายขึ้นแต่ในระดับนี้ปัจจัยอื่น ๆ ยังสามารถรองรับฯ ได้อีก อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติด้านการพัฒนานั้นมักมีแนวคิดที่ว่า ไม่มีการลงทุนใด ๆ ที่ไม่เกิดการสูญเสีย เพียงแต่ว่าผลตอบแทนที่ได้รับนั้นคุ้มค่าหรือไม่ ดังนั้น การคัดเลือกระดับที่เหมาะสมอาจสูงกว่าปัจจัยที่อ่อนไหวที่สุดที่จะรับได้ ทั้งนี้ โดยยอมให้เกิดการคัดเลือกระดับที่เหมาะสมอาจสูงกว่าปัจจัยที่อ่อนไหวที่สุดที่จะรับได้ ทั้งนี้ โดยยอมให้เกิดการสูญเสียในปัจจัยที่มีค่าความสำคัญต่ำ หรือเพิ่มการจัดการลงไป เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของปัจจัยนั้น ๆ ให้สูงขึ้น ดังนั้น ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดระดับความเหมาะสมจึงต้องเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเป็นปัจจัยนำ ในขณะที่ปัจจัยอ่อนไหวกว่าต้องมีศักยภาพในการยกระดับได้

การวิเคราะห์ความเหมาะสม โดยคำนึงผลตอบแทนนั้นในทางเศรษฐกิจวิเคราะห์ได้ด้วยหลักต้นทุนและกำไร (Benefit – Cost Analysis) โดยการลงทุนที่อาจพิจารณาในระบบกลไกตลาดผ่านทางระบบราคา ซึ่งทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท้องเกี่ยวเป็นสินค้าสาธารณะ และไม่มีราคาในตลาดอย่างชัดเจน วิธีการอาจหาได้ 2 วิธี คือ วิเคราะห์เปรียบเทียบประโยชน์ที่สังคมได้รับกับต้นทุนทางสังคมที่ใช้ในการลงทุน (อาจรวมถึงความเสียหายที่เกิดขึ้น) และวิธีใช้หลักการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของการลงทุนในการจัดระดับการจัดการแหล่งท้องเกี่ยว

4.2.4 มาตรฐานและตัวชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2541: (2-34)-(2-39) กล่าวว่าระดับขีดความสามารถในการรองรับฯ ของแหล่งท้องเกี่ยวนั้น คือระดับที่เหมาะสมของการขยายตัวของท้องเกี่ยวในแหล่งหนึ่ง ๆ ซึ่งในทางปฏิบัติอาจนับเมื่อผลทางลบเริ่มแสดงผล แต่

การกำหนดเกณฑ์การวัด (Criteria) นั้น ไม่แน่นอน แตกต่างตามชนิดของแหล่งท่องเที่ยว สภาพท้องถิ่น ประเภทของนักท่องเที่ยวและปัจจัยที่ใช้วัด ซึ่งเกณฑ์วัดนั้นมีอยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่วัดค่าได้ทางสถิติ (Measurable Statistically) เช่น ที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวก หรือผลกำไรทางเศรษฐกิจ ส่วนอีกกลุ่มคือ กลุ่มที่วัดค่าแน่นอนไม่ได้ (Invisible measurable Statistic) เช่น ผลกระทบต่อพืชและสัตว์ในระบบนิเวศผลกระทบต่อประเพณีวัฒนธรรม ผลทางจิตวิทยาต่อนักท่องเที่ยว เป็นต้น เกณฑ์การวัดนั้นสามารถวัดได้เป็นเวลา ที่เว้นว่าง และอัตราการใช้สอยของนักท่องเที่ยว (UNEP, 1986) กล่าวคือ

การวัดด้วยระยะเวลา (Time) คือนับจำนวนผู้คนที่ใช้ประโยชน์ในช่วยเวลาหนึ่ง ๆ คืออาจวัดในช่วงความจุสูงสุด (Peak Capacity) โดยใช้ $CC_t = N/T$ วัดต่อวันต่อสัปดาห์หรือต่อปีซึ่งการวัดระดับขีดความสามารถในการรองรับฯ ในช่วงฤดูท่องเที่ยวจะให้ผลดีต่อการจัดการและวางแผนมาก

การวัดต่อพื้นที่เว้นว่าง (Space) คือ วัดเป็นหน่วยพื้นที่หรือความยาวโดยใช้ $CC_s = N/Area$ or $N/length$ or $N/Volume$.

การวัดต่อหน่วยบริการ ของพื้นที่ คนต่อ 1 โถงถ้ำ คนต่อห้องพัก คนต่อยานพาหนะ หรือพื้นที่หน่วยบริการต่อจำนวนนักท่องเที่ยว (เช่นพื้นที่ 10 ม.² ต่อคน) และความหนาแน่น (คนต่อหน่วยพื้นที่) ซึ่งการวัดขีดความสามารถในการรองรับฯ ของแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมดจะเท่ากับคนต่อหน่วยพื้นที่คูณด้วยพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด เป็นต้น

การวัดอัตราการใช้สอยของนักท่องเที่ยว (Tourist function rates) มักจะสัมพันธ์กับจำนวนประชากรท้องถิ่น ความจุของบริการ ความหนาแน่น ฤดู ผลกำไร ทางเศรษฐกิจ และปัจจัยอื่น ๆ เช่น นักท่องเที่ยวใช้บริการสาธารณะสุขร้อยละ 20 ของกำลังการให้บริการทั้งหมด

การวิเคราะห์จุดวิกฤติ (Threshold Analysis) เป็นการวัดขีดความสามารถเชิงเปรียบเทียบเพื่อพิจารณาให้บริการของพื้นที่หรือกิจกรรมหนึ่ง ๆ โดยวัดได้ด้วยความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อกำลังบริการที่ให้ไว้ เช่น

$$\text{จุดวิกฤติของบริการน้ำประปา} = \frac{1}{\text{อัตราการใช้น้ำมัน/คน/วัน}}$$

$$\text{ปริมาณผู้ใช้น้ำสูงสุด} = \frac{1}{\text{อัตราการใช้น้ำมัน/คน/วัน}}$$

ความสามารถรับได้ของทรัพยากร RC $= \frac{\text{จำนวนชั่วโมงในการประกอบกิจกรรมต่อวัน}}{\text{จำนวนชั่วโมงของกิจกรรมต่อนักท่องเที่ยว}}$
 และอัตราการใช้ของนักท่องเที่ยวต่อวัน (TR)

และสัดส่วนของการมีส่วนร่วมในบริการ (Occupancy Rate) $= \frac{\text{ขนาดการให้บริการ}}{\text{จำนวนการใช้บริการ}} \times 100$

จะเห็นได้ว่า เกณฑ์การวัดนั้นสามารถพิจารณาได้ตามเงื่อนไขต่าง ๆ แต่อาจสรุปได้ว่าจำนวนนักท่องเที่ยว กับพื้นที่บริการ หรือความสามารถในการให้บริการของปัจจัยต่าง ๆ (รวมทั้งทรัพยากร) เป็นเกณฑ์ที่นำมาใช้พิจารณามากที่สุด โดยความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับนำไปตัดสินขนาดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว (โดยนับจำนวนนักท่องเที่ยว)

เกณฑ์การวัดดังกล่าวในบางกรณีอาจขาดต่อการหาขนาดที่เหมาะสม จำเป็นต้องใช้มาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น มาตรฐานความหนาแน่นของพื้นที่ พื้นที่อาคารต่อขนาดที่ดิน พื้นที่อาคารปกคลุมดิน มาตรฐานทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ปทัสถานการยอมรับของสังคม เป็นต้น

ในแหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ ระดับขีดความสามารถในการรองรับฯ ของแต่ละปัจจัยอาจอยู่สูงกว่าขนาดการท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ ซึ่งความร่อยหรอของทรัพยากรประเภทที่พื้นดินไม่ได้กับการขายตัวของการท่องเที่ยวอาจคาดคะเนได้ถึงสถานการณ์เกินขีดความสามารถในการรองรับฯ ของปัจจัย หรือของแหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ ในอนาคตได้ ดังนั้นแนวโน้มของการขายตัวของการท่องเที่ยว ซึ่งวัดโดยปริมาณนักท่องเที่ยวจะสามารถบ่งบอกถึงระยะที่จุดวิกฤตในแหล่งท่องเที่ยว

ซึ่งอาจสรุปเพื่อประมาณนักท่องเที่ยวในช่วงเวลาได้ดังนี้

$$\text{ขีดความสามารถที่รองรับคงที่ (CPI)} = \frac{\text{ขนาดของพื้นที่ใช้ท่องเที่ยว (AR)}}{\text{พื้นที่จำเป็นต่อหน่วย (a) (คน ลำเรือ หรือหน่วยการใช้อื่น ๆ)}}$$

ขีดความสามารถในการรองรับใน 1 วัน (CPD)

$$\begin{aligned} &= \text{ขีดความสามารถในการรองรับคงที่ CPI} \times \text{อัตราส่วนการใช้หมุนเวียนใน 1 วัน} \\ \text{หรือ} &= \frac{\text{ขีดพื้นที่ใช้ท่องเที่ยว} \times \text{อัตราส่วนการใช้หมุนเวียนใน 1 วัน}}{\text{พื้นที่จำเป็นต่อหน่วย}} \end{aligned}$$

$$= \frac{AR \times TR}{a}$$

ขีดความสามารถในการรองรับใน 1 ปี (CPY)

$$CPY = \frac{CPD}{\text{ระยะเวลาในการใช้ (วัน) ใน 1 ปี PR}}$$

ในขณะที่ มนัส สุวรรณ และคณะ (2544: (2-16)-(2-23)) ได้ให้ความหมายของแนวคิดไปในการทำงานที่แตกต่างโดยกล่าวถึงแนวความคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับว่าแต่เดิมขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว หมายถึงจำนวนนักท่องเที่ยวหรือการใช้ประโยชน์เชิงการท่องเที่ยวที่สูงที่สุดเท่าที่จะแบกรับไว้ได้ ภายในพื้นที่เฉพาะหนึ่ง ๆ (o'Reilly, 1986) กล่าวอีกนัยหนึ่ง การท่องเที่ยวไม่ควรจะมีการพัฒนาจนเกิน “ขีดจำกัด” หรือ “เพดาน” หนึ่ง ๆ เพราะจะก่อให้เกิดผลเสียต่อแหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ ขีดจำกัดหรือเพดานดังกล่าวมักจะมีดัชนีบ่งชี้เป็น เลข ดังแสดงในตาราง 3 (Williams & Gill, 1994) อ้างในมนัส สุวรรณ และคณะ (2544: (2-16)-(2-23))

อย่างไรก็ตาม ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ดัชนีเหล่านี้ก็เกิดขึ้นเมื่อพยายามที่จะเชื่อมโยงดัชนีเหล่านี้เข้ากับการจัดการผลกระทบของการท่องเที่ยว เนื่องจากมีหลักฐานน้อยมากที่บ่งชี้ว่าการลดหรือเพิ่มดัชนีหนึ่ง ๆ จำทำให้แหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ มีความสามารถในการรับมือกับการใช้ประโยชน์เชิงการท่องเที่ยว

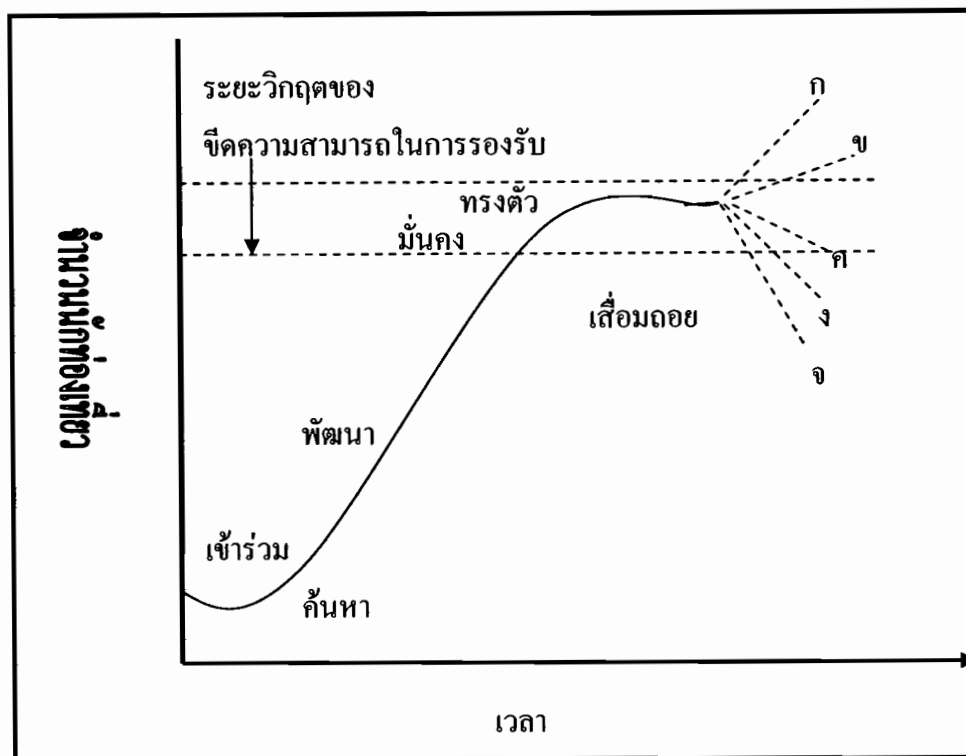
ตาราง 3 ตัวอย่างดัชนีบ่งชี้ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว

ประเภทดัชนี	ตัวอย่าง
ปริมาณ (Volume)	ปริมาณนักท่องเที่ยวแต่ละประเภทต่อชั่วโมง ต่อวัน ต่อสัปดาห์ หรือต่อปี
ความหนาแน่น (Density)	จำนวนคนต่อพื้นที่สำหรับการทำกิจกรรมต่าง ๆ (เช่น จำนวนนักท่องเที่ยว/พื้นที่ชายหาด/ตร.ม.)
ส่วนผสมเชิงประชากร (Population mix)	จำนวนนักท่องเที่ยวต่อผู้อาศัยในท้องถิ่น (เช่น จำนวนเตียงของนักท่องเที่ยว/จำนวนเตียงของผู้อาศัยในท้องถิ่น)

ดังนั้น จึงมีนักวิชาการเสนอแนวทางการจัดการขีดความสามารถในการรองรับการ
ท่องเที่ยวไว้หลาย ๆ แนวทาง ดังต่อไปนี้

1. **แนวทางที่อิงสิ่งแวดล้อม (An environmentally Based perspective)** เสนอว่า
การจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว เกี่ยวข้องกับการรักษาสมดุลระหว่าง
สภาพแวดล้อมทางกายภาพกับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ดังนั้นขีดความสามารถในการรองรับ
การท่องเที่ยวในบริบทนี้จึงหมายถึง “จำนวนคนมากที่สุดที่สามารถใช้ประโยชน์จากแหล่ง
ท่องเที่ยวได้ โดยไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ไม่อาจยอมรับได้
และไม่ทำให้ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับคุณภาพลดลงจนไม่อาจยอมรับได้” (Mathieson &
Wall, 1982, p.21) ใน มนัส สุวรรณ และคณะ (2544: (2-18)) แนวทางนี้จึงชี้แนะว่า จะต้องมีการ
กำหนดสถานะของแหล่งท่องเที่ยวที่น่าปรารถนาไว้ล่วงหน้า เพื่อใช้เป็นเกณฑ์สำหรับประเมินผล
กระทบของการท่องเที่ยว

2. **แนวทางที่อิงการตลาด (A market – driven approach)** แนวทางนี้เสนอว่า ขีด
ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวจะถึงจุดวิกฤต เมื่อจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจนถึงระดับ
ที่ไปขัดขวางความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในการให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว
(Butler, 1980 ; Ploy, 1991) ใน มนัส สุวรรณ และคณะ (2544: (2-18)) ดังแสดงในแผนภาพ 10
การล่วงล้ำระยะวิกฤตของขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวจะมีความสัมพันธ์กับความ
ต้องการ หรืออุปสงค์ทางการตลาดที่ลดลง จะด้วยเหตุผลใด ๆ ก็ตามนักท่องเที่ยวเริ่มรู้สึกเฉลยชา
ต่อแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ ดังนั้นโดยทั่วไปอาจสรุปได้ว่าสถานะที่น่าปรารถนาของแหล่งท่องเที่ยวได้
ลดลงต่ำกว่าเกณฑ์ไปแล้ว เมื่อความต้องการของนักท่องเที่ยวถูกล่วงล้ำ จะต้องที่การดำเนิน
มาตรการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าชุมชนในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวได้
กำหนดสถานะที่น่าปรารถนาของแหล่งท่องเที่ยวไว้เช่นไร มาตรการเหล่านั้นอาจกระทำในรูปของ
การขยายขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวหวนกลับมา
ใหม่ หรือในทางตรงกันข้าม อาจกระทำในรูปการจำกัดกิจกรรมการท่องเที่ยว มิให้เกิดผลกระทบ
ทางลบ เพื่อลดสถานะที่ไม่พึงปรารถนาให้น้อยลงจนอยู่ในระดับที่ยอมรับได้

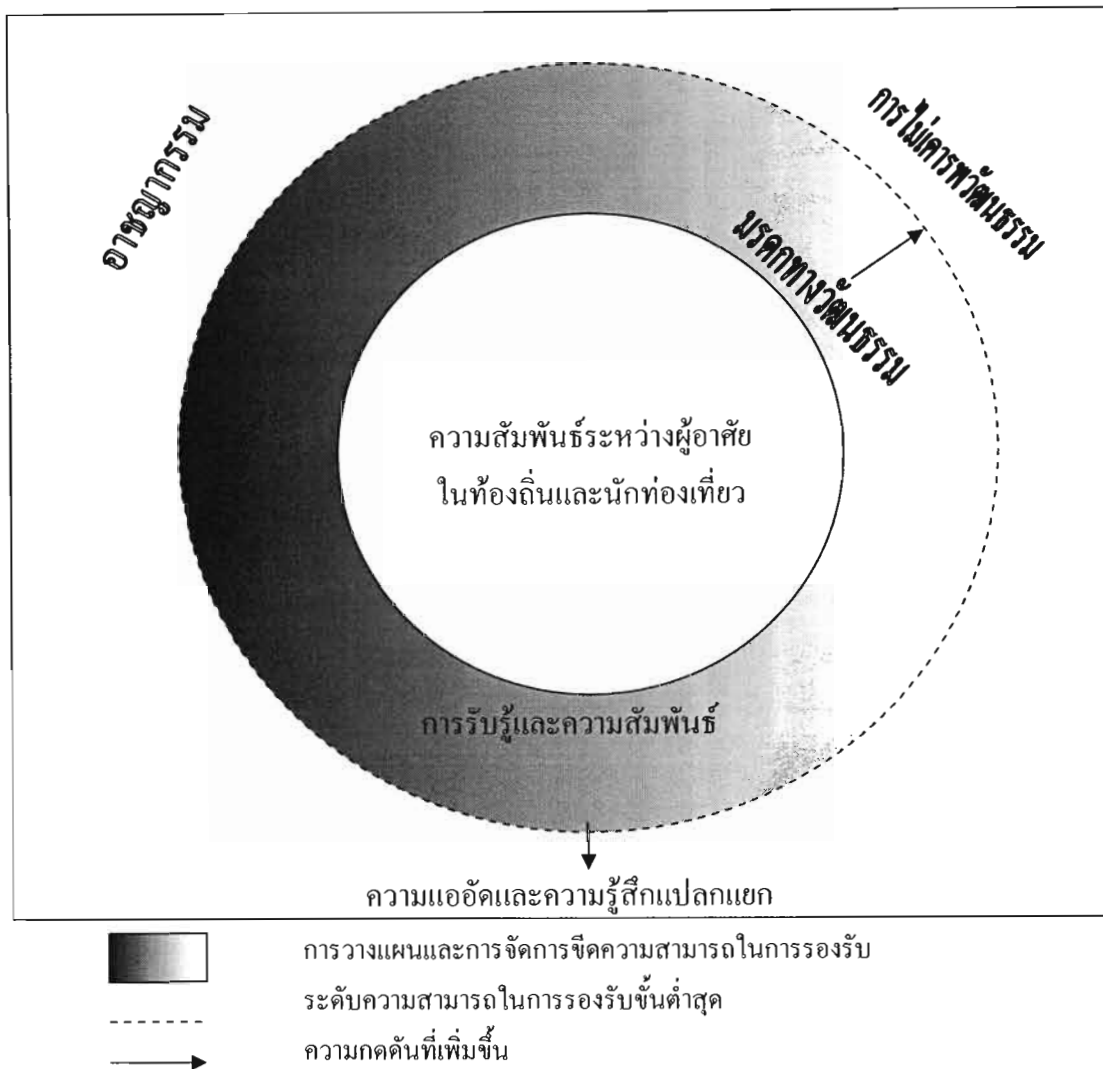

แผนภาพ 10 วงจรพัฒนาของแหล่งท่องเที่ยว
ที่มา: มนัส สุวรรณ และคณะ (2544: (2-18))

3. แนวทางที่อิงชุมชน (A community – based perspective) เสนอว่าขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว ขึ้นอยู่กับความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในการรองรับการท่องเที่ยว ก่อนที่ชุมชนบริเวณนั้นจะรู้สึกถึงผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้น (D' Amore, 1983; Doxey, 1975) ในมนัส สุวรรณ และคณะ (2544: (2-18)) การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานเพื่อวัดผลกระทบอาจกระทำโดยอิงค่านิยมของชุมชนนั้น ดังแสดงในแผนภาพ 11

การจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวตามแนวทางนี้จึงจำเป็นต้องอาศัยการสร้างความเห็นพ้องกันระหว่างทุกฝ่ายในชุมชน เช่น ผู้อาศัย หน่วยงานราชการ และเอกชน เป็นต้น เพื่อกำหนดสถานะที่พึงปรารถนาของแหล่งท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น การเพิ่มจำนวนตำรวจอาจช่วยรักษาความปลอดภัยของชุมชนไว้ได้ แม้ว่าปริมาณนักท่องเที่ยวจะเพิ่มขึ้นก็ตาม

แผนภาพ 11 ตัวแปรด้านสังคมจิตวิทยาของขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว

ที่มา: มนัส สุวรรณ และคณะ (2544: (2-20))

แนวทางทั้งสามที่กล่าวข้างต้น แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียดแต่ล้วนยึดถือข้อตกลงสำคัญ 4 ประการดังต่อไปนี้

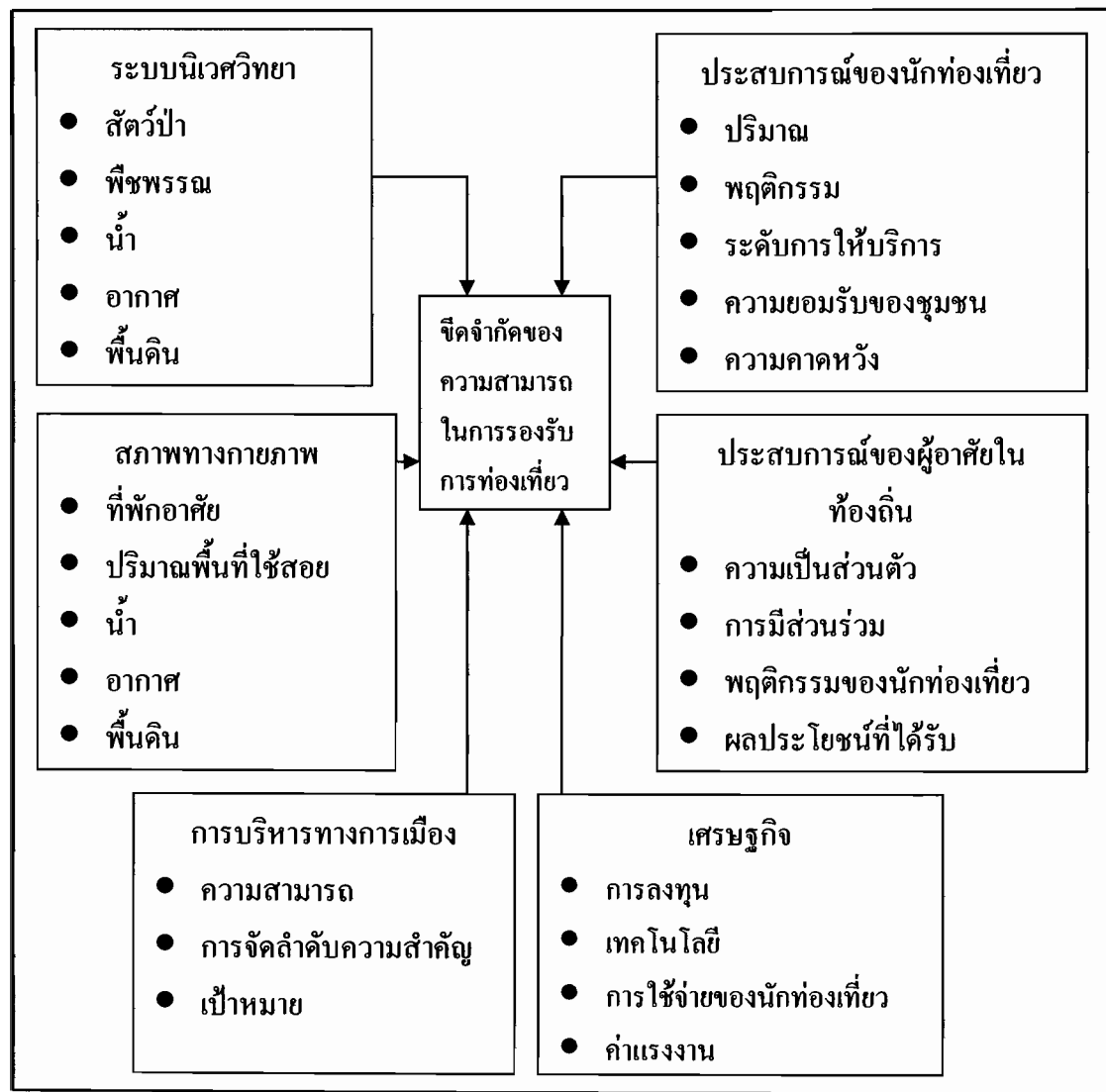
1. การท่องเที่ยวเป็นตัวเร่งเร้าให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและก่อให้เกิดทั้งผลประโยชน์ และผลเสียทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม
2. สถานะที่พึงปรารถนาของแหล่งท่องเที่ยว เป็นสิ่งที่สามารถกำหนดได้ และหากสถานะนี้ถูกทำลาย การท่องเที่ยวก็ไม่อาจคงอยู่ต่อไปได้
3. สถานะที่พึงปรารถนานี้มิได้คงที่ตายตัว แต่อาจแปรเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจความเข้าใจเกี่ยวกับอิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพของท้องถิ่น

4. เราสามารถกำหนดและดำเนินกลยุทธ์การจัดการ เพื่อควบคุมอัตราและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการท่องเที่ยวได้ เพื่อรักษาไว้ซึ่งสภาวะที่พึงปรารถนา

อย่างไรก็ตาม การที่แนวทางในสามประการข้างต้นเน้นการกำหนดขีดจำกัดสูงสุดของการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยว ทำให้การจัดการทำความยุ่งยากเป็นอย่างมากเนื่องจากมีปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องมากมายและมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างซับซ้อน ดังแสดงในแผนภาพ

12

แผนภาพ 12 ปัจจัยกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว

ที่มา: มนัส สุวรรณ และคณะ (2544: (2-19))

สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยกล่าวถึงแนวความคิดของขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว (Carrying Capacity for Tourism Development) สรุปเป็นคำจำกัดไว้ว่า “ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว วัดได้ด้วยปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สามารถอยู่ได้ในทุกเวลาในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ หรือในอำเภอปาย ในปริมาณที่จะทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลายน้อยที่สุด ยังคงรักษาสภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีไว้มากที่สุด โดยนักท่องเที่ยวมีความพอใจและได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม ทั้งนี้การพัฒนาจะต้องไม่กระทบต่อความจำเป็นพื้นฐานและความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในท้องถิ่นด้วย” หรืออาจจะกล่าวสั้น ๆ ว่าขีดความสามารถในการรองรับฯ หมายถึง “ปริมาณการใช้ประโยชน์พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งในพื้นที่นั้นจะสามารถแบกรับไว้ได้ ก่อนที่จะเกิดความเสื่อมโทรมขึ้น” (สถาบันวิจัยและเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2537: (2 – 8))

การพิจารณาขีดความสามารถในการรองรับฯ มีมุมมองจากหลาย ๆ ด้านที่แตกต่างกันไป แต่ทั้งนี้จะครอบคลุมสาระสำคัญต่อไปนี้

1. ด้านปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นมีสิ่งที่จะต้องพิจารณาคือ ช่วงที่มีการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (Acceleration Phase) จนถึงช่วงที่มีปริมาณพอเหมาะ (Optimum Density) และช่วงที่เพิ่มขึ้นจุดสูงสุด (Subsistence Density) ในการศึกษาจะวิจัยเพื่อหา Optimum Density อันเป็นผลมาจากปัจจัยจำกัด (Limiting Factors) บางประการเข้ามามีบทบาท ซึ่งเป็นความหนาแน่นที่มีปริมาณเหมาะสมที่สุด หรือเป็น Carrying Capacity

2. ด้านพื้นที่ UNEP (1984: 30) ได้กล่าวถึงขีดความสามารถในการรองรับฯ ด้านพื้นที่สามารถพิจารณาได้ 3 พื้นที่ คือ

- 2.1 แหล่งที่มาของนักท่องเที่ยว เกี่ยวกับความพร้อมในการไปท่องเที่ยว
- 2.2 เขตต่อเนื่อง ระหว่างแหล่งที่มาถึงแหล่งท่องเที่ยว เกี่ยวกับความคับคั่งของการเดินทาง
- 2.3 เขตเป้าหมายการท่องเที่ยว

3. ด้านผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาเกิดขีดความสามารถในการรองรับฯ ได้แก่

3.1 ผลกระทบต่อสารรูป หรือภาพลักษณ์ ของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะทำให้เกิดการลดลงของความดึงดูดใจ

3.2 ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเดิมให้เสื่อมลง ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และระบบนิเวศวิทยา

4. ลักษณะของขีดความสามารถในการรองรับฯ ที่เหมาะสมของแหล่งท่องเที่ยว คือความเหมาะสมในทุก ๆ ด้าน อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาได้แบ่งเป็น 4 ลักษณะ คือ

4.1 ขีดความสามารถในการรองรับฯ ทางกายภาพ (Physical Carrying Capacity) หมายถึงระดับนักท่องเที่ยวสูงสุดที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางกายภาพตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้นรวมถึงระดับความอึดตัวของสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการการท่องเที่ยวในพื้นที่

4.2 ขีดความสามารถในการรองรับฯ ทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Carrying Capacity) หมายถึงระดับของนักท่องเที่ยวสูงสุดที่จะไม่ทำให้ระบบสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยาด้อยค่าลง ซึ่งได้แก่ระบบนิเวศวิทยา คุณภาพน้ำ น้ำทะเล อากาศ รวมถึงการทิ้งและกำจัดขยะมูลฝอย

4.3 ขีดความสามารถในการรองรับฯ ทางสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึงระดับปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุด ที่จะไม่ทำให้ความสนุกสนาน และประทับใจของนักท่องเที่ยวจางหายไป เมื่อมีการขยายตัวของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้รวมถึงระดับสูงสุดที่จะไม่ทำให้เกิดผลกระทบทางลบเกิดต่อประชาชนท้องถิ่นจนเกินความไม่พอใจของประชาชน

4.4 ขีดความสามารถในการรองรับฯ ทางเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) หมายถึงระดับการพัฒนาที่ระบบเศรษฐกิจดำเนินต่อไปได้อย่างเหมาะสมโดยไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งในหมู่สมาชิกในสังคม และไม่กระทบต่อการลงทุน และการดำเนินชีพของประชากร

4.2.5 การจัดการเชิงระบบ: แนวความคิดใหม่ของการจัดการขีดความสามารถในการรองรับ

มนัส สุวรรณ และคณะ (2545) ได้กล่าวถึงแนวความคิดใหม่ของการจัดการขีดความสามารถในการรองรับว่า ในมุมมองของการจัดการเชิงระบบ (Systems management) ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว หมายถึง สภาวะที่พึงปรารถนา ซึ่งสามารถตอบสนองเป้าหมายของแหล่งท่องเที่ยวได้ดีที่สุด (Williams & Gill, 1994) แม้ว่าทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวจะมีความสำคัญต่อความสามารถในการแข่งขันของแหล่งท่องเที่ยววันั้น แต่ทรัพยากรเหล่านั้นมิได้เป็นตัวกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว หากแต่เป็นเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดการซึ่งกำหนดโดยชุมชนนั้น ๆ ถ้าวัตถุประสงค์หลักของชุมชนคือการทำให้อัตราการเติบโตทางประชากรอยู่ในระดับคงที่แล้ว ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวก็จะต้องตอบสนองวัตถุประสงค์นี้เป็นสำคัญ (ดูตาราง 4)

ดัชนีบ่งชี้ความคงที่ของอัตราความเติบโตทางประชากรอาจได้แก่ระดับการอพยพ หรือ โครงสร้างทางอายุและเพศ ถ้าการสร้างงานคือวัตถุประสงค์หลักของชุมชน ดัชนีบ่งชี้ประเภทของการเปลี่ยนแปลงด้านการจ้างงาน ก็จะกลายเป็นเครื่องชี้วัดผลกระทบของการท่องเที่ยว ดังการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของชุมชน จึงเป็นสิ่งกำหนดว่าดัชนีบ่งชี้ความเปลี่ยนแปลงชนิดใดที่มีความเกี่ยวข้องและจำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ

ตาราง 4 ตัวดัชนีบ่งชี้ผลกระทบการท่องเที่ยว ตามแนวคิดการจัดการเชิงระบบ

วัตถุประสงค์ชุมชน	ดัชนีบ่งชี้ผลกระทบ
การรักษาระดับความเติบโตทางประชากรให้คงที่	- ระดับการอพยพออก/เข้า - โครงสร้างทางอายุ/เพศ - การสร้างงาน โดยตรง/โดยอ้อม
เพิ่มการจ้างงาน	- ระดับการจ้างงาน - ระดับความพึงพอใจในงาน - ระดับรายได้ต่อหัว /ครัวเรือน
เพิ่มรายได้	- ระดับเงินเพื่อ - ระดับรายได้จากภาษี - ระดับมลพิษ
การปรับปรุงสภาพแวดล้อม	- ความเสียหายของสิ่งปลูกสร้างทางวัฒนธรรม - ค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม - ค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม - ระดับการบริการสาธารณะ
การเพิ่มระดับความน่าอยู่ของชุมชน	- โครงสร้างพื้นฐาน (ประปา ไฟฟ้า ฯลฯ) - จำนวนที่อยู่อาศัย - ทัศนคติของผู้อยู่อาศัย

แหล่งที่มา: มนัส สุวรรณ และคณะ (2545) (ดัดแปลงจาก Williams & Gill, 1994)

แนวคิดการจัดการเชิงระบบ ซึ่งเสนอให้นำเอาสถานะที่พึงปรารถนาของชุมชนเป็นหลักในการจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับแผนแม่บทของชุมชนและ/หรือแหล่งท่องเที่ยว
2. สร้างดัชนีบ่งชี้ผลการดำเนินงาน ซึ่งสะท้อนวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยว
3. การดำเนินงานตามแผนกลยุทธ์ ซึ่งมุ่งผลักดันให้การท่องเที่ยวมีส่วนสนับสนุนเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในข้อ 1
4. ตรวจสอบควบคุมผลของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยดูจากดัชนีที่กำหนดไว้ในข้อ 2
5. ประเมินผลประสิทธิภาพกลยุทธ์การจัดการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว
6. พัฒนากลยุทธ์ใหม่สำหรับการจัดการการท่องเที่ยว โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากการประเมินผล

กล่าวโดยสรุป การจัดการเชิงระบบซึ่งได้กล่าวมาข้างต้น มีลักษณะพิเศษซึ่งต่างจากแนวคิดดั้งเดิมดังต่อไปนี้

1. ไม่มีการระบุขีดจำกัดสูงสุดของจำนวนนักท่องเที่ยว
2. เชื่อมโยงความเติบโตและการพัฒนาการท่องเที่ยว เข้ากับผลกระทบที่จะมีต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของชุมชน/แหล่งท่องเที่ยว
3. ใช้ดัชนีบ่งชี้สถานะที่พึงปรารถนา เป็นเครื่องมือสำหรับการดำเนินการหรือการเปลี่ยนกลยุทธ์การจัดการ
4. ทบทวน และปรับปรุงทั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของชุมชนสถานการณ์มีการเปลี่ยนแปลงไป

โดยสรุปแล้ว ศักยภาพในการรองรับหรือขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying capacity) หมายถึง จำนวนกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยว เช่น ปริมาณนักท่องเที่ยว ปริมาณของการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้พอเหมาะและสมดุลไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่แหล่งท่องเที่ยว (Weaver and Oppermann, 2000: 448) หรือศักยภาพในการรองรับ หมายถึง จำนวนของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวสามารถรองรับได้ (Goeldner, Ritchie and McIntosh, 2000: 722) จำนวนหรือปริมาณการท่องเที่ยว หมายถึง ปริมาณ

นักท่องเที่ยว อาคารสิ่งก่อสร้าง ปังจัยพื้นฐานการผลิต บริการต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งมีจำนวนเหมาะสม สอดคล้อง กลมกลืน กับสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น เพื่อให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวใน แหล่งท่องเที่ยวไม่ถูกทำลาย จำต้องจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวและ สิ่งก่อสร้างซึ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว ให้สอดคล้องกับ สังคม และสิ่งแวดล้อมใน แหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพการรองรับเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) หมายความว่า ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องเกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม และ ไม่ก่อให้เกิดให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

ศักยภาพในการรองรับทางจิตวิทยา (Psychological Carrying Capacity) หมายถึง ภาพสะท้อนของระดับความพึงพอใจของผู้นมาเยือน หรือนักท่องเที่ยวที่ได้รับในแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพในการรองรับทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Carrying Capacity) หมายความว่า สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นเช่น โบราณสถาน หรือสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติ รวมทั้ง อากาศ เสียง น้ำ และภาพลักษณ์ทางสายตา ต้องไม่ถูกทำลายหรือสูญเสียจากการ ท่องเที่ยว

ศักยภาพในการรองรับทางสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึงปฏิสัมพันธ์ ทางสังคมและวัฒนธรรม ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวต้องไม่ทำลายสังคม และวัฒนธรรม เดิมให้เปลี่ยนแปลงชุมชนท้องถิ่นสามารถรักษาวัฒนธรรมเดิมไว้ได้หรือผสมผสาน กันได้อย่างกลมกลืนในการจัดกิจกรรมหรือกำหนดรูปแบบด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้อง ตระหนักถึงศักยภาพในการรองรับของทรัพยากรท่องเที่ยว ทั้งนี้ เพื่อให้ผลผลิตและบริการดังกล่าว ใช้การให้เกิดประโยชน์สูงสุด นานที่สุด และส่งผลกระทบต่อชนน้อยที่สุด

4.3 แนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนคนยากจน (Pro-Poor-Tourism: PPT)

ความยากจนนับว่าเป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่ได้รับความสนใจทั้งในระดับ รัฐบาล ระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ อาทิ องค์การสหประชาชาติ ธนาคารโลก ธนาคาร เพื่อพัฒนาเอเชีย องค์การเหล่านี้ต่างเห็นพ้องร่วมกันว่าการท่องเที่ยวมีส่วนสำคัญในการลดความ ยากจนในประเทศต่างๆได้ เนื่องจากการท่องเที่ยวมีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมของประเทศโดยเป็นภาคเศรษฐกิจที่นำเงินตราต่างประเทศ กระตุ้นให้เกิดการพัฒนา สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นถนน ไฟฟ้า น้ำประปา การสื่อสาร การท่องเที่ยวทำให้เกิด การจ้างงานในทุกๆระดับ โดยเฉพาะแรงงานสตรีและเยาวชน หลายประเทศที่กำลังพัฒนาสามารถ พึ่งพิงรายได้จากการท่องเที่ยวได้ในยามที่สินค้าทางการเกษตรมีราคาไม่แน่นอน องค์การการ

ท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization) เป็นองค์กรหนึ่งในองค์การสหประชาชาติที่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อลดความยากจน (Sustainable Tourism for the Elimination of Poverty – ST-EP) โดยผลักดันให้การท่องเที่ยวอยู่ในกลยุทธ์การลดความยากจนในระดับประเทศ ทั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากธนาคาร โลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะเน้นให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในทุกะดับของการพัฒนาการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวจะเป็นส่วนเสริมรายได้ของประชาชนในท้องถิ่นและชักนำให้เกิดการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานที่ยั่งยืนทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยว (วไลลักษณ์ น้อยพยัคฆ์, 2550)

ในการประชุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อลดความยากจน ที่จัดขึ้นในระหว่างงานส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวนานาชาติ (ITB) ณ นครเบอร์ลิน ประเทศเยอรมนี ในเดือนมีนาคม 2547 องค์การท่องเที่ยวโลกได้เน้นถึงกลไก 7 ประการที่จะทำให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอันจะมีผลต่อคนยากจน ได้แก่

1. การจ้างคนยากจนเข้าทำงานในวิสาหกิจทางการท่องเที่ยว
 2. การจัดหาสินค้าหรือบริการทางการท่องเที่ยวที่ดำเนินการ โดยคนยากจน
 3. การขายสินค้าหรือบริการให้แก่นักท่องเที่ยวโดยตรง โดยคนยากจน
 4. การจัดตั้งวิสาหกิจที่ดำเนินการบริหาร โดยคนยากจน
 5. รายได้จากภาษีอากรที่ได้จากการท่องเที่ยวจะต้องนำไปใช้จ่ายเพื่อพัฒนาคนยากจน
 6. การอาสาสมัครหรือการสนับสนุนคนยากจน โดยนักท่องเที่ยวและวิสาหกิจท่องเที่ยว
 7. การลงทุนทางด้านสาธารณูปโภคทางการท่องเที่ยวนำประโยชน์แก่คนยากจน
- นอกจากองค์การท่องเที่ยวโลกที่ดูแลการดำเนินการท่องเที่ยวในระดับนานาชาติ ประเทศทั่วโลกแล้วองค์กรระหว่างประเทศที่ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวในการลดความยากจนในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก คือ คณะกรรมาธิการเศรษฐกิจและสังคมภาคพื้นเอเชีย หรือ ที่เรียกอย่างย่อว่าเอสแคป (United Nations Economics and Social Commission for Asia and the Pacific - ESCAP) ที่มีสำนักงานอยู่ ณ อาคารสหประชาชาติในกรุงเทพฯ องค์กรนี้ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องในการพัฒนาขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่ที่ดูแลด้านการท่องเที่ยวและผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวในรูปแบบของการสัมมนาวิชาการเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การฝึกอบรม การให้คำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ การสร้างเครือข่ายทางการศึกษาด้านการท่องเที่ยวที่เรียกว่า Network of Asia-Pacific Education and Training Institutes in Tourism (APETIT) รวมทั้งการจัดทำ

แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (Plan of Action for Sustainable Tourism Development in the Asian and Pacific Region - PASTA) ซึ่งมีเป้าหมายหลักคือลดความยากจนและส่งเสริมศักยภาพของบุคลากรท่องเที่ยวในด้านการศึกษาการท่องเที่ยวและพัฒนาขีดความสามารถผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ทางท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นคนยากจนเป็นศูนย์กลางอาจเรียกในอีกนามหนึ่งว่า การท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนคนยากจน (Pro-Poor Tourism) เป็นการจำแนกแนวนโยบายให้เห็นเด่นชัดขึ้นว่าไม่ใช่การพัฒนาโดยทั่วไปแต่เน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนยากจนในเชิงบวกและเพื่อเปิดโอกาสในชีวิตแก่คนยากจนประกอบด้วยผลประโยชน์สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. ผลทางเศรษฐกิจโดยการจ้างงานเต็มเวลา/คาบเวลาและการพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
2. ผลด้านชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อาทิ มีน้ำประปาไฟฟ้าเข้าชุมชน การเข้าถึงตลาดได้มากขึ้นการมีสุขภาพและการศึกษาที่ดีขึ้น
3. การเปิดโอกาสทางธุรกิจการท่องเที่ยวและเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจด้านธุรกิจท่องเที่ยว

คนยากจนที่สมควรได้รับประโยชน์ในเบื้องต้นคือใคร ตามคำจำกัดความโดยทั่วไปที่ใช้ในองค์การสหประชาชาติ คนยากจนคือคนที่มีรายได้ต่ำกว่า 1 เหรียญสหรัฐ/วัน ในปัจจุบันนี้มีจำนวนกว่าหนึ่งพันล้านคน องค์การสหประชาชาติตั้งเป้าที่จะลดจำนวนลงไปครึ่งหนึ่งภายในปี 2558 แต่ความยากจนนั้นมีได้มองแต่เพียงมิติทางเศรษฐศาสตร์อย่างเดียว คนยากจนนั้นขาดแคลนในหลายประการ ได้แก่การขาดแคลนอำนาจในการซื้อ ขาดอำนาจในการต่อรอง ขาดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านสุขภาพและการศึกษาไม่ได้รับสิทธิสวัสดิการเหมือนคนที่มีรายได้ระดับกลางหรือคนรวย ไม่มีเงินออม ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้ คนยากจนอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่และในชนบทคนยากจนเป็น กลุ่มบุคคลที่อ่อนแอทางด้านเศรษฐกิจและสังคมมีแนวโน้มว่าจะได้รับผลกระทบได้ง่ายกว่าและเร็วกว่ากลุ่มบุคคลอื่นในสังคม

การช่วยเหลือคนยากจนโดยการท่องเที่ยวควรต้องมีการวางแผนนโยบายที่ชัดเจนเพื่อขจัดอุปสรรคต่างๆ ได้แก่

1. นำการท่องเที่ยวเข้าเป็นวาระแห่งชาติในการลดความยากจนของรัฐบาล
2. จูงใจให้องค์กรช่วยเหลือระดับนานาชาติจัดสรรทรัพยากรสำหรับการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนคนยากจน

3. เสริมสร้างขีดความสามารถในด้านต่างๆ อาทิ การฝึกอบรม การให้ข้อมูลทางเว็บไซต์ เป็นต้น
4. พัฒนาการเรียนรู้จากการดำเนินการที่เป็นตัวอย่างที่ดี
5. พัฒนาตัวชี้วัดผลกระทบทางการท่องเที่ยวต่อความยากจน
6. พิจารณาการดำเนินการหยุดการรั่วไหลของเงินตราต่างประเทศที่มาจากรายได้ทางการท่องเที่ยว
7. พัฒนาเทคนิคการตลาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อคนยากจนในเมืองใหญ่
8. พัฒนาสินค้าเพื่อสนับสนุนคนยากจน
9. พัฒนาการจัดการและการเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในด้านการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนคนยากจน
10. พัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นบทบาทของชุมชนให้มีทักษะและความชำนาญเพิ่มขึ้น

การดำเนินการเพื่อสนับสนุนคนยากจนต้องอาศัยการสนับสนุนของผู้มีส่วนร่วมหลักในการท่องเที่ยว (Key Stakeholders) เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตของคนยากจนและชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ผู้มีส่วนร่วมได้แก่

1. คนยากจน ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสมโดยให้เขาเข้ามามีส่วนร่วม
2. ภาคเอกชน เข้ามาร่วมกับชุมชนในการส่งเสริมให้ชุมชนมีการเรียนรู้จากการดำเนินงานที่ดีของภาคเอกชนในด้านต่างๆ อาทิ การบริหารธุรกิจ การฝึกฝนภาคธุรกิจ
3. ภาครัฐบาล หน่วยงานในทุกระดับของรัฐบาลไม่ว่าจะเป็นระดับปกครองท้องถิ่นการบริหารส่วนกลาง โดยถือเป็นนโยบายระดับชาติที่จะนำการท่องเที่ยวมาพัฒนาชุมชน
4. องค์กรความช่วยเหลือและการพัฒนาระดับนานาชาติ เน้นความช่วยเหลือในรูปแบบของกระบวนการพัฒนาขีดความสามารถ สร้างระบบสาธารณูปโภค สร้างธุรกิจการท่องเที่ยวขนาดกลางและขนาดเล็ก
5. องค์กรนอกภาครัฐบาล (Non-Governmental Organizations) มีอยู่มากมาย อาทิ องค์กรพัฒนาชุมชน กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาธุรกิจต่างๆ ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมภาคบริการที่เกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรงซึ่งเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจด้วยตนเองได้อย่างง่ายที่สุด

6. นักท่องเที่ยว เข้ามามีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนทั้งในการจับจ่ายซื้อสินค้าบริการ การให้ความรู้ การบริจาคเงินช่วยเหลือ

โครงการท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายเพื่อลดความยากจนจะต้องคำนึงถึงปัจจัย 4 ประการ ได้แก่

1. โครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน ได้แก่ความสะดวกในการคมนาคมที่สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้ตลอดปี ความเพียงพอของน้ำดื่มซึ่งประชาชนท้องถิ่นเป็นผู้ที่มีสิทธิ์ก่อนบุคคลอื่น ระบบไฟฟ้า การสื่อสาร ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และการบริการด้านการดูแลสุขภาพ

2. ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพสัตว์ป่า และพันธุ์พืช โดยเปรียบเทียบกับพื้นที่ใกล้เคียงว่ามีมากน้อยเพียงใด ความสามารถในการรองรับของพื้นที่โดยคำนึงถึงจำนวนนักท่องเที่ยว ที่พัก ร้านอาหาร กิจกรรมด้านสันทนาการและการกีฬา นอกจากนี้ควรคำนึงถึงระยะทางของแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่รายรอบ โครงการเพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวให้น่าสนใจเพิ่มขึ้น

3. ประเภทของนักท่องเที่ยวเป้าหมาย ได้แก่ นักท่องเที่ยวในประเทศที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ นักท่องเที่ยวต่างชาติที่มีแหล่งพำนักอยู่ในประเทศ นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมญาติมิตร นักท่องเที่ยวที่มาประกอบธุรกิจ นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศซึ่งนับว่ามีความสำคัญที่สุด โดยที่จะต้องคำนึงถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มเพื่อที่จะจัดการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการ

4. การฝึกอบรมทางเทคนิคและวิชาชีพ โดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นแรก – การสร้างการรับรู้ในเรื่องความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชน

ขั้นที่สอง – การให้ข้อมูลเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวให้ชุมชนได้รับทราบในด้านวัฒนธรรมและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวซึ่งอาจจะแตกต่างจากชุมชน

ขั้นสุดท้าย – การฝึกอบรมในด้านต่างๆ อาทิ การอบรมภาษาต่างประเทศ การอบรมด้านบัญชีและบริหาร การอบรมด้านการโรงแรมพื้นฐาน การอบรมด้านภัตตาคารร้านอาหาร หลักสูตรเกี่ยวกับการเรียกชื่อของสัตว์และพันธุ์พืชในพื้นที่ (วไลลักษณ์ น้อยพยัคฆ์, ระบบออนไลน์: 1-7)

ผลกระทบของการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนคนยากจน

จากรายงานการลดความยากจนโดยการท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ ในปี 2546 (Poverty Alleviation through Sustainable Tourism Development, New

York: United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (2003) ในวโล
 ลักษณ์ น้อยพักษณ์ (2550: 1-7) สรุปได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ผลทางเศรษฐกิจ และผลที่
 นอกเหนือจากเศรษฐกิจ ซึ่งประกอบด้วยผลเชิงบวกและผลเชิงลบ ตามรายละเอียดดังนี้

1. ผลทางเศรษฐกิจ

ผลเชิงบวก

- การสร้างโอกาสทางธุรกิจให้กับผู้ประกอบการวิสาหกิจระดับกลางและระดับ
 เล็ก ทำให้เกิดการจ้างงานและรายได้จากการขายสินค้าและบริการ
- การสร้างแรงงานคนยากจน โดยตรงในธุรกิจที่เป็นทางการ
- การสร้างผลประโยชน์ร่วมกันในชุมชน เช่นการเก็บค่าเข้าชมสวนป่าหรือการ
 เก็บค่าผ่านทางเข้าหมู่บ้าน
- เงินบริจาคจากธุรกิจเอกชนและจากนักท่องเที่ยว

ผลเชิงลบ

- ต้องการการลงทุนเพิ่มขึ้นสืบเนื่องมาจากการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก
 ความสะดวกไม่เพียงพอ
- ค่าครองชีพภายในชุมชนสูงขึ้น

2. ผลที่นอกเหนือจากเศรษฐกิจ

ผลเชิงบวก

- โอกาสในการเสริมสร้างขีดความสามารถในด้านการศึกษาและการอบรม
- ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทางด้านสุขภาพ การศึกษา และ อื่นๆ
- สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้นมีความภาคภูมิใจในตนเองและท้องถิ่น
- ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเป็นไปในเชิงบวก
- ลดความอ่อนแอของสังคมโดยพึ่งพิงความร่วมมือระหว่างกลุ่มเพิ่มขึ้น

ผลเชิงลบ

- วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า
- ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตเปลี่ยนไป
- คนท้องถิ่นย้ายถิ่น
- อาชญากรรมเพิ่มขึ้น
- มลภาวะเพิ่มขึ้น(วโลลักษณ์ น้อยพักษณ์, 2550: 1-7)

4.4 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมได้มีอิทธิพลต่อกิจกรรมในหลายๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ดังจะเห็นจากความพยายามเข้าไปมีอิทธิพลต่องานพัฒนาทั้งทางรัฐและเอกชน ในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมาที่มีความพยายามจะใช้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประเทศกำลังพัฒนา พัฒนาการทางความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษที่ 1940 โดยได้ถูกริเริ่มและถ่ายทอดในกระบวนการพัฒนาอย่างมีแผนและถูกแทรกอยู่ในนโยบายความช่วยเหลือทางการพัฒนาของประเทศตะวันตกและในการวางแผนการพัฒนาของกลุ่มประเทศด้อยพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษแห่งการพัฒนา (1950-1960) ที่ได้ทำให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมถูกใช้เป็น “การปฏิบัติการ” ในกระบวนการพัฒนาชุมชน โดยเน้นให้คนในชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของตัวเอง การพัฒนาชุมชนดังกล่าวทำให้ “การมีส่วนร่วม” ถูกใช้สร้างเป็นแนวคิดและเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทักษะ (skill) และสนับสนุนเชิงกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนา รวมทั้งสร้างความรับผิดชอบในการสนับสนุนต่อการร่วมปฏิบัติในงาน โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ

นอกจากนี้การพัฒนาชุมชนในระยะดังกล่าวยังเป็นการวางฐานองค์กรชุมชน โดยมุ่งเน้นให้องค์กรเป็นผู้สนับสนุนให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กร และมุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารตลอดจนความรู้ความเข้าใจการมีส่วนร่วมและความสามัคคีพร้อมใจในหมู่สมาชิกของชุมชน อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าผู้ที่เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนามักจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐและเข้ามาจัดการในทุกขั้นตอนของกระบวนการมากกว่าคนในท้องถิ่น จนถูกตั้งเป็นข้อสมมติฐานว่า “การมีส่วนร่วม” อาจเป็นตัวแปรที่ทำให้เกิดปัญหาความยากจนโดย “คนจน” ไม่ได้ถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ด้วยเหตุนี้ช่วงแรกของทศวรรษ 1990 หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือ ทางการพัฒนาจึงได้ให้น้ำหนักของทรัพยากรในการให้ความช่วยเหลือไปที่การส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและการสร้างความตระหนักของสาเหตุของการไม่มีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อจะแก้ไขปัญหการพัฒนาจากการพัฒนาแบบสั่งการ (top-down development) และไม่มีส่วนร่วม ไปเป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholders) จากโครงการพัฒนา United Nation Development Programme (2001) (อัจฉรา สโรบล, 2549) การมีส่วนร่วมจึงถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการของการพัฒนาที่เสริมสร้างให้สมาชิกของกลุ่ม มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา หาแนวทางแก้ไข วางแผนการดำเนินงาน ตลอดจนร่วมกันดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม การมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการที่สมาชิกในชุมชนมีการกระทำซึ่งแสดง

ออกมาในลักษณะของ การดำเนินการร่วมกันและมีความต้องการที่จะบรรลุเป้าหมายร่วมทางด้าน เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ตลอดจนตัดสินใจในกิจกรรมการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาหรือสนอง ความต้องการ หรืออาจเป็นการดำเนินการร่วมกันในการเพิ่มอำนาจการต่อรอง ทางการเมือง ทาง เศรษฐกิจ และการปรับปรุงสถานภาพทางสังคมของกลุ่ม ในการเพิ่มอำนาจการต่อรองทางการเมือง เศรษฐกิจ เพื่อปรับปรุงสถานภาพทางชุมชนในสังคมต่อไป (นำชัย ทนุผล, 2529: 117 และ Stevnhagen, 1971: 74 ใน ปรัชญา เวสารัชช์, 2528: 3) การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็น กระบวนการ การดำเนินงาน รวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชน เพื่อประ โยชน์ ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยยึดหลักการว่าสมาชิกในชุมชนนั้น ๆ จะต้องร่วมมือ กันวางแผนไปจนถึงลงมือปฏิบัติงานเพื่อสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาของประชาชนในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนยังมีความหมายครอบคลุมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ตั้งแต่ เริ่มต้นของการวางแผนไปจนถึงลงมือปฏิบัติตามแผนและประเมินผล (ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์, 2531: 24-30)

ในทำนองเดียวกัน นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2533: 20) ได้ให้ความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ลักษณะคือ 1) การมีส่วนร่วมโดยสมัครใจ คือ การให้ประชาชนเข้า เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจและกระบวนการดำเนินการของกลุ่ม ตลอดจนร่วมรับ ผลประโยชน์จากกลุ่ม และ 2) การที่จะให้ประชาชนมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่ความพยายามและความ เป็นตัวเอง เข้าดำเนินการควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่าง ๆ คล้ายคลึงกับการให้ ความหมายของบัวเรศ ประไซโย และคณะ (2538) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการ ที่สมาชิกของกลุ่มมีความสมัครใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน การ เริ่มต้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดจากความต้องการภายนอก โดยที่ประชาชนมีศักยภาพ พอที่จะเข้าร่วมในการดำเนินงาน มีความพร้อมที่จะเข้าร่วม มีความประสงค์ที่จะเข้าร่วมและอำนาจ ในการตัดสินใจ ภายนอกเป็นเพียงผู้คอยสนับสนุนและช่วยเหลือเท่านั้น

นอกจากนี้ ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543: 138-139) ยังได้สรุปความหมาย ของ “การมีส่วนร่วม” ไว้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชน เข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การ ติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าว จะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2. การมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของคนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา และ 2) การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดสรรทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจ (empowerment) ในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการพัฒนาความเท่าเทียมกันของชายและหญิง (gender) ในการดำเนินงานพัฒนาด้วย

ในขณะที่นักวิชาการคนอื่น ๆ ก็ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมแตกต่างกันออกไป โดยทวิตอง หงษ์วิวัฒน์ (2527: 183-188) ได้ให้ความหมายว่าการมีส่วนร่วมหมายถึง การเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลในสถานการณ์กลุ่ม (group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องกับดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม ส่วนยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526: 20) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมแตกต่างไปว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงตัวเอง

สำหรับเจเลียว บุรีภักดีและคณะ (2545: 113-114) เสนอว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่หมายความว่าเพียงการดึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ผู้นำท้องถิ่นคิดหรือจัดทำขึ้นเพราะแท้จริงแล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ มีกิจกรรมและวิถีดำเนินงานของคนอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนได้ แต่ผู้บริหารการพัฒนามักจะไม่สนใจสิ่งที่มีอยู่แล้ว โดยพยายามสร้างสิ่งใหม่ ๆ เพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นความคิดหรือโครงการของตน ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น อันเป็นกระบวนการขั้นต้นของการวางแผนในการพัฒนาท้องถิ่นที่เป็นที่อยู่อาศัยในการดำรงชีวิตของตน นอกจากนั้นหลังจากที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์และแผนงานร่วมกัน และปฏิบัติงานตามแผนงานของโครงการดังกล่าวร่วมกันแล้ว ยังมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการบริการ รวมทั้งยังมีส่วนร่วมในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ

ของท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นไปได้โดยทางอ้อม คือ ผ่านกรรมการที่เป็นฝ่ายบริหารของหมู่บ้านหรือ
เป็นไปได้โดยตรง คือ ได้เข้ามีส่วนร่วมด้วยตนเอง

โดยสรุปแล้ว การมีส่วนร่วมคือการที่บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมได้ส่วนเสีย การมีส่วนร่วม
ร่วมเป็นการปฏิบัติการในกระบวนการพัฒนาชุมชน นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมยังเป็นแนวคิดและ
เป็นเครื่องมือในการพัฒนาทักษะ และสนับสนุนให้คนในท้องถิ่นได้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของ
กระบวนการพัฒนา

4.4.1 รูปแบบ และ ประเภทของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงรูปแบบและประเภทของการมีส่วนร่วมไว้
มากมายหลายลักษณะซึ่ง ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527: 188) ได้อธิบายถึงรูปแบบการมีส่วนร่วม โดย
จำแนกออกได้ 3 ประการ ตามลักษณะของการมีส่วนร่วม คือ 1) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง
(direct participation) โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน (inclusive organization) เช่น การ
รวมกลุ่มเยาวชนกลุ่มต่าง ๆ 2) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (indirect participation) โดยผ่าน
องค์กรผู้แทนของประชาชน (representative organization) เช่น กรรมการของกลุ่ม กรรมการ
หมู่บ้าน และ 3) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ (open participation) โดยผ่าน
องค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (non-representative organization) เช่น สถาบันหรือหน่วยงาน
ที่เชิญชวนหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ทุกเวลา

ในขณะที่ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543: 144-145) ได้รวบรวมลักษณะของ
การมีส่วนร่วมจากนักวิชาการและนักพัฒนาหลายท่าน สรุปลักษณะของการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินการ
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมประชุม
5. การมีส่วนร่วมออกเงิน
6. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
8. การมีส่วนร่วมสัมภพณ์
9. การมีส่วนร่วมชักชวน
10. การมีส่วนร่วมบริโภคร
11. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม

12. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน หรือเป็นลูกจ้าง

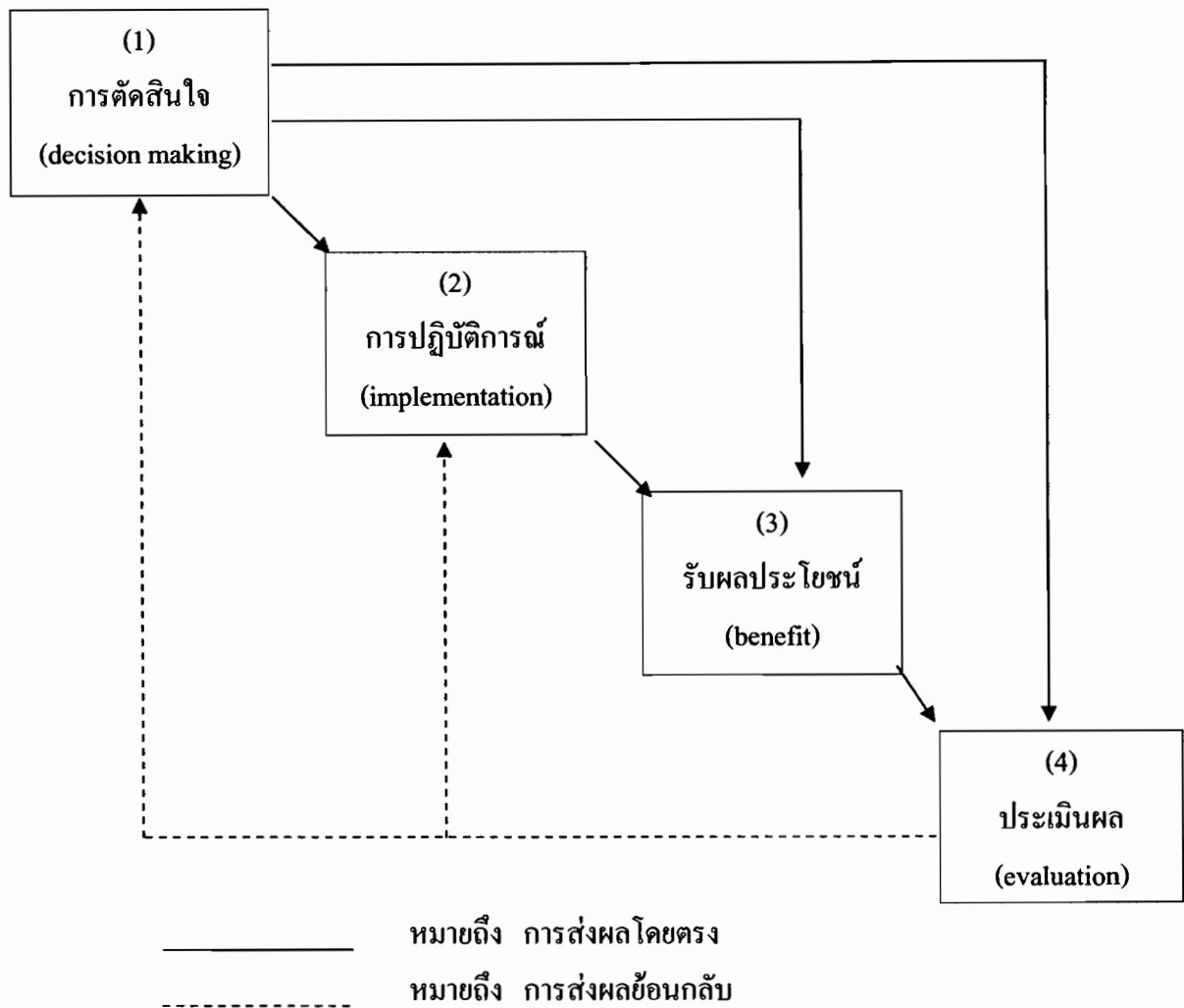
13. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

4.4.2 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

Cohen and Upphoff, 1977 ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน
คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) จะประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ
ขั้นเริ่มตัดสินใจ ขั้นดำเนินการตัดสินใจ และขั้นการตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (implementation) ประกอบด้วย การ
สนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานงานขอความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (benefit) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ส่วน
บุคคล ผลประโยชน์ทางด้านสังคม และผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินหรือทางด้านวัตถุ
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation) ซึ่งจะมีความสัมพันธ์โดยตรง
กับการปฏิบัติการและการตัดสินใจ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ จะมีผลต่อการปฏิบัติการและจาก
การปฏิบัติการจึงส่งผลต่อเนื่อง ไปยังการรับผลประโยชน์และการประเมินผล ในขณะที่ตัวกันการ
ตัดสินใจจะมีผล โดยตรงกับการรับผลประโยชน์และการประเมินผล และการประเมินผลจะมี
ความสัมพันธ์โดยตรงกับการปฏิบัติการและการตัดสินใจ และการปฏิบัติการจะส่งผลย้อนกลับ
ไปยังการตัดสินใจด้วย ดังแสดงในแผนภาพ 13

แผนภาพ 13 วงจรการมีส่วนร่วม

ที่มา: Cohen and Upphoff, 1977

ส่วนองค์การอนามัยโลก (รามศรี พรหมชาติ, 2545: 10) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงประกอบด้วย 4 ขั้นตอนดังนี้

1. การวางแผน ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญตั้งเป้าหมายกำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามและประเมินผล และประการสำคัญ คือ การตัดสินใจด้วย

2. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดสรรควบคุมทางการเงินและการบริหาร

3. การใช้ประโยชน์ ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเอง และการควบคุมทางสังคม

4. การได้รับประโยชน์ ประชาชนจะต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ที่เท่ากันซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือวัตถุก็ได้

จากแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น พอสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การที่สมาชิกในชุมชนเข้าไปเกี่ยวข้องในกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดการกระทำของสมาชิก เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และร่วมรับผิดชอบร่วมกับกลุ่มนั้น

4.5 แนวคิดการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วม

สินธุ์ สโรบลและอุคร วงษ์ทับทิม (2546: 254-255) กล่าวถึงแนวคิดการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมว่าในการดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนท้องถิ่นและประชาคมควรมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้ดำเนินการ โดยมีทิศทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวดังนี้

1. ให้การสนับสนุนสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน ในการพัฒนาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่นให้มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2. จัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และท้องถิ่นในระดับชุมชนให้เป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมสนับสนุนและดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่น

3. สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับประชาชนในท้องถิ่นประกอบอาชีพที่ต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมารายได้อย่างพอเพียงและพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

4. มีการวางแผนการจัดการด้านความร่วมมือของชุมชนท้องถิ่น ประชาชนและภาคเอกชนในพื้นที่ เพื่อคุ้มครอง ดูแลรักษาพื้นที่ที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์ หรือมีคุณค่าทางธรรมชาติ

5. มีการจัดทำแผนและผังการใช้ที่ดิน รวมทั้งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกข้อบังคับในการจัดระเบียบของธุรกิจ และกิจกรรมบริการนักท่องเที่ยวให้เป็นไปตามแผนและผังที่กำหนด โดยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทางภาครัฐเอกชนและประชาชนในพื้นที่ร่วมกันจัดทำ

6. ร่วมมือกับชุมชนหรือประชาคมท้องถิ่น หน่วยงานภาคเอกชน ภาครัฐและสถาบันการศึกษาในลักษณะพหุภาคี ดำเนินการวิจัยด้านการท่องเที่ยว โดยชุมชน

7. ร่วมพัฒนาองค์ความรู้และสร้างรูปแบบกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านกระบวนการวิจัย เพื่อพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
8. นำฐานทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่มาเป็นทุน อันเป็นการพัฒนาจากฐานราก พร้อมทั้งคำนึงถึงศักยภาพในการรองรับของธรรมชาติ
9. ร่วมสร้างโอกาสให้บุคลากรในชุมชนได้พัฒนาศักยภาพ และระดมความคิด เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนรวมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน
10. สนับสนุนด้านเทคนิค – วิชาการแก่ชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวและการทำวิจัยโดยชุมชน
11. สนับสนุนด้านการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในชุมชน ผ่านกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

4.6 แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism)

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2552: ระบบออนไลน์) ได้กล่าวถึงรายละเอียดการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังนี้

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, 2540: ระบบออนไลน์)

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

องค์ประกอบหลักของ CBT มีอยู่ 4 ด้าน กล่าวคือ 1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) องค์กรชุมชน 3) การจัดการ 4) การเรียนรู้ ประเด็นสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของ CBT ได้แก่

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

1. ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

2. ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะดี

ด้านองค์กรชุมชน

1. ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน
2. มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่างๆ หลากหลาย
3. ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

ด้านการจัดการ

1. มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว
2. มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้

3. มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม
4. มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

ด้านการเรียนรู้

5. ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง

6. มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน
7. สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

ด้านการเรียนรู้

1. ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง

2. มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน
3. สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

CBT กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

การท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม เนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยว กับทรัพยากรที่ชุมชนใช้เป็นฐานการผลิตเป็นทรัพยากรเดียวกัน วัฒนธรรม และสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนเรื่องจิตวิญญาณของชุมชน ในการสร้างสัมพันธ์กันภายในชุมชน และการสัมพันธ์กับภายนอก ควรจะเชื่อมโยงให้เห็นการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

การท่องเที่ยว: เครื่องมือในการพัฒนาชุมชน

CBT เป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

ในขณะเดียวกันในภาพรวมของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้เข้าไปมีบทบาทในการสร้างคุณภาพใหม่ของการท่องเที่ยวให้มีความหมายมากกว่าการ

พักผ่อน ความสนุกสนาน และความบันเทิง หากได้เปิดมิติของการท่องเที่ยวเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเคารพคนในท้องถิ่น

หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนมีหลักการดังนี้

1. ชุมชนเป็นเจ้าของ
2. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ
3. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
4. ยกระดับคุณภาพชีวิต
5. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
6. คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
8. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
9. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
10. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการดังกล่าวข้างต้น มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันก็ต้องรณรงค์กับคนในสังคมให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไป กระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการกำลังใจหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ได้เกิดจากการตอบคำถามว่าชุมชนจะได้ประโยชน์อย่างไรจากการท่องเที่ยว แต่เป็นการสร้างโจทย์ใหม่ว่าการท่องเที่ยวจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนได้อย่างไร

การท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชน

จากการประชุมระดับโลกเรื่องสิ่งแวดล้อมโลก Earth Summit ในปี 2535 นับเป็นจุดเริ่มในการผลักดันความคิดเรื่อง การพัฒนาที่ยั่งยืน ส่งอิทธิพลถึงการให้ความสำคัญเรื่อง การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จากกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ประการ กล่าวคือ

1. กระแสความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้
3. กระแสความต้องการในการพัฒนาคนและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นความพยายามหนึ่งของการสร้างทางเลือกในการพัฒนาในประเด็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากนักท่องเที่ยว และมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนา

5. แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบการท่องเที่ยว

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลดีแก่เศรษฐกิจของประเทศและท้องถิ่นทำให้มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของประเทศ ประชาชนมีมาตรฐานการดำเนินชีวิตสูงขึ้น สาธารณูปโภคได้รับการพัฒนา สร้างความเจริญให้แก่พื้นที่ ที่เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นเหตุให้เกิดปัญหาทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสภาวะแวดล้อมได้เช่นกัน อุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังขยายตัวมากเท่าใด ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบในแหล่งท่องเที่ยวของประเทศนั้น ๆ อย่างมากมายเช่นกัน ซึ่งสามารถจำแนกผลกระทบจากการท่องเที่ยว คือ ผลกระทบทางเศรษฐกิจ ผลกระทบทางสังคม ผลกระทบทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม รายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542: 195-212) ได้กล่าวถึง ผลกระทบของการท่องเที่ยว ด้านเศรษฐกิจทั้งด้านบวกและด้านลบ ดังต่อไปนี้

1. ผลกระทบด้านบวกของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจ เมื่อชุมชนท้องถิ่นใดมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นก็จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นนั้นทางด้านบวกอันเป็นผลประโยชน์หรือผลดีของการท่องเที่ยว ซึ่งพอสรุปผลกระทบด้านบวกของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นได้ดังต่อไปนี้คือ

- 1.1. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือในระยะแรกยังไม่มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น โครงสร้างทางเศรษฐกิจการผลิตของชุมชนท้องถิ่นจะเป็นเศรษฐกิจการเกษตร ครั้นชุมชนท้องถิ่น

เกิดการท่องเที่ยวขึ้นก็มีการลงทุนผลิตสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นจากเศรษฐกิจการเกษตร ไปสู่เศรษฐกิจอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

1.2. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการผลิตจากเศรษฐกิจการเกษตรสู่เศรษฐกิจอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ย่อมก่อให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้สามารถสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ

1.3. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างอาชีพและการจ้างงานแก่ชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือ เมื่อชุมชนท้องถิ่นเกิดการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นย่อมก่อให้เกิดการสร้างอาชีพและการจ้างงานในชุมชนท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย เพราะธุรกิจท่องเที่ยวเป็นธุรกิจที่ต้องใช้แรงงานมาก (Labor Intensive) จึงเปิดโอกาสให้เกิดการจ้างงานภายในชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังช่วยกระตุ้นให้เกิดการคิดค้นนำทรัพยากรที่ไร้ค่ามาประดิษฐ์เป็นสินค้าที่ระลึกจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว นับเป็นการสร้างอาชีพและการจ้างงานให้แก่ชุมชนท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น

1.4. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการสร้างอาชีพและการจ้างงานจากการท่องเที่ยว ย่อมก่อให้เกิดรายได้สู่ชนบทท้องถิ่น เนื่องจากนักท่องเที่ยวได้นำเงินไปใช้จ่ายใช้จ่ายซื้อสินค้าและบริการท่องเที่ยวจากชุมชนท้องถิ่น ทำให้มีรายได้เข้าสู่ชุมชนท้องถิ่น

1.5. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการกระจายรายได้สู่ภูมิภาค กล่าวคือ เมื่อชุมชนท้องถิ่นมีรายได้จากการท่องเที่ยว นั้นย่อมหมายถึงการกระจายรายได้สู่ภูมิภาค อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสร้างความเจริญแก่ชุมชนท้องถิ่นในภูมิภาค

1.6. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการเพิ่มรายได้ต่อหัวของชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อมีการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่นในภูมิภาคจากการท่องเที่ยว ย่อมทำให้รายได้ต่อหัวของประชากรในชุมชนท้องถิ่นเพิ่มสูงขึ้นอันเป็นเครื่องชี้สถานะทางเศรษฐกิจของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นว่ามีความกินดีอยู่ดีขึ้น

1.7. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการกระตุ้นการผลิตด้านอื่น ๆ ของชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีรายได้ต่อหัวของประชากรสูงขึ้นทำให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นสามารถนำรายได้ไปใช้จ่ายมากขึ้นก่อให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นกระตุ้นให้เกิดการผลิตด้านอื่น ๆ และนำทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากขึ้นซึ่งตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จะสามารถกระตุ้นได้มากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับผลของตัว

ทวีคูณ ซึ่งผลของตัวทวีคูณในประเทศไทยประมาณ 3.5 เท่า ของค่าใช้จ่ายในรอบแรก ยิ่งทำให้รายได้ต่อหัวของประชากรเพิ่มสูงขึ้นอีก

1.8. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยแก้ปัญหาดุลการชำระเงินของประเทศโดยรวม กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีรายได้ต่อหัวเพิ่มสูงขึ้นจากการกระตุ้นการผลิตของตัวทวีคูณ ทำให้รายได้จากการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นตามไปอีก ถ้านำรายได้จากการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นทุกแห่งมารวมเข้าเป็นรายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศโดยรวมก็จะมีรายได้ในรูปเงินตราต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ซึ่งสามารถนำไปช่วยลดปัญหาการขาดดุลการชำระเงินระหว่างประเทศให้น้อยลง หรืออาจทำให้เกิดการเกินดุลชำระเงินระหว่างประเทศได้ อันเป็นการส่งผลให้ประเทศนั้นเกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ผลกระทบด้านลบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจ เมื่อชุมชนท้องถิ่นใดเกิดการท่องเที่ยวขึ้นมิใช่มีผลกระทบด้านบวกต่อเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นเพียงด้านเดียว แต่การท่องเที่ยวยังมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นด้านลบ อันเป็นผลเสียหรือปัญหาของการท่องเที่ยวด้วย ซึ่งพอสรุปผลกระทบด้านลบของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นได้ดังต่อไปนี้คือ

2.1 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาหารายได้เป็นฤดูกาลแก่ชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมก่อให้เกิดปัญหาหารายได้ที่ไม่สม่ำเสมอขึ้นตามฤดูกาลท่องเที่ยว โดยเฉพาะในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวสั้น (Low Season) ก็จะมีรายได้จากการท่องเที่ยวสั้นตามด้วย เป็นเหตุให้ชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถพึ่งพิงรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นหลักได้ เพราะจะมีความเสี่ยงสูง อีกทั้งเกิดปัญหาการว่างงานในช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยวแก่ชุมชนท้องถิ่นด้วย

2.2 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาคุณภาพของแรงงานในชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมต้องการแรงงานด้านการท่องเที่ยวมากขึ้นเป็นเหตุให้เกิดการถ่ายเทแรงงานจากชุมชนท้องถิ่นอื่นเข้ามาทำงานในชุมชนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และจะมีแรงงานส่วนหนึ่งที่คือคุณภาพเข้ามาด้วย ก่อให้เกิดผลเสียต่อการท่องเที่ยวโดยรวม อีกทั้งต้องเสียค่าใช้จ่ายในการพัฒนาคุณภาพแรงงานมากขึ้นด้วย

2.3 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาราคาและค่าครองชีพแก่ชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมต้องการสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวมากขึ้นเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นเหตุให้ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวถือโอกาสโก่งราคาสินค้าและบริการท่องเที่ยวให้สูงขึ้นเกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ทำให้ค่าครองชีพของชุมชนท้องถิ่นสูงขึ้นตาม นอกจากนี้ยังทำให้ราคาที่ดินของชุมชนท้องถิ่นเพิ่มสูงขึ้นเพราะแย่งกันประมูลซื้อที่ดินที่มีทำเลดีเหมาะสมกับการท่องเที่ยว ยิ่งทำให้เกิดเงินเฟ้อมากขึ้นไปอีก

2.4 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการสั่งซื้อสินค้าจากต่างประเทศแก่ชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมต้องการผลิตสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวมากขึ้นเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว จึงจำเป็นต้องสั่งซื้อสินค้าที่เป็นวัตถุดิบจากต่างประเทศมาทำการผลิต และก่อให้เกิดปัญหาการขาดดุลการค้ามากขึ้น

2.5 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการแก่งแย่งผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือ เมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมนำมาซึ่งการแข่งขันในการผลิตและจำหน่ายสินค้าบริการทางการท่องเที่ยว เพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นเหตุให้เกิดการแก่งแย่งผลประโยชน์ขึ้นในหมู่ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งอาจมีการตัดราคาขายอมขาดทุนกัน อันเป็นผลเสียต่อเศรษฐกิจโดยรวม

2.6 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาส่วนแบ่งผลประโยชน์อันควรได้ของชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือการท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกชุมชนท้องถิ่นเข้ามาดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งบางธุรกิจท่องเที่ยวอาจมีบริษัทต่างชาติเข้ามาผูกขาดดำเนินการ ทำให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในอัตราส่วนค่อนข้างน้อย ซึ่งในความต้องการผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ควรตกอยู่กับคนในชุมชนท้องถิ่นนั้น

2.7 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาค่าใช้จ่ายในการจัดระเบียบชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นทำให้มีนักท่องเที่ยวและแรงงานจากชุมชนท้องถิ่นอื่นหลั่งไหลเข้ามามากมาย ย่อมสร้างปัญหาให้กับชุมชนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นในการจัดระเบียบชุมชนท้องถิ่น เพื่อทรงไว้ซึ่งการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต่อไป เช่นค่าใช้จ่ายในการกำจัดของเสียและขยะมูลฝอย ค่าใช้จ่ายในการบูรณะซ่อมแซมความเสียหายของทรัพยากรท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายในการจัดหาสาธารณูปโภคเพิ่มขึ้นเป็นต้น

2.8 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาราคาที่ดินแก่ชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งธุรกิจเหล่านี้จำเป็นต้องใช้ที่ดินในการประกอบการ จึงทำให้ราคาที่ดินถีบตัวสูงขึ้น โดยเฉพาะที่ดินที่มีทำเลดี จึงมีการแย่งกันประมูลซื้อที่ดิน ทำให้ราคาที่ดินถีบตัวสูงขึ้นมากก่อให้เกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้นแม้ว่าภาวะที่ดินราคาสูงอาจเป็นผลดีต่อเจ้าของที่ดินในชุมชนท้องถิ่นนั้นที่สามารถขายที่ดินราคาดี แต่ในระยะยาวแล้วจะเป็นผลเสียต่อคนในชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ของชุมชนท้องถิ่นที่ต้องการตั้งหลักฐานให้แก่ครอบครัว จำเป็นต้องมีที่ดินสำหรับปลูกบ้านหรือทำมาหากิน ก็จะไม่มีการลงทุนซื้อได้ ยิ่งบรรพบุรุษไม่มีที่ดินยกให้แก่ลูกหลานก็จะเกิดผลการอพยพออกนอกชุมชนท้องถิ่นหรือทำการบุกเบิกป่าสงวนและที่ดินสาธารณะประโยชน์อื่น ๆ

ในการทำงานเดียวกัน นิคม จารุมณี (2544: 244-252) กล่าวถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีข้อดีและข้อเสียของการท่องเที่ยวในแง่เศรษฐกิจที่ควรพิจารณามีดังต่อไปนี้

ข้อดี (Advantages) ข้อดีประการหนึ่งของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวคือ

1. การท่องเที่ยวนับเป็นรายได้ต่อชุมชนและท้องถิ่นในแง่ของประเทศ รายได้จากเงินตราต่างประเทศจากการท่องเที่ยว นับเป็นรายได้เข้าประเทศที่สำคัญมากในปัจจุบันที่ช่วยให้ประเทศสามารถสร้างดุลการค้าได้ดี รวมทั้งยังช่วยสนับสนุนทางการเงิน และงบประมาณเพื่อการพัฒนา

2. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องใช้แรงงานจำนวนมาก เปรียบเทียบกับอุตสาหกรรมอื่น ๆ เช่น โรงงานอุตสาหกรรมทั้งหลาย กับทั้งยังเป็นแหล่งจ้างงานรายใหญ่ของประเทศด้วย

3. ในแง่พัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่เจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว โครงสร้างพื้นฐาน เช่น สนามบินพาณิชย์ และถนนหนทางจะถูกกระตุ้นให้มีการพัฒนาและก่อสร้างขึ้นในเวลาอันสั้น

4. นำไปสู่การกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพิเศษไว้รองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม ภัตตาคารและร้านจำหน่ายสินค้าต่าง ๆ เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในประเทศ ซึ่งประชาชนในท้องถิ่นสามารถประกอบการและเป็นเจ้าของกิจการได้ด้วยตนเอง ในลักษณะของการประกอบธุรกิจขนาดย่อมที่ใช้ทุนในการประกอบการไม่สูงมากนัก โดยมีรัฐบาลและสถาบันทางการเงินของเอกชนเป็นผู้คอยให้การสนับสนุน

5. นอกจากนี้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยังช่วยให้เกิดรายได้ต่อรัฐบาลในรูปของภาษีต่าง ๆ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมจากการท่องเที่ยวเข้าสู่ระบบการคลังของประเทศ

ข้อเสีย (Disadvantages)

1. การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมเน้นฤดูกาล ซึ่งหมายความว่าธุรกิจต่าง ๆ ในท้องถิ่นจะต้องสามารถอยู่รอดในช่วงที่ไม่มีรายได้ หรือไม่มีฤดูกาลท่องเที่ยว หรือการที่สามารถมีรายได้จากธุรกิจตลอดปี ในทำงานองเดียวกับลูกจ้างและพนักงานก็อาจมีงานทำแต่เฉพาะในช่วงใดช่วงหนึ่งของปีเท่านั้น

2. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวช่วงทำให้ค่าที่ดินและทรัพย์สินในท้องถิ่นเพิ่มสูงขึ้นซึ่งอาจเป็นผลดีต่อผู้ขายแต่จะเป็นผลร้ายต่อประชาชนและผู้ซื้อในท้องถิ่น หรือธุรกิจต่าง ๆ ในชุมชน

3. ในบางสังคมหรือบางประเทศการท่องเที่ยวช่วยทำให้เพิ่มราคาของสิ่งจำเป็นต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น เกษตรกรในท้องถิ่นที่ไม่สามารถจะผลิตสินค้าเกษตรให้พอกับความต้องการของทั้งประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน และนักท่องเที่ยว อาหารและผลิตภัณฑ์ที่เป็นวัตถุดิบทางการเกษตร จึงต้องสั่งเข้ามาจากที่อื่นในราคาแพง และยิ่งส่งผลกระทบต่อผลักดันให้ราคาสินค้าในท้องถิ่นสูงขึ้นตามไปด้วย

4. อาหารที่สั่งเข้ามาอาจไปเหมือนกับที่ผลิตได้ในท้องถิ่น ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อสุขภาพประชาชนในชุมชนนั้นได้

5. วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ของท้องถิ่นอาจขาดแคลน อันเนื่องมาจากชาวนาหรือเกษตรกร หรือชาวบ้านที่ทำอาชีพต่าง ๆ อยู่แต่เดิมในชุมชน อาจละหนีอาชีพที่เคยทำเพื่อมาทำงานในภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแทน ดังนั้นสินค้าต่าง ๆ เพื่ออุปโภคและบริโภคในชุมชนจึงต้องสั่งเข้ามาจากที่อื่นในราคาที่แพงขึ้น

6. ช่างฝีมือและงานศิลปหัตถกรรมในท้องถิ่น ซึ่งแต่เดิมผลิตสินค้าเพื่อขายให้แก่ประชาชนในชุมชนอื่น ๆ ทำเขาารู้จัก แต่ในปัจจุบันต้องพยายามขายให้แก่นักท่องเที่ยวแปลกหน้า เพื่อเพิ่มความเติบโตให้แก่ธุรกิจของตนเอง ในการกระทำดังกล่าวนี้พวกเขาจึงต้องขายสินค้าคนกลางผู้ซึ่งจะได้กำไรจากสินค้าที่ควรจะเป็นของผู้ผลิตเองทั้งหมด

7. บางกรณีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่ยังไม่พัฒนา รัฐบาลต้องทุ่มเทงบประมาณจำนวนมากลงไปในการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งงบประมาณดังกล่าวน่าจะถูกนำไปใช้ดีกว่าในการให้บริการทางสังคมแก่ประชาชน เช่น การศึกษา การสาธารณสุข และการคมนาคม เป็นต้น แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นประเทศก็จะค่อย ๆ กลายเป็นการผูกพันอยู่กับการท่องเที่ยวและรายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อความอยู่รอดทางเศรษฐกิจของประเทศในที่สุด

นอกจากนั้น วินิจ วีรยางกูร (2532: 60-66) กล่าวถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจว่า ถ้ามองในทัศนะของประเทศเจ้าของบ้านหรือแหล่งท่องเที่ยวแล้ว การที่นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศมากเพียงใดก็สนับสนุนอุตสาหกรรมในประเทศให้มีการพัฒนาขึ้นเพราะเมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามา ก็จะสนับสนุนให้เกิดการผลิตสินค้าและบริการเพื่อรองรับหรือตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเหล่านั้น ซึ่งผลกระทบทางเศรษฐกิจที่สำคัญก็คือ จะก่อให้เกิดรายได้ การจ้างงานจะเพิ่มมากขึ้นระดับราคาสินค้าเปลี่ยนแปลง เศรษฐกิจผันผวน ในทำนองเดียวกัน วิชัย เทียนน้อย (2528: 5-7) ได้ให้ทรรศนะไปในทิศทางบวกโดยกล่าวว่ารายได้ที่เข้ามาสู่ประเทศอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวถือกันว่าเป็นรายได้ “จำบัง” ประเภทหนึ่ง การที่นักท่องเที่ยวนำเงินเข้ามาใช้จ่ายจะทำให้เกิดกระแสการเงินหมุนเวียนเกิดขึ้นและช่วยในการกระจายรายได้จากถิ่นหนึ่งไปสู่อีกถิ่นหนึ่ง ค่าใช้จ่ายที่นักท่องเที่ยวต้องใช้ได้แก่ ค่าที่พัก ค่าอาหาร และค่าบริการอื่น ๆ เป็นต้น ซึ่ง

เงินเหล่านี้ส่วนหนึ่งจะทำให้ชนพื้นเมืองมีรายได้เพิ่มขึ้นทำให้ประชากรมีงานทำเพิ่มขึ้นเช่นงานด้านบริการต่าง ๆ อันเป็นผลทำให้รายได้ของประชากรสูงขึ้นทำให้ประชากรมีงานทำเพิ่มขึ้นเช่นงานด้านบริการต่าง ๆ อันเป็นผลทำให้รายได้ของประชากรสูงขึ้น

5.2 ผลกระทบทางสังคม

วิชัย เทียนน้อย (2528: 5-7) กล่าวถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อด้านสังคม โดยพื้นฐานทางด้านวัฒนธรรม สังคมและเศรษฐกิจของนักท่องเที่ยวและชาวพื้นเมืองจะต่างกัน การผสมผสานกันในเรื่องดังกล่าวอาจจะเกิดประโยชน์ แต่ในขณะเดียวกันก็จะเป็นตัวการทำลายที่สำคัญ กล่าวคือ จากผลกระทบที่เกิดจากการพบเห็นจะทำให้ชาวพื้นเมืองพยายามต่อสู้เพื่อจะยกฐานะด้านการศึกษาให้เท่าเทียมกันกับนักท่องเที่ยว แต่ตามความเป็นจริงแล้วโอกาสที่ชาวพื้นเมืองจะทำได้เช่นนี้เป็นเรื่องที่ยาก และจะเป็นผลทำให้ชาวพื้นเมืองเกิดความรู้สึก ไม่ดีขึ้นกับนักท่องเที่ยวได้ “ผลกระทบจากการพบเห็น” ที่ส่งผลออกมาในทางลบที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ “ผลกระทบต่อมาตรฐานด้านศีลธรรม” จากสถานภาพของชาวพื้นเมืองกับนักท่องเที่ยวแตกต่างกัน จึงทำให้เกิดปัญหาทางด้านอาชญากรรม โสเภณี การฉ้อโกง การปล้นทรัพย์ และยาเสพติดให้โทษที่ปรากฏขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้น ๆ นอกจากนี้เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางไปยังต่างถิ่นหรือต่างแดนมักจะทำอะไรที่ตัวเองเก็บกดไว้ออกมาโดยปราศจากความระมัดระวัง เพราะเขาถือว่าถิ่นที่เขากำลังท่องเที่ยวอยู่ไม่มีผู้รู้จักมักคุ้นกับพวกเขา การแสดงออกของนักท่องเที่ยวดังกล่าวจะถูกชาวพื้นเมืองบางกลุ่มหรือบางคนนำไปกระทำบ้าง เช่น การแสดงออกทางด้านการแต่งกาย หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้สังคมในสถานที่ท่องเที่ยวที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น

ในขณะที่บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542: 195-212) ได้กล่าวถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนด้านสังคม ทั้งในด้านบวกและด้านลบ ดังต่อไปนี้

1. ผลกระทบด้านบวกของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านสังคม เมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมของชุมชนท้องถิ่นนั้นทางด้านบวก อันเป็นผลประโยชน์หรือผลดีของการท่องเที่ยว ซึ่งพอสรุปผลกระทบด้านบวกของการท่องเที่ยวต่อสังคมชุมชนท้องถิ่นได้ดังต่อไปนี้คือ

- 1.1. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการประกอบอาชีพของชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมเกิดธุรกิจท่องเที่ยวขึ้นเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ทำให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในธุรกิจท่องเที่ยวทั้งในลักษณะที่เป็นผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวหรือผู้รับจ้างในธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการประกอบอาชีพของประชาชน

ในชุมชนท้องถิ่นจากอาชีพการทำเกษตรเดิม มาสู่อชีพด้านการท่องเที่ยวอันเป็นอาชีพหลักใหม่ หรืออาชีพเสริม

1.2. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ ในการสร้างสรรค์ความเจริญทางสังคมแก่ชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อเกิดการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ย่อมต้องสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการลงทุนทั้งภาครัฐบาลและเอกชนในการสร้างสิ่งใหม่ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว อันเป็นการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่สังคมในชุมชนท้องถิ่นด้วย

1.3. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยยกมาตรฐานการครองชีพของชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นเกิดการสร้างอาชีพและการจ้างงานมากขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ทำให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นมีรายได้และอำนาจซื้อมากขึ้นทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอันเป็นการช่วยยกมาตรฐานการครองชีพของชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้น

1.4. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวของชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ย่อมก่อให้เกิดการสร้างอาชีพและการจ้างงานในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวต้องการความมั่นคงของครอบครัว จึงมีแนวโน้มที่จะให้ขนาดของครอบครัวเล็กลง อันเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางครอบครัวของชุมชนท้องถิ่นให้มีความมั่นคงขึ้นแม้ว่าคนที่แต่งงานแล้วและอยู่ในวัยเจริญพันธุ์ก็ประสงค์จะใช้แรงงานหารายได้สร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัวก่อน โดยชะลอการมีบุตรไว้ระยะหนึ่ง เพื่อเก็บเงินออมให้มากขึ้น

1.5. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ย่อมเปิดโอกาสให้เกิดการสมาคมขึ้นระหว่างนักท่องเที่ยวกับประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน อันเป็นผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนชุมชนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว

1.6. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความสามัคคีให้แก่สังคมชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกรากฐานจิตใจระหนกในคุณค่า ความรัก และความห่วงหาพันทรพยากรท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นขึ้น ยังผลให้เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการร่วมมือพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

1.7. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการป้องกันการอพยพย้ายถิ่นของชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ย่อมก่อให้เกิดการสร้างอาชีพและการจ้างงานในชุมชนท้องถิ่น โดยธรรมชาติของมนุษย์มักจะรักถิ่นฐานบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง หากมีโอกาสประกอบอาชีพที่เหมาะสมในชุมชนท้องถิ่นของตน ก็ไม่อยากจะย้ายถิ่นไปหางานทำที่เมืองใหญ่ อันเป็นการอพยพย้ายถิ่นของชุมชนท้องถิ่น

1.8. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการเสริมสร้างการศึกษาแก่ชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ย่อมทำให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นมีความต้องการด้านการศึกษามากขึ้นเพื่อพัฒนาตัวเองให้มีความรู้ความสามารถมากขึ้นและมีโลกทัศน์กว้างขวางยิ่งขึ้นอันจะนำไปใช้ประกอบอาชีพด้านการท่องเที่ยวและพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

1.9. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการเสริมสร้างความปลอดภัยแก่ชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ย่อมทำให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับการช่วยเหลือส่งเสริมให้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ จึงต้องมีมาตรการเสริมสร้างความปลอดภัยให้แก่ชุมชนท้องถิ่นนั้น เพราะการท่องเที่ยวมีความอ่อนไหวมาก นักท่องเที่ยวจะเลือกเดินทางท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นที่มั่นใจว่ามีความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ดังนั้นชุมชนท้องถิ่นใดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงต้องเสริมสร้างให้มีความปลอดภัยเพียงพอ

2. ผลกระทบด้านลบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านสังคม เมื่อชุมชนท้องถิ่นใดเกิดการท่องเที่ยวขึ้นมิใช่ผลกระทบด้านบวกต่อสังคมของชุมชนท้องถิ่นเพียงด้านเดียว แต่การท่องเที่ยวยังมีผลกระทบต่อสังคมของชุมชนท้องถิ่นด้านลบ อันเป็นผลเสียหรือปัญหาของการท่องเที่ยวด้วย ซึ่งพอสรุปผลกระทบด้านลบของการท่องเที่ยวต่อสังคมชุมชนท้องถิ่นได้ดังต่อไปนี้คือ

2.1. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมของสังคมของชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นเคยมีความเป็นอยู่ในสังคมชนบทที่เรียบง่ายเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมเป็นเหตุให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเกิดความชื่นชมและเลียนแบบเอาอย่างนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมที่มีมาตั้งแต่ครั้งเดิม เช่นการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกายพื้นเมืองมาเป็นแบบสมัยใหม่ เกิดค่านิยมในการบริโภคสินค้าต่างประเทศ การเอาเครื่องจักรกลมาผลิตสินค้าพื้นเมืองแทนแรงงานมือ เป็นต้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้หากมองการณ์ไกลแล้ว ก็จะเป็นการทำลายเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น อันเป็นเสน่ห์ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเยือนชุมชนท้องถิ่นตน นอกจากนี้ยังเป็นการใช้ชีวิตอย่างฟุ้งเฟ้อ ไม่ประหยัด และสร้างปัญหาแก่สังคมในระยะยาว

2.2. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาความผูกพันทางครอบครัวของสังคมชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมเปิดโอกาสให้กลุ่มหนุ่มสาวมีงานทำในธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งการทำงานในธุรกิจท่องเที่ยวมีวันหยุดไม่แน่นอน จึงทำให้ต้องห่างเหินจากครอบครัว นอกจากนี้กลุ่มหนุ่มสาวเมื่อมีรายได้ดีขึ้นก็มักปลีกตัวหนีจากความเข้มงวดทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น ทำให้ความผูกพันทางครอบครัวลดน้อยลง

2.3. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคมของชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมนำไปสู่การปรับปรุงด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการและสิ่งอำนวยความสะดวกให้มากขึ้นและทันสมัยขึ้นจึงก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมและความไม่เสมอภาคในสังคมชุมชนท้องถิ่นขึ้น โดยบางกลุ่มอาจไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเลยหรือได้รับน้อย ก็จะมีความรู้สึกถูกเอาเปรียบและเป็นปฏิปักษ์ต่อต้านการท่องเที่ยว

2.4. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยอันดีของชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมทำให้ประชาชนบางส่วนของชุมชนท้องถิ่นมองเห็นความแตกต่างในการดำรงชีวิตของตนเมื่อเปรียบเทียบกับนักท่องเที่ยว โดยเห็นว่านักท่องเที่ยวเป็นผู้มีฐานะดี จึงมุ่งหวังหาประโยชน์จากนักท่องเที่ยวมากเกินไป โดยไม่คำนึงถึงคุณธรรมและคุณค่าแห่งความเป็นมิตรที่เป็นอุปนิสัยพื้นฐานอันดีของคนไทย นอกจากนี้ยังมีการหลอกลวงเอาเปรียบนักท่องเที่ยวและก่ออาชญากรรมนักท่องเที่ยวขึ้นซึ่งทำให้ภาพพจน์การท่องเที่ยวเสื่อมเสีย

2.5. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาเพศพาณิชย์ในชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมทำให้ธุรกิจเพศพาณิชย์ขยายตัวมากขึ้นจึงกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทเป็นตัวเร่งให้ปัญหาเพศพาณิชย์เติบโตและลุกลามขึ้นซึ่งปัญหานี้นอกจากส่งผลเสียต่อระดับศีลธรรมแล้ว ยังเกิดปัญหาที่ร้ายแรงอื่น ๆ ตามมาด้วย เช่น ปัญหาการเกิดกามโรค ปัญหาแพร่กระจายของโรคเอดส์ ปัญหาการล่อลวงผู้หญิงและเด็ก ปัญหายาเสพติด ปัญหาเด็กไม่มีพ่อ เป็นต้น

2.6. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นของชุมชนท้องถิ่นอื่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมทำให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นอื่นเข้ามาทำงานทำ จึงสร้างปัญหาต่าง ๆ มากมายแก่ชุมชนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาสาธารณสุข ปัญหาการกำจัดขยะมูลฝอย เป็นต้น

2.7. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการหลอกลวงเอาเปรียบกับนักท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมทำให้ความคิดของผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นบางรายเกิดความโลภ ต้องการกอบโกยมุ่งเอาไร้เอา

เปรียบนักท่องเที่ยว โดยสังเกตเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวม และคิดค้ากำไรเกินควร จึงมีการหลอกลวงหรือฉ้อโกงนักท่องเที่ยวด้วยการขายสินค้าและบริการที่มีคุณภาพต่ำกว่าราคา ทำให้จินตภาพการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นติดลบ นักท่องเที่ยวไม่ยอมเข้ามาท่องเที่ยว

2.8. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมขึ้นในชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมทำให้คนในชุมชนท้องถิ่นมองเห็นความแตกต่างด้านฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นผลให้มีโอกาสเกิดอาชญากรรมขึ้นง่าย บางครั้งอาจเป็นการหลอกลวง หรือฉ้อโกงเล็กๆ น้อยๆ แต่บางครั้งก็รุนแรงถึงขั้นทำร้ายร่างกายและฆ่านักท่องเที่ยว เมื่อเกิดอาชญากรรมกับนักท่องเที่ยวมักหาเจ้าทุกข์ได้ยาก โดยเฉพาะเจ้าทุกข์ที่เป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติมีเวลาพำนักอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้นค่อนข้างจำกัด ไม่สามารถรอนกว่าจะจับผู้ก่ออาชญากรรมมาลงโทษได้ นับเป็นการทำลายการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นนั้น

2.9. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมทำให้สถานที่บางแห่งต้องสงวนไว้สำหรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ทำให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นรู้สึกไม่พอใจที่ถูกกีดกันไม่ให้ใช้สถานที่เหล่านั้น ก่อให้เกิดความไม่เป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้พฤติกรรมบางอย่างของนักท่องเที่ยวขัดแย้งกับความรู้สึกของคนในชุมชนท้องถิ่น อาจถึงขั้นต่อต้านและไม่ต้อนรับนักท่องเที่ยวได้ เช่นการเปลือยกายอาบแดด การแต่งกายไม่สุภาพเข้าไปยัง ศาสนสถาน การกอดจูบในที่สาธารณะ เป็นต้น

วินิจ วีรยางกูร (2532: 60-66) กล่าวในทำนองเดียวกันว่า ผลกระทบทางสังคมที่เกิดจากนักท่องเที่ยวนั้นสามารถพิจารณาได้ดังนี้คือ

1. การจ้างงานและการอพยพของประชาชนจะเพิ่มขึ้นเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาจริง อยู่ความต้องการแรงงานจะมากขึ้น โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นกิจการ โรงแรม ภัตตาคาร การขนส่ง การเก็บขยะมูลฝอย การก่อสร้าง ฯลฯ การที่มีการจ้างงานเพิ่มมากขึ้นนั้นเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศแต่เราจะมองเพียงด้านเดียวคงไม่ได้เพราะเมื่อมีความต้องการแรงงานเพียงขึ้นประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบทต่าง จังหวัด ฯลฯ ก็จะอพยพเข้ามาสู่ตลาดแรงงานมากขึ้น การที่มีคนอพยพเข้ามาเพิ่มขึ้นย่อมสร้างปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมากมาย เช่น การแออัด การจราจรติดขัด การเก็บขยะมูลฝอย การค้ายาเสพติด โสเภณี การพนัน ฯลฯ เช่น ในกรณีของประเทศไทยเรานั้นเมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามา ความต้องการ โรงแรมที่พักก็ย่อมจะเพิ่มมากขึ้นก็จะกระตุ้นให้มีการก่อสร้างมากขึ้นก็จะมีคนอพยพจากต่างจังหวัดเข้ามาทำงานก่อสร้างมากขึ้นอยู่กันอย่างแออัด คนงานเหล่านี้มักจะพาครอบครัวเข้ามาด้วย เมื่อมีทั้งพ่อและแม่ต้องทำงานเลี้ยงดูลูกครองครัวก็ต้องทิ้งลูกเล็ก ๆ

ให้ดูแลกันเอง เด็ก ๆ จะไม่ได้เข้าโรงเรียนเพื่อเรียนหนังสือเพราะพ่อแม่ต้องย้ายที่ทำงานบ่อย ๆ เมื่อเด็กเหล่านี้เติบโตขึ้นอย่างไร้คุณภาพก็จะสร้างปัญหาให้เกิดแก่สังคมอย่างไม่สิ้นสุดเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นแล้วในหลาย ๆ ประเทศ เช่น ในฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และในประเทศไทยเราเอง

2. การจ้างแรงงานผู้หญิง เมื่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวเจริญเติบโตขึ้นการจ้างแรงงานจะมีมากขึ้น โดยเฉพาะแรงงานผู้หญิงเพื่อทำงานในโรงแรม บาร์ ในคัลลิ่ง กัดตาการ ฯลฯ ถ้าจะมองเฉพาะด้านเศรษฐกิจด้านเสีย การจ้างแรงงานหญิงเพิ่มขึ้นก็น่าจะเป็นผลดีแต่ในข้อเท็จจริงแล้วจะมีผลเสียเกิดขึ้นเหมือนกัน เช่นเมื่อทั้งพ่อและแม่ต้องออกมาทำงานนอกบ้านก็ต้องทิ้งเด็ก ๆ ให้อยู่กันตามลำพังก็จะสร้างปัญหาทางสังคมให้เกิดขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาวซึ่งยากจะแก้ไข นอกจากนี้อัตราการหย่าร้างจะเพิ่มขึ้นและอาชญากรรมจะเพิ่มขึ้นด้วย

3. พฤติกรรมการบริโภคเปลี่ยนแปลงไป รายจ่ายของนักท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวจ่ายไปนั้นมีผลกระทบต่อสังคมทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ รายได้ที่ชุมชนได้รับเพิ่มขึ้นจากนักท่องเที่ยวจะช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นให้สูงขึ้นแต่ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายสิ่งหลายอย่างในชุมชนนั้น ๆ เช่น ในเรื่องการกิน การอยู่ ฯลฯ จะฟุ่มเฟือยมากขึ้นและจะมีการเลียนแบบอย่างการกินการอยู่จากนักท่องเที่ยวซึ่งค่อนข้างจะใช้ชีวิตอย่างฟุ้งเฟ้อ ไม่ประหยัด เมื่อเกิดการเลียนแบบขึ้นเงินออกก็จะไม่มีซึ่งจะสร้างปัญหาแก่สังคมใน

ในขณะที่นิคม จารุมณี (2544: 244-252) กล่าวว่า ผลกระทบทางสังคม (Social Impacts) เป็นสิ่งที่รัฐบาลจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ รัฐบาลจะต้องตัดสินใจในกลยุทธ์ใดทางความเติบโตของเศรษฐกิจที่ต้องการ รวมทั้งผลกระทบทางด้านสังคมอันเกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวในความเป็นจริงนั้นผลกระทบทางเศรษฐกิจก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั่นเอง ในฐานะที่เป็นส่วนของความต่อเนื่องสัมพันธ์กันโดยตรงต่อการสร้างงานใหม่ ๆ ในบริเวณใดบริเวณหนึ่งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และยังรวมทั้งการก่อให้เกิดการหมุนเวียนของเงินสดด้วย ดังตัวอย่างเช่น การสร้างระบบการท่องเที่ยวก่อให้เกิดงานใหม่ ๆ สำหรับประชาชนให้ชุมชนและยังคงดึงดูดให้ประชาชนจากภายนอกซึ่งกำลังแสวงหางานใหม่เข้ามาสู่ชุมชนด้วย คนจากภายนอกที่เข้ามาในชุมชนนี้จะแข่งขันกับคนจากภายในชุมชนในการหางานทำ แต่ในขณะเดียวกันก็จะสร้างความต้องการในด้าน การแสวงหาที่พักเพื่อการพักอาศัยเพิ่มมากขึ้นรวมทั้งบริการอื่น ๆ ที่ชุมชนจะต้องจัดหา ทั้งหมดเหล่านี้จะกลายเป็นแรงกดดันทางสังคมที่มีต่อชุมชนไปในที่สุด ดังนั้น แนวโน้มของอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรจึงเป็นสิ่งที่ต้องตระหนักเมื่อเริ่มทำการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเริ่มขึ้นการเข้ามาของคนภายนอกในชุมชนยังมีผลกระทบทางสังคมต่อชุมชนใกล้เคียงด้วย ดังจะเห็นตัวอย่างจากการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในบริเวณท้องถิ่นหรือชุมชนก็จะ

ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมคือการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรกรรม เนื่องจากชนบทได้หลั่งไหลกันเข้าไปทำงานบริการในภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเสียเป็นส่วนใหญ่

จอห์น ไนส์บิค ผู้เขียนหนังสือเรื่อง โกลบอล พาราดอกซ์หรือโลกกลับตาลปัตรได้ทำนายแนวโน้ม ของโลกในอนาคตทางการท่องเที่ยวไว้ว่า ในปัจจุบันมีผู้เข้ามาหาบริการการท่องเที่ยวไว้ว่า ในปัจจุบันมีผู้เข้ามาหาบริการท่องเที่ยวของโลกถึง หนึ่งในเจ็ดคน เพราะฉะนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นอุตสาหกรรมใหญ่ที่สุดในโลกก็ว่าได้ เพราะเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมากและเป็นไปอย่างทั่วถึงกว้างขวาง จะเห็นได้ว่า เมื่อนุษย์ยังได้ท่องเที่ยวไป ก็ยังรักบ้านรักเมืองของตนเองมากยิ่งขึ้นหมายความว่า เมื่อนุษย์ยังได้เห็นอะไรด้วยตนเอง ก็ยังประจักษ์ในคุณค่าของแผ่นดินของตนเองและยังจะพยายาม สงวนวัฒนธรรมของแผ่นดินของตนเองให้มากยิ่งขึ้นคือ ยิ่งคนเห็นอะไรมาก ก็ยิ่งรักส่วนที่เป็นวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น(กรุงเทพฯธุรกิจ 24 ก.ค.2537) เห็นได้ว่าการท่องเที่ยวนั้นมีอิทธิพล มีผลกระทบทั้งทางด้านบวกและลบต่อ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งพอที่จะรวบรวมได้ดังนี้

ผลกระทบทางด้านบวก

1. ทำให้ประชาชนมีงานทำ มีรายได้เพิ่มมากขึ้นมีการกระจายรายได้เพิ่มมากขึ้น แก้ไขปัญหาการว่างงานและรองรับงานที่จะเกิดขึ้นในอนาคตทำให้มีความมั่นคงทางสังคมมากขึ้น
2. ทำให้มีการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท เพื่อสนองความต้องการของการท่องเที่ยว ชุมชนก็ได้รับประโยชน์ด้วย
3. ทำให้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นซึ่งทำให้ประชาชนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของศิลปะ ประเพณี และเป็นการรักษาศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น
4. ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างประชาชนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยวชาวไทยจากที่ต่าง ๆ และกับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ในอันที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกัน

ผลกระทบทางด้านลบ

1. ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต เมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเป็นจำนวนมาก ประชาชนในท้องถิ่นที่เคยอยู่สงบเงียบ อาจก่อให้เกิดความรำคาญ หรือเกิดความรู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมไป
2. ทำให้เกิดการลอกเลียนแบบวัฒนธรรมอื่น นักท่องเที่ยวจะพาวัฒนธรรมของแต่ละแห่งติดตัวมาด้วย ซึ่งเป็นรูปแบบวัฒนธรรมที่แตกต่าง ๆ จากวัฒนธรรมในพื้นที่ วัฒนธรรม

ใหม่เหล่านี้อาจแพร่เข้าสู่กลุ่มวัยรุ่นที่ทำงานด้านบริการการท่องเที่ยวที่มักเลียนแบบวัฒนธรรมใหม่ ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมขึ้นได้และอาจเป็นอันตรายของวัฒนธรรมเดิม

3. ทำให้มีการปรับตัวของวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อสนองการท่องเที่ยว ทำให้ต้องสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไปซึ่งอาจมีผลต่อระบบการควบคุมทางสังคมซึ่งอาจจะนำมาซึ่งปัญหาสังคมในอนาคตได้

4. ทำให้เกิดอาชีพ พฤติกรรมและปัญหาใหม่ที่แผ่เข้ามาในสังคม เช่น โสเภณี ยาเสพติด การพนัน อาชญากรรม เป็นต้น

5. ทำให้มีผลกระทบต่อชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ในสังคม เช่น ชาวเล ชนพื้นเมืองดั้งเดิมของเกาะลันตา ซึ่งได้รับผลกระทบจากท่องเที่ยวโดยตรงคือ ชาวหาดที่อาศัยถูกรบกวน วิถีชีวิตแบบเค็บบูกรบกวน (เสกสรรค์ ขวณิชย์, 2536: (6-12)-(6-14))

5.3 ผลกระทบทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เสกสรรค์ ขวณิชย์ (2536: (6-12)-(6-14)) ได้อธิบายถึงผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการท่องเที่ยวว่า นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเที่ยวในสถานที่หนึ่งนั้น ทำให้สถานที่นั้น ๆ ต้องรองรับจำนวนคนมากขึ้นซึ่งคนเหล่านี้มีการประกอบกิจการต่าง ๆ ที่เข้าต้องการด้วยได้แก่ การกินอาหาร ทำให้ต้องมีการผลิตอาหารมาขึ้นการขนส่งอาหารต่าง ๆ ตลอดจนก่อให้เกิดขยะในรูปต่าง ๆ มากมาย รวมทั้งการบริโภคน้ำดื่ม น้ำใช้ซึ่งมีความต้องการมากขึ้นตามจำนวนนักท่องเที่ยวหรือแม้กระทั่ง เมื่อคำนวณว่า นักท่องเที่ยว 1 คน เข้าห้องน้ำ 2 ครั้งต่อวัน ซึ่งคงต้องใช้น้ำถึง 10 ลิตรทีเดียว เมืองขอนแก่นมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาประมาณ 1 ล้านคนต่อปี หมายความว่า จะต้องใช้น้ำเพิ่มขึ้นอย่างน้อยที่สุดถึง 10 ล้านลิตรต่อปี ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวเหล่านี้จะรุนแรงมากขึ้นในเมืองนั้นเองก็ขาดแคลนน้ำอยู่แล้วนอกจากนี้ก็มีการสร้างที่พักอาศัย รีสอร์ทต่าง ๆ ในบริเวณหุบเขา ภูเขาที่เป็นเขตพื้นที่ธรรมชาติในบางพื้นที่ อย่างเช่น ภูกระดึง ในช่วงเทศกาล มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากกว่าพื้นที่จะรองรับได้ ทำให้พื้นที่แห่งนี้ได้รับผลกระทบอย่างมาก การใช้น้ำต่าง ๆ รวมทั้งขยะที่เกิดขึ้นซึ่งกำลังเป็นปัญหาใหญ่มาก ปัญหาหนึ่งของภูกระดึงหรือกำลังเป็นปัญหาที่สำคัญของอุทยานแห่งชาติทุก ๆ แห่งที่เดียว มีการรวบรวมผลที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

1. ผลกระทบจากการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ มีผลต่อพื้นที่ป่า
2. ผลกระทบจากการพัฒนาถนน กรณีป่าไม้ ตัดผ่านเทือกเขา
3. ผลกระทบด้านระบบนิเวศน์ คุณภาพน้ำในแหล่งน้ำ ระบบนิเวศน์ด้านต่าง ๆ
4. ผลกระทบด้านทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์

- น้ำอุปโภคและบริโภค
 - การคมนาคมขนส่ง
 - การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดิน
5. ผลกระทบด้านคุณภาพชีวิต
- ลักษณะประชากร มีการย้ายถิ่นของประชากรเพิ่มมากขึ้นเข้ามาทำงานในภาคการท่องเที่ยว ตัวอย่างประเทศเห็นได้ชัด คือ สวิส ออสเตรเลีย
 - โครงสร้างของระบบสังคม ให้พื้นที่ที่จะเปลี่ยนเป็นสังคมเมืองมากขึ้นทั้งขึ้นขึ้นกับองค์กรในพื้นที่นั้นเป็นสำคัญ

ในขณะที่นิคม จารุมณี (2544: 244-252) กล่าวว่า ผู้ที่ทำงานอยู่ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่มักคิดว่าการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษใด ๆ ต่อสิ่งแวดล้อม แต่เป็นการสร้างธุรกิจสนับสนุนต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นเช่นเดียวกันกับการเพิ่มตลาดแรงงาน และการจ้างงานให้แก่ชุมชนและสังคมด้วยแต่ในความเป็นจริงแล้วไม่ต้องเป็นที่สงสัยเลยว่า การท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมเป็นอันมาก ปัญหาที่เห็นได้ชัดเจนในกรณีเช่นกัน ได้แก่ การแข่งขันกันอย่างแหลมคมในธุรกิจการท่องเที่ยวและผลที่ตามมาคือ รัฐบาลและองค์กรอื่น ๆ เริ่มมีความตื่นตัวและตระหนักในผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งแวดล้อมโดยเริ่มพิจารณาว่าการปกป้องทรัพยากรการท่องเที่ยวของท้องถิ่นเพื่อมีการรักษาไว้ซึ่งชนต่อไปทั้งเพื่อนักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่นเองเมื่อนักท่องเที่ยวเพิ่มจำนวนมากขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวแหล่งใดแหล่งหนึ่งจนเกิดขีดความสามารถทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่จะบริการต่าง ๆ ได้ ก็จะก่อให้เกิดการเสื่อมสลายของทรัพยากรพื้นฐาน เช่น พื้นดินและแหล่งน้ำต่าง ๆ ตามมา

การสนับสนุนและการคัดค้านผลกระทบของการท่องเที่ยว (Pros and cons of Tourism's Effect) ข้อโต้แย้งประการหนึ่งของผู้สนับสนุนการท่องเที่ยวก็คือ การขาดการควบคุมความเติบโตของระบบเมืองและความเจริญสมัยใหม่ รวมทั้งรูปแบบอื่น ๆ ของระบบอุตสาหกรรมที่เป็ฯตัวการทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้น สภาพการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นจริงในประเทศที่กำลังพัฒนาที่ขาดการควบคุมความเติบโตของเมืองที่ประสบปัญหาน้ำสะอาด ระบบสาธารณสุขและการกำจัดสิ่งปฏิกูลที่ไม่มีประสิทธิภาพ และปัญหาอื่น ๆ อีกมาก ที่เป็นต้นเหตุให้เกิดความเจ็บปวด โรคระบาด และแม้แต่การขาดแคลนอาหารในเด็กและทารก ซึ่งความจริงแล้วปัญหาเหล่านี้สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ถ้าที่การวางแผนควบคุมอุตสาหกรรม

ท่องเที่ยวไว้ก่อน แต่ประเทศที่ประสบปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้มักขาดแคลนงบประมาณและสิ่งจูงใจในการทำงานเพิ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติของประเทศหรือท้องถิ่น

การวางแผนควบคุมการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการควบคุมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จึงเป็นนโยบายที่สำคัญยิ่งประการแรก ๆ ของประเทศที่ส่งเสริมสนับสนุนการท่องเที่ยว การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมยังช่วยทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความซาบซึ้ง ความรักและความหวงแหนสิ่งแวดล้อมของชุมชน วัฒนธรรมประเพณี และโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ของเขามากยิ่งขึ้น ได้มีข้อโต้แย้งว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีความต้องการโครงสร้างพื้นฐานที่มองเห็นได้ด้วยตาเป็นจำนวนมาก เช่น ถนนหนทาง สนามบิน ท่าระบายน้ำ สะพาน ท่าเรือ และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับความต้องการระบบโครงสร้างพิเศษทางการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม ภัตตาคารสถานที่บันเทิง ซึ่งองค์ประกอบทั้งสองประการความเจริญตามปกติของชุมชนไม่ต้องการโครงสร้างต่าง ๆ ดังกล่าวเหล่านี้จะเป็นตัวทำลายสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตามธรรมชาติของชุมชนอย่างรวดเร็วและในบางครั้งแทบไม่รู้สึกรู้สีกตัว ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนคือ การแข่งขันกันเพื่อสร้างอาคารขนาดใหญ่ตามทำเลที่สวยงามธรรมชาติโดยไม่ตระหนักถึงสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงหรือถูกทำลายไปอย่างรวดเร็ว

วินิจ วีรยางกูร (2532: 60-66) กล่าวถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมว่า นักท่องเที่ยวปกติคาดหวังความอ่อนโยนสวยงามของธรรมชาติมากกว่าประชาชนเจ้าของชุมชน ซึ่งความต้องการโครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างพิเศษต่าง ๆ ในชุมชนเกินความจำเป็นที่แท้จริง ปრაกฏกรณีเช่นนี้มักเกิดขึ้นเสมอ ๆ สำหรับชุมชนหรือท้องถิ่นที่เน้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นเป้าหมายหลัก ปัญหามลภาวะของเสียอันเกิดจากเครื่องบินไอพ่นและการจราจรอื่น ๆ ที่มีส่วนทำลายความสงบของท้องถิ่นไปในที่สุดก็จะตามอีกเป็นจำนวนมาก ถ้าขาดการวางแผนควบคุมที่เหมาะสมและจริงจัง

1. การสร้างรากสร้างพื้นฐาน เช่น ถนนเพื่อให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกเป็นการดี แต่ก็มักจะก่อให้เกิดการทำลายป่า พืชและสัตว์ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งซึ่งหาได้ยาก

2. การสร้างโรงแรมที่พัก อาคาร ร้านค้า ฯลฯ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในรูปของตึกและอาคารสูง ๆ ถ้าไม่มีการควบคุมที่ดีแล้วจะก่อให้เกิดการบดบังความสวยงามของวัดหรือสถานที่สำคัญ ๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการทำลายทัศนียภาพของสถานที่นั้น ๆ อย่างเช่น สะพานข้ามแม่น้ำแคว ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ก็ถูกทำลายโดย ร้านค้า ซึ่งปลุกกรุกลงเข้าไปจนใกล้ชิด

3. ก่อให้เกิดความจำเป็นในการสร้างระบบการควบคุมการจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น ชายหาด ถ้ำ ภูเขา น้ำตก ฯลฯ ในทางตรงกันข้ามก็ก่อให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ดินที่จะใช้เป็นป่าไม้ ทำการเกษตร ฯลฯ เป็นต้น

4. ก่อให้เกิดการปรับปรุงภูมิทัศน์เหมาะสมขึ้นในทางตรงกันข้ามก็ก่อให้เกิดมลภาวะประเภทต่าง ๆ เสีย เป็นการทำลายความสงบและเงียบสงัดของพื้นที่ต่าง ๆ ตามธรรมชาติ

5.4 ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม

นิคม จารุมณี (2536: 244-252) กล่าวถึงผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมว่าข้อโต้แย้งพื้นฐานที่เกี่ยวกับผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมอันเกิดการท่องเที่ยวก็คือ ประชาชนในท้องถิ่นไม่ต้องการที่จะเห็นอิทธิพลของนักท่องเที่ยวมาแทรกแซงวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่เมื่อประชาชนในท้องถิ่นนั้นได้กลายมาเป็นนักท่องเที่ยวเสียเอง เขาก็จะรู้สึกว่าเป็นสิทธิของเขาที่จะมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นเพราะว่า พวกเขาได้จ่ายเป็นค่าเดินทางท่องเที่ยวแล้วเพื่อการปรับปรุงตัวของเองและวัฒนธรรมอื่น ในทำนองเดียวกัน วินิจ วีรยางกูร (2532: 60-66) กล่าวถึงผลกระทบทางวัฒนธรรมที่จะเกิดจากการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นทั้งในเชิงบวกและเชิงลบเช่นเดียวกันในเชิงบวกก็คือช่วงอนุรักษ์วัฒนธรรมในท้องถิ่นไว้ ส่วนในเชิงลบก็คือทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่นให้สูญสิ้นไป

1. วัฒนธรรมพื้นบ้าน ในระยะหลังนี้เมื่อประเทศไทยประสบความสำเร็จในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในประเทศไทยมากขึ้นวัฒนธรรมพื้นบ้านในจังหวัดต่าง ๆ ได้รับการชุกคั่นขึ้นมาและมีแนวความคิดที่จะอนุรักษ์ไว้มากขึ้นเช่น การเล่นเพลงเรือ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงเหย่อย เพลงปรบไก่ เพลงฉ่อย งานสงกรานต์ปากลัด สะบ้ามอญ ฯลฯ แม้มีข้อระวังก็คือ อย่างพยายามนำมาดัดแปลงโดยมุ่งที่จะจัดแสดงให้นักท่องเที่ยวดูอย่างเดียวและหวังผลในรูปตัวเงินเกินไป ซึ่งถ้าปล่อยให้เกิดการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นวัฒนธรรมพื้นบ้านของเราจะไม่มีอะไรเหลือสิ่งที่จะยังเหลืออยู่ก็คือ วัฒนธรรมที่จอมปลอมหรือผิดเพี้ยนไปจากข้อเท็จจริง

2. การคมนาคมติดต่อสื่อสารที่รวดเร็วขึ้นได้ก่อให้เกิดการเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างประชาชนในแต่ละประเทศอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีการฝึกหัดเรียนรู้ภาษาต่างประเทศอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้นแต่มีสิ่งที่จะต้องระมัดระวังก็คืออย่างรับเอาวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวมาหมดควรเลือกเอาเฉพาะสิ่งที่ดีงาม

3. ในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนา หรือศาสนาสถานมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมมากขึ้น ถ้ามองในแง่ดีก็จะช่วยให้นักท่องเที่ยวเข้าใจศาสนา คำสอน สถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ ทำให้เกิดการยอมรับว่าเราเป็นประเทศที่มีศาสนาและมีวัฒนธรรม แต่ถ้ามองในเชิงลบก็คือ ยังมีการเข้าชมนวด

หรือศาสนสถานอย่างคับคั่งเกินไป มีการแต่งกายที่ไม่เหมาะสม ทั้งขยะมูลฝอยไว้เลอะเทอะ และในบางกรณีก็เข้าไปรบกวนการให้บริการทำกิจกรรมของสถานที่เหล่านั้นด้วย

4. ในส่วนที่เกี่ยวกับสินค้าที่ระลึก เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาและซื้อสินค้าประเภทของที่ระลึกก็เป็นผลดี เป็นการสร้างงาน สร้างรายได้และเผยแพร่เอกลักษณ์ไทย แต่ที่ควรระวังก็คืออย่างผลิตสินค้าที่ระลึกเหล่านั้นเพื่อสนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยหวังเป็นตัวเงินมากเกินไปจนไม่สามารถรักษาเอกลักษณ์ของสินค้าพื้นเมืองนั้นไว้ได้

จากการศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนา และปรับปรุงอำนวยความสะดวก เกาะล้านตา จังหวัดกระบี่ ของสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล (เสกสรรค์ ขวณิษฐ์, 2536: (6-7)) พบว่า การพัฒนาการค้าการท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบในพื้นที่ดังกล่าวคือ

1. ทำให้เกิดการซื้อขายที่ดิน นักลงทุนต่างถิ่นเข้ามาซื้อที่ดิน ชาวบ้านบางส่วนอาจย้ายถิ่นหรือเปลี่ยนมารับจ้าง ตลอดจนการบุกเบิกที่ดินของรัฐใหม่

2. มีผลกระทบ ต่อมาตรฐานการครองชีพและการบริโภค การพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้สินค้าบางอย่างมีความต้องการสูงขึ้นความต้องการสินค้ามีมากขึ้นทำให้ราคาสินค้าสูงมากขึ้นซึ่งโดยมากนักท่องเที่ยวเป็นผู้ที่มีความต้องการมาตรฐานสินค้าสูงว่ามาตรฐานของคนท้องถิ่น อีกประการหนึ่งนักท่องเที่ยวเป็นผู้มาเยือนเป็นครั้งคราวจึงไม่ค่อยพิถีพิถันกับค่าใช้จ่ายมากนักและพ่อค้าท้องถิ่นได้โอกาสขายสินค้าในราคาสูงขึ้นทำให้มาตรฐานการครองชีพของท้องถิ่นสูงขึ้นหรือ เกิดจากการเลียนแบบการบริโภคจากนักท่องเที่ยวซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ มีผลกระทบต่อค่าครองชีพของประชาชนท้องถิ่น

3. ทำให้เกิดการกระจายรายได้ การพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้ประชาชนกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและให้บริการท่องเที่ยวมีรายได้สูงขึ้นในอัตราที่เร็วกว่าประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะประชาชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมงพื้นบ้าน ผลดังกล่าวนี้อาจจะเพิ่มความเหลื่อมล้ำด้านรายได้กับประชาชนท้องถิ่น การไม่กระจายรายได้ทำให้เกิดปัญหาการพัฒนาสังคมนั้น

4. ทำให้เกิดการแข่งขันทางธุรกิจและการจ้างแรงงาน ทำให้ค่าแรงภาครวมสูงขึ้นบางภาคธุรกิจขาดแรงงาน

5. มีนักธุรกิจจากพื้นที่อื่นเข้ามาประกอบธุรกิจ ซึ่งนักธุรกิจเหล่านี้มักจะเป็นนักธุรกิจที่มีปัจจัยทางการเงินมากกว่านักธุรกิจท้องถิ่นทำให้เป็นการปิด โอกาสของนักธุรกิจท้องถิ่นและก่อให้เกิดปัญหาหรือเป็นทำลายนักธุรกิจท้องถิ่น (เสกสรรค์ ขวณิษฐ์, 2536: (6-7))

นอกจากนั้นการท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดผลกระทบในด้านลบของการต่อครัวเรือน โดยผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นมีดังต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์ในครอบครัว การทำงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดความล่มสลายของความสัมพันธ์ในครอบครัวได้มาก เพราะเป็นการทำงานที่ไม่มีวันหยุดที่แน่นอน บางครั้งต้องไปทำงานต่างจังหวัดหรือต่างประเทศ หรือบางครั้งต้องทำงานกลางคืน เช่น งานโรงแรม งานพนักงานสายการบิน ทำให้ไม่มีเวลาให้กับครอบครัวและมีโอกาสอกใจคู่สมรส และหากมีบุตร การที่พ่อหรือแม่ไม่อยู่บ้าน เด็กก็จะขาดความอบอุ่น รู้สึกสับสนจนอาจมีพัฒนาการที่ผิดปกติหรือมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน นอกจากนี้ ในบางชุมชนนักวิจัยศึกษาพบว่าการท่องเที่ยวเป็นตัวการให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพ่อกับบุตรสาวที่ทำงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เพราะบุตรสาวที่ทำงานมีรายได้ดีกว่าพ่อแม่จะใช้ชีวิตอย่างเสรี ไม่ยอมรับฟังคำตักเตือนว่ากล่าวของพ่อแม่อีกต่อไป

2. ปัญหาศีลธรรม เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้าไปแออัดมากขึ้นเท่าไรก็มีแนวโน้มจะส่งผลกระทบต่อระดับศีลธรรมต่ำลงเท่านั้น กิจกรรมด้านลบที่มักเกิดขึ้นเสมอ ได้แก่

2.1 การเอารัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นประเทศรวยหรือจน นักท่องเที่ยวมักถูกโกงหรือหลอกขายสินค้าที่มีคุณภาพต่ำกว่าราคาเสมอ โดยที่คนในท้องถิ่นท่องเที่ยวมักสังเกตเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตน และคิดหาทางค้ากำไรเกินควร ส่งผลให้เกิดจินตภาพด้านลบแก่แหล่งท่องเที่ยวนั้น

2.2 ปัญหาโสเภณี ซึ่งได้รับการขนานนามว่า“อาชีพที่เก่าแก่ที่สุดในโลก” ถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อให้บริการแก่นักเดินทาง ซึ่งในสมัยโบราณต้องเดินทางจากครอบครัวเป็นเวลานาน ในบางชุมชนของประเทศไทยพ่อแม่ไม่มีความละเอียดที่จะขายลูกสาวให้ไปเป็นโสเภณี รวมทั้งชายหนุ่มในหมู่บ้านก็ไม่รังเกียจที่จะแต่งงานกับหญิงที่เคยเป็นโสเภณี นอกจากนี้ปัญหาการล่อลวงสตรีและเด็กไปเป็นโสเภณีก็นับเป็นปัญหาร้ายแรงต่อสังคม ปัญหาโสเภณีนอกจากจะส่งผลกระทบต่อระดับศีลธรรมและภาพพจน์ของประเทศไทยในสายตาของชุมชนโลกแล้ว ยังส่งผลกระทบต่ออ้อมระยะยาวให้แก่สังคมอีก คือ หากมีการให้กำเนิดเด็กไม่มีพ่อโดยเฉพาะเด็กที่เกิดจากชายชาวต่างชาติ ก็จะทำให้เด็กนั้นเป็น“ข้าวนอกนา” ที่มีปมด้อย อยู่ในสภาพขาดความรักความอบอุ่น หรือหากต้องอยู่กับผู้ปกครองที่เป็นโสเภณีก็จะทำให้เด็กมีโอกาสกลายมาเป็นโสเภณีในอนาคต สิ่งที่น่าวิตกที่สุดขณะนี้ก็คือการแพร่กระจายของโรคเอดส์ซึ่งนับวันจะมีความรุนแรงมากขึ้น

2.3 การพนัน แหล่งท่องเที่ยวที่เปิดเป็นสถานการพนันมักจะมีบุคคลที่มีพื้นฐานฐานะทางเศรษฐกิจต่าง ๆ กันเข้าไปเล่นการพนัน บางคนเมื่อเล่นการพนันแล้วก็ต้องเสีย

พนักจนหมดตัว หรือตกอยู่ในภาวะหนี้สินจนถอนตัวไม่ขึ้น ไม่สามารถประกอบอาชีพและดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข บางรายอาจมีการทะเลาะเบาะแว้งกับครอบครัว ภรรยาและบุตรต้องประสบปัญหาขาดแคลนเงินทองใช้สอยในครอบครัว บางรายไม่สามารถหาเงินมาใช้หนี้ได้ อาจถึงกับคิดสั้นฆ่าตัวตาย หรือถูกตามล่าเอาชีวิต ในหลายประเทศได้กำหนดมาตรฐานการห้ามคนในท้องถิ่นเข้าไปเล่นการพนันในสถานพนัน แต่มาตรการก็ยังไม่เด็ดขาดและไม่มีผลในทางปฏิบัติ ร้อยเปอร์เซ็นต์

2.4 สารเสพติด นักท่องเที่ยวจำนวนไม่น้อยที่ตั้งใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งเพื่อทดลองสารเสพติด ผลก็คือทำให้การปราบปรามไม่หมด และผู้เสพติดก็ต้องตกเป็นทาสสารเสพติดนั้น สุขภาพร่างกายได้รับอันตรายจากพิษของสารเสพติด มีการประกอบอาชญากรรมร้ายแรงเพราะขาดสติ หรือยอมทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งสารเสพติด จากสถิติการจับกุมสารเสพติดที่พบในประเทศไทยบ่อยครั้งพบว่า การขนย้ายสารเสพติดทำโดยบุคคลที่ปลอมแปลงเข้ามาในรูปของนักท่องเที่ยว

2.5 อาชญากรรม ในพื้นที่ที่มีนักท่องเที่ยวชุกชุม คนในท้องถิ่นมีความแตกต่างในฐานะทางเศรษฐกิจกับนักท่องเที่ยวมาก ซึ่งจะเป็นผลให้มีโอกาสเกิดอาชญากรรมได้มาก บางครั้งเป็นการหลอกลวง โกงเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่บางครั้งก็ร้ายแรงถึงขั้นฆาตกรรมอย่างโหดเหี้ยมทารุณ ผลเสียจึงเกิดขึ้นกับทั้งฝ่ายนักท่องเที่ยว และกับฝ่ายเจ้าของท้องถิ่น ในประเทศไทย จากการศึกษาถึงปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ เกี่ยวกับปัญหาอาชญากรรมนั้นพบว่ามีการแอบอ้างเป็นตัวแทน การโดยสารรถประจำทางไปต่างจังหวัดมักถูกขโมยทรัพย์สิน ทูจจริตในการให้เช่า (โกงเวลา) จงใจแกล้งให้ทรัพย์สินที่ให้นักท่องเที่ยวเช่าเสียหาย มักถูกละเมิดกับร้านค้า โกงราคาสินค้า ขยี้สินค้านำปลอม โดยเฉพาะเครื่องประดับ ให้สินค้านำไม่ครบถ้วน (น้ำหนักทองคำ) โดยเฉลี่ยนักท่องเที่ยวถูกโกงเรื่องซื้อของ 10-15 รายต่อเดือน

2.6 ปัญหาค่าครองชีพ สินค้าและบริการมักจะขึ้นราคาเมื่อมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวมาก ผลก็คือคนในท้องถิ่นต้องบริโภคและอุปโภคสินค้าที่มีราคาแพงตามไปด้วย โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีรายได้น้อย เช่น เกษตรกร หรือกรรมกรรับจ้าง ทำให้คนกลุ่มนี้มีรายได้น้อยพอรายจ่าย เกิดภาวะหนี้สิน และมีคุณภาพชีวิตต่ำลง

2.7 ความไม่เป็นธรรมในสังคม ในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมักได้รับการพิจารณาพัฒนาสิ่งสาธารณูปโภค สาธารณูปการก่อน ทำให้คนในพื้นที่อื่นไม่ได้รับบริการ หรือได้รับบริการช้าไปอีก นอกจากนี้เมื่อสร้างขึ้นมาแล้วคนจนหรือฐานะไม่ดีก็ไม่สามารถใช้บริการได้เพราะไม่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจพอ จึงก่อให้เกิดความรู้สึกถูกเอาเปรียบ และมีความรู้สึกเป็นปรีดิ์ปลื้มต่อนักท่องเที่ยว ในประเทศตูนิเซีย โรงแรมบางแห่งฝึกสุนัขให้คอยไล่กัดคนพื้นเมืองที่

เข้าไปรบกวนนักท่องเที่ยวชาวยุโรป ในบางครั้งนักท่องเที่ยวก็ยังได้กระทำการอันเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลในท้องถิ่น โดยเข้าไปสอดส่องดูสภาพความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตตามปกติของคนพื้นเมือง เช่น ชาวเขา หรือกลุ่มชนในแอฟริกา มีการถ่ายภาพจ้องมองโดยไม่เกรงใจราวกับการไปชมสัตว์ในสวนสัตว์ (Culture Zoo) ในบางพื้นที่ที่มีความสวยงาม นักลงทุนก็มักจะเข้าไปกว้านซื้อที่ดินแปลงเล็ก ๆ ของชาวบ้าน ชาวบ้านบางคนที่ไม่ต้องการขายที่ดินก็จะถูกถล่มแก๊ง เช่น ซื้อที่ล้อมไว้หมดจนไม่มีทางออก หรืออาจปิดกั้นทางน้ำที่เคยเป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคของชาวบ้าน เก็บกักน้ำไว้ใช้ในกิจการของตนจนชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน ในหมู่เกาะมัลดีฟนักท่องเที่ยวมีน้ำสะอาดใช้อย่างฟุ่มเฟือย ในขณะที่ชาวบ้านต้องเผชิญกับภาวะขาดแคลนน้ำจืด หรือชาวบ้านจะถูกรบกวนจากเสียงรถ การพูดคุยเสียงดัง ฝุ่นฟุ้งคลบ หมู่บ้านจะสูญเสียความสงบเรียบร้อย

2.8 ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ความประเพณี การแต่งกาย หรืออื่น ๆ อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในท้องถิ่นทั้งสิ้น เช่น การแต่งกายไม่สุภาพ ทุ่งกางเกงขาสั้น (มาก ๆ) ใส่เสื้อคอกว้างคว้านลึก หรือการมีพฤติกรรมกอดจูบ เปลือยกายอาบแดด หรือเป็นการกระทำที่ลบหลู่ดูหมิ่นวัฒนธรรมท้องถิ่นแต่อย่างใด ซึ่งอาจเป็นความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือจงใจก็ตาม ล้วนก่อให้เกิดความขัดแย้งทั้งสิ้น บางครั้งถึงกับมีการประท้วง ต่อต้าน หรือไม่ต้อนรับนักท่องเที่ยว

2.9 การลดคุณค่าของวัฒนธรรมและงานศิลปหัตถกรรม บางแห่งได้มีการนำเอาวัฒนธรรมด้านพิธีกรรม และศิลปหัตถกรรมมาเป็นสินค้าขายแก่นักท่องเที่ยว จนบางครั้งทำให้พิธีกรรมและศิลปหัตถกรรมนั้นลดคุณค่าและความศักดิ์สิทธิ์ กลายเป็นความรื่นเริงไป เช่น พิธีบวชลูกแก้ว พิธีพ่อนฝิมคผีเม็ง ส่วนงานด้านศิลปหัตถกรรมนั้น เนื่องจากมีความต้องการในปริมาณมาก การเร่งผลิตให้ทันขายจึงส่งผลให้คุณภาพด้านความประณีตหมดสิ้นไป ทำให้เกิดลักษณะ “วัฒนธรรมข้อมแมว” ในหมู่บ้านชาวเขาบางแห่ง นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจะเข้าไปกว้านซื้อเครื่องประดับหรือเสื้อผ้าที่เป็นของเก่าหรือเครื่องใช้เก่า ๆ ที่ทำอย่างปราณีต โดยให้ราคาแพงล่อใจ เมื่อขายของพวกนี้ไปแล้วชาวเขาไม่สามารถทำใหม่ให้ประณีตงดงามเหมือนเก่า หรือไม่มีตัวอย่างให้คนรุ่นต่อไปใช้เป็นแบบอย่าง ทำให้เกิดช่องว่างในการสืบต่อและในที่สุดต้องสูญเสียดอกสำคัญไป (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย (2540: 7-15), ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2539: 32-37))

6. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของสังคม

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของสังคม ครอบคลุมทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (structural and functional theory) ทฤษฎีระบบเปิด (open system theory) ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (social exchange theory) ทฤษฎีว่าด้วยการจัดสรรเวลา (A Theory of the allocation of time) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

6.1 ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural Functional Theory)

ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่พัฒนามาจาก “ทฤษฎีหน้าที่” (Functional Theory) ซึ่งมีนักทฤษฎีคนสำคัญคือ ออกัส คองท์ เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ อิมิล เดอร์คไคม์ ต่อมาทัลคอตต์ พาร์สัน นักสังคมวิทยาชาวอเมริกันเป็นผู้ปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นแล้วเรียกชื่อทฤษฎีว่า “ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่” โดยมีผู้สนับสนุนที่สำคัญคือ โรเบิร์ต เมอร์ดัน

ออกัส คองท์ (Auguste Comte) เป็นนักสังคมวิทยาคนแรกที่นำความคิดนี้มาใช้ อธิบาย “ทฤษฎีหน้าที่” โดยกล่าวว่า สังคมประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ เช่นเดียวกับร่างกายที่ประกอบด้วยอวัยวะต่าง ๆ ทั้งอวัยวะย่อย เช่น เซลล์ต่าง ๆ และอวัยวะใหญ่ เช่น หัวใจ ปอด เป็นต้น ส่วนต่าง ๆ ของสังคมก็มีทั้งที่เป็นส่วนย่อย เช่น ครอบครัว ชนชั้นทางสังคม เป็นต้น และเป็นส่วนประกอบที่ใหญ่ขึ้นเช่น ชุมชน หรือเมือง เป็นต้น ส่วนประกอบเหล่านี้จะทำหน้าที่ของมันเอง และในขณะเดียวกันก็จะทำงานประสานกันด้วยสังคมจึงสามารถดำรงอยู่ได้

เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) เป็นผู้สนับสนุนทฤษฎีของคองท์ ที่เน้นในเรื่องการเปรียบเทียบการทำงานของส่วนต่าง ๆ ของสังคมกับการทำงานของส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ส่วนในเรื่องวิวัฒนาการของสังคมนั้นเขาเชื่อว่า สังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ขั้นที่ดีกว่า กล่าวคือสังคมจะมีขนาดใหญ่ขึ้นโดยการเพิ่มต่าง ๆ และเพิ่มความซับซ้อนยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันส่วนต่าง ๆ เหล่านี้จะทำงานแตกต่างกันมากขึ้นแต่ยังคงทำงานประสานสัมพันธ์กัน

อิมิล เดอร์คไคม์ (Emile Durkheim) อธิบายว่าสังคมอยู่รอดได้ด้วยการยึดเหนี่ยวสังคม (Social Solidarity) ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลในสังคมขนาดเล็กหรือสังคมง่าย ๆ นั้น การยึดเหนี่ยวทางสังคมจะเป็นแบบ Mechanical Solidarity คือการที่ค่านิยม จารีตประเพณี จะมีอิทธิพลเหนือบุคคลเป็นอย่างมากและบุคคลในสังคมจะยึดถือค่านิยมเดียวกัน มีความคิดความเชื่อตลอดจนทัศนคติต่าง ๆ แบบเดียวกัน แต่ในสังคมที่ซับซ้อนการยึดเหนี่ยวทางสังคมจะเป็นแบบ Organic Solidarity คือการยึดเหนี่ยวที่เกิดจากการที่บุคคลยึดการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตน โดยที่แต่

ละบุคคลอาจจะมีค่านิยมความเชื่อความคิดที่แตกต่างกันออกไป การที่สังคมจะอยู่รอดได้ก็เพราะบุคคลทุกคนปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตน

ธรรมชาติอย่างหนึ่งของสังคมคือการเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบง่าย ๆ เป็นแบบซับซ้อน เนื่องจากปัจจัยสำคัญคือ การเพิ่มของประชากร ทำให้เกิดการแข่งขันด้านการทำมาหากิน และจำเป็นต้องเพิ่มอาชีพใหม่ ๆ ขึ้นเพื่อให้เพียงพอกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นและยังเป็นสาเหตุทำให้เกิดอาชีพที่ต้องการความชำนาญเฉพาะอย่างมากขึ้นการเพิ่มของประชากรยังทำให้บุคคลมีบทบาทหน้าที่ทางสังคมมากขึ้นเช่น บทบาทหน้าที่ในครอบครัว การปกครอง ศาสนา และอื่น ๆ นอกจากนี้ยังนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่แบบต่าง ๆ ของสังคมทั้งหมดอีกด้วย

โดยสรุป เคอร์ค ไคม์ มีความเห็นว่า การเพิ่มประชากรเป็นตัวการสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางด้านระบบเศรษฐกิจและระบบอื่น ๆ ของสังคมทำให้สังคมเปลี่ยนรูปแบบจากสังคมง่าย ๆ ไปเป็นสังคมซับซ้อน ซึ่งทำให้เปลี่ยนการยึดเหนี่ยวทางสังคมจากแบบ Mechanical Solidarity อีกด้วย

สนธยา พลศรี (2533) กล่าวถึงทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ว่า ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีวิวัฒนาการซึ่งมีรากฐานมาจากชีววิทยา ซึ่งอธิบายถึงการทำงานประสานกันของส่วนต่าง ๆ ในร่างกายของสิ่งมีชีวิต กล่าวคือ ร่างกายประกอบด้วยอวัยวะต่าง ๆ อวัยวะเหล่านี้ต่างจะทำงานตามหน้าที่ของตนเองและมีการประสานงานกัน โครงสร้างต่าง ๆ ของสังคมก็เช่นเดียวกันจะทำงานในหน้าที่ของมัน และในขณะเดียวกันก็จะทำงานประสานกันด้วยและด้วยการทำงานดังกล่าวนี้จึงทำให้สังคมอยู่รอดได้

ในระบบสังคมนั้นมีกระบวนการที่สำคัญที่ทำให้ระบบสังคมเกิดขึ้นอย่างมีระเบียบคือ “สถานะการเปลี่ยนสถาบัน” (institutionalization) หรือการที่บุคคลมีบทบาทต่างๆ เนื่องจากบรรทัดฐานทางสังคมซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นค่านิยมและความเชื่อของวัฒนธรรมวัฒนธรรมเหล่านั้นได้แทรกซึมอยู่ภายในระบบบุคลิกภาพของบุคคล ได้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและเป็นระยะเวลาานาน ตลอดจนมีบทลงโทษและการรางวัลซึ่งช่วยสนับสนุนสถานะการเปลี่ยนเป็นสถาบันขึ้นหลักการของการมีสถานะการเปลี่ยนเป็นสถาบันมีดังนี้

1. ผู้กระทำทั้งหลายกระทำระหว่างกันภายใต้สถานการณ์ต่างๆ
2. วิถีทางที่ผู้กระทำปฏิบัตินั้นได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างทางสังคม
3. บรรทัดฐานเกิดขึ้นจากการปรับตัวของผู้กระทำต่อคนอื่นจนสร้างเป็นบรรทัดฐานขึ้นมา
4. ในขณะเดียวกับที่บรรทัดฐานที่สร้างขึ้นมาจากการกระทำระหว่างกันแล้ว บรรทัดฐานเหล่านั้นถูกจำกัดอยู่ภายใต้แบบแผนวัฒนธรรม

5. ในทางกลับกัน บรรทัดฐานเป็นตัวกำหนดการกระทำระหว่างกัน

ระบบสังคมที่สามารถจะรักษาระบบไว้ได้นั้นจะต้องทำหน้าที่สำคัญ 4 ประการคือ

1. ระบบสังคมจะต้องมีวัตถุประสงค์และดำเนินไปเพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์ (Goal Attainment) เพื่อความอยู่รอดแห่งสังคม สมาชิกในสังคมจะอยู่ได้อย่างสงบสุข ทำอย่างไรที่จะถ่ายทอดวัตถุประสงค์ของสังคมนี้ไปสู่สมาชิกในสังคม การดำเนินการไปสู่เป้าหมายและมีการควบคุมอย่างไรที่จะทำให้สมาชิกได้ปฏิบัติไปสู่วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของสังคม สถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่นี้ได้แก่ สถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษา

2. ระบบสังคมจะต้องมีการปรับตัว (Adaptation) การปรับตัวมีความจำเป็นและสำคัญมากต่อการมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน การที่สมาชิกในสังคมมีความสัมพันธ์และกระทำระหว่างกันนั้นจำเป็นต้องคิดหาเทคนิควิธีต่างๆ ที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของสังคม และเสริมสร้างรางวัลต่างๆ ภายในระบบให้ดีขึ้นสถาบันทางสังคมที่ช่วยทำหน้าที่นี้อย่างมากได้แก่ สถาบันเศรษฐกิจ

3. ระบบสังคมจะต้องมีการบูรณาการรวมหน่วยหรือการประสานประสานส่วนต่างๆ (Integration) การบูรณาการรวมหน่วยมีความสำคัญต่อระบบก็เพราะเพื่อสร้างความเข้าใจในระบบ เพื่อช่วยการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายของสังคมและป้องกันภาวะความตึงเครียดที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในระบบ สถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่นี้ได้แก่ สถาบันการเมือง การปกครอง สถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

4. ระบบสังคมจะต้องมีการจัดการกับความตึงเครียด (Tension Management or Latency) ภายในระบบสังคมย่อมจะมีความขัดแย้งหรือความตึงเครียดอยู่เป็นธรรมดา จากบุคคล กลุ่มคน สถาบันหรือชุมชน ระบบสังคมจะต้องมีหน้าที่แก้ไขหรือจัดการกับสิ่งเหล่านั้น เพื่อก่อให้เกิดความสมดุลในสังคม สถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่ดังกล่าวได้แก่ สถาบันทางศาสนา สถาบันศาล เป็นต้น

หน้าที่ของระบบสังคมตามแนวความคิดของ พาร์สันส์สามารถศึกษาและวิเคราะห์ในระดับต่างๆ กัน ตั้งแต่ระดับของกลุ่มคน องค์กร สถาบัน ชุมชน และประเทศซึ่งสามารถเขียนเป็นตารางและอักษรย่อๆ ได้ดังนี้ พาร์สันส์ ถือว่าหน้าที่ที่จำเป็น A กับ G (การปรับตัวและบรรลุวัตถุประสงค์) รวมกันเข้าทำหน้าที่เสมือนหนึ่งหน่วยกำลังงานแห่งระบบ (Task-Oriented) โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ (Instrumental) ของระบบ ส่วนหน้าที่ที่จำเป็น I กับ L (การบูรณาการรวมหน่วยกับการจัดการกับความตึงเครียด) ถือว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคมและอารมณ์ (Social and Emotional Areas) ซึ่งทำหน้าที่ในด้านอารมณ์และเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม

สิ่งสำคัญที่บุคคลปฏิบัติตามสถานภาพและบทบาทในระบบสังคมได้ใน สถานการณ์ต่าง ๆ นั้น จะต้องมีค่านิยมหรือแนวความคิด ความเชื่อที่ได้ยึดเหนี่ยวผูกพันระหว่าง บุคคลในสังคม พาร์สัน ได้เสนอตัวแปรที่ศึกษาความแตกต่างหรือแนวโน้มทางพฤติกรรมของ บุคคลในระบบสังคม เรียกว่าแบบแผนของตัวแปร (Pattern variables) ไว้ดังนี้

1. ตัวแปรที่เกี่ยวกับความรู้สึก ได้เน้นความผูกพันทางด้านอารมณ์และความไม่ รู้สึกผูกพันทางด้านอารมณ์ (Effective-Affective Neutrality) เช่น ระบบสังคมระหว่างสามีภรรยาจะ มีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึกแต่ในระบบสังคมระหว่างพนักงานธนาคารกับลูกค้าจะ มีลักษณะความสัมพันธ์แบบไม่มีความรู้สึกผูกพันทางด้านอารมณ์

2. ตัวแปรที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่มีขอบเขตเฉพาะเจาะจง (Specificity) กับตัว แปรที่มีความสัมพันธ์ ซึ่งมีขอบเขตกระจายหรือกว้างๆ (Diffuseness) ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่าง สามีกับภรรยาจะเป็นแบบที่มีขอบเขตกระจายทั่วไป ซึ่งจะครอบคลุมทุกอย่างในด้านสังคม เศรษฐกิจ เป็นต้น ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างจะมีลักษณะที่ได้กำหนดบทบาท อย่างเจาะจงว่าจะทำอะไรบ้าง

3. ตัวแปรที่เกี่ยวกับหน่วยสังคมที่ผู้กระทำพิจารณาในแง่หน่วยสากล (Universalism) กับผู้กระทำพิจารณาในแง่หน่วยเฉพาะ (Particularism) เช่น การกระทำที่ทำไป โดยรวมๆ ไม่ได้พิจารณาว่าจะทำเฉพาะกับใคร เช่น การทำบุญบ้านจะนิมนต์พระจากวัดไหนก็ได้ แต่ถ้าพิจารณาในแง่เฉพาะเจาะจงก็ต้องนิมนต์พระจากวัดที่ตนรู้จักเท่านั้น

4. ตัวแปรที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่เป็นคุณลักษณะ (Inborn Quality) หรือ ลักษณะที่ได้มาแต่กำเนิด (Ascription) เช่น อายุ เพศ เชื้อชาติ สถานภาพของครอบครัว กับตัวแปร ที่มาจากการกระทำด้วยความสามารถ (Achievement) เช่น หน้าที่การงานที่เลื่อนสูงขึ้นเพราะมี ระดับการศึกษาสูงขึ้นตัวอย่างที่เกี่ยวกับตัวแปรนี้จะเห็นได้ว่า ผู้กระทำมีความสัมพันธ์กับคนที่ตน รู้จักเท่านั้น เพราะเขามีคุณสมบัติที่ตนรู้จัก แต่จะไม่คบกับคนทั่วๆ ไปก็ได้ที่มีความสามารถในด้าน การงานซึ่งได้แสดงผลงานให้เห็น

5. ตัวแปรที่ยึดกับหน่วยในลักษณะที่ถือว่าตนเองเป็นสำคัญ (Self Orientation) กับตัวแปรที่เน้นกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก (Collectivity Orientation) เป็นสำคัญ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็ คือบางระบบสังคมจะเน้นที่บุคคลมากกว่ากลุ่ม แต่บางสังคมอาจจะเน้นกลุ่มมากกว่าบุคคลก็ได้

นอกจากแบบแผนของตัวแปรต่างๆ ที่แสดงให้เห็นการที่สมาชิกในสังคมได้ กระทำระหว่างกันแล้ว กระบวนการต่างๆ ที่เกิดเป็นระบบสังคมขึ้นนั้น เพราะมีระบบต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ระบบการติดต่อ (Communication) มีภาษาเป็นสื่อสำคัญในการเกิดการกระทำระหว่างกันขึ้น
2. ระบบการรักษาขอบเขตทางสังคม (Boundary Maintenance) โดยการควบคุมการรักษาความสมดุลในสังคมเพื่อให้สมาชิกในระบบสังคมมีส่วนร่วมในบรรทัดฐาน ค่านิยม ความเชื่อ เป็นต้น
3. ระบบบุคลิกภาพ วัฒนธรรม และสังคม เป็นระบบที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
4. ระบบการควบคุมทางสังคมเพื่อมิให้สมาชิกฝ่าฝืนบรรทัดฐานในสังคม
5. ระบบการอบรมขัดเกลา (Socialization) มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะถ่ายทอดเจตนารมณ์ของสมาชิกในสังคมไปยังสมาชิกรุ่นต่อไป
6. ระบบสภาวะเปลี่ยนเป็นสถาบัน (Institutionalization) กระบวนการนี้เกิดขึ้นเมื่อบุคคลยอมรับค่านิยม ความเชื่อ และซึมซาบในบุคลิกภาพ ทำให้มีการบูรณาการรวมหน่วยระหว่างบุคลิกภาพและวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอและเป็นระยะเวลานาน ด้วยการมีระบบการลงโทษและการให้รางวัล ทำให้เกิดเป็นสภาวะเปลี่ยนเป็นสถาบันขึ้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าระบบสังคมประกอบด้วยสถาบันต่างๆ ครอบคลุมเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญต่อสมาชิกในสังคมที่จะถ่ายทอดบุคลิกภาพ อบรมสั่งสอนบทบาทจนมีสภาวะเปลี่ยนเป็นสถาบันขึ้นพาร์สัน มีความคิดเห็นว่าการกระทำของบุคคลในสังคมจะต้องมีลักษณะการสมัครใจ ต้องการที่จะกระทำเพื่อมุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งผู้กระทำนั้นจะต้องมีความเชื่อ ค่านิยมที่เป็นแนวทางไปสู่จุดมุ่งหมายด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งผู้กระทำนั้นจะต้องมีความเชื่อ ค่านิยมที่เป็นแนวทางไปสู่เป้าหมายนั้น นอกจากนี้สถานการณ์ต่างๆ ก็จะเป็นเครื่องชี้ว่าผู้กระทำจะมีพฤติกรรมอย่างไรบ้าง บทบาทและสถานภาพของบุคคลต่างๆ ได้กระทำต่อกันจนเป็นระบบสังคมซึ่งระบบสังคมมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. ระบบสังคมประกอบขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ เช่น บทบาท องค์กร สถาบัน เป็นต้น ซึ่งได้ทำหน้าที่อย่างสม่ำเสมอและระยะเวลานานพอสมควร
2. ระบบสังคมมีแนวโน้มที่จะรักษาขอบเขตสังคม เพื่อป้องกันการแทรกแซงหรือการทำลายจากระบบอื่น
3. หากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นภายในส่วนต่างๆ ของระบบ ก็เพื่อความอยู่รอดหรือทำหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น
4. ระบบแต่ละระบบในสังคมทำหน้าที่เพื่อรักษาคุณภาพของสังคม

5. หากระบบไม่สามารถดำรงไว้ซึ่งดุลยภาพแห่งสังคมก็อาจสลายตัวกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบอื่น หรือเปลี่ยนเป็นระบบใหม่ไป

โดยสรุป ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของพาร์สันมีข้อสมมติเกี่ยวกับสังคมว่า ภายในสังคมจะมีส่วนหรือหน่วยหรือระบบย่อยๆ (Functions) อย่างเป็นระเบียบระบบเพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมีระเบียบอันเป็นจุดมุ่งหมายของสังคม การวิจัยครั้งนี้มีข้อสมมติเกี่ยวกับสังคมว่า ภายในสังคมมีครัวเรือนเป็นส่วนประกอบ ในขณะที่การท่องเที่ยวเป็นอีกส่วนประกอบหนึ่งของสังคม เมื่อการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในสังคม ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในหน่วยหรือระบบย่อยๆ (Functions) ครัวเรือนจึงต้องปรับตัวเพื่อให้เพื่อให้ดำรงอยู่ได้

6.2 ทฤษฎีระบบเปิด (open system theory)

ทฤษฎีระบบเปิดเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัว โดยพงษ์สวัสดิ์ สวัสดิ์พงษ์ (2525: 1-24) กล่าวว่า ทฤษฎีระบบเปิด (open system theory) หรือเรียกว่าระบบทั่วไป (general system theory) ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อที่จะทำให้นักวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ ได้มีวงกรอบความหมายที่ร่วมกันเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทั่วไปของโลกแห่งความเป็นจริง ส่วนเกื้อหนุนอันสำคัญที่ตัวแบบนี้มีต่อสังคมวิทยา คือ ประการแรกทฤษฎีระบบเปิดเป็นตัวประสานงานสาขาวิชาต่างๆ เข้าด้วยกัน รวบรวมสามารถใช้แทนเทคนิคการวิเคราะห์แบบเก่าซึ่งมีลักษณะแยกย่อย (atomic) เนื่องจากเป็นกรอบการศึกษาซึ่งมีลักษณะเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวอย่างแท้จริง (holistic) สามารถนำไปทดสอบในชีวิตจริงในการศึกษาวิเคราะห์การจัดระเบียบทางสังคมได้ นอกจากนี้ทฤษฎีระบบเปิดสามารถหลีกเลี่ยงจุดบอดของแนวการศึกษาเชิงระบบปิด (closed system approach) ในการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมได้ (Bertrand, 1972: 6)

ข้อแตกต่างที่สำคัญ ระหว่างระบบเปิดกับระบบปิดอยู่ที่ความเชื่อมโยงระหว่างระบบกับสิ่งแวดล้อมภายนอก ระบบเปิดพึงยอมรับและตอบสนองต่อวัตถุดิบ (input) จากภายนอก เช่น พลังงาน (energy) และข่าวสาร (information) ตรงข้ามกับระบบปิดซึ่งเป็นระบบที่พึ่งตัวเองได้ (self-contained) นอกจากนี้แนวการศึกษาเชิงระบบเปิดยังเน้นการศึกษา “ความสัมพันธ์” (relation) มากกว่า “องค์ประกอบ” (entities) โดยเน้นหนักที่กระบวนการและการเปลี่ยนแปลงซึ่งว่าเป็นพื้นฐานของโครงสร้างที่มีความยืดหยุ่น (Buckley, 1967) ในมิศรา สามารถ (2543: 25)

ถึงแม้ว่าทฤษฎีระบบปิดทั้งหลายจะมีข้อแตกต่างในสาระสำคัญบางประการแต่อาจกล่าวได้ว่า ระบบปิดทั้งหลายมีลักษณะร่วมบางประการ ลักษณะร่วมเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และพรรณนาสำหรับผู้ศึกษาการจัดระเบียบทางสังคมหรือ โครงสร้างสังคมได้เป็นอย่างดี

ดี ลักษณะสำคัญของระบบเปิดซึ่งเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์ทางบทบาทในครัวเรือนอาจกล่าวโดยย่อได้ดังต่อไปนี้

1. วัตถุดิบ (Input)

ระบบเปิดทั้งหลายจำเป็นต้องนำพลังงานบางรูปแบบจากภายนอกเข้าสู่ระบบในแง่ทางเทคนิค วัตถุดิบคือเหตุการณ์ทั้งหมดที่สามารถสังเกตหรือวัดได้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นภายนอกระบบแต่มีอิทธิพลต่อ “ผลผลิต” (output) ของระบบ (Hagerstroh, 1965) วัตถุดิบแบ่งออกเป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือ วัตถุดิบสำหรับการบำรุงรักษา (maintainance input) และวัตถุดิบที่เป็นสัญญาณ (signal input) วัตถุดิบสำหรับการบำรุงรักษาเป็นสิ่งที่บำรุงกำลังให้ระบบพร้อมที่จะทำงาน วัตถุดิบชนิดนี้เป็นที่มาของ “อำนาจ” หรือ “พลัง” ของระบบ ส่วนวัตถุดิบที่เป็น “สัญญาณ” เป็นสิ่งที่ระบบรับเข้ามาเพื่อนำเข้ากระบวนการ (processing) เพื่อเปลี่ยนแปลงไปสู่ผลผลิต (output) ต่อไป

2. การถ่ายทอด (Throughput)

กระบวนการถ่ายทอด (throughput) เป็นกระบวนการที่ทำการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างนำเข้ากระบวนการฝึกฝน เพื่อนำไปสู่เป้าประสงค์ของระบบ ดังนั้น จึงมักถูกถือว่าเป็นหน้าที่การถ่ายทอด (throughput) ของระบบ

3. ผลผลิต (Output)

ระบบเปิดส่งผลผลิตของตนออกไปสู่สิ่งแวดล้อมภายนอก ลักษณะพื้นฐานอันหนึ่งของ “ผลผลิต” ซึ่งรับผิดชอบเกี่ยวกับความอยู่รอดของระบบ คือ ผลผลิตของระบบนั้นๆ จะต้องได้รับการยอมรับจากระบบที่เหนือกว่าหรือหน่วยทางสังคมที่ใหญ่กว่าซึ่งระบบนั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งของมัน ดังนั้น ในแง่ “ผลผลิต” ของระบบย่อย ก็คือ “วัตถุดิบ” ของระบบใหญ่นั้นเอง ในกรณีที่ไม่อาจจะหาผู้รับผลผลิตของมันได้ระบบนั้นๆ จะมีทางเลือกอยู่สองประการ คือ ประการแรกการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของตนเองซึ่งจะมีผลต่อลักษณะของผลผลิตของระบบ หรือ ประการที่สอง สลายตนเอง อีกประการหนึ่ง ทุกระบบจะมี “ผลผลิตชั้นสอง” (a second class output) ซึ่งเป็นกากเดน (waste by-product) จากผลผลิตหลักผลผลิตชนิดนี้มีคุณค่า “ทางการตลาด” น้อยหรืออาจจะไม่มีเลย ถึงแม้ว่าในบางกรณีอาจจะ “ส่งออก” ได้บ้าง

การต่อต้านภาวะเสื่อมสลายของระบบ (Negative Entropy)

กระบวนการที่เรียกว่า “entropy” เป็นกระบวนการที่การจัดระเบียบหรือองค์การทุกรูปแบบ ดำเนินไปสู่สภาวะเสื่อม “ประสิทธิภาพ” และล่มสลายไปในที่สุด สำหรับระบบเปิดมีกลไกในการชะลอหรือหยุดยั้งกระบวนการดังกล่าว ดังนั้นจึงนับได้ว่าลักษณะหนึ่งของระบบเปิด คือ การสามารถหยุดยั้ง หรือชะลอสภาพไปสู่ภาวะเสื่อมสลายของระบบได้ หรือที่เรียกว่า negative entropy นั้นเอง

1. การดัดแปลง (Adaptation)

“การดัดแปลง” หมายถึง ความสามารถของระบบในอันที่จะอยู่รอดท่ามกลางสิ่งแวดล้อมระบบเปิดมีความสามารถในการ “ยืด” ชีวิตของตน โดยผ่านทาง การตอบสนองที่เหมาะสมต่อ “ความระส่ำระสาย” หรือ “ข้อผิดพลาด” ซึ่งมาจากนอกระบบแต่มีผลกระทบต่อ “เสถียรภาพ” ของระบบ

ดังนั้น ความอยู่รอดของระบบ ซึ่งขึ้นอยู่กับ “การดัดแปลง” ตนเองอันเป็นการตอบสนองต่อ “วัตถุประสงค์” ซึ่งถูกถามความสัมพันธ์ซึ่งระบบนั้นๆ มีต่อระบบใหญ่ (Berrien, 1963: 63 ใน พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิ์พงษ์, 2525: 1-24)

2. ความตึงเครียด (Tension)

ทุกระบบมี “ความเค้น” (stress) อยู่ในตัวเอง ในระบบสังคม “ความเค้น” และ “ความเครียด” (strain) แสดงออกในรูปของความตึงเครียด ความตึงเครียดเป็นสิ่งปกติวิสัยสำหรับระบบสังคม เพราะว่า ประการแรกระบบ ไม่อาจให้การขัดเกลาทางสังคม แก่สมาชิกทุกคนให้รู้ถึงเป้าประสงค์บรรทัดฐานและสิ่งอื่นๆ ของระบบได้อย่างเท่าเทียมกัน อีกประการหนึ่งสถานภาพและบทบาทในระบบมักจะขาดความจำเพาะเจาะจงบางประการเกี่ยวกับขอบเขตของพฤติกรรมต่างๆ ที่สามารถจะยอมรับได้ (tolerant limit) ดังนั้นในระบบจึงมีความเบี่ยงเบน และความขัดแย้งอยู่เสมอ เพราะว่าบุคคลที่เป็นสมาชิกไม่ได้ยึดถือค่านิยมโดยสมบูรณ์หรือไม่ก็เพราะว่าไม่ได้ยินยอมบทบาทของตนเองอย่างเหมาะสม

เมื่อใดหรือที่ใดที่มีความขัดแย้งบางประการเกิดขึ้นผลก็คือ การเสถียรระบบทางสังคมกระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปตลอดเวลา ไม่มีระบบใดที่ปราศจากความตึงเครียด การเปลี่ยนแปลงในระบบจึงเกิดขึ้นจากการปรับปรุงและการดัดแปลงซึ่งจำเป็นเพื่อการขัดขวางกระบวนการเสถียรระบบทางสังคม (Bertrand, 1972 ใน พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิ์พงษ์, 2525: 1-24)

จากการพิจารณาเปรียบเทียบตัวแบบต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น แนวการศึกษา “ระบบเปิด” ดูเหมือนจะมีลักษณะเหนือแบบอื่นๆ ดังนั้น จำเป็นต้องใช้ ตัวแบบระบบเปิดผสมกับ ทรรศนะเชิงบทบาท (role perspective) ในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์ในครัวเรือนในแง่ของความสัมพันธ์ทางบทบาท (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิ์พงษ์, 2525: 1-24)

6.3 ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (exchange theory)

ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนโดย Blau (1964 ใน วิชญญา วัฒน, 2546: 24-25) เสนอว่า พื้นฐานของความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social Exchange) และการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ (Economic Exchange) การ

แลกเปลี่ยนทางสังคมมีความคล้ายคลึงกับการแลกเปลี่ยนทาง เศรษฐกิจตรงที่ทำให้เกิดความคาดหวังเกี่ยวกับผลตอบแทนบางอย่างในอนาคต กล่าวคือบุคคลมีความคาดหวังว่าเขาควรจะได้รับอะไรจากการลงทุนลงแรงในการแลกเปลี่ยนนั้น อย่างไรก็ตาม การแลกเปลี่ยนทางสังคมมีความแตกต่างจากการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจตรงที่การแลกเปลี่ยนทางสังคมไม่ได้เจาะจงเกี่ยวกับลักษณะของผลตอบแทนและการแลกเปลี่ยนทางสังคมไม่ได้เกิดขึ้นในลักษณะของการคำนวณถึงผลได้ผลเสียตลอดเวลา ส่วนการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจจะอยู่บน พื้นฐานของสัญญาที่เป็นทางการที่กำหนดปริมาณของการแลกเปลี่ยนที่มีความแน่นอน (วิธัญญา วัฒน, 2546: 24-25)

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2546) กล่าวถึง ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) ว่าเป็นแนวคิดที่มาจากกลุ่มเศรษฐศาสตร์อรรถประโยชน์, กลุ่มมนุษยวิทยาเชิงหน้าที่ และกลุ่มจิตวิทยาเชิงพฤติกรรม ทฤษฎีนี้ยึดหลักเกณฑ์ที่ว่า

1. ทั้งมนุษย์และสัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตที่แสวงหารางวัลหรือสิ่งตอบแทน และจะเลือกหนทางที่ให้ผลตอบแทนมากที่สุด และให้โทษที่น้อยที่สุดในสถานการณ์นั้น ๆ
2. สิ่งมีชีวิตจะประพฤตินำพฤติกรรม ที่แสดงให้เห็นว่าให้ผลตอบแทนที่ดีในอดีต
3. สิ่งมีชีวิตจะประพฤตินำในสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกับอดีต ซึ่งพฤติกรรมเช่นนี้ส่งผลตอบแทนที่ดี
4. สิ่งกระตุ้นในอดีตให้ผลตอบแทนที่ดี จะก่อให้เกิดพฤติกรรมทำนองเดียวกับอดีตอีก
5. การประพฤตินำจะเกิดขึ้นต่อไป ตราบที่มันยังให้ผลตอบแทน
6. สิ่งมีชีวิตจะแสดงความโกรธหากพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งในอดีตเคยก่อผลตอบแทนแต่ปัจจุบันไม่ก่อผลเช่นนั้นอีก

ทฤษฎีนี้อธิบายว่าสังคมเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ต้องแลกเปลี่ยนสิ่งของกัน เพื่อสนองความต้องการอันมากมายของคน

ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) ยังเป็นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในกลุ่มบนพื้นฐานการแลกเปลี่ยน โดยมีสมมติฐานเบื้องต้น คือ มนุษย์แต่ละคนต่างมีความต้องการหลายอย่างในชีวิต หากคิดพึ่งตนเองอาจไม่สามารถสนองความต้องการของตนได้มากนัก จึงต้องอาศัยบุคคลอื่นมาช่วยสนองความต้องการเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงจำต้องสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้น โดยทุกคนต่างแสวงหาผลตอบแทนที่พวกเขาพอใจทั้งที่รู้ตัวเองและไม่รู้ตัว จากความสัมพันธ์นั้น ๆ การที่บุคคลยังคงดำรงรักษาความสัมพันธ์หนึ่ง ๆ ไว้ต่อไป ก็เพราะทั้ง 2 ฝ่ายต่างได้รับผลตอบแทนที่แต่ละฝ่ายพอใจ การมีความสัมพันธ์ทางสังคมจึงเป็น

การสร้างพันธะ สำหรับตอบสนองความต้องการซึ่งกันและกัน ดังนั้นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Interaction Process) ทั่ว ๆ ไปก็คือ “กระบวนการแลกเปลี่ยน” นั่นเอง (พรพิสิษฐ์ วรวรรณ, 2535)

Homans (1950) ใน วิชาสัญญา วัฒโน (2546: 24-25) ได้อธิบายถึงปัจจัยที่ทำให้บุคคลเกิดการรวมกลุ่มว่ามีอยู่ด้วยกัน 3 ประการ คือ

1. มีกิจกรรม (Activity) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลกระทำ เช่นเขียนบันทึกเจรจา ได้ตอบตัดสินใจ เป็นต้น

2. การปฏิสัมพันธ์กัน (Interaction) หมายถึง การติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิก อันเป็นผลให้การปฏิสัมพันธ์กันเป็นการสนองตอบของบุคคลที่มีส่วนร่วมในกิจกรรม การสังเกต การปฏิสัมพันธ์กันอาจพิจารณาได้ 3 ทาง คือ ในแง่ความบ่อย ในแง่ความนาน และในแง่ลำดับ

3. ความรู้สึกทางอารมณ์ (Sentiment) หมายถึง ความรู้สึก (Feeling) ต่าง ๆ อัน ได้แก่ ความคิด (Thought) ความเชื่อ (Belief) และความหวัง (Hope) ของสมาชิกทั้งหลาย เป็นต้น อันเป็นลักษณะภายในของแต่ละคนที่เป็นผลเนื่องมาจากการปฏิสัมพันธ์กัน

Homans (1961) ในวิชาสัญญา วัฒโน (2546: 24-25) ได้ให้ความสำคัญแก่กระบวนการของการเสริมแรง (Process of Reinforcement) ในการอธิบายการปฏิสัมพันธ์กันของมนุษย์ โดยเสนอว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ การที่บุคคลหนึ่ง ๆ จะกระทำพฤติกรรมไปในทางใดทางหนึ่งย่อมมีความเกี่ยวข้องกับรางวัลหรือการลงโทษที่เขาจะได้รับจากการกระทำของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องอยู่ในที่นี้รางวัล (Reward) ก็คือ การเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) ส่วนการลงโทษ (Punish) ก็คือ การเสริมแรงทางลบ (Negative Reinforcement) ทั้งนี้สิ่งที่ Homans ใช้เป็นเครื่องชี้วัดเพื่อสนับสนุนเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคล และกระบวนการของการเสริมแรงดังกล่าวก็คือ ปริมาณของการกระทำ (Quantity of Activity) และระดับคุณค่าของการกระทำ (Value of Activity) การที่บุคคลจะพิจารณาเลือกกระทำการใด การกระทำหนึ่งในเชิงปริมาณกันนั้น Homans ใช้หลักทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Principle) อธิบายว่า บุคคลจะเลือกทางเลือกที่ให้ผลกำไร (Profit = Cost-Reward) มากที่สุด ส่วนเรื่องระดับคุณค่าของการกระทำนั้น Homans ใช้หลัก Demand-supply มาเชื่อมโยงกับมโนทัศน์ทางจิตวิทยา พฤติกรรม ได้แก่ ความขาดแคลน (Deprivation) และความพึงพอใจ (Satisfaction) Blau (1964 อ้างถึงใน พรพิสิษฐ์ วรวรรณ, 2535) เป็นนักทฤษฎีการแลกเปลี่ยนอีกผู้หนึ่งที่ทำให้ความสำคัญแก่การอธิบายการกระทำต่อกันของมนุษย์ในแง่มุมทางสังคมอย่างมาก Blau เชื่อว่าเพียงกระบวนการทางจิตวิทยาพฤติกรรมเกี่ยวกับการเสริมแรงยังไม่พอใช้อธิบายการกระทำระหว่างบุคคลได้อย่างเต็มที่นัก ทั้งนี้ เพราะสาระสำคัญของการกระทำเหล่านั้น อยู่ที่กระบวนการทางสังคมที่บุคคลมีต่อ

กันในความสัมพันธ์นั้น ๆ Blau จึงมุ่งพิจารณาการพึ่งพิงกันระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ โดยที่ Blau (1964 ใน พรพิสิษฐ์ วรวรรณ, 2535) ได้ให้ความหมายการแลกเปลี่ยนทางสังคมว่าเป็นการกระทำโดยสมัครใจของบุคคลที่ถูกจูงใจโดยผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับจากบุคคลอื่นบุคคลจะกระทำการใดก็ตามย่อมมุ่งหวังกำไรหรือรางวัลตอบแทนจากการมีสัมพันธ์กับผู้อื่น การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์จึงเป็นกลไกอันหนึ่งที่ทำให้สายสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดำรงอยู่ได้ เมื่อบุคคลหนึ่งมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กับอีกบุคคลหนึ่งมากขึ้น เขาย่อมรู้จักผูกพันที่จะต้องตอบแทนผลประโยชน์ เป็นการลงทุนทางสังคมอย่างหนึ่งที่เราเรียกกันว่า การพึ่งพาอาศัยให้ไว้วาง ก่อให้เกิดการผูกพันที่มีต่อกัน และความผูกพันนี้ก็กลับมีส่วนช่วยส่งเสริมให้เกิดความเชื่อถือ และข้อผูกพันทางใจที่มีต่อกันให้มากขึ้นเมื่อบุคคลมีความผูกพันกับสายสัมพันธ์หนึ่ง ๆ มากเท่าใดเขาก็จะอุทิศเวลาและกำลังกายมาปกป้องรักษาสายสัมพันธ์นั้นมากขึ้นเท่านั้น อย่างไรก็ตามหากมีผู้ละเมิดบรรทัดฐานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์บุคคลนั้น ก็จะถูกลงโทษ ทั้งนี้ในการปฏิสัมพันธ์กันนั้นบุคคลอาจได้รับประโยชน์ที่แตกต่างกันไป ประโยชน์ที่มีการแลกเปลี่ยนกันเหล่านี้ซึ่ง Blau (1964 อ้างถึงใน พรพิสิษฐ์ วรวรรณ, 2535) ได้แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ผลตอบแทนที่เป็นรูปธรรม (Extrinsic Reward) และผลตอบแทนที่เป็นนามธรรม (Intrinsic Reward) สำหรับผลตอบแทนที่เป็นรูปธรรมเป็นประโยชน์ที่ปรากฏออกมาให้เห็นภายนอกชัดเจนทั้งที่อยู่ในรูปทรัพย์สินสิ่งของ (Material Benefit) จนถึงบริการ เช่นการให้ คำแนะนำ ความช่วยเหลือ การเชื่อใจ การยินยอม ปฏิบัติตามความปรารถนาของอีกฝ่าย ฯลฯ

ส่วนผลตอบแทนที่เป็นนามธรรมเป็นประโยชน์ที่เป็นความรู้สึกในจิตใจของบุคคลอันเกิดขึ้นในการที่ได้มีการปฏิสัมพันธ์กัน ได้แก่ความพึงพอใจ ความอบอุ่นใจ ความภาคภูมิใจ เป็นต้น นอกจากนี้Blau ยังได้แบ่งการแลกเปลี่ยนออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การแลกเปลี่ยนเชิงสังคม (Social Exchange) และการแลกเปลี่ยนเชิงเศรษฐกิจ (Economic Exchange) ข้อแตกต่างของการแลกเปลี่ยน 2 ลักษณะนี้ คือ การระบุค่าและการกำหนดเงื่อนไขการตอบแทน กล่าวคือ การแลกเปลี่ยนเชิงสังคมนั้นประโยชน์ที่แลกเปลี่ยนกันจะไม่มีค่าของสื่อที่แลกเปลี่ยนอย่างชัดเจนตายตัว แต่มีพันธะตอบแทนในรูปของพันธะผูกพันทางสังคม (Social Obligation) ซึ่งมีลักษณะไม่กำหนดค่าและเงื่อนไขอย่างตายตัว หากคาดหวังการตอบแทนอย่างไม่จ้ กักรูปแบบและระยะเวลาในการตอบแทนเพราะการแลกเปลี่ยนเชิงสังคมมีแนวโน้มทำให้เกิดความรู้สึกถึงพันธะผูกพันส่วนบุคคล บุญคุณและความไว้วางใจกัน ส่วนการแลกเปลี่ยนเชิงเศรษฐกิจนั้นมีการระบุค่าของประโยชน์ที่แลกเปลี่ยนอย่างชัดเจนเพื่อตอบแทน พันธะตอบแทนจึงอยู่ในรูปของพันธะผูกพันทางสัญญา นอกจากนี้มักมีการกำหนดและเจรจาเกี่ยวกับเงื่อนไขการตอบแทนอีกด้วย

จากแนวความคิดทฤษฎีการแลกเปลี่ยน สรุปได้ว่า การเกิดพฤติกรรมของบุคคลขึ้นอยู่กับความรู้ ความคาดหวังจากการได้รับผลตอบแทนของการกระทำ ซึ่งจะเป็นแรงจูงใจให้บุคคลมีพฤติกรรมนั้นๆ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยอธิบายด้วยทฤษฎีการแลกเปลี่ยน โดยกำหนดให้การเรียนรู้ในผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ความคาดหวังในผลประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว ตลอดจนการมีผู้อำนวยความสะดวกในด้านการท่องเที่ยว เป็นตัวแปรซึ่งคาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในด้านการท่องเที่ยวของครัวเรือน

6.4 ทฤษฎีว่าด้วยการจัดสรรเวลา (A Theory of the allocation of time)

เบคเกอร์ (Becker, 1960: 493-517) เสนอในทฤษฎีว่าด้วยการจัดสรรเวลา (A Theory of the allocation of time) ซึ่งพยายามอธิบายพฤติกรรมการบริโภคสินค้าและบริการที่ผลิตขึ้นเองในครัวเรือน เป็นผลทำให้สินค้าและบริการเหล่านี้ ไม่ได้มีการซื้อขายกันในตลาด จึงไม่มีราคาตลาดกำกับไว้ แต่การที่ครัวเรือนผลิตสินค้าและบริการเหล่านั้น โดยใช้ปัจจัยการผลิตบางอย่าง เท่ากับว่าครัวเรือนต้องเสียค่าใช้จ่ายในการผลิตสินค้านั้น ซึ่งถือว่าเป็นต้นทุนทางเศรษฐกิจ อย่างน้อยที่สุด คือ ต้นทุนในรูปของค่าเสียโอกาสที่จะมิได้นำเอาปัจจัยการผลิตสินค้านั้นไปทำกิจกรรมอื่นในครัวเรือนได้

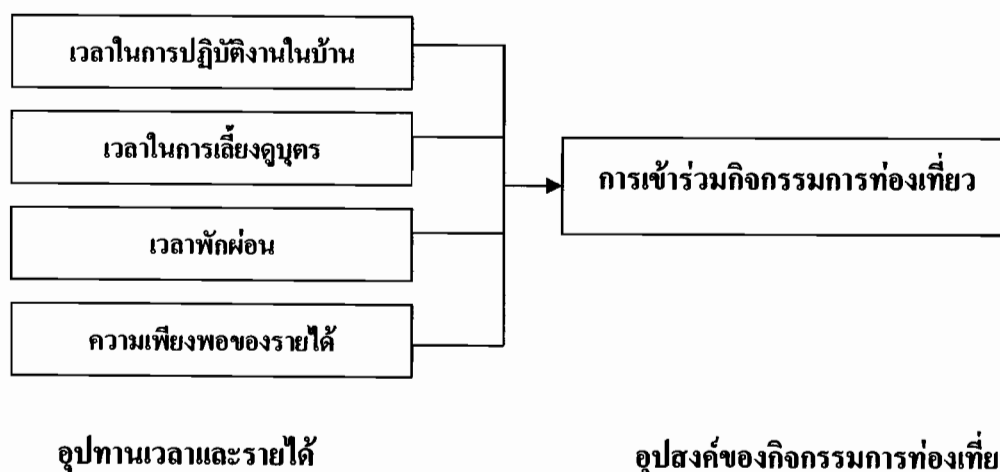
ปัจจัยการผลิตที่ใช้ในการผลิตสินค้าบริโภคหรือบริการในครัวเรือนเหล่านี้จะมีอยู่ 2 ส่วนที่สำคัญ คือ “สินค้า” ที่ซื้อขายกันในตลาด และ “เวลา” สินค้าที่ซื้อขายกันในตลาดและครัวเรือนซื้อมาใช้เป็นปัจจัยการผลิต โดยในการผลิตอุตสาหกรรมในครัวเรือนอาจต้องซื้อวัตถุดิบมาใช้ในการผลิตนั้น ในด้านเวลาของสมาชิกในครัวเรือนที่ใช้ในการผลิตสินค้าในการบริโภค หรือบริการครัวเรือน การซื้อหาปัจจัยการผลิตส่วนที่เป็นสินค้าตลาดจะขึ้นอยู่กับข้อจำกัดทางงบประมาณหรือรายได้ ในขณะที่ปัจจัยทางด้านเวลานั้นขึ้นอยู่กับข้อจำกัดของเวลาที่เหลือจากการทำงานในตลาดแรงงานต่อหนึ่งหน่วยเวลา เช่นในหนึ่งหน่วยเวลาคือ 24 ชั่วโมงต่อวัน หากทำงานในตลาดแรงงาน 10 ชั่วโมงแล้ว ก็จะเหลือเวลาที่อาจใช้ในการผลิตสินค้าบริโภคและบริการครัวเรือนอีกเพียงไม่เกิน 10 ชั่วโมงต่อวัน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ครัวเรือนจึงเลือกบริโภคสินค้าและบริการที่ครัวเรือนได้รับอรรถประโยชน์สูงสุดภายใต้ข้อจำกัดเกี่ยวกับเวลาและงบประมาณของสมาชิกในครัวเรือน ซึ่งข้อจำกัดนี้ เบคเกอร์ (Becker) เรียกว่าเป็น Full Income Constraint เมื่ออาศัยการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์จุลภาค และเชิงคณิตศาสตร์เข้าช่วยจะสามารถสร้างฟังก์ชันอุปสงค์ของครัวเรือนที่มีต่อเวลาและการผลิตสินค้าบริโภคและบริการครัวเรือนของสินค้าแต่ละประเภทได้

เมื่อกำหนดให้สามารถทราบอุปสงค์ของสินค้าและบริการทุกชนิดก็จะทราบถึงเวลาทั้งหมดที่ใช้ไปเพื่อทำการผลิตและบริการของครัวเรือนในกิจการต่างๆ เช่น หากต้องการทราบอุปทานของสตรีที่ใช้ไปในกิจกรรมการท่องเที่ยว สามารถหาได้จากเวลาที่ใช้ไปในกิจกรรมการท่องเที่ยวหักด้วยเวลาที่ใช้ไปในการผลิตบริการอุตสาหกรรมในครัวเรือน เวลาที่ใช้ไปในการเลี้ยงดูบุตร ตลอดจนเวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรมอื่นๆ เป็นต้น รูปแบบ (Model) อรรถประโยชน์นี้ทำให้สามารถหาอุปสงค์ของบริการจากกิจกรรมการท่องเที่ยวและอุปทานของสตรี ซึ่งจะถูกกำหนดร่วมกันโดยกลุ่มของตัวแปรอิสระ (exogenous variable) กลุ่มเดียวกัน และสามารถทำให้เข้าใจถึงพฤติกรรมของสตรีในการตัดสินใจเลือกใช้เวลาเพื่อตอบสนองต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว

ในระดับที่ครัวเรือนมีรายได้คงที่จำนวนหนึ่ง หากการเข้าร่วมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวมากขึ้นผลต่อเนื้อคือ สตรีเพิ่มเวลาทำงานนอกบ้านมากขึ้นดังนั้นรายได้และอุปทานเวลาจะเปลี่ยนไปในทิศทางเดียวกัน จึงส่งผลกระทบต่อต้นทุนค่าเสียโอกาสของสตรีที่สูงขึ้นจากการที่ไม่สามารถปฏิบัติงานในบ้านตลอดจนเลี้ยงดูบุตรได้เต็มที่ ผลกระทบก็จะเกิดขึ้นในลักษณะของจำนวนชั่วโมงในการปฏิบัติงานในบ้านลดลง ดังนั้นการเข้าร่วมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวจะมีส่วนกระทบถึงอุปทานการใช้เวลาของผู้หญิง และส่งผลกระทบต่อผลกระทบในด้านรายได้และการทดแทนกันของเวลา

ในการศึกษาครั้งนี้ การใช้เวลาของสตรีในครัวเรือนจะมีผลกระทบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวก็จะมีผลกระทบต่อการใช้เวลาของสตรีในครัวเรือนเช่นกัน สามารถสรุปรูปแบบความสัมพันธ์ดังที่กล่าวมาทั้งหมดได้ดังนี้

โดยสรุปแล้ว ครัวเรือนได้รับอรรถประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเสมือนหนึ่งเป็นสินค้าบริการ และสตรีตัดสินใจเข้าร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อ

อรรถประโยชน์สูงสุด ภายใต้ข้อจำกัดด้านเวลา อุปสงค์ของการดำเนินกิจกรรมของการท่องเที่ยว นั้นขึ้นกับเวลาและรายได้ครัวเรือน นอกจากนั้นยังเกี่ยวเนื่องไปถึงประเด็นด้านค่าเสียโอกาสของการร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยพิจารณาปัญหาการจัดสรรเวลาของครัวเรือนที่มีอย่างจำกัดเพื่อการทำงานและการผลิตในครัวเรือน การใช้เวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้นนำมาซึ่งต้นทุนค่าเสียโอกาสของการเลี้ยงดูบุตร หรือเท่ากับเวลาที่ใช้ในการผลิตภายในครัวเรือนคูณกับอัตราค่าจ้าง ดังนั้นนอกเหนือจากรายได้ของครัวเรือนแล้ว อุปสงค์ของการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวขึ้นกับค่าเสียโอกาสดังกล่าวด้วย

6.5 ทฤษฎีการย้ายถิ่น (Migration Theories)

ทฤษฎีการย้ายถิ่นของ Ernst Georg Ravenstien เสนอ “กฎแห่งการย้ายถิ่น (The laws of migration)” ตั้งแต่ปี ค.ศ.1885 มีสาระสำคัญดังนี้คือ

กระแสการย้ายถิ่นหลักแต่ละราย จะมีกระแสการย้ายถิ่นย้อนกลับชัดเจนเสมอ

- ผู้ที่อาศัยอยู่ในเมือง มีโอกาสที่จะย้ายถิ่นน้อยกว่าผู้ที่อยู่ในชนบท

- ผู้หญิงจะย้ายถิ่นมากกว่าผู้ชายในระยะทางใกล้ๆ

- เมื่อมีการพัฒนาทางเทคโนโลยี และการพัฒนาด้านต่างๆ เพิ่มขึ้นเป็นปัจจัยให้เกิดการย้ายถิ่น

เกิดการย้ายถิ่น

- สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่น

ทฤษฎีนี้เห็นว่า การย้ายถิ่นเกิดขึ้นเพื่อยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้นส่วนใหญ่เป็นการย้ายถิ่นในพื้นที่ยากจน ไปสู่พื้นที่ที่ให้โอกาสทางเศรษฐกิจ ที่จะให้มีชีวิตที่ดีขึ้น

ทฤษฎีการย้ายถิ่นของ Everett S.Lee (Theory Migration)

ได้พัฒนาทฤษฎีการย้ายถิ่นของตน ตามแนวความคิดของ Ravenstien โดยมีสาระดังนี้

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นมีอยู่ 4 ปัจจัยคือปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่แหล่งต้นทาง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ของถิ่นปลายทาง อุปสรรคที่แทรกอยู่ระหว่างถิ่นต้นทางและถิ่นปลายทาง และปัจจัยส่วนบุคคล

ทฤษฎีการย้ายถิ่นของ Lee เป็นแนวคิดรวมๆ ที่อธิบายปรากฏการณ์ด้านการย้ายถิ่น โดยให้ความสำคัญกับปัจจัยผลักดัน และปัจจัยดึงดูดที่นำมาสู่การย้ายถิ่น

ทฤษฎีความคาดหวังในรายได้ (An expected income' model of rural-urban)

โดย Sjaastad (1962) และ Schultz (1962) อ้างในสุภวัณษ์ พลายน้อย และเนาวรัตน์ พลายน้อย (2529) ที่กล่าวว่า การย้ายถิ่น เป็นการไหลเวียนของทุนมนุษย์ และจะทำให้เพิ่ม

ความสามารถในการผลิตของทรัพยากรมนุษย์ การย้ายถิ่นเป็นการลงทุนที่ต้องมีค่าใช้จ่าย 2 ประเภท คือค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงิน ได้แก่ ค่าเดินทาง และค่าใช้จ่ายที่ไม่เป็นตัวเงิน คือ ค่าเสียโอกาสต้นทุนทางจิตใจ ในการที่ต้องเปลี่ยนสภาพสังคม และสิ่งแวดล้อมใหม่

ทฤษฎีนี้ ต่อมาได้มีผู้ที่นำไปพัฒนาคือ Harris (1969) และ Todaro (1969) อ้างในศุภวัฒน์ พลายน้อย และเนาวรัตน์ พลายน้อย (2529) โดยพิจารณาว่า การตัดสินใจในการย้ายถิ่นนั้น จะถูกกำหนดโดยความแตกต่างระหว่าง รายได้ในเมืองและชนบท และ โอกาสที่จะได้ทำงานในเมือง Todaro เห็นว่า ตลาดแรงงานในเมือง ประกอบด้วย 2 ภาค ภาคแรกคือตลาดแรงงานที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งมีขนาดค่อนข้างใหญ่ที่ประกอบด้วย การจ้างงานด้วยตัวเอง และการทำงานในสถานประกอบการขนาดเล็ก มีการว่างงานอย่างเปิดเผย ค่าแรงต่ำ เพราะถูกกำหนดโดยการแข่งขันของแรงงานในตลาด ภาคที่สองเป็นอุตสาหกรรมสมัยใหม่ จะมีขนาดเล็กกว่าภาคที่ไม่เป็นทางการ คนงานได้รับค่าแรงสูงกว่า เพราะถูกกำหนดโดยสภาพแรงงาน และหน่วยงานต่างๆ ที่มีความเข้มแข็ง ต่อมา Todaro ได้พัฒนาแนวคิดนี้เพิ่มเติม โดยนำปัจจัยด้านความหลากหลายในคุณภาพแรงงานจากชนบท เข้ามาพิจารณาโอกาสที่แรงงานจากชนบท จะถูกเลือกเข้าไปทำงานในภาคอุตสาหกรรม จะไม่เท่ากัน เพราะขึ้นอยู่กับปัจจัยทุนมนุษย์หลายประการ เช่น อายุ การศึกษา และประสบการณ์ เป็นต้น

ทฤษฎีการตัดสินใจย้ายถิ่นในระดับจุลภาค (Micro-level decision-making Framework)

ทฤษฎีนี้ อธิบายการย้ายถิ่น โดยใช้ปัจจัยทางสังคม และจิตวิทยาประชากร กล่าวคือ การย้ายถิ่นขึ้นอยู่กับความคาดหวังที่จะได้รับผล จากการมีพฤติกรรมย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยสองประการ คือคุณค่ากับเป้าหมาย ซึ่งมีอยู่ในตัวของบุคคล เช่น ความมั่งคั่งทางสังคม ความสะดวกสบาย ความเป็นตัวของตัวเอง หากปัจจัยทั้ง 2 ประการนี้มีระดับสูง โอกาสที่บุคคลจะย้ายถิ่นก็จะมีมาก การย้ายถิ่นในลักษณะนี้ จะเป็นพฤติกรรมที่เรียกว่า “Instrumental Behavior” ที่จะนำบุคคล ไปสู่สิ่งที่ตนประสงค์ Dejong & Fawcett (1981) อ้างในศุภวัฒน์ พลายน้อย และเนาวรัตน์ พลายน้อย (2529) มุกเซอร์จี Mukherji (1975) อ้างในศุภวัฒน์ พลายน้อย และเนาวรัตน์ พลายน้อย (2529) นักภูมิศาสตร์ประชากร ได้อธิบายว่า การย้ายถิ่นต้องพิจารณาปัจจัย 3 ประการคือ

1. คุณลักษณะส่วนตัวของผู้ย้ายถิ่น
2. การรับรู้ในความแตกต่างของอรรถประโยชน์ ระหว่างแหล่งต้นทางและปลายทาง และ
3. ลักษณะการย้ายถิ่น ซึ่งอาจจะเป็นการย้ายแบบไป-กลับ ย้ายตามฤดูกาล หรือย้ายแบบถาวรก็ได้

แนวคิด “Location Specific Capital” เป็นปัจจัยผูกพัน ที่ส่งผลให้บุคคล มีพฤติกรรมย้ายถิ่นที่แตกต่างกัน Davanzo & Morrision (1981) อ้างในสุภวัฑย์ พลายน้อย และเนาวรัตน์ พลายน้อย (2529) เห็นว่า ตามปกติการย้ายถิ่นจะเกิดขึ้น โดยการเปรียบเทียบ “Location Specific Capital” ระหว่างต้นทาง และปลายทาง เช่น ผู้ที่มีชื่อเสียง มีทรัพย์สินมาก ก็มักจะไม่ใช่ย้ายไปจากที่อยู่เดิม ถ้าหากจำเป็นต้องย้ายไป ก็มักจะย้ายกลับมา เพราะหากย้ายไปอยู่ที่อื่นนานๆ สิ่งต่างๆ ที่มีอยู่เดิม ก็จะเสื่อมค่าลง ส่วนผู้ที่มีสิ่งผูกพัน อาจจะเป็นทรัพย์สินสมบัติ หรือความมีชื่อเสียงในถิ่นที่อยู่เดิมน้อย จะมีโอกาสย้ายถิ่นสูงกว่าผู้ที่มีสิ่งผูกพันดังกล่าวมากกว่า

Brown & Moore (1970) อ้างในสุภวัฑย์ พลายน้อย และเนาวรัตน์ พลายน้อย (2529) ได้เสนอแนวคิดเรื่อง “Place utility” ซึ่งให้ความสำคัญกับระดับความพอใจ หรือไม่พอใจของบุคคล หรือครอบครัว ต่ออรรถประโยชน์ในสถานที่หนึ่งๆ หากไม่พอใจก็จะมี การย้ายถิ่นเกิดขึ้นการย้ายถิ่น จึงเป็นการปรับตัว เพื่อหาความพอใจในอรรถประโยชน์จากพื้นที่นั่นเอง

6.6 ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependent plantation economies)

เป็นแนวคิดของกลุ่มนีโอ-มาร์กซิส (Neo-Marxist Conflict Model) ที่พิจารณาเรื่องทางเศรษฐกิจ กับเรื่องทางสังคม และสถาบันการเมือง ว่าเป็นสิ่งที่ไม่อาจแยกพิจารณาจากกัน ระบบเศรษฐกิจ จะต้องพิจารณาในวงกว้างออกไปคือ พิจารณาว่า เมืองมีส่วนกำหนดชนบทอย่างไร หรือประเทศด้อยพัฒนา ถูกกำหนดโดยประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างไร และสิ่งต่างๆ เหล่านี้ มีรูปแบบความสัมพันธ์กันอย่างไร เครื่องมือวิเคราะห์ที่สำคัญในทฤษฎีนี้ มักจะใช้ระเบียบวิธีประวัติศาสตร์ โครงสร้าง สถาบันในการพิจารณา การที่ชาวชนบท ถูกความจำเป็นบีบบังคับให้เข้าไปทำงานทำในเมือง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการด้อยพัฒนาในชนบท ขณะเดียวกัน ศูนย์กลางหรือเมือง จะเกิดการ พัฒนา ระบบเศรษฐกิจซึ่งเป็นระบบทุนนิยม จะเอารัดเอาเปรียบแรงงานจากชนบท และดูดซับมูลค่าส่วนเกินทางเศรษฐกิจไปสู่เมือง ตลาดแรงงานจะถูกผูกขาด แรงงานจากชนบทจะทำอาชีพชั้นต่ำลงไปจากชาวเมือง และต้องอาศัยอยู่ในสลัม หรือที่ไม่เหมาะสมอื่นๆ มีความแปลกแยก ไม่สามารถผสมผสานกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเมือง

ทฤษฎีการพึ่งพา พิจารณาการย้ายถิ่นในลักษณะที่เป็นผลของระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งในระดับชนบท ระดับเมืองศูนย์กลางระดับประเทศ และระดับระหว่างประเทศ ในลักษณะของระบบความสัมพันธ์แบบศูนย์กลางและปริมณฑล ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นในแนวคิดนี้คือ มาตรการในการพัฒนาประเทศ หากเป็นการพัฒนาในลักษณะรวมศูนย์ และพึ่งพา ก็จะทำให้เกิดการย้ายถิ่นมากขึ้นและเกิดการเอารัดเอาเปรียบระหว่างชนชั้น โดยการกดราคาผลผลิตการเกษตรให้ต่ำลง ในทางกลับกัน สินค้าอุตสาหกรรมกลับมีราคา

สูง เป็นสาเหตุทำให้เกิดการย้ายถิ่นของชาวชนบท มาหางานทำในเมืองมากขึ้น (ศุภวัฒน์ พลายน้อย และเนาวรัตน์ พลายน้อย, 2529)

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้วิจัยได้ทบทวนรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

7.1 งานวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบการท่องเที่ยว

จากการทบทวนรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบการท่องเที่ยวในภาพรวมพบว่า การท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อชุมชน ครัวเรือน ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของโครงการสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม ภาควิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล (2529) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่” ในการวิจัยได้อาศัยการใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้นการสัมภาษณ์ในรายละเอียดกับบุคคลที่มีความรู้ในเรื่องหัวข้อการวิจัยและการประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีประสบการณ์ในกิจกรรมการท่องเที่ยวและสภาพสังคม วัฒนธรรมของเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมแบ่งได้ 3 ระดับ อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีผลโดยตรงต่อสังคมและวัฒนธรรมในด้านการสร้างงาน การสร้างอาชีพ รายได้ และราคาสินค้า และการเปลี่ยนแปลงทางประเพณี อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมในฐานะเป็นปัจจัยร่วมกับอิทธิพลอื่นๆ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือ ความสัมพันธ์ทางสังคม มลภาวะ การย้ายถิ่น โสเภณี อาชญากรรม การใช้ภาษาพื้นเมือง กิจกรรมทางศาสนา การแต่งกาย การรับประทานอาหาร คนตรีและค่านิยม ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ยังสามารถวัดได้ดีกว่าอิทธิพลของการท่องเที่ยวที่เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว หรือเพิ่มมากขึ้นเช่น การมีโสเภณี อาชญากรรม ศิลปะ การใช้ภาษา และค่านิยม

สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุรีย์บุญญานพวงศ (2539) ศึกษาผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว: ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอนผลของการศึกษาพบว่า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เกิดขึ้นอย่างช้าๆ ในช่วงเวลา 40 ปีที่ผ่านมา แต่ ในช่วงเวลา 10 ปีมานี้ การท่องเที่ยวได้เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนอย่างรวดเร็ว การพัฒนาด้านการคมนาคม

การบริการสาธารณสุขปโภค และสาธารณสุขการต่างๆ รวมทั้งการบริการทางสังคมอื่น ๆ ได้รับการสนับสนุนมากขึ้นเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสมผลกระทบต่อที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพและเศรษฐกิจแล้วยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ของชุมชนอีกด้วย และการเปลี่ยนแปลงในส่วนนี้เป็นไปในทางลบมากกว่าทางบวก ซึ่งก็เป็นผลกระทบต่อกลับมาสู่การขยายตัวของกิจกรรมการท่องเที่ยวด้วย เนื่องจากองค์ประกอบทางด้านสังคม วัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยผลกระทบในเชิงลบการท่องเที่ยวทำให้เกิดการขยายตัวของการผลิตภาคบริการเพิ่มสูงขึ้นประชาชนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นเกิดการพัฒนากิจการบริการทางสังคมที่ดี ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ส่วนผลกระทบในเชิงลบพบว่ารายได้จากการท่องเที่ยวกระจุกตัว ไม่กระจายเป็นไปอย่างทั่วถึงควรจะเป็นเกิดการใช้จ่ายที่คืนเพิ่มขึ้นทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย มีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้และพื้นที่เกษตรกรรม เกิดการอ่อนแอทางวัฒนธรรม ประเพณี บางอย่างถูกทำลาย ความหมายและคุณค่าในงานประเพณีถูกลดทอนลง

ในทำนองเดียวกันกับผลการศึกษาของอัครพงษ์ อันทอง (2549) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องทัศนคติของคนในท้องถิ่นที่มีต่อผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า คนในท้องถิ่นคิดว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบทางลบมากกว่าทางบวก และคนในท้องถิ่นยังมีความตระหนักถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งแวดล้อมถ้าหากการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อม คนในท้องถิ่นจะมีแนวโน้มไม่สนับสนุน การพัฒนาการท่องเที่ยว ส่วนผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและชุมชนมีผลกระทบทางอ้อมในเชิงบวกต่อการสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยว ในขณะที่ผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบทางอ้อมในเชิงลบต่อการสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยว เนื่องจากคนในท้องถิ่นคิดว่า การท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่ดีทางด้านเศรษฐกิจและชุมชน เช่นทำให้คนในชุมชนมีงานทำมากขึ้นมีรายได้เพิ่มขึ้นมีความภาคภูมิใจ และสามัคคีกันมากขึ้นแต่การท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบในด้านสังคมและวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เช่นก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม มลพิษ และมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ยังพบว่านอกจากท้องถิ่นจะมีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวแล้วยังต้องมีการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และคนในท้องถิ่นจึงจะทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ และมีความยั่งยืนได้

นอกจากนั้นผลการศึกษาของ ประรณนา ขสสุข และเฉลิมชัย ปัญญาดี (2548) เรื่อง ผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อชุมชนและครัวเรือนต่อชุมชนและครัวเรือนในชุมชนที่มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชนบทภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า ผลกระทบในด้าน

ความสัมพันธ์ทางสังคม จากการศึกษาโดยภาพรวมพบว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก การโยกย้ายถิ่นฐานโดยส่วนใหญ่จะไม่มีการย้ายเข้าของคนจากถิ่นอื่น การย้ายถิ่นฐานแบบถาวรยังมีไม่มากนักรูปแบบของการย้ายถิ่นแบบถาวรจะเป็นการแต่งงานเข้ามาในชุมชน ผลกระทบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อชุมชนด้านวัฒนธรรม โดยภาพรวมพบว่า ในด้านวัฒนธรรมการอยู่ในส่วนของที่อยู่อาศัยพบว่าโดยภาพรวมไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ในส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงพบว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในการสร้างบ้านซึ่งเน้นรูปทรงทันสมัย มีความมั่นคงเพิ่มขึ้นและใช้วัสดุในการสร้างบ้านที่มีความคงทน ทนทานกว่าเดิม ด้านการใช้เครื่องอำนวยความสะดวก พบว่า มีการใช้เครื่องอำนวยความสะดวกมากขึ้น ในด้านวัฒนธรรมการบริโภค ในประเด็นลักษณะอาหารในชีวิตประจำวัน พบว่า โดยภาพรวมจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะอาหารในชีวิตประจำวันมากนัก วัฒนธรรมการแต่งกายโดยภาพรวมมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการแต่งกาย มีการสวมใส่ชุด เครื่องแต่งกายตามแบบสมัยนิยมมากขึ้นในส่วนของผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจนั้น พบว่าการท่องเที่ยวยังมีบทบาทในด้านการสร้างงาน สร้างรายได้ การขยายตัวของการลงทุน ตลอดจนการกระจายรายได้ การเปลี่ยนแปลงในด้านการประกอบอาชีพมีการประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น โดยส่วนใหญ่จะยังคงประกอบอาชีพหลักอยู่แต่จะมีอาชีพเสริมซึ่งเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ในด้านรายได้จากการท่องเที่ยว โดยภาพรวมพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่ารายได้ที่ได้จากการท่องเที่ยวไม่มีความต่อเนื่อง หากมีโรคระบาดแล้วทำให้นักท่องเที่ยวไม่มาเที่ยวในชุมชน ในชุมชนที่อยู่ชายขอบที่มีการแพร่ระบาดของยาเสพติดคนโยบายการปราบปรามยาเสพติดทำให้นักท่องเที่ยวไม่กล้ามาเที่ยว รายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวจึงไม่มีความต่อเนื่อง

ในขณะที่มณีวรรณ ผิวนิม และปรารธนา จันทรุพันธ์ (2547) ได้ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยว กรณีศึกษาชุมชนตลาดน้ำ ผลการวิจัยพบว่า สาเหตุสำคัญของผลกระทบด้านลบต่อวิถีชีวิตชุมชนของการท่องเที่ยวแบบตลาดน้ำมีข้อจำกัดมาจากลักษณะเฉพาะตัวของการท่องเที่ยวที่เป็นอยู่ ข้อจำกัดด้านเวลา สถานที่ และกิจกรรมที่มีในแหล่งท่องเที่ยวทำให้นักท่องเที่ยวกับชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กันน้อย ผลกระทบที่สำคัญมากประการหนึ่งที่คนในชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวกส่วนใหญ่จะไม่ตระหนักถึง ได้แก่ การเสียโอกาสของชุมชนที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของตัวเองขึ้น เพื่อกระจายรายได้ให้แก่คนในชุมชนอย่างทั่วถึง โดยภาพรวมแล้วการท่องเที่ยวตลาดน้ำมีผลกระทบต่อชุมชนในด้านบวกมากกว่าด้านลบ ในกรณีตลาดน้ำดำเนินสะดวก การท่องเที่ยวช่วยสร้างงานให้คนในชุมชนมีส่วนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เนื่องจากมีการปรับปรุงพื้นที่ ปรับปรุงการคมนาคมและสาธารณูปโภคให้ได้มาตรฐาน นอกจากนี้ยังมีส่วนช่วยให้มีการอนุรักษ์

วัฒนธรรม ช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนสนใจประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น คนในชุมชนทั้งสองเห็นตรงกันว่าการท่องเที่ยวตลาดน้ำช่วยสร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชน

จากรายงานการวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวดังกล่าวโดยภาพรวม มุ่งเน้นในด้านผลกระทบและปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว แต่ยังไม่ครอบคลุมถึงประเด็นการปรับตัวของครัวเรือน การมีส่วนร่วมของครัวเรือนในกิจกรรมการท่องเที่ยว ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในครัวเรือนกับผลกระทบการท่องเที่ยว ดังนั้นจึงได้นำไปสู่การศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว

รามศรี พรหมชาติ (2545) ได้ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรณีศึกษาย่านบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าประชาชนในบ้านโป่งที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในด้านการบริการท่องเที่ยว และด้านการตลาดการท่องเที่ยวในระดับน้อยในทุกขั้นตอนคือ ขั้นตอนการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ขั้นตอนการวางแผนและดำเนินกิจกรรม ขั้นตอนการลงทุน และปฏิบัติตาม ขั้นตอนในการติดตามประเมินผล ส่วนการศึกษาความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ที่แตกต่างกันมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแตกต่างกัน สำหรับบุคคลที่มีอาชีพ การศึกษา ภูมิฐานะที่แตกต่างกันมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับกนกอร รัตนอุดมสวัสดิ์ (2545) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวสามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนบ้านสบรวก (สามเหลี่ยมทองคำ) ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของหัวหน้าครัวเรือนประกอบด้วย เพศ อายุ อาชีพ และระดับการศึกษา แสดงว่า ความแตกต่างของปัจจัยส่วนบุคคลมีผลต่อความต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมของหัวหน้าครอบครัว ในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวสามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ในขณะที่พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น (2540) ได้ศึกษาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ศึกษาเฉพาะกรณี: เส้นทางสายลำน้ำกก ผลการศึกษาศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยภายในชุมชนและปัจจัยด้านสถานการณ์แวดล้อม พบว่า การได้รับอนุญาตให้ประกอบธุรกิจนำเที่ยว การติดต่อประสานงานระหว่างชุมชนและการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐมีความสัมพันธ์กับระดับศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ส่วนปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ การรับรู้ข่าวสารด้านการ

ท่องเที่ยว การฝึกอบรม สมรรถนะของชุมชนในการรองรับทางการท่องเที่ยวด้านกายภาพ ความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนในชุมชน การมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น และพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของนักท่องเที่ยว ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่เมื่อทดสอบกับระดับศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละด้าน พบว่า

- 1) การได้รับอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว สมรรถนะของชุมชนในการรองรับทางการท่องเที่ยวด้านกายภาพการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น การสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐมีความสัมพันธ์กับระดับศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- 2) การได้รับอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว การฝึกอบรม การติดต่อประสานงานระหว่างชุมชน มีความสัมพันธ์กับระดับศักยภาพในการกระจายรายได้
- 3) การได้รับอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว การติดต่อประสานงานระหว่างชุมชน มีความสัมพันธ์กับระดับศักยภาพในการสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว ตามลำดับ

นอกจากนี้ยุทธพพร ชัยศิริ (2549) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในตำบลไทรน้อย อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในตำบลไทรน้อย อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี พบว่า มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ รายได้จากการให้บริการการท่องเที่ยว ทักษะคิดของเกษตรกรต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรซึ่งปัจจัยส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มีเพียงปัจจัยเดียวเท่านั้นที่มีความสัมพันธ์ในเชิงลบคือ ปัญหาในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

จากการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านการรับรู้ ปัจจัยด้านการมีผู้อำนวยความสะดวก ตลอดจนปัจจัยด้านความคาดหวังจากการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว ดังนั้นในการศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน คาดว่าปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านการรับรู้ ปัจจัยด้านการมีผู้อำนวยความสะดวก ตลอดจนปัจจัยด้านความคาดหวังจากการท่องเที่ยวจะเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว

7.3 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ครัวเรือนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว ซึ่งได้มีปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลและเป็นตัวกำหนดให้ครัวเรือนเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาค้นคว้า

ปัจจัยส่วนบุคคล การรับรู้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว และการมีผู้อำนวยความสะดวก เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมโดยมีรายละเอียดดังนี้

ปัจจัยส่วนบุคคล จากแนวความคิดความแตกต่างระหว่างบุคคลสรุปได้ว่าความแตกต่างในด้านสถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ระยะเวลาอาศัยในชุมชน จำนวนสมาชิกในครัวเรือนส่งผลให้บุคคลมีความแตกต่างกันทั้งในด้านความคิดและการกระทำ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดให้ปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งได้แก่ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ระยะเวลาอาศัยในชุมชน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน เป็นตัวแปรซึ่งคาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในด้านการท่องเที่ยวของครัวเรือน

การรับรู้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว จากแนวความคิดทฤษฎีการแลกเปลี่ยนสรุปได้ว่า การเกิดพฤติกรรมของบุคคลขึ้นอยู่กับ การรับรู้ ความคาดหวังจากการได้รับผลตอบแทนของการกระทำ ซึ่งจะเป็นแรงจูงใจให้บุคคลมีพฤติกรรมนั้นๆ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดให้ การรับรู้ในผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว เป็นตัวแปรซึ่งคาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในด้านการท่องเที่ยวของครัวเรือน

ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนกล่าวว่า การแลกเปลี่ยนทำให้เกิดความคาดหวังเกี่ยวกับผลตอบแทนบางอย่างในอนาคต กล่าวคือบุคคลมีความคาดหวังว่าเขาควรจะได้รับอะไรจากการลงทุนลงแรงในการแลกเปลี่ยนนั้น (วิชัยญา วัฒน, 2546: 24-25) ในการศึกษาครั้งนี้จึงคาดว่าความคาดหวังในผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวของครัวเรือน

การมีผู้อำนวยความสะดวก จากแนวความคิดทฤษฎีการแลกเปลี่ยนโดยHomans (1961) ใน วิชัยญา วัฒน (2546: 24-25) ได้ให้ความสำคัญแก่กระบวนการของการเสริมแรง (Process of Reinforcement) โดยเสนอว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ที่บุคคลหนึ่งๆ จะกระทำพฤติกรรมไปในทางใดทางหนึ่งย่อมมีความเกี่ยวข้องกับรางวัลหรือการลงโทษที่เขาจะได้รับจากการกระทำของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องอยู่ ในการศึกษาครั้งนี้การมีผู้อำนวยความสะดวกถือเป็น การเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) ที่จะส่งผลให้ครัวเรือนเข้ามามีส่วนร่วมในด้านการท่องเที่ยว

7.4 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับผลกระทบการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวได้สร้างประโยชน์มหาศาลให้แก่เจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมแก่ครัวเรือนในแหล่งท่องเที่ยว จากการศึกษาในระยะเวลาที่ผ่านมาพบว่าการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยที่ช่วยลดผลกระทบ

ในการท่องเที่ยว ในการศึกษาครั้งนี้คาดว่า การมีส่วนร่วมจะเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับผลกระทบของการท่องเที่ยว โดยมีรายละเอียดดังนี้

การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว จากแนวคิดและทฤษฎีกระแสทางเลือกในการท่องเที่ยว ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนคนยากคน (Pro-poor tourism) และแนวคิดการมีส่วนร่วม ได้มุ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม โดยมีสมมติฐานหลักว่า เมื่อคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวแล้วจะช่วยลดผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวได้ การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวครอบคลุมในด้านการวางแผนการท่องเที่ยว การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวและการประเมินผลกิจกรรมการท่องเที่ยว ในการศึกษาคาดว่า การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวจะมีความสัมพันธ์กับผลกระทบการท่องเที่ยว

จากการตรวจเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในบทที่ 2 ได้มาซึ่งตัวแปรและมโนทัศน์ในการวิจัยดังตาราง 5

ตาราง 5 ผลการสังเคราะห์ทฤษฎีและตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทฤษฎี	มโนทัศน์	ตัวแปรที่งานวิจัยครั้งนี้นำมาศึกษา
การแลกเปลี่ยน (Exchange Theory)	การแลกเปลี่ยน	<ul style="list-style-type: none"> - การมีส่วนร่วมด้านการวางแผนการท่องเที่ยว - การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว - การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว - การมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมการท่องเที่ยว - การรับรู้ประโยชน์ - ความคาดหวัง - การมีผู้อำนวยความสะดวก

ตาราง 5 (ต่อ)

ทฤษฎี	มโนทัศน์	ตัวแปรที่งานวิจัยครั้งนี้นำมาศึกษา
การขยายตัวทางเศรษฐกิจ (Economic Growth Theory)	อุปสงค์ของการท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - ปริมาณนักท่องเที่ยว - ค่าใช้จ่าย
	อุปทานการท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบการท่องเที่ยว - กิจกรรมการท่องเที่ยว - จำนวนวันพักของนักท่องเที่ยว - บริการด้านการท่องเที่ยว - อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว - จำนวนผู้ประกอบการ - กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
การจัดสรรเวลา (A Theory of the allocation of time)	การใช้เวลาในการทำงาน นอกบ้าน	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้แรงงานของสตรี - การเลี้ยงดูบุตร
	ทรัพยากรในครัวเรือนและ การจัดการ	<ul style="list-style-type: none"> - การกู้ยืม - การเปลี่ยนอาชีพ - การกระจายรายได้ - แบบแผนการประกอบอาชีพ - ราคาที่ดิน - การถือครองที่ดิน - การสูญเสียที่ดิน - ขนาดการใช้ที่ดิน - ลักษณะการใช้ที่ดิน - การใช้พลังงาน - การจัดการทรัพยากรในครัวเรือน

8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศอย่างมหาศาลและมีบทบาทในการพัฒนาประเทศอย่างมาก โดยการพัฒนาการท่องเที่ยวตั้งอยู่บนพื้นฐานทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เชื่อว่า หากขยายอุปสงค์ (demand) ของการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นจะก่อให้เกิดการเพิ่มของอุปทาน (supply) ตามมาอีกด้วย อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการหมุนเวียนอันเกิดจากผลตัวทวีคูณ (Multiplier Effect) ตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของเคนส์ (เกรียงศักดิ์ เจริญศักดิ์, 2539: 19) ว่าในระบบเศรษฐกิจ เมื่อการใช้จ่ายเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง จะมีผลทำให้การใช้จ่ายต่อ ๆ กัน ไปอีกหลายรอบ ดังนั้นเมื่อมีการใช้จ่ายเกิดขึ้นครั้งหนึ่งในระบบเศรษฐกิจ จะก่อให้เกิดรายได้แก่คนบางกลุ่ม ผู้ที่รับรายได้ก็จะนำรายได้ส่วนหนึ่งไปใช้จ่ายต่อกันไปเรื่อย ๆ ดังนั้นเมื่อรวมการใช้จ่ายในรอบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จะพบว่าทำให้เกิดรายได้มีมูลค่าสูงกว่าการจ่ายในครั้งแรกหลายเท่า หลักการนี้ในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์เรียกว่า “ผลตัวทวีคูณ” ในระบบเศรษฐกิจของประเทศ การใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวเหล่านี้ได้กระจายไปสู่ภาคการผลิตและภาคบริการ ตลอดจนกิจกรรมอื่นๆ อย่างมากมาย นอกจากจะก่อให้เกิดการจ้างงาน โดยตรงแล้วยังมีความเกี่ยวพันและกระทบต่อกิจกรรมอื่นๆ อย่างมากมาย ซึ่งรวมถึงการก่อให้เกิดการจ้างงานทางอ้อมอีกด้วย

จากสถิติที่ผ่านมาพบว่า การท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้ในรูปของเงินตราต่างประเทศ ในปี พ.ศ.2531 ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยว 78,859 ล้านบาท เพิ่มขึ้นเป็น 190,765 ล้านบาทในปี พ.ศ.2538 (มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด, 2540: (1-19)) และใน พ.ศ.2548 ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเป็น 367,380 ล้านบาท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2550: ระบบออนไลน์) จะเห็นได้ว่ารายได้จากการท่องเที่ยวได้เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ รายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศเหล่านี้ช่วยให้เสถียรภาพดุลการชำระเงินของประเทศให้ดีขึ้นนอกเหนือจากเงินตราต่างประเทศที่ได้จากการท่องเที่ยวแล้ว การท่องเที่ยวยังทำให้เกิดรายได้ต่อชุมชนและท้องถิ่น เมื่อเปรียบเทียบกับอุตสาหกรรมอื่น ๆ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องใช้แรงงานจำนวนมาก จึงทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นแหล่งจ้างงานรายใหญ่ของประเทศด้วย อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยจึงเป็นอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลเหนืออุตสาหกรรมใดๆ ตลอดช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525 – 2529) ทั้งนี้เนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวสามารถนำเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศถึง 3.7 หมื่นล้านบาท เมื่อสิ้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ในปี พ.ศ.2529 ซึ่งสูงกว่ารายได้จากการส่งออกผลิตภัณฑ์สิ่งทอข้าว และมันสำปะหลัง สินค้าเกษตรที่เคยเป็นตัวนำรายได้เข้าประเทศมาเป็นอันดับหนึ่ง โดยเฉพาะข้าวต้องเผชิญกับการแข่งขันในตลาดโลกอย่างรุนแรง ด้วยเหตุนี้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530 – 2534) จึงได้มุ่งเน้นไปที่การ

ส่งเสริมการสนับสนุนการหารายได้เข้าประเทศจากการท่องเที่ยวมากกว่าส่งสินค้าทางด้านการเกษตร รัฐบาลได้ประกาศให้ปี พ.ศ.2530 – 2531 เป็นปีรุกคืบด้านการตลาดท่องเที่ยวอย่างจริงจังเป็นครั้งแรกของไทย และได้กำหนดเป้าหมายการท่องเที่ยวอย่างจริงจังเป็นครั้งแรกของไทย โดยได้กำหนดเป้าหมายการท่องเที่ยวไว้ดังนี้คือในปี พ.ศ.2534 ซึ่งเป็นปีสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนที่ 6 คาดว่าการท่องเที่ยวต่างประเทศเพิ่มขึ้นเป็น 6.9 หมื่นล้านบาท พร้อมกันนั้นยังได้กำหนดอีกว่าจำนวนนักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เดินทางเข้าไทยจะเพิ่มขึ้นอีกปีละ 7 – 7.5 เปอร์เซ็นต์ และจะเพิ่มขึ้นเป็น 3.7 ล้านคน ในที่สุดท้ายของแผนฯ โดยจะเพิ่มระยะเวลาพำนักโดยเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศในอัตราเฉลี่ยปีละ 6.5 ในช่วงของแผนฯ กล่าวโดยสรุปการท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมหลักสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศทั้งปัจจุบันและในอนาคต เป็นแหล่งเงินตราเข้าประเทศและแหล่งจ้างงานตลอดจนการกระจายรายได้แหล่งใหญ่ที่สุดในปัจจุบันนี้ (นิคม จารุมณี, 2544: 244-252)

จากทฤษฎีความสมดุลทางการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เชื่อว่า หากขยายอุปสงค์ (demand) ของการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นจะก่อให้เกิดการเพิ่มของอุปทาน (supply) ตามมาการพัฒนาการท่องเที่ยวนอกจากจะทำให้เกิดรายได้ซึ่งอยู่ในรูปค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นรายได้ทางตรงแล้ว การท่องเที่ยวยังทำให้เกิดการสร้างงานทำให้ประชากรมีงานทำเพิ่มขึ้นเป็นแหล่งจ้างงานรายใหญ่ของประเทศ เกิดการกระจายรายได้ทำให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการให้บริการท่องเที่ยวมีรายได้สูงขึ้นเกิดการผลิตสินค้าและบริการเพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยว กระตุ้นให้เกิดการผลิตและนำเอาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ไม่มีขีดจำกัดในการผลิตและการขายของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด จึงทำให้การท่องเที่ยวเป็นแหล่งที่มาของรายได้ในลักษณะของการขายบริการและทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากรายจ่ายของนักท่องเที่ยวคือรายได้ของของคนในท้องถิ่น นอกจากนี้การเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวทำให้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องอื่นๆ มีการลงทุนเพิ่มขึ้นและขยายตัวออกไป เกิดการกระจายความเจริญและการพัฒนารวมทั้งเกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นฐานความเชื่อในทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจนี้ ก่อให้เกิดการสร้างงาน กระตุ้นให้เกิดการผลิตและนำเอาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ไม่มีขีดจำกัดในการผลิตและการขายของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด จึงทำให้การท่องเที่ยวเป็นแหล่งที่มาของรายได้ในลักษณะของการขายบริการและทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากรายจ่ายของนักท่องเที่ยวคือรายได้ของของคนในท้องถิ่น นอกจากนี้การเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวทำให้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องอื่นๆ มีการลงทุนเพิ่มขึ้นและขยายตัวออกไป เกิดการกระจายความเจริญและการพัฒนา เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ รวมทั้งยังก่อให้เกิดรายได้ทั้งที่เป็นเงินตราต่างประเทศ

และเงินตราต่างประเทศที่ช่วยให้เสถียรภาพดุลการชำระเงินของประเทศดีขึ้นกล่าวโดยสรุปจากการพัฒนาการท่องเที่ยวตามแนวคิดกระแสหลักที่มุ่งพัฒนา โดยมีพื้นฐานความเชื่อว่า หากมีการพัฒนาบริเวณศูนย์กลางแล้วจะก่อให้เกิดการกระจาย (tricking down) ความเจริญเติบโตไปยังพื้นที่โดยรอบ การท่องเที่ยวจึงส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศอย่างมหาศาล

แม้ว่าการท่องเที่ยวจะทำให้เกิดผลประโยชน์มหาศาล แต่ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวเป็นระบบเปิด จากทฤษฎีระบบเปิด (open system theory) กล่าวว่าเป็นระบบเปิด พึ่งพิงยอมรับ และตอบสนองต่อสิ่งต่างๆ จากภายนอกเข้าสู่ระบบ ผ่านกระบวนการถ่ายทอดและส่งผลผลิตไปสู่สิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับสังคม เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน จึงส่งผลให้บริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงไป คนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการลดคุณค่าของวัฒนธรรมและศิลปหัตถกรรม บางแห่งได้นำเอาพิธีกรรมมาเป็นสินค้าขายแก่นักท่องเที่ยว จนบางครั้งทำให้พิธีกรรมลดคุณค่าความศักดิ์สิทธิ์ กลายเป็นความรื่นเริงไป นอกจากนี้ยังเกิดผลกระทบต่อสังคมในด้านการย้ายถิ่นที่ทำให้รูปแบบและความสัมพันธ์ทางสังคมเปลี่ยนแปลง การท่องเที่ยวยังได้เพิ่มอุปสงค์ (demand) ในพื้นที่ ส่งผลให้ค่าครองชีพในพื้นที่เพิ่มสูงขึ้น การท่องเที่ยวยังทำให้ค่านิยมเปลี่ยนแปลงไปมีการบริโภคอาหารนอกบ้านหรือซื้ออาหารสำเร็จรูป ด้านภาษาชุมชนใช้ภาษาที่เป็นภาษากลางมากขึ้นภาษาท้องถิ่นถูกมองข้าม มีการเลียนแบบสิ่งต่างๆ จากนักท่องเที่ยวเกิดการละทิ้งจากการแต่งตัวที่เป็นแบบฉบับของตนเองเป็นการแต่งตัวตามสมัยนิยมแทน เพราะรู้ว่าเสื้อผ้าของตนสามารถขายแก่นักท่องเที่ยวแล้วนำเงินมาใช้จ่ายเสื้อผ้าสมัยนิยมตามที่ตนชอบได้ (ปรารธนา ยศสุข และเฉลิมชัย ปัญญาดี (2548: 64, 88, 97) , สุรีย์ บุญญานพวงศ (2539: 32))

นอกจากนั้นการท่องเที่ยวยังส่งผลให้วิถีการผลิตเปลี่ยนแปลงไป เพราะการผลิตมุ่งตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ส่งผลให้สตรีทำงานนอกบ้านมากขึ้น จากการวิจัยของอัจฉรา นวจินดา และคณะ (2427: 471-497) พบว่าสตรีใช้เวลาทำงานบ้านน้อยเพราะต้องใช้เวลาไปในเชิงเศรษฐกิจมาก เวลาในการทำงานบ้านจึงลดลง การพักผ่อนก็เช่นเดียวกัน สตรีที่มีสถานภาพระดับดีจะไม่ต้องทำงานบ้านมากเกินไปและจะมีเวลาพักผ่อนมาก โอกาสการใช้เวลาทำงานเชิงเศรษฐกิจจะสูงไปด้วย จากทฤษฎีว่าด้วยการจัดสรรเวลา (A Theory of the allocation of time) ของเบคเกอร์ (Becker, 1965: 493-517) อธิบายว่า พฤติกรรมการบริโภคสินค้าและบริการที่ผลิตขึ้นเองในครัวเรือน เป็นผลให้สินค้าและบริการต่างๆ เหล่านี้มีได้ซื้อขายกันจริงๆ ในตลาดจึงไม่มีราคาตลาดกำกับไว้ แต่การที่ครัวเรือนผลิตสินค้าและบริการนั้นโดยใช้ปัจจัยการผลิตบางอย่างก็เท่ากับว่าครัวเรือนต้องเสียค่าใช้จ่ายในการผลิตสินค้านั้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นต้นทุนทางเศรษฐกิจอย่างน้อยที่สุดก็คือต้นทุนในรูปของค่าเสียโอกาสที่จะมิได้นำเอาปัจจัยการผลิตนั้นไปผลิตสินค้าอย่างอื่นหรือทำกิจกรรมอย่างอื่นในครัวเรือนได้ (อัจฉรา นวจินดา และคณะ, 2427: 471-497) ใน

การท่องเที่ยวก็เช่นกัน เมื่อสตรีใช้เวลาในการทำงานนอกบ้านเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวมากขึ้น ส่งผลให้เวลาในการทำงานในครัวเรือนลดน้อยลง เวลาที่สตรีใช้ในการทำงานนอกบ้านเพื่อตอบสนองกิจกรรมการท่องเที่ยวนี้ถือเป็นต้นทุนค่าเสียโอกาสในการทำกิจกรรมอย่างอื่นในครัวเรือน

จากทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ที่อธิบายว่า ทุกสังคมมีโครงสร้างหน้าที่แตกต่างกันออกไป แต่ละโครงสร้างจะต้องรักษาหน้าที่ของตน เพื่อการรักษาสภาพสมดุลของโครงสร้างนั้นๆ เมื่อใดโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ ก็จะมีผลทำให้โครงสร้างอื่นๆ เปลี่ยนแปลงหน้าที่ไปด้วย เพื่อรักษาสมดุลของสังคมนั้นไว้ และการเปลี่ยนแปลงนั้นจะมีลักษณะเป็นลูกโซ่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจะทำให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย (ประกายรัตน์ สุขุมลชาติ และคณะ, 2529: 16-17) จากทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการท่องเที่ยวได้ว่า เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน จึงส่งผลให้บริบทในชุมชนเปลี่ยนแปลง ครัวเรือนจึงต้องปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

การท่องเที่ยวก็เช่นกันเมื่อการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชนจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าสู่บริเวณท่องเที่ยวข้อมมากขึ้นผลที่ตามมา คือ ตามแหล่งท่องเที่ยว มักจะประสบปัญหาค่าครองชีพสูง ราคาสินค้าอุปโภคและบริโภคมีราคาแพง ส่งผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่นและผู้ประกอบอาชีพในสาขาอื่นๆ ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นจึงทำให้รายได้ของครัวเรือนที่มีอยู่เดิมไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือน นอกจากนั้นยังพบว่า ผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวแท้จริงแล้วกระจายไปสู่คนจนน้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากพิจารณาการกระจายรายได้ของการท่องเที่ยวที่อยู่ภายในครัวเรือนที่มีระดับรายได้เท่าๆ กัน พบว่าครัวเรือนที่อยู่นอกภาคเกษตรกรรมจะได้รับผลประโยชน์จากการขยายตัวของการท่องเที่ยวมากกว่าครัวเรือนที่อยู่นอกภาคเกษตรกรรม และหากพิจารณาการกระจายรายได้ในภาคครัวเรือนที่อยู่ในภาคส่วนการผลิตเดียวกัน ก็พบว่า ครัวเรือนที่มีระดับรายได้สูงจะได้รับผลประโยชน์มากกว่าครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำ จึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินของครัวเรือน มีความต้องการใช้ที่ดินเพิ่มสูงขึ้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินของครัวเรือน ครัวเรือนสูญเสียที่ดิน เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพ โดยเฉพาะจากภาคการเกษตรเข้าสู่ธุรกิจการบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมากขึ้นเกิดผลกระทบต่อสังคมในด้านการย้ายถิ่นที่ทำให้รูปแบบและความสัมพันธ์ทางสังคมเปลี่ยนไป ผู้หญิงที่แต่เดิมทำงานในบ้านดูแลลูก ต้องออกไปทำงานนอกบ้านส่งผลให้การใช้เวลาเปลี่ยนแปลงไป ลักษณะการบริโภคเปลี่ยนแปลงไป โดยเปลี่ยนจากการทำอาหารเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นการบริโภคอาหารนอกบ้านหรือซื้ออาหารสำเร็จรูป

นอกจากนั้นแล้ว คนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการลดคุณค่าของวัฒนธรรมและศิลปหัตถกรรม บางแห่งได้นำเอาพิธีกรรมมาเป็นสินค้าขายแก่นักท่องเที่ยว จนบางครั้งทำให้พิธีกรรมลดคุณค่าความศักดิ์สิทธิ์ กลับกลายเป็นความรื่นเริงไป ในด้านงานศิลปหัตถกรรม เมื่อมีความต้องการในปริมาณมาก การเร่งผลิตให้ทันขายจึงส่งผลให้คุณภาพด้านความประณีตลดลง ทำให้เกิดลักษณะวัฒนธรรมข้อมแมวขาย

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดผลกระทบในด้านลบแต่การท่องเที่ยวได้ให้คุณประโยชน์ต่อประเทศเช่นกัน ดังนั้นจึงควรมีผู้ให้แนวทางเลือกในการท่องเที่ยวซึ่งประกอบด้วยแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development) แนวคิดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (carrying capacity) แนวคิด Pro-poor Growth เพื่อสนับสนุนคนยากจน (Pro-Poor Tourism: PPT) ตลอดจนแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยแนวคิดกลุ่มนี้จะให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (carrying capacity) โดยใช้เกณฑ์จำนวนสูงสุดของนักท่องเที่ยวเพื่อกำหนดความเหมาะสมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวแล้ว มีการนำแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือเรียกอีกอย่างว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มาเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับเรื่องของความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด โดยเฉพาะชุมชนที่ต้องร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมตัดสินใจ ตามศักยภาพของระบบนิเวศของคนเป็นหลัก ซึ่งมุ่งเน้นการให้ความรู้และความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว โดยไม่ละเลยองค์ประกอบเชิงวัฒนธรรม ชุมชนและสังคม

นอกจากนั้น แนวคิดเหล่านี้ยังให้ความสำคัญกับการสนับสนุนคนยากจน (Pro-Poor Tourism: PPT) ซึ่งเป็นการช่วยให้คนจนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเน้นคนจนเป็นศูนย์กลาง เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนยากจนในเชิงบวก โดยคำนึงถึงปัจจัย 4 ประการ คือ โครงสร้าง สาธารณูปโภค พื้นฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวของพื้นที่ ประเภทของนักท่องเที่ยวเป้าหมาย ตลอดจนการฝึกอบรมทางเทคนิคและวิชาชีพ

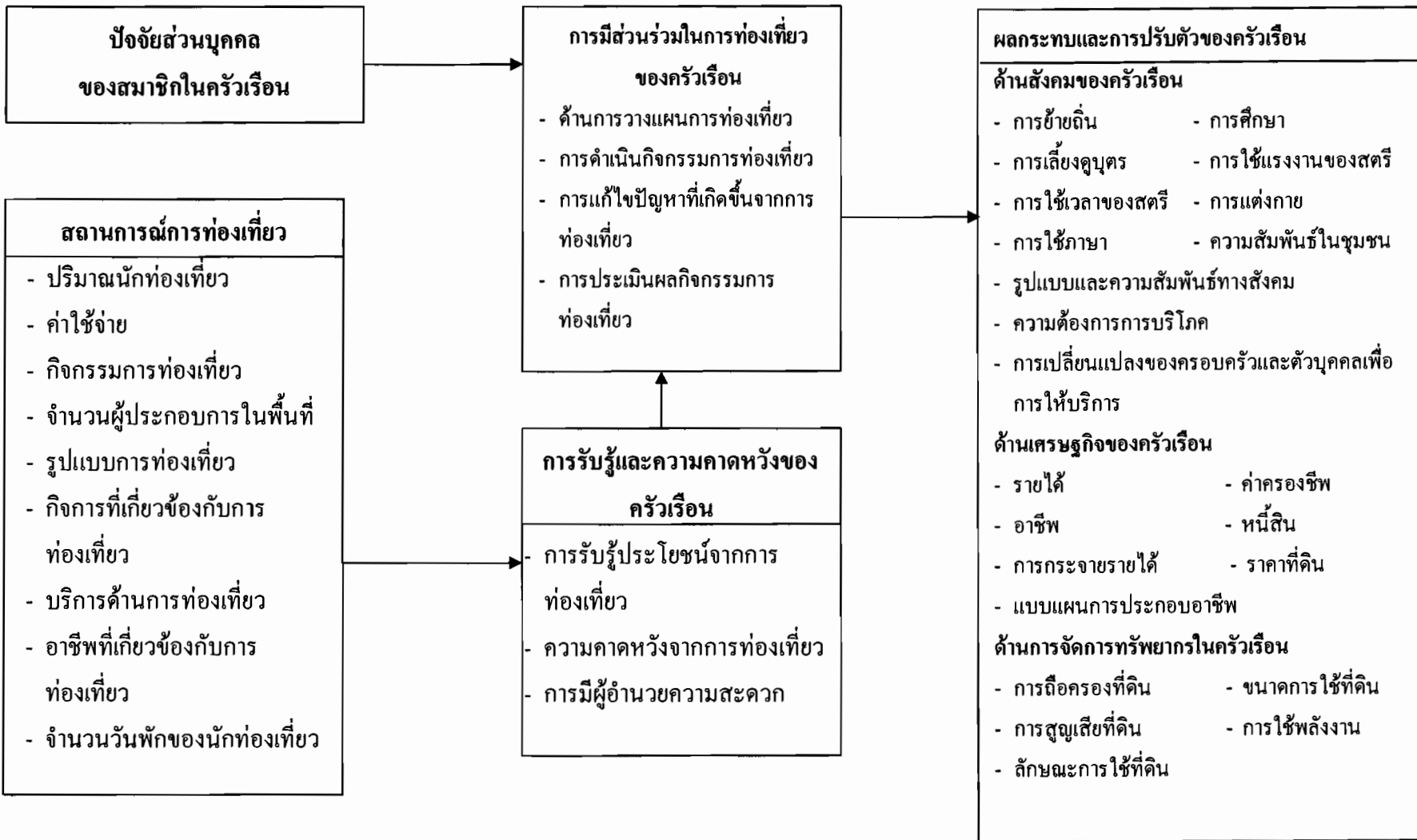
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) จัดเป็นกิจกรรมหรือรูปแบบการท่องเที่ยวหนึ่งที่เชื่อว่าจะแก้ไขหรือลดปัญหาการท่องเที่ยวและเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อการชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้ และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศที่ยั่งยืนอีกทั้งเป็นการช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เกิดประโยชน์ต่อชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากความยากจนในชนบทเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชาชนท้องถิ่นต้องอาศัยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพ เมื่อเป็นเช่นนี้ หากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถสร้างงานให้ประชาชนในท้องถิ่นได้ ก็จะช่วยให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นและจะช่วยลดความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพ การให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม นอกจากจะเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมิได้มองว่าทรัพยากรธรรมชาตินั้นเป็นสมบัติของนักธุรกิจที่ประกอบกิจการท่องเที่ยว ที่เข้าไปแสวงหาผลประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียว การแบ่งปันผลประโยชน์ส่วนหนึ่งกลับสู่ท้องถิ่นด้วยการจ้างงานซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชาชนท้องถิ่นก็ยังได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาตินั้นอยู่ แต่แทนที่จะเป็นในรูปของการทำลาย ก็เปลี่ยนเป็นการให้นักท่องเที่ยวเข้าชมแทน ในหลายกรณีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติด้วยการให้นักท่องเที่ยวเข้าชม จะทำรายได้ให้มากกว่าการนำทรัพยากรธรรมชาติไปใช้ในรูปแบบอื่น การเปิดโอกาสให้ประชาชนท้องถิ่นมีงานทำในกิจการท่องเที่ยวจะเป็นการช่วยสนับสนุนอนุรักษ์ธรรมชาติประเพณีพื้นบ้านไปในตัว เช่น การแสดงพื้นบ้านหรือการขายสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อเป็นรายได้เสริม ซึ่งเป็นการอนุรักษ์งานฝีมือท้องถิ่นไปในตัว

ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรในครัวเรือน เป็นผลของการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยว หรือที่เรียกว่า การกระทำระหว่างกันหรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ระหว่างนักท่องเที่ยวกับประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเรียกว่า อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน (demonstration effect) ประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวได้เห็นหรือได้ติดต่อกับนักท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายรูปแบบ ประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวอาจมีปฏิกิริยาต่อกับนักท่องเที่ยวทั้งในทางบวกและทางลบลักษณะใดขึ้นอยู่กับ การได้เห็นหรือการติดต่อกับนักท่องเที่ยวในกิจกรรมใด ซึ่งการได้เห็นหรือการติดต่อกับนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงและชัดเจน การพบปะหรือการติดต่อระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชนจะดำเนินไปในหลายรูปแบบและก่อให้เกิดผลกระทบที่ต่างกัน (ประกายรัตน์ สุขุมลชาติ และคณะ, 2529: 17) จากทฤษฎีการแลกเปลี่ยนที่สามารถอธิบายได้ว่า การที่คนในชุมชนยินดีและมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับผลต่างระหว่างผลประโยชน์ทั้งของตนเองและชุมชนที่ได้รับเทียบกับต้นทุนการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมท่องเที่ยวในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการจัดให้มีบริการด้านการท่องเที่ยวที่หนาแน่นตลอดทั้งปี โดยเฉพาะการให้บริการด้านการท่องเที่ยวต่างชาติที่ชุมชนท้องถิ่นมักปรับสภาพแวดล้อมของตนให้เข้ากับ

ความต้องการของนักท่องเที่ยว ทำให้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรในครัวเรือน ตลอดจนการปรับตัวของครัวเรือนที่จะต้องเผชิญกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

จากแนวคิดกระแสทางเลือกทั้งหมดสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม โดยในแต่ละแนวคิดจะให้ความสำคัญกับการเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดและเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและสนับสนุนเชิงกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนา (ปรัชญา เวสารัชช, 2528: 3) จากการศึกษาที่ผ่านมาได้สะท้อนให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการกระจายรายได้ สมาชิกในชุมชนเกิดรายได้จากการท่องเที่ยว เห็นคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน และร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน (เฉลิมชัย ปัญญาดี และคณะ, 2548: 61) ดังนั้นจึงน่าสนใจว่าการมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดผลตามแนวคิดกระแสทางเลือกของการท่องเที่ยวหรือไม่ เมื่อครัวเรือนมีส่วนร่วมมากจะลดผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวได้หรือไม่ เพื่อให้เห็นภาพรวมของผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนผู้วิจัยจึงนำเสนอในรูปแบบแผนภาพ ดังแผนภาพ 14

แผนภาพ 14 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ตลอดจนศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน ในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวหนาแน่น รวมทั้งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของชนเผ่าซึ่งมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันไป ด้วยเสน่ห์และความสวยงามของพื้นที่ จึงเป็นที่ดึงดูดคนให้เข้ามาท่องเที่ยวในอำเภอปายเป็นจำนวนมาก และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องศึกษาถึงผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการศึกษาผลกระทบผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

สถานที่ดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีเหตุผลในการเลือกพื้นที่มี 2 ประการ คือ

1. จากการสำรวจพื้นที่เบื้องต้น พบว่า แม้ว่าอำเภอปายเป็นพื้นที่ที่อยู่ระหว่างหุบเขา ทำให้การเชื่อมโยงกับพื้นที่ภายนอกค่อนข้างยากลำบาก แต่ก็ยังมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวตลอดปี เนื่องจากมีรูปแบบและกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย
2. เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หนาแน่นส่งผลให้แนวโน้มในอนาคตมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (จังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2550: 12) ตลอดจนมีการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างเข้มข้น จึงน่าเป็นพื้นที่กรณีตัวอย่างที่สะท้อนถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน และจำเป็นต้องมีการศึกษาการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคม เศรษฐกิจและ

ทรัพยากรในครัวเรือน ตลอดจนการมีส่วนร่วมและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของ ครัวเรือนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้มีหน่วยการวิเคราะห์ (unit of analysis) คือ ครัวเรือน ผู้ให้ข้อมูล คือ หัวหน้าครัวเรือน และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมขึ้น ผู้วิจัยจึงได้สอบถามกลุ่มอื่นเพิ่มเติม อันได้แก่ ผู้ประกอบการจำนวน 64 ราย และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในพื้นที่ จำนวน 108 ราย รวมทั้งสัมภาษณ์ผู้ประกอบการจำนวน 3 ราย และหัวหน้าครัวเรือนจำนวน 4 ราย

จากหน่วยในการวิเคราะห์ของการวิจัยครั้งนี้ คือ ครัวเรือนในอำเภอปายจำนวน 6,192 ครัวเรือน ครอบคลุม 4 ตำบลที่มีการท่องเที่ยวหนาแน่น ซึ่งได้แก่ ตำบลเวียงใต้ ตำบลเวียงเหนือ ตำบลแม่มาตัง ตำบลแม่ฮี้ แต่เนื่องจากประชากรมีขนาดใหญ่เกินกว่าที่สามารถเก็บข้อมูลได้หมด จึงจำเป็นต้องทำการสุ่มตัวอย่างตามระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ จึงมีกระบวนการสุ่มตัวอย่างดังนี้

การกำหนดขนาดตัวอย่างที่เหมาะสม

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ ครัวเรือนในอำเภอปาย ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมในการวิจัย โดยใช้การสุ่มตัวอย่างตามแบบ Taro Yamane (1973: 886-887) ระดับความเชื่อมั่น 95 เปอร์เซนต์ ให้ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม 376 ครัวเรือน โดยการคำนวณมีรายละเอียดดังนี้

$$\text{สูตร} \quad n = \frac{N}{1+N(e)^2}$$

โดย n คือ ขนาดตัวอย่างที่เหมาะสม
N คือ ขนาดประชากร
e คือ ค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้

$$\begin{aligned}
 \text{จากสูตร} \quad n &= \frac{N}{1+N(e)^2} \\
 &= \frac{6,192}{1+6,192(0.05)^2} \\
 &= \frac{6,192}{1+15.48} \\
 &= \frac{6,192}{16.48} \\
 n &= 375.73 \text{ หรือประมาณ } 376 \text{ ครั้วเรือน}
 \end{aligned}$$

เมื่อได้กลุ่มตัวอย่างของครั้วเรือนที่เหมาะสมแล้ว ผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่าง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. กำหนดประชากรในการศึกษาในที่นี้ประชากรในการศึกษาได้แก่ ครั้วเรือนในพื้นที่ ตำบลที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยว (ปี พ.ศ. 2551) ซึ่งได้แก่ ตำบลเวียงใต้ ตำบลเวียงเหนือ ตำบลแม่नादेิง ตำบลแม่ฮี้ จำนวนทั้งสิ้น 6,192 ครั้วเรือน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตำบล	จำนวนประชากร	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
1. ตำบลเวียงใต้	1,435	87
2. ตำบลเวียงเหนือ	1,329	81
3. ตำบลแม่नादेิง	2,246	136
4. ตำบลแม่ฮี้	1,182	72
รวม	6,192	376

เมื่อได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการสุ่มตัวอย่างครั้วเรือนในพื้นที่เป้าหมายตามจำนวนที่คำนวณได้ โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเป็นระบบ (systematic random sampling) โดยได้อาศัยบัญชีรายชื่อตามบ้านเลขที่ของครั้วเรือนในพื้นที่เป้าหมาย และสุ่ม

ตามหมู่บ้านในตำบลที่ทำการเก็บข้อมูล โดยในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลโดยการสอบถามกับหัวหน้าครัวเรือน นอกจากนั้นผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลบางประเด็นจากนักท่องเที่ยวในพื้นที่และผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวโดยใช้สุ่มแบบบังเอิญ (accidental sampling)

เครื่องมือและการพัฒนาเครื่องมือ

ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือการวิจัยไว้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างแบบสอบถามด้านสถานการณ์การท่องเที่ยว

ผู้วิจัยพัฒนาแบบสอบถามสถานการณ์การท่องเที่ยว โดยการกำหนดองค์ประกอบของแบบสอบถาม เครื่องมือในการวิจัยในครั้งนี้คือแบบสอบถาม ซึ่งมีขั้นตอนในการพัฒนาโดยในขั้นแรกผู้วิจัยจัดทำแบบสอบถามสถานการณ์การท่องเที่ยวเพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษา เมื่อได้แบบสอบถามแล้วนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณา หลังจากนั้นปรับปรุงแบบสอบถามตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา หลังจากนั้นได้แบบสอบถามในการศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวแล้วจึงนำไปทดลองใช้ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข ในส่วนของแบบสอบถามผู้วิจัยได้กำหนดรายละเอียดดังนี้

แบบสอบถามสำหรับหัวหน้าครัวเรือน แบ่งเป็นสองตอนได้แก่

ตอนที่ 1 สถานการณ์ปัจจุบันของการท่องเที่ยวในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในด้านความหนาแน่นของการท่องเที่ยวในพื้นที่ครอบคลุม ปริมาณนักท่องเที่ยว ได้แก่ ปริมาณนักท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว และจำนวนวันพักของนักท่องเที่ยว บริการด้านการท่องเที่ยว อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จำนวนผู้ประกอบการ และกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ตลอดจนอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ตอนที่ 2 แนวโน้มและการขยายตัวของการท่องเที่ยวในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว แบ่งเป็นสองตอนได้แก่

ตอนที่ 1 สถานการณ์การท่องเที่ยว ครอบคลุมข้อคำถามเกี่ยวกับปริมาณนักท่องเที่ยว

ตอนที่ 2 พฤติกรรมการท่องเที่ยว ครอบคลุมค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยว ตลอดจนจำนวนวันพักของนักท่องเที่ยว

แบบสอบถามสำหรับผู้ประกอบการ แบ่งออกเป็นสองตอนได้แก่

ตอนที่ 1 สถานการณ์ปัจจุบันของการท่องเที่ยวในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในด้านความหนาแน่นของการท่องเที่ยวในพื้นที่ครอบคลุม ปริมาณนักท่องเที่ยว ได้แก่ ปริมาณนักท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว และจำนวนวันพักของนักท่องเที่ยว บริการด้านการท่องเที่ยว พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จำนวนผู้ประกอบการ และกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ตลอดจนอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ตอนที่ 2 แนวโน้มและการขยายตัวของการท่องเที่ยวในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างแบบสอบถามการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวของครัวเรือน

ผู้วิจัยพัฒนาแบบสอบถามด้านการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวของครัวเรือน โดยการกำหนดองค์ประกอบ แบบสอบถาม และเกณฑ์การชี้วัด เครื่องมือในการชี้วัดการมีส่วนร่วมในครั้งนี้คือแบบสอบถาม ซึ่งมีขั้นตอนในการพัฒนาโดยในขั้นนี้ผู้วิจัยจัดทำแบบสอบถามการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวของครัวเรือนเพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษาการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวของครัวเรือนเมื่อได้แบบสอบถามแล้วนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษา หลังจากนั้นทำการปรับปรุงแบบสอบถามตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา หลังจากได้แบบสอบถามในการศึกษาแล้วจึงนำไปทดลองใช้กับครัวเรือนในตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 30 ครัวเรือน แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขและวิเคราะห์ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยวิธีการวิเคราะห์ความเชื่อมั่นตามวิธีของ Cronbach's alpha ใน พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2540: 125) ผลการทดสอบความเชื่อมั่นปรากฏรายละเอียดในหน้า 174

$$\alpha = \frac{k}{k-1} \left(\frac{1 - \sum S_i^2}{S_i^2} \right)$$

เมื่อ α คือ ค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น
 k คือ จำนวนข้อของเครื่องมือวัด
 S_i^2 คือ ค่าความแปรปรวนของคะแนนแต่ละข้อ
 S_i^2 คือ ค่าความแปรปรวนของคะแนนทั้งหมด
 ในส่วนของแบบสอบถามผู้วิจัยได้กำหนดรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมของครีวเรียนในชุมชนที่มีการท่องเที่ยว ครอบคลุม การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวด้านการวางแผนการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวในการประเมินผลกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งใช้ลักษณะคำถามเป็นการประมาณค่าแบบให้ค่า (Likert Scale) จำแนกเป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด มีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

เกณฑ์การให้คะแนน

มากที่สุด	5	คะแนน
มาก	4	คะแนน
ปานกลาง	3	คะแนน
น้อย	2	คะแนน
น้อยที่สุด	1	คะแนน

ตอนที่ 4 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครีวเรียน ครอบคลุมการมีผู้อำนวยความสะดวก ระดับการศึกษาของหัวหน้าครีวเรียนเป็นคำถามแบบปลายปิด (close-ended question) และด้านการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว และความคาดหวังจากการท่องเที่ยวใช้ลักษณะคำถามเป็นการประมาณค่าแบบให้ค่า (Likert Scale) จำแนกเป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด มีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

ระดับการรับรู้ประโยชน์และความคาดหวัง เกณฑ์การให้คะแนน

มากที่สุด	5	คะแนน
มาก	4	คะแนน
ปานกลาง	3	คะแนน
น้อย	2	คะแนน
น้อยที่สุด	1	คะแนน

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างแบบสอบถามผลกระทบการท่องเที่ยวต่อครีวเรียน

ผู้วิจัยพัฒนาแบบสอบถามผลกระทบการท่องเที่ยวด้านการปรับตัวของครีวเรียน โดยการกำหนดองค์ประกอบ แบบสอบถาม และเกณฑ์การชี้วัด เครื่องมือในการชี้วัดผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวครีวเรียนในครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม ซึ่งมีขั้นตอนในการพัฒนาโดยในขั้นนี้ผู้วิจัยจัดทำแบบสอบถามผลกระทบการท่องเที่ยวด้านการปรับตัวของครีวเรียนเพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวด้านการปรับตัวของครีวเรียน เมื่อได้แบบสอบถามแล้วนำไป

ให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา หลังจากนั้นทำการปรับปรุงแบบสอบถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ หลังจากได้แบบสอบถามในการศึกษาแล้วจึงนำไปทดลองใช้ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข และวิเคราะห์ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยวิธีการวิเคราะห์ความเชื่อมั่นตามวิธีของ Cronbach's alpha. ใน พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2540: 125) โดยผลการทดสอบความเชื่อมั่นปรากฏรายละเอียดใน หน้า 174

$$\alpha = \frac{k}{k-1} \left(\frac{1 - \sum S_i^2}{S_t^2} \right)$$

- เมื่อ α คือ ค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น
 k คือ จำนวนข้อของเครื่องมือวัด
 S_i^2 คือ ค่าความแปรปรวนของคะแนนแต่ละข้อ
 S_t^2 คือ ค่าความแปรปรวนของคะแนนทั้งหมด

ในส่วนของแบบสอบถามผู้วิจัยได้กำหนดรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 5 ผลกระทบการท่องเที่ยวครอบคลุม การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการจัดการทรัพยากรในครัวเรือน ตลอดจนการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว การปรับตัวทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการจัดการทรัพยากรในครัวเรือน โดยในส่วนของผลกระทบการท่องเที่ยวนั้นใช้ลักษณะคำถามเป็นการประมาณค่าแบบให้ค่า (Likert Scale) จำแนกเป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด มีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

ระดับการเปลี่ยนแปลง	เกณฑ์การให้คะแนน	
มากที่สุด	5	คะแนน
มาก	4	คะแนน
ปานกลาง	3	คะแนน
น้อย	2	คะแนน
น้อยที่สุด	1	คะแนน

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยทำการพัฒนาแบบสอบถามด้านการปรับตัวของคร้วเรือนโดยการกำหนดองค์ประกอบ แบบสอบถาม และเกณฑ์การชี้วัด เครื่องมือในการชี้วัดในครั้งนี้คือแบบสอบถาม ซึ่งมีขั้นตอนในการพัฒนาโดยในขั้นนี้ผู้วิจัยจัดทำแบบสอบถามการปรับตัวของคร้วเรือนเพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษาการปรับตัวของคร้วเรือน เมื่อได้แบบสอบถามแล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา หลังจากนั้นทำการปรับปรุงแบบสอบถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ หลังจากได้แบบสอบถามในการศึกษาแล้วจึงนำไปทดลองใช้ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข

ขั้นตอนที่ 5 การสำรวจและเก็บข้อมูล

ภายหลังจากการพัฒนาแบบสอบถามเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยดำเนินการสำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อนำไปสู่การเปรียบเทียบก่อนและหลัง ที่มีการท่องเที่ยว โดยเปรียบเทียบก่อนมีการท่องเที่ยวในอำเภอปาย และหลังมีการท่องเที่ยวในอำเภอปาย ซึ่งผู้วิจัยทำการสอบถามย้อนหลังเป็นระยะเวลา 5 ปี ซึ่งตามเกณฑ์การประเมินผล โครงการถือเป็นการประเมินผลกระทบระยะสั้น

ขั้นตอนที่ 6 การเก็บข้อมูลเชิงลึก

แบ่งการเก็บข้อมูลเชิงลึก โดยนำแบบสอบถามจากการพัฒนาในขั้นตอนที่ 1 มาทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม ได้แก่ หัวหน้าคร้วเรือนในพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อนำผลการศึกษาเพิ่มเติมเชิงลึกในการรายละเอียดการอภิปรายผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อคร้วเรือนอธิบายรายละเอียด จากขั้นตอนในการวิจัยทั้งหมดสามารถสรุปรายละเอียดในการดำเนินการวิจัย ดังตาราง 6

ตาราง 6 รายละเอียดในการดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ	แนวคำถาม
1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การ ท่องเที่ยวในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน	1. หัวหน้าครัวเรือนในชุมชนที่มีการ ท่องเที่ยว 2. ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว	แบบสอบถาม	1. แนวโน้มและการขยายตัวของการท่องเที่ยวในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน 2. สถานการณ์ปัจจุบันของการท่องเที่ยวในอำเภอปาย จังหวัด แม่ฮ่องสอน สถานการณ์ของการท่องเที่ยวในพื้นที่ครอบคลุม - ปริมาณนักท่องเที่ยว - กิจกรรมการท่องเที่ยว - จำนวนผู้ประกอบการในพื้นที่ - รูปแบบการท่องเที่ยว - กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว - บริการด้านการท่องเที่ยว - อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว - จำนวนวันพักของนักท่องเที่ยว - ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว - กิจกรรมการท่องเที่ยว - รูปแบบการท่องเที่ยว - จำนวนวันพักของนักท่องเที่ยว
	3. นักท่องเที่ยวในอำเภอปาย	แบบสอบถาม	

ตาราง 6 (ต่อ)

วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ	แนวคำถาม
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือนในอำเภอป่า	1. หัวหน้าครัวเรือนในชุมชนที่มีการท่องเที่ยว	แบบสอบถาม	<ol style="list-style-type: none"> 1. การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวด้านการวางแผนการท่องเที่ยว 2. การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว 3. การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว 4. การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวในการประเมินผลกิจกรรมการท่องเที่ยว
3. ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือนในอำเภอป่า	1. หัวหน้าครัวเรือนในชุมชนที่มีการท่องเที่ยว	แบบสอบถาม	<ol style="list-style-type: none"> 1. การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว 2. ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว 3. การมีผู้อนวยความสะดวก 4. ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน

ตาราง 6 (ต่อ)

วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ	แนวคำถาม
4. เพื่อศึกษาผลกระทบการท้องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการท้องเที่ยว	1. หัวหน้าครัวเรือนในชุมชนที่มีการท้องเที่ยวในอำเภอปาย	แบบสอบถาม	1. ผลกระทบการท้องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนด้านสังคม 2. ผลกระทบการท้องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนด้านเศรษฐกิจ 3. ผลกระทบการท้องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนด้านการจัดการทรัพยากรในครัวเรือน

การทดสอบเครื่องมือ

การทดสอบเครื่องมือ อันได้แก่ แบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อนำไปทดสอบความเที่ยงตรงในเนื้อหา (content validity) และความเชื่อมั่น (reliability)

1. ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามจากแนวทางตรวจสอบเอกสาร เป็นพื้นฐานในการทำแบบสอบถามและนำเสนอประธานกรรมการที่ปรึกษาและคณะกรรมการที่ปรึกษา เพื่อทดสอบความเที่ยงตรงในเนื้อหา (content validity) ตรวจสอบ วิเคราะห์ ปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหาที่วัดมากยิ่งขึ้น

2. นำแบบสอบถามมาทดสอบความเชื่อมั่น (reliability) โดยนำไปทดสอบกับครัวเรือนที่มีการท่องเที่ยวในตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 30 ครัวเรือน เนื่องจากตำบลทุ่งยาวมีความคล้ายคลึงกับตำบลเวียงใต้ ตำบลเวียงเหนือ ตำบลแม่มาเดิง ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีกิจกรรมการท่องเที่ยวและมีการท่องเที่ยวหนาแน่น ผลที่ได้มีความคงที่ (stability) มีความถูกต้อง (accuracy) และไม่เปลี่ยนแปลง (consistency) แล้วจึงนำผลมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น โดยวิธีการวิเคราะห์ความเชื่อมั่นตามวิธีของ Cronbach's alpha โดยหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่า (coefficient of alpha) ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามดังนี้

2.1 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเพื่อวัดการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในกิจกรรมการท่องเที่ยว มีค่าเท่ากับ 0.9603

2.2 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในการวัดการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว มีค่าเท่ากับ 0.9615

2.3 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในการวัดการมีผู้อำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว มีค่าเท่ากับ 0.8413

2.4 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในการวัดความคาดหวังจากการท่องเที่ยว มีค่าเท่ากับ 0.9777

2.5 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในการวัดผลกระทบของการท่องเที่ยว มีค่าเท่ากับ 0.9291

2.6 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งหมด มีค่าเท่ากับ 0.9868 จากนั้นจึงนำแบบสอบถามที่ได้ไปทำการเก็บข้อมูลกับหัวหน้าครัวเรือน

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้วและผ่านการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแล้ว นำแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมทั้งหมดไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ซึ่งสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลด้านปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านทรัพยากร การท่องเที่ยว โดยใช้สถิติพรรณนา (descriptive statistics) อันได้แก่ การแจกแจงความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (arithmetic mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) เพื่ออธิบายข้อมูลเชิงพรรณนาในปัจจัยด้านการรับรู้และความคาดหวัง ได้แก่ การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว การมีผู้อำนวยความสะดวก ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว ครอบคลุมด้านการวางแผนการท่องเที่ยว การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว และการประเมินผลกิจกรรมการท่องเที่ยว ปัจจัยด้านความหนาแน่นของการท่องเที่ยวในพื้นที่ ครอบคลุมในประเด็น ปริมาณนักท่องเที่ยว ค่าใช้จ่าย กิจกรรมการท่องเที่ยว จำนวนผู้ประกอบการในพื้นที่ รูปแบบการท่องเที่ยว กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว บริการด้านการท่องเที่ยว อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และจำนวนวันพักของนักท่องเที่ยว

2. วิเคราะห์ข้อมูลด้านผลกระทบการท่องเที่ยว โดยใช้สถิติพรรณนา (descriptive statistics) อันได้แก่ การแจกแจงความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (arithmetic mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) เพื่ออธิบายข้อมูลเชิงพรรณนาด้านผลกระทบการท่องเที่ยวต่อสังคม ครอบคลุมในประเด็นด้านการย้ายถิ่น การศึกษา บทบาทของสตรี การใช้แรงงานของสตรี การเลี้ยงดูบุตร การแต่งกาย การใช้ภาษา ความสัมพันธ์ในชุมชน รูปแบบและความสัมพันธ์ทางสังคม ความต้องการการบริโภค และการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวและตัวบุคคลเพื่อการให้บริการ ผลกระทบการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจ ครอบคลุมในด้านรายได้ ค่าครองชีพ อาชีพ หนี้สิน การกระจายรายได้ และแบบแผนการประกอบอาชีพ ตลอดจนผลกระทบการท่องเที่ยวต่อการจัดการทรัพยากรในครัวเรือนครอบคลุมด้านราคาที่ดิน การถือครองที่ดิน การสูญเสียที่ดิน ขนาดการใช้ที่ดิน ลักษณะการใช้ที่ดิน การใช้พลังงาน และการจัดการทรัพยากรในครัวเรือน

3. วิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวของครัวเรือน โดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณแบบขั้นตอน (stepwise multiple regression

analysis) เพื่อใช้วิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (independent variables) ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคลของหัวหน้าครัวเรือน การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว การมีผู้อำนวยความสะดวก ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน กับตัวแปรตาม (dependent variables) คือ การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว

4. วิเคราะห์ความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมและผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือน โดยการถดถอยอย่างง่าย (simple regression analysis) เพื่อใช้วิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (independent variables) ได้แก่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวกับตัวแปรตาม (dependent variables) คือ ผลกระทบการท่องเที่ยว

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัด สามารถนำเสนอตามลำดับ 5 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 สถานการณ์การท่องเที่ยว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน

ตอนที่ 4 ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

ตอนที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน

ตอนที่ 1 สถานการณ์การท่องเที่ยว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผลการศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาครอบคลุมถึงปริมาณนักท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว จำนวนผู้ประกอบการในพื้นที่ รูปแบบการท่องเที่ยว กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว บริการด้านการท่องเที่ยว อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ตลอดจนจำนวนวันพักของนักท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏดังต่อไปนี้

ปริมาณนักท่องเที่ยว

จากการศึกษา พบว่า ปริมาณนักท่องเที่ยวในอำเภอปายมีตลอดปี ทั้งนี้มีปริมาณมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับฤดูกาล ซึ่งนักท่องเที่ยวมีปริมาณมากในช่วงเดือน ตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ โดยมีปริมาณมากที่สุดในช่วงเดือนธันวาคมจนถึงเดือนมกราคม เมื่อเทียบสัดส่วนระหว่างนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ มีอัตราการเติบโตเพิ่มมากถึงร้อยละ 42.29 ซึ่งเป็นการเพิ่มทั้งในส่วนของนักท่องเที่ยวคนไทยและ ชาวต่างชาติ โดยมีจำนวนคนไทย เพิ่มขึ้นร้อยละ 31.45 และจำนวนชาวต่างชาติ เพิ่มขึ้นมากถึงร้อยละ 53.54 ซึ่งพบว่า ในนักท่องเที่ยวหนึ่งร้อยคนมีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเป็นจำนวนร้อยละ 70 และนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวนร้อยละ 30

อย่างไรก็ตามในฤดูกาลท่องเที่ยว (เดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม) อำเภอปายมีนักท่องเที่ยวชาวไทยมากกว่านักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ คือเป็นสัดส่วนชาวไทยร้อยละ 60 และชาวต่างประเทศร้อยละ 40 (จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการในอำเภอปาย สิงหาคม 2551) ในด้านการเดินทางมาท่องเที่ยวที่นั่นมีทั้งนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาตามลำพังและเดินทางมาเป็นกลุ่ม การเดินทางส่วนใหญ่เดินทางมาด้วยรถประจำทาง รถบริษัททัวร์ และทางเครื่องบิน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีวันพักในอำเภอปายตั้งแต่ 2-7 วัน โดยนักท่องเที่ยวมีระยะเวลาพักเฉลี่ย 2.84 วัน และจากจำนวนนักท่องเที่ยว คืนพัก และการใช้จ่ายแต่ละวันประมาณ 1,655.57 บาท ก่อให้เกิดรายได้จากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวน 771.89 ล้านบาท ทำให้เกิดรายได้หมุนเวียนเป็นจำนวน 5.08 ล้านบาท เมื่อรวมรายได้ทั้งหมดที่เกิดจากการท่องเที่ยวภายในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนเท่ากับ 776.97 ล้านบาทต่อปี

กิจกรรมการท่องเที่ยว

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว สามารถจำแนกกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความเห็นของผู้ประกอบการ โดยพบว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวในอำเภอปายมีหลากหลายรูปแบบได้แก่ การขี่จักรยานท่องเที่ยว การจับขี่จักรยานยนต์ท่องเที่ยว การขี่ช้าง การเข้าน้ำพุร้อน การดูนก การเที่ยวชมน้ำตก การเดินป่า (Trekking) การชมวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในพื้นที่ การชมวิถีชีวิตชนเผ่า การชมวิถีชีวิตการทำเกษตร และการนวดแผนไทย การทำสปา

ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในอำเภอปาย ได้แบ่งผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ประกอบการด้านที่พัก และผู้ประกอบการด้านการผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวให้บริการท่องเที่ยว มีรายละเอียดดังนี้

1. **ผู้ประกอบการด้านที่พัก** จำนวนห้องพักในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีจำนวน 1,518 ห้อง โดยผู้ประกอบการด้านที่พักในอำเภอปาย แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ โรงแรม รีสอร์ท และเกสต์เฮาส์ โรงแรมในอำเภอปาย มี 2 แห่ง คือ โรงแรมวิวิปาย มีห้องพักจำนวน 30 ห้อง และโรงแรมบลูตาคุน มีห้องพักจำนวน 10 ห้อง ส่วนรีสอร์ทในอำเภอปายนั้นมีจำนวน 34 แห่ง มีจำนวนห้องพักตั้งแต่ 4 – 50 ห้อง และเกสต์เฮาส์จำนวน 96 แห่ง มีจำนวนห้องพักตั้งแต่ 4-60 ห้อง นอกจากนั้นยังมีที่พักแบบบ้านดิน ซึ่งตั้งอยู่ในศูนย์วัฒนธรรมจีนยูนนานบ้านสันติชน โดยที่พักระยะห่างกันมีอัตราที่พักราคาแตกต่างกันโดยค่าเช่ามีราคาตั้งแต่ 80 บาทจนถึง 5,800 บาทซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพห้องพัก ทำเลที่ตั้งและเครื่องอำนวยความสะดวกของที่พักระยะห่างกันที่มีบริการนักท่องเที่ยว

ทั้งนี้นักท่องเที่ยวมีระยะเวลาพักเฉลี่ย 2.17 วัน ผู้ประกอบการด้านที่พักซึ่งมีอัตราส่วนระหว่างบุคคลภายนอกพื้นที่กับคนในพื้นที่ร้อยละ 70:30 โดยผู้ประกอบการยุคแรกเป็นข้าราชการครูที่มีพื้นฐานทางภาษาอังกฤษ

2. ผู้ประกอบการด้านการให้บริการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการด้านการให้บริการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 2 กลุ่มได้แก่ ผู้ให้บริการนำเที่ยว และผู้ให้บริการรถเช่า โดยผู้ให้บริการท่องเที่ยวในอำเภอปาย ประกอบด้วย ผู้ให้บริการนำเที่ยวเดินป่า (Trekking) ผู้ให้บริการล่องแก่ง และล่องแพแม่น้ำปาย ผู้ให้บริการแค้มป์ช้าง ในส่วนผู้ให้บริการรถเช่ามีทั้งให้บริการรถยนต์ รถจักรยานยนต์ และรถจักรยาน โดยผู้ประกอบการด้านการให้บริการท่องเที่ยวเหล่านี้ในอำเภอปาย มีจำนวน 21 แห่ง

รูปแบบการท่องเที่ยว

ผลการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในอำเภอปาย พบว่า มีลักษณะหลากหลาย และแปรเปลี่ยนไปตามระยะเวลาในการพำนักของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะคนที่พักนานวันก็มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายมากขึ้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ โดยรูปแบบแรกเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งได้มีการประชาสัมพันธ์จากผู้ประกอบการว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนั้นรูปแบบการท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural Traditional Tourism) และรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health tourism) โดยกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้ทำในขณะที่มาท่องเที่ยวได้แก่เดินป่า (Trekking) ชี่ช้าง การล่องแพ ชมความสวยงามของลำน้ำปาย การล่องแก่งแม่น้ำปาย ซึ่งสามารถจัดระดับความยากของการล่องแก่งได้ถึงเกรด 3 ซึ่งมี 1) ระดับคลื่นใหญ่ น้ำไหลแรง 2) มีแ่งน้ำวนใหญ่ และ 3) มีโขดหินขวางสายน้ำ อาจหาช่องทางการล่องได้ยาก และต้องใช้ทักษะการพายเรือ การนั่งห่วงยางล่องลำน้ำปาย ปีนหน้าผาเทียม ปั่นจักรยาน อาบน้ำแร่ธรรมชาติที่โป่งน้ำร้อน บ่อน้ำร้อนเมืองแปง โป่งน้ำร้อนท่าปาย น้ำตกแม่เย็น น้ำตกหมอแปง เทียวชมกองแลน ชมวัฒนธรรมจันทูบ้านสันติชล หมู่บ้านกะเหรี่ยงแม่ปิง เทียวชมวัดน้ำฮู พระธาตุแม่เย็น สะพานประวัติศาสตร์ วัดกลาง ถนนคนเดินในตัวอำเภอปาย

ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน

การศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือนครอบคลุมในด้านการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่น การวางแผนการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การกำหนดระเบียบการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น การกำหนดบทลงโทษผู้กระทำผิดกฎระเบียบในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การวางแผนป้องกันปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว การให้บริการด้านการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว การให้บริการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การจัดระเบียบร้านค้าในแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลความต้องการของท้องถิ่นที่มีต่อการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว การประเมินผลการพัฒนาท่องเที่ยวในท้องถิ่น การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาราคาและค่าครองชีพแก่ท้องถิ่น การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในท้องถิ่น ตลอดจนการแก้ไขปัญหาสถานะจากการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

ผลการวิจัยโดยภาพรวมพบว่า ครัวเรือนเกือบครึ่งหนึ่งมีส่วนร่วมในระดับมาก โดยเฉพาะในประเด็นการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในท้องถิ่น (ร้อยละ 43.40) และมีส่วนร่วมในแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว (ร้อยละ 40.40) ครัวเรือนมากกว่าครึ่งมีส่วนร่วมในระดับปานกลางในประเด็นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนาท่องเที่ยวในท้องถิ่น (ร้อยละ 67.60) การมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น (ร้อยละ 53.70) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว (ร้อยละ 52.40) การมีส่วนร่วมในการให้จัดระเบียบร้านค้าในแหล่งท่องเที่ยว (ร้อยละ 47.10) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว (ร้อยละ 46.50) การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว (ร้อยละ 46.00) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการท่องเที่ยวของท้องถิ่น (ร้อยละ 44.70) การมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น (ร้อยละ 33.20) การมีส่วนร่วมในการวางแผนป้องกันปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว (ร้อยละ 39.40) การมีส่วนร่วมในการให้บริการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (ร้อยละ 38.00) การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสถานะจากการท่องเที่ยวในท้องถิ่น (ร้อยละ 30.90) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลความต้องการของท้องถิ่นที่มีต่อการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว (ร้อยละ 30.60) นอกจากนั้นครัวเรือนส่วนใหญ่ยังมีส่วนร่วมในระดับน้อยในประเด็นการมีส่วนร่วมในการกำหนดบทลงโทษผู้กระทำผิดกฎระเบียบในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น (ร้อยละ 25.00) การมีส่วนร่วมในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว (ร้อยละ

30.10) การมีส่วนร่วมในการให้บริการอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว (ร้อยละ 38.00) การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาราคาและค่าครองชีพแก่ท้องถิ่น (ร้อยละ 44.40) และครัวเรือนเพียงร้อยละ 27.70มีส่วนร่วมในระดับน้อยที่สุดในประเด็นการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

ครัวเรือนมากกว่าครึ่งหนึ่งร้อยละ 67.60 มีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนาท่องเที่ยวในท้องถิ่น ร้อยละ 53.70 มีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น และร้อยละ 52.40 มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง จะเห็นว่าครัวเรือนมากกว่าครึ่งหนึ่งมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนาท่องเที่ยวในท้องถิ่น ในขณะที่กว่าครึ่งหนึ่งมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องมาจากการประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวของครัวเรือนจะช่วยให้ครัวเรือนเห็นถึงสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน เมื่อการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชนย่อมเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ขึ้นทั้งผลในด้านบวกและด้านลบซึ่งส่งผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อครัวเรือน ซึ่ง Cohen and Upphoff (1977) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation) มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการปฏิบัติการและการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมจึงถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการของการพัฒนาที่เสริมสร้างให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา หาแนวทางแก้ไข วางแผนการดำเนินงาน ตลอดจนร่วมกันดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม การมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการที่สมาชิกในชุมชนมีการกระทำซึ่งแสดงออกมาในลักษณะของการดำเนินการร่วมกันและมีความต้องการที่บรรลุเป้าหมายร่วม (นำชัย ทนุผล 2529: 117, Stevenhagen 1971: 74 และปรัชญา เวสารัชช์ 2528: 3)

จากการศึกษายังพบว่า ครัวเรือนยังมีส่วนร่วมในระดับน้อยโดยเฉพาะในประเด็นการมีส่วนร่วมในการกำหนดบทบาทของอาสาสมัครผู้กระทำการศึกษาระเบียบในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น (ร้อยละ 25.00) การมีส่วนร่วมในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว (ร้อยละ 30.10) การมีส่วนร่วมในการให้บริการอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว (ร้อยละ 38.00) การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาราคาและค่าครองชีพแก่ท้องถิ่น (ร้อยละ 44.40) จะเห็นได้ว่าครัวเรือนมีส่วนร่วมในระดับน้อยในการกำหนดบทบาทของอาสาสมัครผู้กระทำการศึกษาระเบียบในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น ในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว ในการให้บริการอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว ตลอดจนการแก้ไขปัญหาราคาและค่าครองชีพแก่ท้องถิ่น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากครัวเรือนในอำเภอป่าซางอำนาจการต่อรองเพราะไม่มีการรวมกลุ่มเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ และไม่มีการกำหนดระเบียบในการท่องเที่ยวจึงส่งผลให้ครัวเรือนมีส่วนร่วมในระดับน้อย อีกทั้งการมีส่วนร่วมในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวของครัวเรือนเป็นไปในรูปแบบของลูกจ้างในกิจการด้านการท่องเที่ยวซึ่งได้ปฏิบัติและ

ดำเนินกิจกรรมตามที่ผู้ประกอบการกำหนด ดังนั้นจึงมีส่วนร่วมในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว และการบริการอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวด้วย

ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาราคาและค่าครองชีพแก่ท้องถิ่นที่ครัวเรือนมีส่วนร่วมด้วยนั้น เนื่องมาจากราคาและค่าครองชีพนั้นเป็นไปตามกลไกการตลาดของพื้นที่นั้นๆ การแก้ไขปัญหาจึงเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เนื่องจากราคาและค่าครองชีพถูกกำหนดโดยอุปสงค์และอุปทานในพื้นที่ การมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาราคาและค่าครองชีพแก่ท้องถิ่นในครัวเรือนจึงเป็นไปแบบการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างครัวเรือนเพื่อบรรเทาปัญหาเท่านั้น นอกจากนั้นครัวเรือนเกือบหนึ่งในสาม (ร้อยละ 27.70) มีส่วนร่วมในระดับน้อยที่สุดในประเด็นการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ทั้งนี้เนื่องมาจากการจัดการท่องเที่ยวในอำเภอปาย ยังขาดหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ จึงมีส่วนร่วมในระดับน้อยที่สุดในประเด็นการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ดังรายละเอียดในตาราง 7

นอกจากนั้นจากการศึกษายังพบว่าอำเภอปายยังมีกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว โดยกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นกิจการที่ไม่ได้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวโดยตรง แต่เอื้ออำนวยและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว กิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในอำเภอปาย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ผู้ประกอบการร้านอาหาร และผู้ประกอบการด้านร้านขายของที่ระลึก มีรายละเอียดดังนี้

1. **ผู้ประกอบการด้านร้านอาหาร** ผู้ประกอบการร้านอาหารประกอบด้วย 2 กลุ่มคือ ผู้ประกอบการร้านอาหาร และผู้ประกอบการร้านกาแฟและบาร์ ร้านอาหารในอำเภอปายมีจำนวนทั้งสิ้น 42 แห่ง อาหารที่จำหน่ายมีทั้งอาหารไทย อาหารอิสลาม อาหารฝรั่งและเบเกอรี่ ส่วนร้านกาแฟและบาร์ มีจำนวนทั้งสิ้น 22 แห่ง ซึ่งจำหน่ายเครื่องดื่มประเภทแอลกอฮอล์ อาหารและกาแฟ

2. **ผู้ประกอบการด้านของที่ระลึก** ผู้ประกอบการด้านร้านขายของที่ระลึกในอำเภอปายมีจำนวน 11 แห่ง ของที่ระลึกที่จำหน่ายอยู่ในรูป โปสการ์ด รูปแม่เหล็ก (Magnet) รูปที่เกี่ยวข้องกับอำเภอปาย เสื้อผ้า พวงกุญแจ เข็มกลัด ภาพเขียนบาติก โดยของที่ระลึกส่วนใหญ่มีสัญลักษณ์ของอำเภอปายในทุกชิ้นที่จำหน่าย ของที่ระลึกมีราคาตั้งแต่ 10 บาทจนถึงหลักร้อยหรือหลักพันบาท ทั้งนี้ขึ้นกับขนาด วัสดุที่นำมาผลิต โดยสินค้าส่วนใหญ่เป็นงานหัตถกรรม (Handicraft) ในส่วนของอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในอำเภอปาย ได้แก่ การทำของที่ระลึก

ถ่อแพรับนักท่องเที่ยว ล่องแก่งรับนักท่องเที่ยว จี๊ซ้าง นำเที่ยว นำเดินป่า แม่บ้านในสถานประกอบการ พ่อครัวแม่ครัวในสถานประกอบการ ลูกจ้างในสถานประกอบการ ชายของที่ระลึก ชายของหรือส่งของให้สถานประกอบการ ตลอดจนผู้ประกอบการด้านการขนส่ง

ผลการศึกษายังพบว่าครัวเรือนมีส่วนร่วมน้อยที่สุดในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในท้องถิ่น ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งระหว่างครัวเรือนกับนักท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเป็นความขัดแย้งในลักษณะของการส่งเสียงดังของนักท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการสามารถจัดการกับปัญหานี้ได้ ดังนั้นครัวเรือนจึงมีส่วนร่วมน้อยที่สุดในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในท้องถิ่น ดังตาราง 7

ตาราง 7 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม	ระดับการมีส่วนร่วม									
	มากที่สุด		มาก		ปานกลาง		น้อย		น้อยที่สุด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่น	0	0.00	96	25.50	95	25.30	81	21.50	104	27.70
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนการท่องเที่ยวของท้องถิ่น	0	0.00	96	25.50	168	44.70	34	9.00	78	20.70
3. การมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น	0	0.00	115	30.60	125	33.20	58	15.40	78	20.70
4. การมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น	33	8.80	33	8.80	202	53.70	78	20.70	30	8.00
5. การมีส่วนร่วมในการกำหนดบทลงโทษผู้กระทำความผิดกฎระเบียบในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น	57	15.20	59	15.70	89	23.70	94	25.00	77	20.50
6. การมีส่วนร่วมในการวางแผนป้องกันปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว	87	23.10	57	15.20	148	39.40	54	14.40	30	8.00
7. การมีส่วนร่วมในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว	57	15.20	33	8.80	95	25.30	113	30.10	78	20.70
8. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว	33	8.80	88	23.40	197	52.40	58	15.40	0	0.00

ตาราง 7 (ต่อ)

การมีส่วนร่วม	ระดับการมีส่วนร่วม									
	มากที่สุด		มาก		ปานกลาง		น้อย		น้อยที่สุด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
9. การมีส่วนร่วมในการให้บริการอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว	33	8.80	33	8.80	143	38.00	143	38.00	24	6.40
10. การมีส่วนร่วมในการให้จัดระเบียบร้านค้าในแหล่งท่องเที่ยว	33	8.80	0	0.00	177	47.10	112	29.80	54	14.40
11. การมีส่วนร่วมในแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว	57	15.20	152	40.40	96	25.50	47	12.50	24	6.40
12. การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว	57	15.20	122	32.40	173	46.00	0	0.00	24	6.40
13. การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาราคาและค่าครองชีพแก่ท้องถิ่น	33	8.80	0	0.00	119	31.60	167	44.40	57	15.20
14. การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในท้องถิ่น	0	0.00	163	43.40	62	16.50	30	8.00	121	32.20
15. การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาผลกระทบจากการท่องเที่ยวในท้องถิ่น	24	6.40	66	17.60	116	30.90	90	23.90	80	21.30
16. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลความต้องการของท้องถิ่นที่มีต่อการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว	57	15.20	56	14.90	115	30.60	94	25.00	54	14.40

ตาราง 7 (ต่อ)

การมีส่วนร่วม	ระดับการมีส่วนร่วม									
	มากที่สุด		มาก		ปานกลาง		น้อย		น้อยที่สุด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
17. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว	57	15.20	33	8.80	175	46.50	87	23.10	24	6.40
18. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนาท่องเที่ยวในท้องถิ่น	0	0.00	98	26.10	254	67.60	0	0.00	24	6.40

อย่างไรก็ตามเพื่อให้เห็นภาพรวมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์ภาพรวมในทุกประเด็นของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า โดยภาพรวมครัวเรือนในอำเภอปายมีส่วนร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยวในระดับปานกลาง (ร้อยละ 37.76) รองลงมาเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในระดับน้อย (ร้อยละ 19.95) ร้อยละ 19.15 เป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมาก ร้อยละ 14.40 เป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับน้อยที่สุด มีเพียงร้อยละ 9.04 เท่านั้นที่มีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด ดังรายละเอียดในตาราง 8

ตาราง 8 จำนวนและร้อยละของครัวเรือน จำแนกตามระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มที่มีการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมากที่สุด	34	9.04
กลุ่มที่มีการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมาก	72	19.15
กลุ่มที่มีการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวปานกลาง	142	37.76
กลุ่มที่มีการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวน้อย	75	19.95
กลุ่มที่มีการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวน้อยที่สุด	53	14.10
รวม	376	100.00

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในกิจกรรมการท่องเที่ยว รวม 9 ปัจจัย ประกอบด้วย ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน อาชีพ รายได้ต่อเดือน ระยะเวลาอาศัยในชุมชน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว ความคาดหวังจากการท่องเที่ยวและการมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว และเพื่อให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในกิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยในตอนนี้ตามลำดับดังนี้

3.1 ผลการวิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในกิจกรรมการท่องเที่ยว

ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน

จากการศึกษาพบว่า หัวหน้าครัวเรือนมากกว่าครึ่งหนึ่ง ร้อยละ 54.00 สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา รองลงมาร้อยละ 23.90 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ร้อยละ 8.80 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 6.90 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/เทียบเท่า และร้อยละ 6.40 สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา/เทียบเท่า ระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน ส่งผลให้คนมีความรู้และมีทัศนคติที่แตกต่างกัน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาคาดว่าระดับการศึกษาเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้คนเรามีความแตกต่าง ทั้งทางด้านความรู้ ทัศนคติ ระดับการศึกษาก็ย่อมส่งผลทำให้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวแตกต่างกันด้วย จากการศึกษาซึ่งพบว่าหัวหน้าครัวเรือนจบการศึกษาในระดับประถมศึกษา อาจเนื่องมาจากหัวหน้าครัวเรือนในอำเภอปายส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพการเกษตร (ตาราง 10) ซึ่งเป็นวิชาชีพเฉพาะที่ต้องใช้ประสบการณ์และความชำนาญเฉพาะด้าน ดังนั้นเมื่อสำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาแล้วส่วนใหญ่ออกมาช่วยครัวเรือนทำการเกษตร โดยไม่ได้ศึกษาต่อ ดังรายละเอียดในตาราง 9

ตาราง 9 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน	หัวหน้าครัวเรือน (n = 376)	
	จำนวน	ร้อยละ
ประถมศึกษา	203	54.00
มัธยมศึกษาตอนต้น	90	23.90
มัธยมศึกษาตอนปลาย/เทียบเท่า	26	6.90
อนุปริญญา/เทียบเท่า	24	6.40
ปริญญาตรี	33	8.80
รวม	376	100.00

อาชีพ

จากการศึกษาพบว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 64.10 ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพ รองลงมาร้อยละ 24.50 ประกอบอาชีพอิสระ/ธุรกิจส่วนตัว และร้อยละ 11.40 ประกอบอาชีพข้าราชการ/พนักงานวิสาหกิจ อาชีพ เป็นองค์ประกอบที่กำหนดคบบทบาท และรายได้ของหัวหน้าครัวเรือน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาคาดว่า อาชีพเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องมาจากอาชีพเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้คนเรามีความแตกต่างในด้านบทบาทและรายได้ อาชีพก็ย่อมส่งผลทำให้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวแตกต่างกันด้วย ดังรายละเอียดในตาราง 10

ตาราง 10 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	หัวหน้าครัวเรือน (n = 376)	
	จำนวน	ร้อยละ
เกษตรกรรวม	241	64.10
ข้าราชการ/พนักงานวิสาหกิจ	43	11.40
อาชีพอิสระ/ธุรกิจส่วนตัว	92	24.50
รวม	376	100.00

รายได้ต่อเดือน

จากการศึกษาพบว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 5,000 บาท รองลงมาร้อยละ 34.00 มีรายได้ระหว่าง 5,001 – 10,000 บาท ร้อยละ 5.90 มีรายได้ 10,001 – 15,000 บาท ร้อยละ 3.70 มีรายได้ 15,001 – 20,000 บาท ร้อยละ 1.30 มีรายได้ 20,001 – 25,000 บาท มีเพียงร้อยละ 1.30 ที่มีรายได้มากกว่า 25,000 บาท โดยหัวหน้าครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ย 7,134.57 บาท มีรายได้สูงสุด 37,000 บาทและมีรายได้ต่ำสุด 2,000 บาท รายได้ต่อเดือนเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่เป็นตัวกำหนด สถานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาคาดว่า รายได้ต่อเดือนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องมาจากรายได้ต่อเดือนเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ครัวเรือนมีความแตกต่างกันในด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจ รายได้ต่อเดือนก็ย่อมส่งผลทำให้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวแตกต่างกันด้วย จากการศึกษาพบว่ารายได้ต่อเดือนของหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่น้อยกว่า 5,000 บาท ทั้งนี้เนื่องจากโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร (ตาราง 10) ซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับปริมาณและราคาผลผลิตทางการเกษตรในแต่ละปีการเพาะปลูก ดังนั้นหัวหน้าครัวเรือนจึงมีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาท ดังรายละเอียดในตาราง 11

ตาราง 11 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามรายได้ต่อเดือน

รายได้ต่อเดือน	หัวหน้าครัวเรือน (n = 376)	
	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 5,000 บาท	205	54.50
5,001 – 10,000 บาท	128	34.00
10,001 – 15,000 บาท	22	5.90
15,001 – 20,000 บาท	14	3.70
20,001 – 25,000 บาท	5	1.30
มากกว่า 25,000 บาท	2	0.50
รวม	376	100.00

ค่าต่ำสุด = 2,000

ค่าสูงสุด = 37,000

ค่าเฉลี่ย = 7134.57

ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 4612.39

ระยะเวลาอาศัยในชุมชน

จากการศึกษาพบว่า หัวหน้าครัวเรือนมากกว่าหนึ่งในสาม (ร้อยละ 38.80) อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นระยะเวลา 10 – 20 ปี รองลงมา ร้อยละ 25.00 อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นระยะเวลา 21 – 30 ปี ร้อยละ 20.20 อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นระยะเวลา 31 – 40 ปี ร้อยละ 9.30 อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นเวลากว่า 10 ปี และร้อยละ 6.60 อาศัยอยู่ในชุมชนมากกว่า 40 ปี โดยหัวหน้าครัวเรือนอาศัยในชุมชนยาวนานที่สุดเป็นระยะเวลา 50 ปี และอาศัยเป็นระยะเวลาสั้นที่สุด 8 ปี โดยเฉลี่ยหัวหน้าครัวเรือนอาศัยอยู่ในชุมชนเป็นระยะเวลา 23.48 ปี ทั้งนี้เนื่องมาจากในอำเภอป่าซางมีความหลากหลายของสภาพพื้นที่ ครัวเรือนมีการโยกย้ายไปมาภายในอำเภอป่าซางค่อนข้างสูง เมื่อมีการท่องเที่ยวที่หนาแน่นขึ้นในอำเภอป่าซางในระยะเวลา 10-20 ปีที่ผ่านมาคนในตัวอำเภอเกิดการขายที่ดินและโยกย้ายออกไปอยู่ในพื้นที่อื่น (จากการสัมภาษณ์นายประหัด หัวหน้าครัวเรือนในบ้านแม่มาเดียงนอกตำบลแม่มาเดียง อำเภอป่าซาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน) จึงส่งผลให้หัวหน้าครัวเรือนมีระยะเวลาอาศัยในชุมชน 10-20 ปี จากการศึกษาของ รามศรี พรหมชาติ (2545: 81) พบว่า ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นตัวแปรที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเกษตรในระดับที่แตกต่างกัน ประชากรที่อาศัยอยู่หมู่บ้านมาชานานย่อมมีความผูกพัน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และหวงแหนทรัพยากร ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาคาดว่า ระยะเวลาอาศัยในชุมชนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องมาจาก ระยะเวลาอาศัยในชุมชนเป็นองค์ประกอบที่ทำให้

ให้ประชากรที่อาศัยในชุมชนมีความผูกพัน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และหวงแหนทรัพยากรในระดับที่แตกต่างกัน ระยะเวลาอาศัยในชุมชนก็ย่อมส่งผลทำให้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวแตกต่างกันด้วย ดังรายละเอียดในตาราง 12

ตาราง 12 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามระยะเวลาอาศัยในชุมชน

ระยะเวลาอาศัยในชุมชน	หัวหน้าครัวเรือน (n = 376)	
	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 10 ปี	35	9.30
10 – 20 ปี	146	38.80
21 – 30 ปี	94	25.00
31 – 40 ปี	76	20.20
มากกว่า 40 ปี	25	6.60
รวม	376	100.00

ค่าต่ำสุด = 8

ค่าสูงสุด = 50

ค่าเฉลี่ย = 23.48

ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 10.45

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนมากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 53.20) มีสมาชิกครัวเรือนจำนวน 3 – 4 คน รองลงมาร้อยละ 37.00 มีสมาชิกครัวเรือนมากกว่า 4 คน และร้อยละ 9.80 มีสมาชิกครัวเรือนไม่เกิน 2 คน โดยมีสมาชิกครัวเรือนสูงสุด 6 คนและต่ำสุด 2 คน โดยเฉลี่ยมีสมาชิกครัวเรือนจำนวน 4 คน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากครัวเรือนในอำเภอปายมีขนาดเล็ก จำนวนสมาชิกในครัวเรือนในอำเภอปายมีเพียง 3-4 คน จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเป็นองค์ประกอบที่ทำให้ครัวเรือนมีความแตกต่างกันในด้านขนาดของครัวเรือน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาคาดว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องจาก จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ครัวเรือนมีความแตกต่างกันในด้านขนาด จำนวนสมาชิกในครัวเรือนก็ย่อมส่งผลทำให้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวแตกต่างกันด้วย

ตาราง 13 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามจำนวนสมาชิกในชุมชน

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	หัวหน้าครัวเรือน (n = 376)	
	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เกิน 2 คน	37	9.80
3 – 4 คน	200	53.20
มากกว่า 4 คน	139	37.00
รวม	376	100.00

ค่าต่ำสุด = 2

ค่าสูงสุด = 6

ค่าเฉลี่ย = 3.99

ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.15

การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว

การศึกษาการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวพบว่าครัวเรือนเกือบครึ่งหนึ่งรับรู้ในระดับมากที่สุดในการรับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวช่วยลดการว่างงาน (ร้อยละ 40.40) รับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิต และนำเอาทรัพยากรของท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในอัตราที่สูงในระดับมากที่สุด (ร้อยละ 34.30) และรับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่นอย่างสูงสุดในด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม (ร้อยละ 32.70) ครัวเรือนรับรู้ในระดับมากถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวให้ผลดีมากกว่าผลเสีย (ร้อยละ 40.70) รับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรม (ร้อยละ 37.00) รับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการรักษาเอกลักษณ์ของชาติ ก่อให้เกิดความรู้สึกรักหวงแหนและรักผืนแผ่นดินที่อยู่อาศัยของตน (ร้อยละ 32.40) รับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม (ร้อยละ 30.90) รับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยว ก่อให้เกิด ความตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม (ร้อยละ 24.70)

นอกจากนั้นมากกว่าครึ่งหนึ่งยังรับรู้ในระดับปานกลางในการรับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (ร้อยละ 53.20) รับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนให้สูงขึ้น (ร้อยละ 46.30) รับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวมีบทบาทในการสนับสนุนฟื้นฟูและอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรม

(ร้อยละ 40.70) รับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวกระตุ้นให้เกิดค่านำ
 ทรัพยากรส่วนเกินมาผลิตเป็นตัวสินค้าที่ระลึก (ร้อยละ 38.60) รับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยว
 ในด้านการท่องเที่ยวมีส่วนสำคัญในการเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือนในระดับปานกลาง (ร้อยละ
 38.30) รับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวสนับสนุนให้เกิดการผลิตสินค้าและ
 บริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว (ร้อยละ 38.00) รับรู้ถึงประโยชน์ของการ
 ท่องเที่ยวในด้านด้านการท่องเที่ยวช่วยลดปัญหาการอพยพเข้าสู่เมืองหลวง (ร้อยละ 38.00) รับรู้ถึง
 ประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านสมาชิกครัวเรือนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว (ร้อยละ
 31.60) และรับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจใน
 คุณค่าของศิลปวัฒนธรรม (ร้อยละ 30.90)

ผลจากการศึกษา พบว่า ครัวเรือนเกือบครึ่ง (ร้อยละ 40.40) รับรู้ถึงประโยชน์ของ
 การท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวช่วยลดการว่างงานในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องมาจากเมื่อมีการ
 ท่องเที่ยวเกิดขึ้นในพื้นที่ คนในครัวเรือนเกิดการรับรู้ถึงผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวดังนั้น
 ครัวเรือนเกือบครึ่ง รับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวช่วยลดการว่างงานใน
 ระดับมากที่สุด การท่องเที่ยวทำให้เกิดความต้องการสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการ
 ของนักท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดการจ้างงานในท้องถิ่น เกิดการสร้างงานทั้งทางตรงและทางอ้อม จึง
 ทำให้อัตราการว่างงานในท้องถิ่นลดลง (ศรัญญา วรากุลวิทย์ (2546: 9-13), สมบัติ กาญจนกิจ,
 (2544: 88-89)) นอกจากนี้ครัวเรือนส่วนใหญ่ ร้อยละ 40.70 รับรู้ในระดับมากถึงประโยชน์ของการ
 ท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวให้ผลดีมากกว่าผลเสีย ทั้งนี้เนื่องจากการท่องเที่ยวให้ประโยชน์แก่
 ครัวเรือนทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยการท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ในท้องถิ่น รายได้จากการ
 ท่องเที่ยวมีผลทวีคูณในการสร้างรายได้หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นซึ่งทำให้ผลผลิต
 ส่วนรวมของประเทศมีค่าทวีกว่าสองเท่าตัวเกิดการกระจายรายได้ มีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิด
 การผลิต และนำเอาทรัพยากรของท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในอัตราที่สูง และยังมีบทบาทใน
 การพัฒนาสร้างสรรค์ความเจริญทางสังคมให้เกิดแก่ท้องถิ่น (ศรัญญา วรากุลวิทย์ (2546: 9-13),
 ประยูร ศาสรี (2528: 417-422), สมบัติ กาญจนกิจ, (2544: 88-89)) ผลจากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น
 ในท้องถิ่นทำให้ครัวเรือนเล็งเห็นถึงข้อดีของการท่องเที่ยวดังนั้นจึงทำให้รับรู้ถึงประโยชน์ของการ
 ท่องเที่ยวในระดับมาก

ครัวเรือนส่วนใหญ่ยังรับรู้ในระดับปานกลางในการรับรู้ถึงประโยชน์ในด้านการ
 ท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (ร้อยละ 53.20) และรับรู้
 ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนให้สูงขึ้น
 (ร้อยละ 46.30) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเมื่อการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในพื้นที่ส่งผลให้เกิดกิจกรรมเพื่อ

ให้บริการและตอบสนองการท่องเที่ยว วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว อย่างหนึ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ ดังนั้นครัวเรือนส่วนใหญ่จึงรับรู้ถึงประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในระดับปานกลาง นอกจากนั้นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญในอำเภอปาย คือ ธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยว อีกทั้งลักษณะของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในอำเภอปาย เป็นลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและวัฒนธรรมซึ่งลักษณะของการท่องเที่ยวนี้เองได้ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ครัวเรือนส่วนใหญ่จึงรับรู้ถึงประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นยังยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนให้สูงขึ้น โดยได้มีการให้ความสำคัญกับคุณภาพของการท่องเที่ยวในอำเภอปาย ตลอดจนคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน อีกทั้งการเข้ามาของสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวยังส่งผลให้ครัวเรือนได้รับความสะดวกสบายจากสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ส่งผลให้ครัวเรือนส่วนใหญ่รับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนให้สูงขึ้นในระดับปานกลาง ดังรายละเอียดในตาราง 14

จากแนวความคิดทฤษฎีการแลกเปลี่ยน สรุปได้ว่า การเกิดพฤติกรรมของบุคคลขึ้นอยู่กับ การรับรู้ ความคาดหวังจากการได้รับผลตอบแทนของการกระทำ ซึ่งเป็นแรงจูงใจให้บุคคลมีพฤติกรรมนั้นๆ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดให้ การรับรู้ในผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว เป็นตัวแปรซึ่งคาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในด้านการท่องเที่ยวของครัวเรือน

ตาราง 14 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว

การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว	ระดับการรับรู้ (n = 376)									
	มากที่สุด		มาก		ปานกลาง		น้อย		น้อยที่สุด	
	จำนวน	ร้อยละ	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน
1. การท่องเที่ยวมีส่วนสำคัญในการเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน	66	17.60	62	16.50	144	38.30	80	21.30	24	6.40
2. สมาชิกครัวเรือนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว	96	25.50	23	6.10	119	31.60	112	29.80	26	6.90
3. การท่องเที่ยวสนับสนุนให้เกิดการผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว	66	17.60	90	23.90	143	38.00	77	20.50	0	0.00
4. การท่องเที่ยวยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนให้สูงขึ้น	66	17.60	58	15.40	174	46.30	78	20.70	0	0.00
5. การท่องเที่ยวมีบทบาทในการสนับสนุนฟื้นฟูและอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรม	90	23.90	0	0.00	153	40.70	133	35.40	0	0.00
6. การท่องเที่ยวกระตุ้นให้คิดค้นนำทรัพยากรส่วนเกินมาผลิตเป็นสินค้าที่ระลึก	66	17.60	77	20.50	145	38.60	88	23.40	0	0.00
7. การท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและนำเอาทรัพยากรของท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในอัตราที่สูง	129	34.30	120	31.90	30	8.00	97	25.80	0	0.00
8. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม	66	17.60	86	22.90	200	53.20	24	6.40	0	0.00

ตาราง 14 (ต่อ)

การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว	ระดับการรับรู้									
	มากที่สุด		มาก		ปานกลาง		น้อย		น้อยที่สุด	
	จำนวน	ร้อยละ	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน
9. การท่องเที่ยวช่วยลดการว่างงาน	152	40.40	34	9.00	93	24.70	97	25.80	0	0.00
10. การท่องเที่ยวช่วยลดปัญหาการอพยพเข้าสู่เมืองหลวง	99	26.30	86	22.90	143	38.00	24	6.40	24	6.40
11. การท่องเที่ยว ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม	66	17.60	64	17.00	116	30.90	73	19.40	57	15.20
12. การท่องเที่ยว ก่อให้เกิด ความตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม	33	8.80	93	24.70	89	23.70	80	21.30	81	21.50
13. การท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรม	66	17.60	139	37.00	90	23.90	0	0.00	81	21.50
14. การท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม	90	23.90	116	30.90	113	30.10	33	8.80	24	6.40
15. การท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการรักษาเอกลักษณ์ของชาติ ก่อให้เกิดความรู้สึกรักหวงแหนและรักผืนแผ่นดินที่อยู่อาศัยของตน	90	23.90	122	32.40	60	16.00	80	21.30	24	6.40
16. การท่องเที่ยว ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่นอย่างสูงสุดในด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม	123	32.70	23	6.10	92	24.50	90	23.90	48	12.80
17. การท่องเที่ยวให้ผลดีมากกว่าผลเสีย	153	40.70	32	8.50	53	14.10	80	21.30	58	15.40

เพื่อให้เห็นภาพรวมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้แบ่งกลุ่มครัวเรือนออกตามระดับการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ ร้อยละ 25.80 รับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวปานกลาง รองลงมา ร้อยละ 22.90 เป็นกลุ่มที่มีการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวมาก ร้อยละ 21.00 รับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่น้อย ร้อยละ 17.60 เป็นกลุ่มที่มีการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวมากที่สุด มีเพียงร้อยละ 12.80 เท่านั้นที่มีการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่น้อยที่สุด ดังรายละเอียดในตาราง 15

ตาราง 15 จำนวนและร้อยละของครัวเรือน จำแนกตามระดับการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว

ระดับการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มที่มีการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวมากที่สุด	66	17.60
กลุ่มที่มีการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวมาก	86	22.90
กลุ่มที่มีการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวปานกลาง	97	25.80
กลุ่มที่มีการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่น้อย	79	21.00
กลุ่มที่มีการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่น้อยที่สุด	48	12.80
รวม	376	100.00

ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว

การศึกษาความคาดหวังจากการท่องเที่ยวได้ศึกษาครอบคลุมในประเด็นเศรษฐกิจภายในครัวเรือน การมีงานทำ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การพัฒนาสภาพภูมิทัศน์ การพัฒนาเส้นทางคมนาคม/สภาพการเข้าถึง การสร้างความเจริญในท้องถิ่น สาธารณูปโภคของท้องถิ่น อำนาจในการต่อรอง เทคโนโลยีภายในครัวเรือน การใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า การย้ายออกไปทำงานนอกท้องถิ่น การเป็นที่รู้จักของชาวไทยและชาวต่างประเทศ ผลการศึกษาปรากฏรายละเอียดดังต่อไปนี้

ครัวเรือนส่วนใหญ่มีความคาดหวังในระดับปานกลางในประเด็น คาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้ท้องถิ่นมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคม/สภาพการเข้าถึง (ร้อยละ 63.00) คาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดการย้ายออกไปทำงานนอกท้องถิ่นลดลง (ร้อยละ 62.80) คาดหวังว่าครัวเรือนของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้มีการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค น้ำประปา ไฟฟ้าเพียงพอต่อความต้องการของท้องถิ่น (ร้อยละ 59.00) คาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้ท้องถิ่นเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ (ร้อยละ 48.40) คาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำ

ให้หัวหน้าครัวเรือนและสมาชิกครัวเรือนมีงานทำ (ร้อยละ 46.80) คาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้ได้พบปะผู้คนจากทั่วโลก (ร้อยละ 46.00) คาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้ภาครัฐให้ความสำคัญกับท้องถิ่น (ร้อยละ 45.70) คาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้ท้องถิ่นมีการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์ (ร้อยละ 45.20) คาดหวังต่อการท่องเที่ยวทำให้เศรษฐกิจภายในครัวเรือนดีขึ้น (ร้อยละ 38.60) คาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (ร้อยละ 36.20) และคาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้มีการรวมกลุ่มการให้บริการและเกิดอำนาจในการต่อรอง (ร้อยละ 31.90) นอกจากนั้นครัวเรือนยังมีความคาดหวังในระดับน้อยในประเด็นคาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในท้องถิ่น (ร้อยละ 39.40) คาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้และมีงานทำ (ร้อยละ 38.30) คาดหวังว่าการท่องเที่ยวช่วยให้ครัวเรือนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (ร้อยละ 37.80) คาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้ท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากองค์การภาครัฐและเอกชนในการสนับสนุนทางด้านอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (ร้อยละ 37.80) คาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีภายในครัวเรือน (ร้อยละ 31.10) คาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า (ร้อยละ 31.10) คาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้น (ร้อยละ 29.80) คาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (ร้อยละ 29.50) และคาดหวังว่าการท่องเที่ยวสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่น (ร้อยละ 29.50)

ครัวเรือนส่วนใหญ่มีความคาดหวังในระดับปานกลางว่าการท่องเที่ยวทำให้ท้องถิ่นมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคม/สภาพการเข้าถึง (ร้อยละ 63.00) ทั้งนี้เนื่องมาจากการท่องเที่ยวกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ท้องถิ่นใดที่มีแหล่งท่องเที่ยวให้มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นในการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวนอกจากอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวแล้ว ยังทำให้ประชากรในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ได้รับความสะดวกในการดำรงชีวิตอีกด้วย (ศรัญญา วรากุลวิทย์ (2546: 9-13), สมบัติ กาญจนกิจ, (2544: 88-89)) เมื่อมีการท่องเที่ยวในอำเภอปาย เกิดความต้องการของนักท่องเที่ยวในพื้นที่เพิ่มสูงขึ้นได้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างต่อเนื่อง เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านสาธารณูปโภคต่างๆ อย่างไรก็ตามเนื่องจากอำเภอปายเป็นอำเภอที่มีการคมนาคมยากลำบากนับว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของอำเภอปาย จึงทำให้ครัวเรือนมีความคาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้ท้องถิ่นมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคม/สภาพการเข้าถึงในระดับปานกลาง

ครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดการย้ายออกไปทำงานนอกท้องถิ่นลดลง (ร้อยละ 62.80) การท่องเที่ยวช่วยกระตุ้นให้เกิดการผลิตเป็นวงจรมุมนเวียนภายในประเทศ ทำให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพ ของประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นการลดการว่างงานลง ประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น นอกจากนั้นการท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้น

ให้เกิดการผลิต และนำเอาทรัพยากรของท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในอัตราที่สูง ในรูปของการผลิตสินค้าพื้นเมืองและสินค้าของที่ระลึก ตลอดจนการบริการในท้องถิ่นนั้น ๆ (ศรีธัญญา วรากุลวิทย์ (2546: 9-13), ประยูร ศาสรี (2528: 417-422), สมบัติ กาญจนกิจ, (2544: 88-89), กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2549: ระบบออนไลน์)) ทั้งนี้การผลิตและสินค้าและบริการที่เกิดขึ้นในพื้นที่ท่องเที่ยวทำให้เกิดการสร้างงานในพื้นที่ กิจการมีความต้องการแรงงานเพื่อตอบสนองต่อการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ส่งผลให้คนในท้องถิ่นมีงานทำ อัตราการย้ายออกเพื่อไปทำงานนอกท้องถิ่นจึงลดลง คราวเรือนจึงมีความคาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดการย้ายออกไปทำงานนอกท้องถิ่นลดลง

นอกจากนั้นคราวเรือนคาดหวังว่าการท่องเที่ยวทำให้มีการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคของท้องถิ่นในระดับปานกลาง (ร้อยละ 59.00) ทั้งนี้เมื่อการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในท้องถิ่นย่อมเกิดความต้องการด้านต่างๆ เพิ่มขึ้น รวมทั้งด้านสาธารณูปโภค เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่มากขึ้น ย่อมเกิดความต้องการในด้านสาธารณูปโภคเพิ่มขึ้น การตอบสนองความต้องการด้านสาธารณูปโภคย่อมเกิดขึ้นตามมา (ประยูร ศาสรี, 2528: 418) จากทฤษฎีการแลกเปลี่ยนกล่าวว่า การแลกเปลี่ยนทำให้เกิดความคาดหวังเกี่ยวกับผลตอบแทน (วิชัยญา วัฒน, 2546: 24-25) ในที่นี้ผลตอบแทนคือการพัฒนาสาธารณูปโภคของท้องถิ่น ในการศึกษานี้จึงคาดว่าเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น ก่อให้เกิดความต้องการด้านสาธารณูปโภคเพิ่มขึ้น ส่งผลให้คราวเรือนมีความคาดหวังในการพัฒนาสาธารณูปโภคที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การพัฒนาสาธารณูปโภคถือเป็นส่วนหนึ่งของผลที่เกิดจากการท่องเที่ยว ดังนั้นความคาดหวังในผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวจึงส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวของคราวเรือน

ตาราง 16 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามความคาดหวังจากการท่องเที่ยว

ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว	ระดับความคาดหวัง									
	มากที่สุด		มาก		ปานกลาง		น้อย		น้อยที่สุด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การท่องเที่ยวทำให้เศรษฐกิจภายในครัวเรือนดีขึ้น	129	34.30	24	6.40	145	38.60	78	20.70	0	0.00
2. การท่องเที่ยวทำให้หัวหน้าครัวเรือนและสมาชิกครัวเรือนมีงานทำ	66	17.60	80	21.30	176	46.80	54	14.40	0	0.00
3. การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้และมีงานทำ	66	17.60	54	14.40	88	23.40	144	38.30	24	6.40
4. การท่องเที่ยวทำให้ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้น	99	26.30	54	14.40	111	29.50	112	29.80	0	0.00
5. การท่องเที่ยวทำให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	96	25.50	33	8.80	86	22.90	111	29.50	50	13.30
6. การท่องเที่ยวทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น	66	17.60	86	22.90	136	36.20	88	23.40	0	0.00
7. การท่องเที่ยวช่วยให้ครัวเรือนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น	66	17.60	33	8.80	135	35.90	142	37.80	0	0.00
8. การท่องเที่ยวทำให้ท้องถิ่นมีการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์	129	34.30	0	0.00	170	45.20	77	20.50	0	0.00
9. การท่องเที่ยวทำให้ท้องถิ่นมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคม/สภาพการเข้าถึง	33	8.80	59	15.70	237	63.00	23	6.10	24	6.40
10. การท่องเที่ยวสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่น	99	26.30	88	23.40	78	20.70	111	29.50	0	0.00

ตาราง 16 (ต่อ)

ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว	ระดับความคาดหวัง									
	มากที่สุด		มาก		ปานกลาง		น้อย		น้อยที่สุด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
11. การท่องเที่ยวทำให้ท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากองค์การภาครัฐและเอกชนในการสนับสนุนทางด้านอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	99	26.30	85	22.60	50	13.30	142	37.80	0	0.00
12. การท่องเที่ยวจะทำให้มีการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค น้ำประปา ไฟฟ้าเพียงพอต่อความต้องการของท้องถิ่น	66	17.60	34	9.00	222	59.00	30	8.00	24	6.40
13. การท่องเที่ยวทำให้มีการรวมกลุ่มการให้บริการและเกิดอำนาจในการต่อรอง	66	17.60	82	21.80	120	31.90	84	22.30	24	6.40
14. การท่องเที่ยวทำให้เกิดการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีภายในครัวเรือน	66	17.60	65	17.30	104	27.70	117	31.10	24	6.40
15. การท่องเที่ยวทำให้ภาครัฐให้ความสำคัญกับท้องถิ่น	66	17.60	26	6.90	172	45.70	64	17.00	48	12.80
16. การท่องเที่ยวทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในท้องถิ่น	99	26.30	49	13.00	56	14.90	148	39.40	24	6.40
17. การท่องเที่ยวทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า	66	17.60	91	24.20	78	20.70	117	31.10	24	6.40
18. การท่องเที่ยวทำให้เกิดการย้ายออกไปทำงานนอกท้องถิ่นลดลง	66	17.60	0	0.00	236	62.80	26	6.90	48	12.80
19. การท่องเที่ยวทำให้ได้พบปะผู้คนจากทั่วโลก	99	26.30	26	6.90	173	46.00	54	14.40	24	6.40

ตาราง 16 (ต่อ)

ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว	ระดับความคาดหวัง									
	มากที่สุด		มาก		ปานกลาง		น้อย		น้อยที่สุด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
20. การท่องเที่ยวทำให้ท้องถิ่นเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ	33	8.80	49	13.00	182	48.40	54	14.40	58	15.40

เพื่อให้เห็นภาพรวมให้ชัดเจนยิ่งขึ้นผู้วิจัยจึงได้แบ่งกลุ่มครัวเรือนออกตามระดับความคาดหวังจากการท่องเที่ยว พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ ร้อยละ 36.70 เป็นกลุ่มที่มีความคาดหวังจากการท่องเที่ยวปานกลาง รองลงมา ร้อยละ 23.67 เป็นกลุ่มที่มีการความคาดหวังจากการท่องเที่ยว น้อย ร้อยละ 21.01 เป็นกลุ่มที่มีความคาดหวังจากการท่องเที่ยวมากที่สุด ร้อยละ 13.30 เป็นกลุ่มที่มีการความคาดหวังจากการท่องเที่ยวมาก มีเพียงร้อยละ 5.32 เท่านั้นที่มีการความคาดหวังจากการท่องเที่ยว น้อยที่สุด ดังรายละเอียดในตาราง 17

ตาราง 17 จำนวนและร้อยละของครัวเรือน จำแนกตามระดับความคาดหวังจากการท่องเที่ยว

ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มที่มีความคาดหวังจากการท่องเที่ยวมากที่สุด	79	21.01
กลุ่มที่มีความคาดหวังจากการท่องเที่ยวมาก	50	13.30
กลุ่มที่มีความคาดหวังจากการท่องเที่ยวปานกลาง	138	36.70
กลุ่มที่มีความคาดหวังจากการท่องเที่ยว น้อย	89	23.67
กลุ่มที่มีความคาดหวังจากการท่องเที่ยว น้อยที่สุด	20	5.32
รวม	376	100.00

การมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ ร้อยละ 44.40 มีบุคคลภายนอกชุมชน ชักชวนประกอบกิจการที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ร้อยละ 41.50 ในครัวเรือนมีสมาชิกที่ทำงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ร้อยละ 40.40 มีบุคคลที่เป็นตัวอย่างในการประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน ร้อยละ 33.00 มีบุคคลภายในชุมชนชักชวนทำงานที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ร้อยละ 25.50 มีบุคคลภายนอกชุมชนชักชวนทำงานที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ร้อยละ 21.30 มีบุคคลที่เป็นตัวอย่างในการทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน ร้อยละ 17.80 มีสมาชิกท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ร้อยละ 15.70 บุคคลภายในชุมชนชักชวนประกอบกิจการที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว และร้อยละ 8.80 มีญาติหรือคนรู้จักเป็น เจ้าของกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จากการศึกษพบว่าเกือบครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 44.40) มีบุคคลภายนอกชุมชนชักชวนประกอบกิจการที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องมาจากเมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในอำเภอปาย มีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง นักท่องเที่ยวเหล่านี้ได้เพิ่มอุปทานในพื้นที่ ก่อให้เกิดอุปสงค์ด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ตามมา ในขณะที่คนนอกพื้นที่ก็เข้ามา

ประกอบกิจการเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ดังนั้นจึงมีคนนอกชุมชนมาชักชวนประกอบกิจการที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ซึ่งจากแนวความคิดทฤษฎีการแลกเปลี่ยนโดย Homans (1961) ได้ให้ความสำคัญแก่กระบวนการของการเสริมแรง (Process of Reinforcement) โดยเสนอว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ การที่บุคคลหนึ่งๆ กระทำพฤติกรรมไปในทางใดทางหนึ่งย่อมมีความเกี่ยวข้องกับรางวัลที่ได้รับจากการกระทำ ในการศึกษาครั้งนี้การมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวถือเป็นการเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับผลตอบแทนที่จะได้รับการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว ดังนั้นการมีผู้อำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวจึงเป็นการเสริมแรงทางบวกให้ครัวเรือนเกิดความคาดหวังในผลตอบแทนที่จะได้รับการท่องเที่ยวและทำผลให้ครัวเรือนเข้ามามีส่วนร่วมในด้านการท่องเที่ยว

ตาราง 18 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามการมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

การมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว	ครัวเรือน (n = 376)	
	จำนวน	ร้อยละ
การมีญาติหรือคนรู้จักเป็นเจ้าของกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	33	8.80
การมีสมาชิกท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่น	67	17.80
ในครัวเรือนมีสมาชิกที่ทำงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	156	41.50
การมีบุคคลภายในชุมชนชักชวนทำงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	124	33.00
การมีบุคคลภายนอกชุมชนชักชวนทำงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	96	25.50
การมีบุคคลภายในชุมชนชักชวนประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	59	15.70
การมีบุคคลภายนอกชุมชนชักชวนประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	167	44.40
การมีบุคคลที่เป็นตัวอย่างในการทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน	80	21.30
การมีบุคคลที่เป็นตัวอย่างในการประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน	152	40.40

3.2 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในกิจกรรมการท่องเที่ยว

ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานการวิจัยไว้ว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของหัวหน้าครัวเรือน การรับรู้ประโยชน์และ ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว การมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล โดยดำเนินการวิเคราะห์เป็น 2 ขั้นตอน โดยขั้นแรกเป็นการคัดเลือกปัจจัยเข้าสู่สมการการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ โดยวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation) ระหว่างตัวแปรอิสระ กับ ตัวแปรอิสระ เพื่อศึกษาว่าตัวแปรอิสระที่นำมาศึกษาเป็นอิสระต่อกันหรือไม่ หากตัวแปรอิสระมีความสัมพันธ์กันเองสูง หรือไม่เป็นอิสระต่อกันทำให้เกิดปัญหา multicollinearity ไม่สามารถวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณได้ และขั้นที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม โดยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) ซึ่งผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์รายคู่ระหว่างตัวแปรอิสระพบว่า ตัวแปรอิสระมีความสัมพันธ์กันอยู่ระหว่าง -0.003 – 0.842 ดังรายละเอียดในตาราง 19

ตาราง 19 ความสัมพันธ์รายคู่ระหว่างตัวแปรอิสระ

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9
X1	1								
X2	.359	1							
X3	.467	.282	1						
X4	-.456	.038	-.578	1					
X5	.523	.450	.257	-.051	1				
X6	.403	.708	.401	-.125	.404	1			
X7	.334	.244	-.012	.034	.714	.375	1		
X8	.256	.121	-.003	.030	.477	.229	.842	1	
X9	.312	.406	.061	-.318	.251	.428	.234	.457	1

โดย

X1	=	ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน
X2	=	อาชีพหลัก
X3	=	รายได้จากอาชีพหลัก
X4	=	ระยะเวลาอาศัยในชุมชน
X5	=	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
X6	=	จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
X7	=	การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว
X8	=	ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว
X9	=	การมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

จากการคัดเลือกตัวแปรอิสระเข้าสู่การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน โดยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ภายในระหว่างตัวแปรอิสระต่าง ๆ พบว่า มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ระหว่าง -0.003 – 0.842 ซึ่งเป็นค่าที่อยู่ในระดับต่ำจนถึงมาก เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระแล้ว พบว่า ตัวแปรการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวกับตัวแปรความคาดหวังจากการท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์กันค่อนข้างสูง ซึ่ง ทรงศิริ แค่มบัตติ (2541: 186) ได้กล่าวว่า เมื่อเกิดกรณีตัวแปรอิสระไม่มีความเป็นอิสระกัน ผู้วิเคราะห์อาจแก้ไขโดยเลือกตัวแปรอิสระเพียงบางตัวในกลุ่มของตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กัน เข้าสมการถดถอยในการวิเคราะห์ครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกตัวแปรการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวเข้าสมการถดถอย เนื่องจากการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวเป็นตัวแปรที่ครัวเรือนรับทราบข้อมูลข่าวสาร และผลในเชิงบวกที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่ความคาดหวังในการท่องเที่ยว ส่วนตัวแปรอื่นนั้นมีความสัมพันธ์กันในระดับต่ำจนถึงปานกลางถึงแม้ว่าตัวแปรอิสระมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระดับ 0.05 ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แล้วพบว่าไม่เกิน 0.80 ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ตัดตัวแปรความคาดหวังจากการท่องเที่ยวและได้นำตัวแปรอิสระที่เหลือทั้งหมดเข้าสมการถดถอยเชิงพหุคูณแบบขั้นตอน โดยใช้สัญลักษณ์ ในการวิเคราะห์ดังนี้

ผลการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณแบบขั้นตอน พบว่า อาชีพ (X2) และรายได้ต่อเดือน (X3) ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นผู้วิจัยจึงตัดตัวแปรอาชีพ (X2) และรายได้ต่อเดือน (X3) ออก แล้วจึงนำตัวแปรที่เหลือคือ ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (X1) ระยะเวลาอาศัยในชุมชน (X4) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (X5) จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (X6) การ

รับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว (X8) และการมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว (X9) มาวิเคราะห์สมการถดถอยเชิงพหุคูณแบบขั้นตอนเพราะเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับมาก ($R=0.876$) ซึ่งสามารถอธิบายความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้ร้อยละ 76.70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระดับ 0.05 ($R^2 = 0.767$; $\alpha < 0.05$) ดังรายละเอียดในตาราง 20

ตาราง 20 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอนของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

ตัวแปร	ขั้นตอนที่ 1		ขั้นตอนที่ 2		ขั้นตอนที่ 3		ขั้นตอนที่ 4		ขั้นตอนที่ 5		ขั้นตอนที่ 6	
	B	Beta	B	Beta	B	Beta	B	Beta	B	Beta	B	Beta
การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว (X8)	0.640	0.821	0.760	0.975	0.778	0.998	0.791	1.015	0.778	0.998	0.769	0.987
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (X5)			-2.723	-0.216	-2.272	-0.18	-3.159	-0.251	-3.572	-0.284	-5.234	-0.416
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (X6)					-4.966	-0.129	-6.241	-0.162	-6.240	-0.162	-6.835	-0.178
ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (X1)							1.545	0.137	2.713	0.241	4.626	0.411
ระยะเวลาอาศัยในชุมชน (X4)									0.246	0.177	0.300	0.216
การมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว (X9)											6.446	0.201
Constant	17.85		20.69		18.542		18.456		12.992		2.731	
R	0.821		0.835		0.843		0.85		0.864		0.876	
R ²	0.674		0.697		0.711		0.723		0.747		0.767	
F	773.016		428.701		304.387		242.397		217.98		202.635	

จากตาราง 18 ในขั้นตอนที่ 6 เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมาตรฐาน (Beta) ที่นำเข้าสู่สมการถดถอยเชิงพหุคูณแบบขั้นตอน พบว่าตัวแปรแต่ละตัวมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ดังนี้

การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($\beta = 0.987$; $\alpha < 0.05$) หมายความว่า ครัวเรือนที่มีการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวมากมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับมาก

จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์เชิงลบกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($\beta = -0.416$; $\alpha < 0.05$) หากครัวเรือนมีสมาชิกในครัวเรือนมากมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับน้อย และหากครัวเรือนมีสมาชิกในครัวเรือนน้อยมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับมาก

จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์เชิงลบกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($\beta = -0.178$; $\alpha < 0.05$) หมายความว่า หากครัวเรือนมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมาก มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับน้อยและหากครัวเรือนมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวน้อยมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับมาก

ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($\beta = 0.411$; $\alpha < 0.05$) หมายความว่า หากครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนมีระดับการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับมาก

ระยะเวลาอาศัยในชุมชน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ 0.05 ($\beta = 0.216$; $\alpha < 0.05$) หมายความว่า ครัวเรือนที่มีอาชีพระยะเวลาอาศัยในชุมชนที่ยาวนาน มีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยวในระดับมาก

การมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($\beta = 0.201$; $\alpha < 0.05$) หากครัวเรือนมีผู้อำนวยความสะดวกมากมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับมาก

นอกจากนี้ในการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณแบบขั้นตอนตามตาราง 18 ยังพบระดับความสำคัญของตัวแปรดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 คือ การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่สามารถอธิบายการผันแปรของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ร้อยละ 67.40 (R^2 ในขั้นตอนที่ 1 = 0.674; $P < 0.05$)

ขั้นตอนที่ 2 เมื่อนำเอาปัจจัยการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวและจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมาอธิบายร่วมกัน พบว่าตัวแปรทั้งสองร่วมกันอธิบายการผันแปรของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ร้อยละ 69.70 (R^2 ในขั้นตอนที่ 2 = 0.697; $\alpha < 0.05$) โดยจำนวนสมาชิกในครัวเรือนสามารถอธิบายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 2.3 (R^2 Change = 2.3; $P < 0.05$)

ขั้นตอนที่ 3 เมื่อนำเอาปัจจัยการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมาอธิบายร่วมกัน พบว่าตัวแปรทั้งสามร่วมกันอธิบายการผันแปรของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ร้อยละ 71.10 (R^2 ในขั้นตอนที่ 3 = 0.711; $\alpha < 0.05$) โดยจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวสามารถอธิบายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.4 (R^2 Change = 1.4; $P < 0.05$)

ขั้นตอนที่ 4 เมื่อนำเอาปัจจัยการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนมาอธิบายร่วมกัน พบว่าตัวแปรทั้งสี่ร่วมกันอธิบายการผันแปรของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ร้อยละ 72.30 (R^2 ในขั้นตอนที่ 4 = 0.723; $\alpha < 0.05$) โดยระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนสามารถอธิบายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.2 (R^2 Change = 1.2; $P < 0.05$)

ขั้นตอนที่ 5 เมื่อนำเอาปัจจัยการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน และระยะเวลาอาศัยในชุมชนมาอธิบายร่วมกันพบว่าตัวแปรทั้งห้าร่วมกันอธิบายการผันแปรของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ร้อยละ 74.70 (R^2 ในขั้นตอนที่ 5 = 0.747; $\alpha < 0.05$) โดยระยะเวลาอาศัยในชุมชนสามารถอธิบายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 2.4 (R^2 Change = 2.4; $P < 0.05$)

ขั้นตอนที่ 6 เมื่อนำเอาปัจจัยการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ระยะเวลาอาศัยในชุมชน และการมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมาอธิบายร่วมกันพบว่าตัวแปรทั้งหกร่วมกันอธิบายการผันแปร

ของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ร้อยละ 76.70 (R^2 ในขั้นตอนที่ 6 = 0.767 $\alpha < 0.05$) โดยการมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถอธิบายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 2.0 (R^2 Change = 2.0; $P < 0.05$)

จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับตามขั้นตอนที่กล่าวมาเห็นได้ว่า ตัวแปรที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวได้สูงสุด คือ การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว รองลงมาคือจำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ระยะเวลาอาศัยในชุมชน และการมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยสามารถอธิบายปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้เพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลงตามลำดับ ซึ่งสามารถเขียนสมการถดถอยเพื่อแสดงน้ำหนักของแต่ละปัจจัยตามค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมาตรฐาน โดยถือว่าเป็นสมการที่ดีที่สุด ในการอธิบายความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ดังนี้

$$\text{Par} = 0.987_{(\text{Acknow})} - 0.416_{(\text{Member})} - 0.178_{(\text{Member1})} + 0.411_{(\text{Edu})} + 0.216_{(\text{Time})} + 0.201_{(\text{Conv})}$$

Par = การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

Acknow = การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว

Member = จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

Member1 = จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

Edu = ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน

Time = ระยะเวลาอาศัยในชุมชน

Conv = การมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

จากการศึกษาพบว่า ตัวแปรที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวได้สูงสุด คือ การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถอธิบายความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น โดยทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) โดย Blau (1964) ได้ให้ความหมายการแลกเปลี่ยนทางสังคมว่า เป็นการกระทำโดยสมัครใจของบุคคลที่ถูกจูงใจโดยผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับจากบุคคลอื่น บุคคลกระทำการใดก็ตามย่อมมุ่งหวังกำไรหรือรางวัลตอบแทนจากการมีสัมพันธ์กับผู้อื่น เมื่อบุคคลรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวย่อมเกิดความพยายามในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว ดังนั้นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์จึงเป็นกลไกอันหนึ่งที่ทำให้สายสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดำรงอยู่ได้ เมื่อบุคคลหนึ่งมีการแลกเปลี่ยน

ผลประโยชน์กับอีกบุคคลหนึ่งมากขึ้น Blau (1964) ยังได้แบ่งการแลกเปลี่ยนออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การแลกเปลี่ยนเชิงสังคม (Social Exchange) และการแลกเปลี่ยนเชิงเศรษฐกิจ (Economic Exchange) โดยการแลกเปลี่ยนเชิงสังคมนั้นประโยชน์ที่แลกเปลี่ยนกันไม่มีการระบุค่าของสิ่งที่แลกเปลี่ยนอย่างชัดเจนตายตัว แต่มีพันธะตอบแทนในรูปของพันธะผูกพันทางสังคม (Social Obligation) ซึ่งมีลักษณะไม่กำหนดค่าและเงื่อนไขอย่างตายตัว หากคาดหวังการตอบแทนอย่างไม่จำกัดรูปแบบและระยะเวลาในการตอบแทนเพราะการแลกเปลี่ยนเชิงสังคมมีแนวโน้มทำให้เกิดความรู้สึกถึงพันธะผูกพันส่วนบุคคล บุญคุณและความไว้วางใจกัน ส่วนการแลกเปลี่ยนเชิงเศรษฐกิจนั้นมีการระบุค่าของประโยชน์ที่แลกเปลี่ยนอย่างชัดเจนเพื่อตอบแทน พันธะตอบแทนจึงอยู่ในรูปของพันธะผูกพันทางสัญญา นอกจากนี้ก็มีการกำหนดและเจรจาเกี่ยวกับเงื่อนไขการตอบแทนอีกด้วย (พรพิสิทธิ์ วรวรรณ, 2535) จากทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) และผลจากการศึกษาความสัมพันธ์จึงกล่าวได้ว่าการเกิดพฤติกรรมของบุคคลขึ้นอยู่กับความรู้ ความคาดหวังจากการได้รับผลตอบแทนของการกระทำ ซึ่งเป็นแรงจูงใจให้บุคคลมีพฤติกรรมนั้นๆ ดังนั้นการรับรู้ในผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว การรับรู้ถึงผลประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว จึงตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในด้านการท่องเที่ยวของครัวเรือน โดยสมาชิกครัวเรือนที่มีการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวมากมีแนวโน้มที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับมาก

ตัวแปรที่มีอิทธิพลรองลงมาคือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน โดยจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องมาจากจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงรายได้ของครัวเรือน ครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนมากอาจมีรายได้มากกว่าครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนน้อยกว่า ในขณะที่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวให้ผลในด้านรายได้ เมื่อครัวเรือนมีสมาชิกในครัวเรือนน้อย ส่งผลให้มีรายได้เข้าสู่ครัวเรือนน้อย จำนวนสมาชิกในครัวเรือนจึงมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว เมื่อชุมชนท้องถิ่นใดมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ก็มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นนั้นทางด้านบวกอันเป็นผลประโยชน์หรือผลดีของการท่องเที่ยว เมื่อชุมชนมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างอาชีพและการจ้างงานแก่ชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือ เมื่อชุมชนท้องถิ่นเกิดการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ย่อมก่อให้เกิดการสร้างอาชีพและการจ้างงานในชุมชนท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นตามไป ในครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนน้อย ส่งผลให้ครัวเรือนมีรายได้น้อย การมีส่วนร่วมในการ

ท่องเที่ยวทำให้ครัวเรือนมีรายได้จากการเข้ามามีส่วนร่วม ดังนั้นจำนวนสมาชิกในครัวเรือนจึงเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องมาจากจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นบุคคลที่ปฏิบัติงาน โดยตรงในด้านที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจึงย่อมมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างอาชีพและการจ้างงานแก่ชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือ เมื่อชุมชนท้องถิ่นเกิดการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ย่อมก่อให้เกิดการสร้างอาชีพและการจ้างงานในชุมชนท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย เพราะธุรกิจท่องเที่ยวเป็นธุรกิจที่ต้องใช้แรงงานมาก (Labor Intensive) จึงเปิดโอกาสให้เกิดการจ้างงานภายในชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม (บุญเลิศ ตั้งจิตตังวัฒนา, 2542: 195-197) สมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวถือเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว (stakeholder) การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยว นอกจากนี้จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวยังสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการแรงงานในกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่ การขยายตัวของกิจการท่องเที่ยว ทำให้ต้องการแรงงาน เกิดการสร้างงานและอาชีพ ส่งผลให้สมาชิกในครัวเรือนเข้าไปประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจึงเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ระดับการศึกษายังเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว หากหัวหน้าครัวเรือนมีระดับการศึกษาสูง มีแนวโน้มที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับมาก จากทฤษฎีระบบเปิด (open system theory) กล่าวว่า ทุกระบบมี “ความเค้น” (stress) อยู่ในตัวเอง ในระบบสังคม “ความเค้น” และ “ความเครียด” (strain) แสดงออกในรูปของความตึงเครียด ความตึงเครียดเป็นสิ่งปกติวิสัยสำหรับระบบสังคม เพราะว่า ประการแรก ระบบไม่อาจให้การขัดเกลาทางสังคม แก่สมาชิกทุกคนให้รู้ถึงเป้าประสงค์บรรทัดฐานและสิ่งอื่นๆ ของระบบได้อย่างเท่าเทียมกัน อีกประการหนึ่งสถานภาพและบทบาทในระบบมักขาดความจำเพาะเจาะจงบางประการเกี่ยวกับขอบเขตของพฤติกรรมต่างๆ ที่สามารถยอมรับได้ (tolerant limit) ดังนั้นในระบบจึงมีความเบี่ยงเบน และความขัดแย้งอยู่เสมอ เพราะว่าบุคคลที่เป็นสมาชิกไม่ได้ยึดถือค่านิยมโดยสมบูรณ์หรือไม่ก็เพราะว่าไม่ได้นิยามบทบาทของตนเองอย่างเหมาะสม (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิ์พงษ์, 2525: 4-7) เมื่อใดหรือที่ใดที่มีความขัดแย้งบางประการเกิดขึ้นผลก็คือ การเสีย

ระบบทางสังคมกระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปตลอดเวลา ไม่มีระบบใดที่ปราศจากความตึงเครียด การเปลี่ยนแปลงในระบบจึงเกิดขึ้นจากการปรับปรุงและการตัดแปลงซึ่งจำเป็นเพื่อการขัดขวางกระบวนการเสถียรระบบทางสังคม (Bertrand, 1972) การศึกษาถือเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของบุคคล เมื่อบุคคลมีการศึกษาที่สูงขึ้นทำให้บุคคลเกิดการปรับตัวเพื่อรับสิ่งต่างๆ เข้ามา ตลอดจนเพื่อปรับปรุงสถานะทางเศรษฐกิจของตนให้สูงขึ้น ดังนั้นเมื่อหัวหน้าคร่ำเรื้อนที่มีการปรับตัวโดยการศึกษาเพิ่ม การมีระดับการศึกษาสูงขึ้นของหัวหน้าคร่ำเรื้อน จึงส่งผลให้คร่ำเรื้อนมีแนวโน้มที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับมาก

ผลการศึกษายังพบว่า ระยะเวลาอาศัยในชุมชนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่คร่ำเรื้อนอาศัยในชุมชนเป็นระยะเวลาานส่งผลให้คร่ำเรื้อนเกิดการเรียนรู้และรับรู้ถึงผลที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว สามารถอธิบายได้โดยทฤษฎีระบบเปิด (open system theory) กล่าวว่า ระบบเปิดพึงยอมรับและตอบสนองต่อวัตถุดิบ (input) จากภายนอก เช่น พลังงาน (energy) และข่าวสาร (information) ตรงข้ามกับระบบปิดซึ่งเป็นระบบที่พึ่งตัวเองได้ (self-contained) นอกจากนี้แนวการศึกษาเชิงระบบเปิดยังเน้นการศึกษา “ความสัมพันธ์” (relation) มากกว่า “องค์ประกอบ” (entities) โดยเน้นหนักที่กระบวนการและการเปลี่ยนแปลงซึ่งว่าเป็นพื้นฐานของโครงสร้างที่มีความยืดหยุ่น (Buckley, 1967) ถึงแม้ว่าทฤษฎีระบบปิดทั้งหลายมีข้อแตกต่างในสาระสำคัญบางประการแต่อาจกล่าวได้ว่า ระบบปิดทั้งหลายมีลักษณะร่วมบางประการ ลักษณะสำคัญของระบบเปิดซึ่งเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์ทางบทบาทในคร่ำเรื้อน (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิ์พงษ์, 2525: 4-7) เป็นไปตามทฤษฎีระบบเปิด (open system theory) และผลการศึกษาความสัมพันธ์จึงกล่าวได้ว่า ระยะเวลาอาศัยในชุมชนก่อให้เกิดการยอมรับและตอบสนองจากภายนอกซึ่งคือข่าวสารและการรับรู้ด้านการท่องเที่ยว ระยะเวลาอาศัยในชุมชนที่ยาวนานก่อให้เกิดการสะสมของข่าวสารและการรับรู้ถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยว เมื่อหัวหน้าคร่ำเรื้อนอาศัยในชุมชนเป็นระยะเวลาาน ก็เกิดการรับรู้และความคาดหวังต่อการท่องเที่ยว ทำให้คร่ำเรื้อนที่มีการรับรู้และคาดหวังต่อการท่องเที่ยวและมีระยะเวลาอาศัยในชุมชนที่ยาวนานมีแนวโน้มที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับมาก

จากการศึกษาความสัมพันธ์ยังพบว่า การมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้จากแนวความคิดทฤษฎีการแลกเปลี่ยนโดย Homans (1961) ได้ให้ความสำคัญแก่กระบวนการของการเสริมแรง (Process of Reinforcement) โดยเสนอว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ การที่บุคคลหนึ่งๆ กระทำพฤติกรรมไปในทางใดทางหนึ่งย่อมมีความเกี่ยวข้องกับ

รางวัลหรือการลงโทษที่เขาได้รับจากการกระทำของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องอยู่ การมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวถือเป็น การเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) ที่ส่งผลให้ครัวเรือนเข้ามามีส่วนร่วมในด้านการท่องเที่ยว ดังนั้นการมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

เพื่อให้เห็นภาพรวมของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในกิจกรรมการท่องเที่ยว สามารถนำเสนอในรูปแบบตารางสรุป ได้ดังรายละเอียดในตาราง 20

ตาราง 21 สรุปผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในกิจกรรมการท่องเที่ยว

ปัจจัย	การมีส่วนร่วม	
	มีความสัมพันธ์	ไม่สามารถยืนยันความสัมพันธ์
ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน	✓	-
อาชีพ	-	✓
รายได้ต่อเดือน	-	✓
ระยะเวลาอาศัยในชุมชน	✓	-
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	✓	-
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	✓	-
การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว	✓	-
การมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว	✓	-

ตอนที่ 4 ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

การศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวได้ศึกษาทั้งในเชิงสังคม เศรษฐกิจ และการจัดการทรัพยากรในครัวเรือนซึ่งครอบคลุมในด้านการรับรู้ผลกระทบที่เกิดขึ้น ตลอดจนข้อเท็จจริง (Face) ที่เกิดขึ้นของครัวเรือน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านสังคม

การศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านสังคมได้ศึกษาถึงผลกระทบและการปรับตัวของครัวเรือน ผู้วิจัยได้พิจารณาในประเด็นเกี่ยวกับด้านการย้ายถิ่น การศึกษา การเลี้ยงดูบุตร การใช้แรงงานของสตรี การใช้เวลาของสตรี การแต่งกาย การใช้ภาษา ความสัมพันธ์ในชุมชน รูปแบบและความสัมพันธ์ทางสังคม ความต้องการการบริโภค และการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวและตัวบุคคลเพื่อการให้บริการ

ผลการศึกษาพบว่า ในด้านผลกระทบและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านการย้ายถิ่นนั้น พบว่า การย้ายถิ่นยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ในด้านการย้ายออกพบว่า มีการย้ายออกไม่มากนัก โดยลักษณะการย้ายออกของสมาชิกครัวเรือนเป็นการย้ายออกเพื่อเรียนหนังสือและทำงานซึ่งเป็นการย้ายออกชั่วคราว ส่วนการย้ายออกถาวรเป็นลักษณะการที่สมาชิกในครัวเรือนย้ายออกไปเพื่อแต่งงานกับคนนอกชุมชนซึ่งมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ส่วนการย้ายออกของทั้งครัวเรือนนั้น จากการศึกษายังไม่พบว่ามีครัวเรือนในอำเภอปาย ส่วนการย้ายเข้ามาของสมาชิกในครัวเรือนนั้นพบว่า ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการย้ายเข้ามาของสมาชิกครัวเรือน ทั้งนี้เนื่องมาจากลักษณะการย้ายเข้ามาในอำเภอปายนั้นเป็นลักษณะการย้ายเข้ามาเพื่อประกอบกิจการท่องเที่ยว โดยมีการย้ายเข้ามาในครัวเรือนเป็นจำนวนน้อย ครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในท้องถิ่นอยู่แล้ว สมาชิกครัวเรือนเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่อาศัยนอกท้องถิ่น ทำให้การย้ายเข้ามาในครัวเรือนจากท้องถิ่นอื่นค่อนข้างต่ำ โดยครัวเรือนที่มีการย้ายเข้านั้นส่วนใหญ่เป็นการย้ายเข้ามาทำงาน และการแต่งงานกับคนในชุมชน ในกรณีที่ย้ายเข้ามาเพื่อทำงานนั้นเป็นการรับราชการเป็นส่วนใหญ่ สอดคล้องกับผลการศึกษาของผลการศึกษาของ ปรารณา ยศสุข และเฉลิมชัย ปัญญาดี (2548) ที่พบว่า ผลกระทบในด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จากการศึกษาโดยภาพรวมที่พบว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนที่มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบนไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก การโยกย้ายถิ่นฐานโดยส่วนใหญ่ไม่มีการย้ายเข้ามาของคนจากถิ่นอื่น การย้ายถิ่นฐานแบบถาวรยังมีไม่มากนักและรูปแบบของการย้ายถิ่นแบบถาวรเป็นการแต่งงานเข้ามาในชุมชน

อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์ผู้ประจบการด้านที่พักในตำบลเวียงใต้ ได้ให้ข้อมูลว่า ในระยะที่ผ่านมาได้มีการย้ายถิ่นออกไปของคนในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ลักษณะการย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นเป็นการย้ายถาวรภายในอำเภอปาย มีการขายที่ดินในบริเวณตัวอำเภอ ไปซื้อที่ดินที่อยู่รอบนอกอำเภอปาย ในขณะที่เดียวกันผู้ตั้งยังให้สัมภาษณ์ว่าในปี 2547 ได้มีคนต่างจังหวัดในแถบจังหวัดทางภาคใต้ (ภูเก็ต) ได้ย้ายเข้ามาประกอบกิจการด้านการท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก เนื่องจากคนเหล่านี้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์สึนามิ จึงได้ขายที่ดินของตนและมาซื้อที่ดินที่ปายเพื่อประกอบกิจการด้านการท่องเที่ยว

ในด้านผลกระทบและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านการศึกษานั้น พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงในด้านการศึกษาของครัวเรือน โดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นคือ สมาชิกในครัวเรือนมีการออกไปศึกษานอกชุมชนเพิ่มขึ้น นอกจากนั้นยังมีการศึกษาต่อในระดับปริญญาและบัณฑิตศึกษาของสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มขึ้น

ผลกระทบและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านการศึกษาและการโยกย้ายถิ่นฐานของครัวเรือน พบว่า เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนถือเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบของการท่องเที่ยว ในกรณีอำเภอปายถึงแม้การโยกย้ายถิ่นฐานของครัวเรือนปรากฏให้เห็นไม่มากนัก แต่การย้ายถิ่นฐานเพื่อไปเรียนหนังสือ ถือเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นการปรับตัวของครัวเรือน เพื่อเป็นการเพิ่มโอกาสให้ครัวเรือนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในอำเภอปายมากขึ้น เนื่องจากสามารถนำความรู้ที่ได้ศึกษามาปรับใช้ในการให้บริการท่องเที่ยวได้ ซึ่งการโยกย้ายถิ่นฐานสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีระบบเปิด ซึ่งเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัว โดยพงษ์สวัสดิ์ สวัสดิ์พงษ์ (2525: 1-24) กล่าวว่า ทฤษฎีระบบเปิด (open system theory) มีความเชื่อมโยงระหว่างระบบกับสิ่งแวดล้อมภายนอก ระบบเปิดพึ่งยอมรับและตอบสนองต่อวัตถุดิบ (input) จากภายนอก เช่น พลังงาน (energy) และข่าวสาร (information) และเน้นการศึกษา “ความสัมพันธ์” (relation) โดยเน้นหน้าที่กระบวนการและการเปลี่ยนแปลงซึ่งว่าเป็นพื้นฐานของโครงสร้างที่มีความยืดหยุ่น (Buckley, 1967) โดยระบบเปิดทั้งหลายจำเป็นต้องนำพลังงานบางรูปแบบจากภายนอกเข้าสู่ระบบในแง่ทางเทคนิค วัตถุดิบคือเหตุการณ์ทั้งหมดที่สามารถสังเกตหรือวัดได้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นภายนอกระบบแต่มีอิทธิพลต่อ “ผลผลิต” (output) ของระบบ (Hagerstroh, 1965)

ในการศึกษาการย้ายถิ่นในครั้งนี้วัตถุดิบคือการท่องเที่ยว ที่เป็นสิ่งซึ่งระบบรับเข้ามาเพื่อนำเข้ากระบวนการ (processing) ซึ่งคือกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อเปลี่ยนแปลงไปสู่ผลผลิต (output) นั่นคือ ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านการ

โยกย้ายถิ่นโดยกระบวนการถ่ายเท (throughput) เป็นกระบวนการที่ทำการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างนำเข้ากระบวนการฝึกฝน เพื่อนำไปสู่เป้าประสงค์ของระบบ ดังนั้น จึงมักถูกถือว่าเป็นหน้าที่การถ่ายเท (throughput) ของระบบ ในขณะที่ทุกระบบมี “ความเค้น” (stress) อยู่ในตัวเอง ในระบบสังคม “ความเค้น” และ “ความเครียด” (strain) แสดงออกในรูปของความตึงเครียด ความตึงเครียดเป็นสิ่งปกติวิสัยสำหรับระบบสังคม เพราะว่า ประการแรกระบบไม่อาจให้การขัดเกลาทางสังคม แก่สมาชิกทุกคนให้รู้ถึงเป้าประสงค์บรรทัดฐานและสิ่งอื่นๆ ของระบบได้อย่างเท่าเทียมกัน อีกประการหนึ่งสถานภาพและบทบาทในระบบมักขาดความจำเพาะเจาะจงบางประการเกี่ยวกับขอบเขตของพฤติกรรมต่างๆ ที่สามารถยอมรับได้ (tolerant limit) เมื่อระบบเกิดความตึงเครียดย่อมเกิดการปรับตัวให้ยืดหยุ่น ดังนั้นเมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนขึ้น ส่งผลให้เกิดผลกระทบการท่องเที่ยวทั้งในด้านบวกและด้านลบ ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับครัวเรือนเป็นสิ่งกดดันให้ครัวเรือนมีความตึงเครียด ครัวเรือนขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมเนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจในการท่องเที่ยว ส่งผลให้ครัวเรือนเกิดการปรับตัวในทางอ้อม โดยส่งสมาชิกในครัวเรือนไปเรียนหนังสือนอกท้องถิ่นเพื่อเป็นการเพิ่ม โอกาสในการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวของสมาชิกในครัวเรือนซึ่งถือเป็นการปรับตัวในการเผชิญผลกระทบของการท่องเที่ยวในทางอ้อมของครัวเรือนที่ปรากฏขึ้น

ด้านการเลี้ยงดูบุตร จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ยังมีการเปลี่ยนในด้านการเลี้ยงดูบุตรไม่มากนัก ครัวเรือนยังคงยึดถือรูปแบบและวิถีดั้งเดิมในการเลี้ยงดูบุตร โดยมีเพียงส่วนน้อยที่เปลี่ยนแปลงในวิธีการเลี้ยงดูบุตร ลักษณะการเปลี่ยนแปลงในวิธีการเลี้ยงดูบุตรที่เกิดขึ้นคือเด็กถูกฝากให้เข้าสถานรับเลี้ยงดูเด็กเพิ่มขึ้น โดยเด็กที่เข้าสถานรับเลี้ยงดูเด็กอ่อนวัยลง คือ ตั้งแต่อายุ 1 ปี ครั้งเป็นต้นไป ในขณะที่จากเดิมเด็กได้รับการเลี้ยงดูจากครอบครัวเป็นระยะเวลาหนึ่ง พออายุ 3 ขวบจึงเข้าสถานรับเลี้ยงดูเด็ก ในบางครอบครัวเข้าโรงเรียนอนุบาลหรือเข้าโรงเรียนเพื่อศึกษาในระดับอนุบาล 1 เพื่อเตรียมตัวศึกษาในระดับประถมศึกษาต่อไป ปรากฏการณ์ด้านการเลี้ยงดูบุตร สะท้อนให้เห็นถึงการใช้เวลาครัวเรือนในการเลี้ยงดูบุตร โดยเฉพาะการใช้เวลาของสตรี ในครัวเรือนที่สตรีมีงานนอกรับบุตรก็ถูกส่งเข้าสถานรับเลี้ยงดูเด็กตั้งแต่อายุน้อย เนื่องจากสตรีใช้เวลาในการทำงานในบ้านและการเลี้ยงดูบุตรไปในการทำงานนอกรับรายได้ มาจุนเจือครัวเรือน

ในส่วนของการใช้แรงงานของสตรีและใช้เวลาของสตรี จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ยังไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ทั้งในด้านการใช้แรงงานของสตรีและใช้เวลาของสตรี ทั้งนี้เนื่องมาจากในสภาวะเศรษฐกิจที่ทำให้คนในครัวเรือนต้องรับภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น

ส่งผลให้คนในครัวเรือนต้องออกไปทำงานนอกบ้าน รวมทั้งสตรีที่อดีตต้องทำงานภายในบ้านเท่านั้นต้องออกมาทำงานนอกบ้าน รวมทั้งต้องทำงานด้านการเกษตรของครัวเรือนด้วยเช่นกัน จึงส่งผลให้ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการทำงานนอกบ้านของสมาชิกครัวเรือนที่เป็นสตรีภายหลังจากการท่องเที่ยว เนื่องจากสตรีมีการทำงานนอกบ้านเป็นปกติอยู่แล้ว การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านการทำงานนอกบ้านของสมาชิกครัวเรือนที่เป็นสตรีภายหลังจากการท่องเที่ยว เนื่องจากสตรีมีการทำงานนอกบ้านเป็นปกติอยู่แล้ว มีส่วนน้อยที่มีการเปลี่ยนแปลงภายหลังการท่องเที่ยวโดยทำงานประจำที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องมาจากในสภาวะเศรษฐกิจที่ทำให้คนในครัวเรือนต้องรับภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้คนในครัวเรือนต้องออกไปทำงานนอกบ้าน รวมทั้งสตรีที่อดีตต้องทำงานภายในบ้านเท่านั้นต้องออกมาทำงานนอกบ้าน รวมทั้งต้องทำงานด้านการเกษตรของครัวเรือนด้วยเช่นกัน

นอกจากนั้นยังพบว่าไม่มีการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของสมาชิกครัวเรือนที่เป็นสตรีที่ทำงานนอกบ้าน ทั้งนี้เนื่องมาจากสมาชิกครัวเรือนที่เป็นสตรีมีการทำงานนอกบ้านเป็นปกติอยู่แล้ว มีครัวเรือนเพียงส่วนน้อยที่มีการเพิ่มขึ้นสตรีที่ทำงานนอกบ้านภายหลังจากการท่องเที่ยว การใช้แรงงานของสตรีและการใช้เวลาของสตรี สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีว่าด้วยการจัดสรรเวลา (A Theory of the allocation of time) ซึ่งอธิบายพฤติกรรมการบริโภคสินค้าและบริการที่ผลิตขึ้นเองในครัวเรือน เป็นผลทำให้สินค้าและบริการเหล่านี้ ไม่ได้มีการซื้อขายกันในท้องตลาด จึงไม่มีราคาตลาดกำกับไว้ แต่การที่ครัวเรือนผลิตสินค้าและบริการเหล่านั้น โดยใช้ปัจจัยการผลิตบางอย่างเท่ากับว่าครัวเรือนต้องเสียค่าใช้จ่ายในการผลิตสินค้านั้น ซึ่งถือว่าเป็นต้นทุนทางเศรษฐกิจ อย่างน้อยที่สุด คือ ต้นทุนในรูปของค่าเสียโอกาสที่มีได้นำเอาปัจจัยการผลิตสินค้านั้นไปทำกิจกรรมอย่างอื่นในครัวเรือนได้ ปัจจัยการผลิตที่ใช้ในการผลิตสินค้าบริโภคหรือบริการในครัวเรือนเหล่านี้ มีอยู่ 2 ส่วนที่สำคัญ คือ “สินค้า” ที่ซื้อขายกันในตลาด และ “เวลา” สินค้าที่ซื้อขายกันในตลาดและครัวเรือนซื้อมาใช้เป็นปัจจัยการผลิต โดยในการผลิตอุตสาหกรรมในครัวเรือนอาจต้องซื้อวัตถุดิบมาใช้ในการผลิตนั้น ในด้านเวลาของสมาชิกในครัวเรือนที่ใช้ในการผลิตสินค้าในการบริโภค หรือบริการครัวเรือน การซื้อหาปัจจัยการผลิตส่วนที่เป็นสินค้าตลาดขึ้นอยู่กับข้อจำกัดทางงบประมาณหรือรายได้ ในขณะที่ปัจจัยทางด้านเวลานั้นขึ้นอยู่กับข้อจำกัดของเวลาที่เหลือจากการทำงานในตลาดแรงงานต่อหนึ่งหน่วยเวลา เช่น ในหนึ่งหน่วยเวลาคือ 24 ชั่วโมงต่อวัน หากทำงานในตลาดแรงงาน 10 ชั่วโมงแล้ว ก็เหลือเวลาที่จะใช้ในการผลิตสินค้าบริโภคและบริการครัวเรือนอีกเพียงไม่เกิน 10 ชั่วโมงต่อวัน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ครัวเรือนจึงเลือกบริโภคสินค้าและบริการที่ครัวเรือนได้รับ ธรรมชาติประโยชน์สูงสุดภายใต้ข้อจำกัดเกี่ยวกับเวลาและงบประมาณของสมาชิกในครัวเรือน ซึ่งข้อจำกัดนี้ เบคเกอร์ (Becker) เรียกว่าเป็น Full Income Constraint เมื่ออาศัยการวิเคราะห์ทาง เศรษฐศาสตร์จุลภาค และเชิงคณิตศาสตร์เข้าช่วยสามารถสร้างฟังก์ชันอุปสงค์ของครัวเรือนที่มีต่อ เวลาและการผลิตสินค้าบริโภคและบริการครัวเรือนของสินค้าแต่ละประเภทได้ เมื่อกำหนดให้ สามารถทราบอุปสงค์ของสินค้าและบริการทุกชนิดก็ทราบถึงเวลาทั้งหมดที่ใช้ไปเพื่อทำการผลิต และบริโภคของครัวเรือนในกิจการต่างๆ เช่น หากต้องการทราบอุปทานของสตรีที่ใช้ไปใน กิจกรรมการท่องเที่ยว สามารถหาได้จากเวลาที่ใช้ไปในกิจกรรมการท่องเที่ยวหักด้วยเวลาที่ใช้ไป ในการผลิตบริการอุตสาหกรรมในครัวเรือน เวลาที่ใช้ไปในการเลี้ยงดูบุตร ตลอดจนเวลาที่ใช้ในการ ทำกิจกรรมอื่นๆ เป็นต้น รูปแบบ (Model) อรรถประโยชน์นี้ทำให้สามารถหาอุปสงค์ของ บริการจากกิจกรรมการท่องเที่ยวและอุปทานของสตรี ซึ่งถูกกำหนดร่วมกัน โดยกลุ่มของตัวผันแปร อิสระ (exogenous variable) กลุ่มเดียวกัน และสามารถทำให้เข้าใจถึงพฤติกรรมของสตรีในการ คัดสินใจเลือกใช้เวลาเพื่อตอบสนองต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว

ในระดับที่ครัวเรือนมีรายได้คงที่จำนวนหนึ่ง หากการเข้าร่วมกิจกรรมทางการ ท่องเที่ยวมากขึ้น ผลต่อเนื้อคือสตรีเพิ่มเวลาทำงานนอกบ้านมากขึ้น ดังนั้นรายได้และอุปทานเวลา เปลี่ยนไปในทิศทางเดียวกัน จึงส่งผลต่อต้นทุนค่าเสียโอกาสของสตรีที่สูงขึ้นจากการที่ไม่สามารถ ปฏิบัติงานในบ้านตลอดจนเลี้ยงดูบุตรได้เต็มที่ ผลกระทบก็เกิดขึ้นในลักษณะของจำนวนชั่วโมงใน การปฏิบัติงานในบ้านลดลง ดังนั้นการเข้าร่วมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวมีส่วนกระทบถึงอุปทาน การใช้เวลาของผู้หญิง และส่งผลกระทบต่อผลกระทบในด้านรายได้และการทดแทนกัน ของเวลา การใช้เวลาของสตรีในครัวเรือนมีผลกระทบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ใน ขณะเดียวกันการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวก็มีผลกระทบต่อการใช้เวลาของสตรีใน ครัวเรือนเช่นกัน ครัวเรือนได้รับอรรถประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเสมือน หนึ่งเป็นสินค้าบริการ และสตรีตัดสินใจเข้าร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่ออรรถประโยชน์สูงสุด ภายใต้ข้อจำกัดด้านเวลา อุปสงค์ของการดำเนินกิจกรรมของการท่องเที่ยวนั้นขึ้นกับเวลาและ รายได้ครัวเรือน นอกจากนั้นยังเกี่ยวเนื่องไปถึงประเด็นด้านค่าเสียโอกาสของการร่วมกิจกรรมการ ท่องเที่ยว โดยพิจารณาปัญหาการจัดสรรเวลาของครัวเรือนที่มีอย่างจำกัดเพื่อการทำงานและการ ผลิตในครัวเรือน การใช้เวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้นนำมาซึ่งต้นทุนค่าเสียโอกาส ของการเลี้ยงดูบุตร หรือเท่ากับเวลาที่ใช้ในการผลิตภายในครัวเรือนคูณกับอัตราค่าจ้าง ดังนั้น

นอกเหนือจากรายได้ของครัวเรือนแล้วอุปสงค์ของการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นขึ้นกับค่าเสียโอกาสดังกล่าวด้วย

ผลกระทบและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านการแต่งกาย จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการแต่งกายโดยมีการแต่งกายตามสมัยนิยม ทั้งนี้เนื่องมาจากการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมขึ้น การแต่งกายตามสมัยนิยมสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของยุคสมัย ซึ่งอาจเป็นผลเนื่องมาจากการท่องเที่ยวหรือไม่ก็ได้ อย่างไรก็ตาม พบว่าครัวเรือนยังมีการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกายโดยมีการแต่งกายคล้ายคลึงกับการแต่งกายของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนและซึมซับวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวผ่านการแสดงออกโดยการแต่งกายคล้ายคลึงกับนักท่องเที่ยว ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงในด้านการแต่งกายของครัวเรือนนั้นสามารถอธิบายได้ตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (social learning theory) โดยเฉพาะทฤษฎีของอัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) ที่ว่า ผู้คนในสังคมเรียนรู้และลอกเลียนพฤติกรรมของผู้ที่เด่นดังในสังคม ซึ่งคนเหล่านี้เป็นตัวแบบ (model) ที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นๆ ในสังคมเป็นอย่างมาก บันดูรา Bandura, 1986 จึงสรุปว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตจึงเป็นกระบวนการทางการรู้คิดหรือพุทธิปัญญา (Cognitive Processes) การเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ (Observational Learning หรือ Modeling) บันดูรา (Bandura) มีความเห็นว่าทั้งสิ่งแวดล้อม และตัวผู้เรียนมีความสำคัญเท่า ๆ กัน บันดูรากล่าวว่า คนเรามีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัวเราอยู่เสมอการเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน พฤติกรรมของคนเราส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) หรือการเลียนแบบจากตัวแบบ (Modeling) สำหรับตัวแบบไม่จำเป็นต้องเป็นตัวแบบที่มีชีวิตเท่านั้น แต่อาจเป็นตัวสัญลักษณ์ก็ได้ ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านการแต่งกายนั้นเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้ของคนในครัวเรือนที่มีต่อพฤติกรรมการแต่งกายของนักท่องเที่ยวโดยได้แสดงออกผ่านการแต่งกายของตน

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ คุณสุทัศน์ หัวหน้าครัวเรือนในอำเภอปาย ได้ให้ข้อสังเกตว่า เมื่อมีการท่องเที่ยวทำให้ชนเผ่าเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกาย จากเดิมชาวเขาจะแต่งกายชุดประจำเผ่า แต่ในปัจจุบันชาวเขาไม่แต่งกายชุดประจำเผ่า กลับแต่งกายทันสมัยคล้ายคนพื้นเมือง เสื้อผ้าของตนก็นำมาดัดแปลงตัดเย็บขายแก่นักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวกลับแต่งกายโดยเสื้อผ้าของชนเผ่า เนื่องจากชาวเขาเหล่านี้ทราบว่าเสื้อผ้าของตนสามารถนำมาขายได้จึงละทิ้งการแต่งกายตามแบบชนเผ่า มาแต่งกายแบบสมัยนิยม จะแต่งกายตามแบบชนเผ่าเมื่อมีงานและเทศกาล หรือ

เมื่อแสดงโชว์แก่นักท่องเที่ยวหรือบางส่วนแต่งกายในชุดชาวเขาแต่มีวัตถุประสงค์ในการแต่งกายเพื่อมาขายผลิตภัณฑ์ชนเผ่าเท่านั้น นอกจากนี้เสื้อผ้าของชนเผ่ามีความประณีต ต้องอาศัยระยะเวลาในการจัดทำ จึงทำให้เป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยวและขายได้ราคาสูง

ด้านการใช้ภาษาต่างประเทศ ผลการศึกษาพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้ภาษาของสมาชิกในครัวเรือน ทั้งนี้เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงด้านภาษาเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ต้องใช้เวลาในการศึกษาและสั่งสมประสบการณ์ มีเพียงส่วนน้อยที่มีการเปลี่ยนแปลงในการใช้ภาษาของสมาชิกในครัวเรือนภายหลังจากมีการท่องเที่ยว ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสมาชิกที่มีการเปลี่ยนแปลงประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและมีการใช้ภาษาในการสื่อสารในการทำงานประจำวันอยู่แล้ว จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้ภาษาเพียงเล็กน้อย การเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้ภาษาที่เกิดขึ้นมีทั้งทางบวกและทางลบ โดยการเปลี่ยนแปลงในทางบวกที่เกิดขึ้นคือ ครัวเรือนสามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างชาติได้ และสามารถสื่อสารกับคนภายนอกได้ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งในการประกอบอาชีพ ในขณะที่เดียวกันผลกระทบในทางลบที่อาจเกิดขึ้นจากผลกระทบด้านการใช้ภาษาต่างประเทศ คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม จากเดิมครัวเรือนใช้ภาษาท้องถิ่นสื่อสารกันระหว่างครัวเรือน การเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้ภาษาต่างประเทศอาจทำให้การสื่อสารระหว่างครัวเรือนเกิดการเปลี่ยนแปลง

อย่างไรก็ตามจากการศึกษายังพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ มีการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ภาษาของสมาชิกในครัวเรือนกับนักท่องเที่ยวในลักษณะการใช้ภาษาไทยกลางปนกับภาษาท้องถิ่นในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว รองลงมา มีการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ภาษาของที่เกิดขึ้นสมาชิกในครัวเรือนกับคนในครัวเรือนในลักษณะการใช้ภาษาไทยกลางปนกับภาษาท้องถิ่นในการสื่อสารกับคนในครัวเรือน นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ภาษาของสมาชิกในครัวเรือนกับนักท่องเที่ยวในลักษณะการใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว จากผลการศึกษาเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ภาษาที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสาร ทั้งนี้เนื่องมาจากภาษาไทยกลางเป็นภาษาที่ใช้ในการสื่อสารทางราชการ ครัวเรือนสามารถสื่อสารเป็นภาษาไทยกลางได้โดยการได้เรียนรู้ในโรงเรียน และเป็นภาษาที่บังคับในการเรียนในทุกโรงเรียน ดังนั้นนอกจากภาษาท้องถิ่นแล้ว ครัวเรือนยังสามารถใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสารกับครัวเรือนและบุคคลภายนอกครัวเรือน

จากการสัมภาษณ์คุณบุญหล่อ ผู้นำชุมชนบ้านสันติชนยังพบว่าครัวเรือนสามารถสื่อสารภาษาไทยกลาง กับนักท่องเที่ยวได้ จากเดิมครัวเรือนใช้ภาษาจีนในการสื่อสารแต่เมื่อมีการ

ท่องเที่ยว ทำให้ครัวเรือนต้องปรับตัว การสื่อสารด้วยภาษากลางสามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้ แต่ในขณะเดียวกัน สมาชิกชุมชนที่ไม่มีหน้าในการให้บริการท่องเที่ยวก็จะพูดภาษากลางไม่ค่อยได้ อย่างไรก็ตามชุมชนยังอนุรักษ์วิถีชีวิตและวัฒนธรรมจินยูนานไว้ให้เหมือนเดิมมากที่สุด

ผลกระทบและการปรับตัวของครัวเรือนในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครัวเรือนกับคนในท้องถิ่น จากการศึกษาและการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวและตัวบุคคลเพื่อให้บริการ พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนักในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครัวเรือนกับคนในท้องถิ่น โดยมีเพียงส่วนน้อยที่เปลี่ยนอาชีพเป็นผู้ประกอบกิจการด้านการท่องเที่ยว ลักษณะความสัมพันธ์ของครัวเรือนจึงเป็นแบบเพื่อนบ้านกับเพื่อนบ้าน โดยครัวเรือนที่เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เป็นเจ้าของกิจการและลูกจ้างในกิจการ มีเพียงส่วนน้อยที่เปลี่ยนแปลงจากสมาชิกในท้องถิ่นเป็นผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว ปรากฏการณ์ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในชุมชนสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวในด้านอาชีพของครัวเรือนที่แสดงออกมาในรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบความสัมพันธ์ในชุมชนนี้เกิดจากเมื่อการท่องเที่ยวเข้ามาจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในสังคม

ด้านความต้องการการบริโภคจากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านความต้องการในการบริโภคสินค้าและบริการของครัวเรือน โดยส่วนน้อยที่เปลี่ยนแปลงพบว่าโดยมีความต้องการในการบริโภคสินค้าและบริการของครัวเรือนลดลงภายหลังจากมีการท่องเที่ยว ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงในด้านความต้องการในการบริโภคสินค้าและบริการของครัวเรือนลดลงภายหลังจากมีการท่องเที่ยวสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของครัวเรือนในด้านการบริโภค จากทฤษฎีระบบเปิดได้กล่าวถึง “การตัดแปลง” ซึ่งหมายถึง ความสามารถของระบบในอันที่อยู่รอดท่ามกลางสิ่งแวดล้อมระบบเปิดมีความสามารถในการ “ขีด” ชีวิตของตนโดยผ่านทาง การตอบสนองที่เหมาะสมต่อ “ความระส่ำระสาย” หรือ “ข้อผิดพลาด” ซึ่งมาจากนอกระบบ แต่มีผลกระทบกระเทือนต่อ “เสถียรภาพ” ของระบบ ดังนั้น ความอยู่รอดของระบบ ซึ่งขึ้นอยู่กับ “การตัดแปลง” ตนเองอันเป็นการตอบสนองต่อ “วัตถุดิบ” ซึ่งคุกคามความสัมพันธ์ซึ่งระบบนั้นๆ มีต่อระบบใหญ่ (Berrien, 1963: 63) ในการนี้ระบบสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงจึงได้ส่งผลต่อการตัดแปลงเพื่อให้เกิดเสถียรภาพของระบบ คนในครัวเรือนจึงมีการเข้ามาประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมากขึ้น (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิ์พงษ์, 2525: 1-24)

ด้านรูปแบบและความสัมพันธ์ทางสังคม ความรู้สึกร่วมของคนในครัวเรือนต่อความมีน้ำใจของคนในท้องถิ่น การพึ่งพาอาศัยกันของครัวเรือนในท้องถิ่นต่อกิจกรรมต่างๆ การเข้า

ร่วมประเพณีของชุมชน จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้าน รูปแบบและ ความสัมพันธ์ทางสังคมและสังคม ความรู้สึกร่วมของคนในครัวเรือนต่อความมีน้ำใจของคนใน ท้องถิ่น แต่พบว่าการเปลี่ยนแปลงในด้านการพึ่งพาอาศัยกันของครัวเรือนในท้องถิ่นต่อกิจกรรม ต่างๆ การเข้าร่วมประเพณีของชุมชน ซึ่งมีการพึ่งพาอาศัยกันของครัวเรือนในท้องถิ่นต่อกิจกรรม ต่างๆ ในการเข้าร่วมประเพณีของชุมชนมากขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญในกิจกรรม และประเพณีชุมชนของครัวเรือน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ปรรณนา ยศสุข และเฉลิมชัย ปัญญาดี (2548) ที่ระบุว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือ ตอนบน ในประเด็น ความมีน้ำใจในชุมชน การพึ่งพาอาศัยกันในชุมชนในกิจกรรมต่างๆ ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง โดยคนในชุมชนยังมีน้ำใจให้กันและกันและยังมีการพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน เหมือนเดิม

ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านเศรษฐกิจ เน้นศึกษาถึงผลกระทบและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านรายได้ ค่าครองชีพ อาชีพ หนี้สิน การ กระจายรายได้ ราคาที่ดิน ตลอดจนแบบแผนการประกอบอาชีพ ผลกระทบการท่องเที่ยวและการ ปรับตัวของครัวเรือนในด้านรายได้ จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้จากการ ท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกครัวเรือนเหล่านี้ประกอบอาชีพหลัก และอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยว แต่รายได้ของครัวเรือนส่วนใหญ่ก็ยังคงมาจากอาชีพ คือการทำเกษตร ในส่วนของ ค่าครองชีพนั้นพบว่า ค่าครองชีพในพื้นที่เพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามา มาก ซึ่ง นักท่องเที่ยวเหล่านั้นต้องกินต้องใช้ จึงเกิดความต้องการสินค้าและบริการขึ้น เมื่อความต้องการ เพิ่มขึ้นย่อมทำให้ระดับราคาถีบตัวสูงขึ้น เกิดภาวะเงินเฟ้อ ราคาสินค้าในพื้นที่มีราคาเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่รายได้ของคนในครัวเรือนมีเท่าเดิม ยังผลทำให้ค่าครองชีพเพิ่มขึ้น และยังส่งผลกระทบต่อ หนี้สินของครัวเรือน กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ย่อมต้องการสินค้าและ บริการทางการท่องเที่ยวมากขึ้นเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ในขณะที่ครัวเรือนก็ ประสบกับปัญหาค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้นส่งผลให้ครัวเรือนเกิดหนี้สินทั้งจากการอุปโภคและบริโภคน ในที่สุด จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านหนี้สินที่เกิดจากการ อุปโภคบริโภคของสมาชิกภายในครัวเรือนซึ่งเป็นหนี้สินที่เกิดการจากกู้ยืมในระบบและนอกระบบ ภายหลังจากมีการท่องเที่ยว นอกจากนั้นครัวเรือนบางส่วนยังมีการเปลี่ยนแปลงในด้านหนี้สินจาก การให้บริการด้านการท่องเที่ยว เช่น สร้างที่พักซึ่งเป็นหนี้สินที่เกิดการจากกู้ยืมทั้งในระบบและ นอกระบบ อย่างไรก็ตามครัวเรือนส่วนใหญ่คาดว่าจะมีความสามารถในการชำระคืนหนี้สินที่เกิดขึ้น

ด้านแบบแผนการประกอบอาชีพ พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการประกอบอาชีพของครัวเรือน โดยมีเพียงส่วนน้อยที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการประกอบอาชีพของครัวเรือน โดยจากเดิมไม่ได้ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมาประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว มีเพียงบางส่วนของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเดิมแต่เปลี่ยนวัตถุประสงค์ เช่น การสาธิตแสดงแก่นักท่องเที่ยว เป็นลูกจ้างในกิจการท่องเที่ยว ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ตลอดจนเป็นเจ้าของกิจการท่องเที่ยว ครัวเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพส่วนใหญ่เปลี่ยนไปประกอบอาชีพการให้บริการด้านการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องมาจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ส่งผลให้เกิดความต้องการสินค้าและบริการ สินค้าและบริการเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยแรงงานเพื่อผลิตสินค้าและบริการ ดังนั้นเปลี่ยนไปประกอบอาชีพการให้บริการด้านการท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงในด้านอาชีพที่เกิดขึ้นได้ส่งผลต่อการกระจายรายได้ จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ย 7,134.57 บาทต่อเดือน มีรายได้สูงสุด 37,000 บาทต่อเดือนและมีรายได้ต่ำสุด 2,000 บาทต่อเดือนเมื่อพิจารณาช่วงห่างระหว่างรายได้ต่ำสุดและสูงสุด ตลอดจนรายได้เฉลี่ย พบว่า การกระจายรายได้ยังเกิดขึ้นไม่มากนัก ลักษณะการกระจายของรายได้ยังมีการกระจุกตัวของรายได้ของครัวเรือน โดยครัวเรือนบางส่วนมีรายได้สูงถึง 37,000 บาทต่อเดือน ในขณะที่บางครัวเรือนมีรายได้เพียง 2,000 บาท/เดือน รายได้เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่เป็นตัวกำหนด สถานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้จากการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องมาจาก ครัวเรือนส่วนใหญ่มีสมาชิกครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามรายได้หลักของครัวเรือนยังมาจากอาชีพ คือ การทำการเกษตร มีครัวเรือนเพียงบางส่วนของครัวเรือนที่มีรายได้จากการให้บริการด้านที่พักแบบโฮมสเตย์

ในส่วนของลักษณะการใช้ที่ดิน จากการศึกษาพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงในการใช้ประโยชน์ที่ดิน ส่วนการเปลี่ยนแปลงในด้านการถือครองที่ดินของครัวเรือนภายหลังที่มีการท่องเที่ยวในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการถือครองที่ดินของครัวเรือนภายหลังที่มีการท่องเที่ยว มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการถือครองที่ดินของครัวเรือนภายหลังที่มีการท่องเที่ยว โดยได้มีการเปลี่ยนแปลงในกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน มีการซื้อขายที่ดินเกิดขึ้น ครัวเรือนที่มีการซื้อที่ดินส่วนใหญ่ ซื้อที่ดินเพื่อทำการเกษตร และ ซื้อที่ดินเพื่อสร้างบ้าน ส่วนครัวเรือนที่มีการขายที่ดินส่วนใหญ่ นำเงินที่ได้จากการขายที่ดินไปใช้เพื่อการออม นำเงินที่ได้จากการขายที่ดินไปเป็นทุนการศึกษาให้แก่บุตรหลาน ซื้อรถและสร้างบ้าน ตลอดจน นำเงินที่ได้จากการขายที่ดินไปใช้จ่ายในครัวเรือน จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนมีที่ดินถือครองก่อนมีการท่องเที่ยว โดยเฉลี่ยแล้วครัวเรือนมีที่ดินถือครองประมาณ 3 ไร่

ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวครัวเรือนมีครัวเรือนมีที่ดินถือครองโดยเฉลี่ยแล้ว 2 ไร่ ซึ่งที่ดินที่ครัวเรือนถือครองนั้น ส่วนใหญ่เป็นที่ทำกินของครัวเรือน เป็นพื้นที่ทางการเกษตรใช้ในการปลูกพืชเศรษฐกิจหลักของอำเภอปาย ได้แก่ กระเทียม และปลูกไม้ผล ได้แก่ ลิ้นจี่ ในด้านการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดินในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมาครัวเรือนส่วนใหญ่ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในกรรมสิทธิ์ที่ดิน ในครัวเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงมีการเปลี่ยนแปลงในกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยการขายและซื้อที่ดิน ทั้งนี้เนื่องจากความหนาแน่นของกิจการด้านการท่องเที่ยวในอำเภอปายส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในบริเวณตัว อำเภอปาย ในขณะที่รอบๆ อำเภอปายส่วนใหญ่เป็นพื้นที่การเกษตร ครัวเรือนส่วนใหญ่ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณรอบๆ อำเภอปายจึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงด้านกรรมสิทธิ์ที่ดินมากนัก ส่วนลักษณะของกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ มีกรรมสิทธิ์ถือครองที่ดินเป็นนส.3 ฉ โฉนดที่ดิน สทก. สปก. และจับจอง ตามลำดับ

นอกจากนั้นยังพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ยังใช้ที่ดินในการทำการเกษตรเช่นเดิม ในด้านราคาที่ดินพบว่าราคาที่ดินก่อนมีการท่องเที่ยวของอำเภอปายมีราคาเฉลี่ย 47,105 บาท/ไร่ โดยมีราคาสูงสุด 120,000 บาท/ไร่ และมีราคาต่ำสุด 10,000 บาทต่อไร่ ทั้งนี้เนื่องจากก่อนมีการท่องเที่ยว ที่ดินส่วนใหญ่ยังเป็นที่ยกร้างไม่มีกรรมสิทธิ์ใดๆ ในขณะที่ที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์ส่วนใหญ่ก็เป็น นส.3 ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วพบว่าตามกฎหมายนส.3 คือ หนังสือคำรับรองจากพนักงานเจ้าหน้าที่ว่าได้ทำประโยชน์ในที่ดิน โดยได้มีการรังวัดและจัดทำแผนที่ของที่ดินแล้ว แต่ไม่สามารถซื้อขายถ่ายโอนกันตามกฎหมายได้ หากแต่ในทางปฏิบัตินั้นได้มีการซื้อขายกันจริง แต่ผู้ซื้อต้องรับภาระความเสี่ยงในการไม่ได้รับเอกสารสิทธิ์ในที่ดินนั้น ดังนั้นจึงทำให้ที่ดินมีราคาไม่สูงมากนัก มีเพียงส่วนน้อยที่ที่ดินมีกรรมสิทธิ์โฉนดที่ดินซึ่งมีราคาสูงกว่าที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์อื่นๆ อีกทั้งก่อนมีการท่องเที่ยวอำเภอปายถือเป็นอำเภอทางผ่านไปยังจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขา บางพื้นที่ทำการเกษตรค่อนข้างลำบากและไม่มีจุดเด่นมากนัก ความต้องการ (Demand) ที่ดินจึงต่ำ ราคาที่ดินจึงมีราคาไม่สูงมาก ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวพบว่าโดยเฉลี่ยแล้วราคาที่ดินในอำเภอปายมีราคาเฉลี่ย 240,083 บาทต่อไร่ โดยมีราคาสูงสุด 1,000,000 บาทต่อไร่ และต่ำสุด 80,000 บาทต่อไร่ ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะการพัฒนาด้านสิ่งก่อสร้าง ที่พัก ร้านค้า ร้านอาหารเพื่อตอบสนองท่องเที่ยวของอำเภอปายมีลักษณะกระจายตัวจากศูนย์กลาง (Trick dawn) โดยมีสิ่งก่อสร้างหนาแน่นและเพิ่มขึ้นมากในตัวอำเภอปาย และเริ่มกระจายออกมาสู่รอบนอกอำเภอปาย ราคาที่ดินขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้งของที่ดินซึ่งหากที่ดินตั้งอยู่ในบริเวณตัวอำเภอมีราคาสูง และหากที่ดินตั้งอยู่ในบริเวณรอบนอกอำเภอก็มีราคาแตกต่างกันไป ทั้งนี้ยังขึ้นอยู่กับทำเลและสภาพทาง

ภูมิศาสตร์ของที่ดินอีกด้วย ทั้งนี้ความแตกต่างของราคาที่ดินยังขึ้นอยู่กับกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้นๆ ด้วย

นอกจากนี้ราคาที่ดินของชุมชนท้องถิ่นยังเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากมีการประมูลซื้อที่ดินที่มีทำเลดีเหมาะสมกับการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องมาจากลักษณะการท่องเที่ยวในอำเภอปายมีลักษณะการกระจายตัวของสิ่งก่อสร้างด้านการท่องเที่ยวเป็นแบบการกระจายออกจากจุดศูนย์กลาง กล่าวคือ มีการสร้างสิ่งปลูกสร้างไม่ว่าเป็นที่พัก ร้านอาหาร ร้านค้า กระจุกตัวอยู่ในตัวอำเภอปาย และค่อยๆ กระจายไปสู่รอบนอกอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ที่ดินส่วนใหญ่ในตัวอำเภอปายเป็นของเจ้าของกิจการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งการเข้ามาของการท่องเที่ยวก็ทำให้ราคาที่ดินของครัวเรือนมีราคาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามทำเลที่ตั้งของที่ดินของครัวเรือนที่มีความแตกต่างกันก็มีผลต่อความต่าง (Gap) ของราคาที่ดินในแต่ละพื้นที่ด้วย ส่วนวัตถุประสงค์ในการใช้ที่ดินของครัวเรือนเมื่อ 5 ปีที่ผ่านมา พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาครัวเรือนใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตร ทั้งนี้เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ของอำเภอปายเหมาะสมแก่การทำเกษตร นอกจากนี้มีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวแล้วนั้น อำเภอปายยังมีชื่อเสียงในด้านการเป็นแหล่งผลิตกระเทียมที่มีคุณภาพดีอีกแห่งหนึ่ง ครัวเรือนส่วนใหญ่จึงใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตร รองลงมาที่ดินเพื่อการสร้างที่อยู่อาศัย และใช้ที่ดินเพื่อการเลี้ยงสัตว์ ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวครัวเรือนส่วนใหญ่ใช้ที่ดินทำการเกษตรเพื่อการบริโภคและขาย รองลงมา ใช้ที่ดินเพื่อเลี้ยงสัตว์ มีเพียงส่วนน้อยที่ใช้ที่ดินทำการเกษตรเพื่อการแสดงให้กับนักท่องเที่ยวได้ชม

อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์คุณอยู่ ผู้ประกอบการด้านที่พัก พบว่า ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา คนในชุมชนมีการขายที่ดินเป็นจำนวนมาก ในส่วนของตำบลเวียงใต้ ส่วนใหญ่มีการขายที่ดินเกือบทั้งหมด เหลือเพียงชุมชนมุสลิมเท่านั้นที่ไม่มีการขายที่ดิน ส่วนครัวเรือนที่ขายที่ดินไปส่วนใหญ่ซื้อที่ดินในเขตอำเภอปาย แต่ห่างไกลจากแหล่งชุมชน และมีความเงียบสงบ นอกจากนั้นจากการสัมภาษณ์ลุงเต็ง ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวยังบอกว่า ในระยะที่ผ่านมามีคนต่างชาติเข้ามาซื้อที่ที่อำเภอปายเป็นจำนวนมาก แต่มีข้อจำกัดในสิทธิถือครอง ชาวต่างชาติเหล่านี้จึงซื้อที่ดินในนามคนไทย

ในเคียวกันจากการสัมภาษณ์คุณบุญหล่อ ผู้นำชุมชนบ้านสันติชน ได้กล่าวว่า เดิมบ้านสันติชนมีชื่อว่าบ้านน้ำสุจิน ก่อตั้งมาเป็นระยะเวลา 32 ปี โดยอพยพมาจากเมืองจีน เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในอำเภอปาย บ้านสันติชนได้มีการรวมกลุ่มการให้บริการนักท่องเที่ยว โดยมีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ งบประมาณ CEO ของจังหวัดให้การสนับสนุน คุณบุญหล่อยังกล่าวว่าบ้านสันติชนนี้เน้นความสามัคคีกัน พยายามให้สมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกเป็นครอบครัวเดียวกัน ไม่

รับคนนอกเข้ามาตั้งรกรากในหมู่บ้าน ไม่ขายที่ดินในบ้านสันติชนให้คนต่างถิ่น ถ้าไรจากการท่องเที่ยวจะเป็นของหมู่บ้าน และนำกำไรนั้นไปตั้งกองทุนแก้ไขปัญหา มีสวัสดิการให้ผู้สูงอายุเน้นความเท่าเทียมกัน

ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านการจัดการทรัพยากรในครัวเรือน

การศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านเศรษฐกิจ ได้ศึกษาถึงผลกระทบและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านการถือครองที่ดิน ขนาดการใช้ที่ดิน การสูญเสียที่ดิน และการใช้พลังงาน จากการศึกษา พบว่า มีครัวเรือนเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการถือครองที่ดินของครัวเรือนภายหลังจากที่มีการท่องเที่ยว โดยได้มีการเปลี่ยนแปลงในกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน มีการซื้อขายที่ดินเกิดขึ้น ครัวเรือนที่มีการซื้อที่ดินส่วนใหญ่ซื้อที่ดินเพื่อทำการเกษตร และซื้อที่ดินเพื่อสร้างบ้าน ส่วนครัวเรือนที่มีการขายที่ดินส่วนใหญ่นำเงินที่ได้จากการขายที่ดินไปใช้เพื่อการออม นำเงินที่ได้จากการขายที่ดินไปเป็นทุนการศึกษาให้แก่บุตรหลาน ซื้อรถและสร้างบ้าน ตลอดจน นำเงินที่ได้จากการขายที่ดินไปใช้จ่ายในครัวเรือน จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนมีที่ดินถือครองก่อนมีการท่องเที่ยว โดยเฉลี่ยแล้ว ครัวเรือนมีที่ดินถือครองประมาณ 3 ไร่ ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวครัวเรือนมีครัวเรือนมีที่ดินถือครองโดยเฉลี่ยแล้ว 2 ไร่ ซึ่งที่ดินที่ครัวเรือนถือครองนั้น ส่วนใหญ่เป็นที่ทำกินของครัวเรือน เป็นพื้นที่ทางการเกษตรใช้ในการปลูกพืชเศรษฐกิจหลักของอำเภอปาย ได้แก่ กระเทียม และปลูกไม้ผล ได้แก่ ลิ้นจี่ ในด้านการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดินในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมาครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในกรรมสิทธิ์ที่ดิน ในครัวเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงมีการเปลี่ยนแปลงในกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยการขายและซื้อที่ดิน ทั้งนี้เนื่องมาจากความหนาแน่นของกิจการด้านการท่องเที่ยวในอำเภอปายส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในบริเวณตัวอำเภอปาย ในขณะที่รอบๆ อำเภอปายส่วนใหญ่เป็นพื้นที่การเกษตร ครัวเรือนส่วนใหญ่ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณรอบๆ อำเภอปายจึงมีการเปลี่ยนแปลงด้านกรรมสิทธิ์ที่ดินเพียงเล็กน้อย ส่วนลักษณะของกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ มีกรรมสิทธิ์ถือครองที่ดินเป็นนส.3 ฉ โฉนดที่ดิน สทก. สปก. และจับจองตามลำดับ

ในด้านการใช้พลังงานพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ใช้ก๊าซหุงต้มเป็นเชื้อเพลิงในการปรุงอาหาร เนื่องจากก๊าซหุงต้มมีข้อดีในการให้ความสะดวกสบายในการใช้ สามารถใช้ได้ทันที มีราคาไม่แพง หากใช้ถูกวิธีมีความปลอดภัยสูง ผู้ใช้สามารถควบคุมค่าใช้จ่ายได้เนื่องจากระบบการ

ใช้ก๊าซหุงต้มเป็นการจ่ายเงินก่อนในการซื้อก๊าซเพื่อใช้ในครัวเรือน แตกต่างจากการใช้ไฟฟ้า เนื่องจากการใช้ไฟฟ้าเป็นการใช้แล้วจ่ายค่าไฟฟ้าทีหลังทำให้ไม่สามารถควบคุมการใช้จ่ายได้นอกจากนั้นการใช้ฟืนในการปรุงอาหาร ยังไม่สามารถควบคุมปริมาณความแรงของไฟได้ดีเท่ากับการใช้ก๊าซหุงต้ม จึงส่งผลให้ครัวเรือนส่วนใหญ่ใช้ก๊าซหุงต้มเป็นเชื้อเพลิงในการปรุงอาหาร ครัวเรือนบางส่วนใช้ฟืนและใช้ไฟฟ้าในการปรุงอาหาร โดยส่วนใหญ่ยังคงใช้ก๊าซหุงต้มเป็นเชื้อเพลิงหลักในการปรุงอาหาร ในด้านการเปลี่ยนแปลงด้านปริมาณของเชื้อเพลิงที่ครัวเรือนใช้ในการปรุงอาหารภายหลังที่มีการท่องเที่ยวในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาจากการศึกษาพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงด้านปริมาณของเชื้อเพลิงที่ครัวเรือนใช้ในการปรุงอาหารเพิ่มขึ้นภายหลังที่มีการท่องเที่ยวในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องมาจากการท่องเที่ยวอาจเป็นตัวเร่งให้ครัวเรือนมีพฤติกรรมเลียนแบบการบริโภคของนักท่องเที่ยว ส่งผลให้ครัวเรือนเพิ่มการบริโภคอาหารขึ้นมากกว่าเดิมและใช้เชื้อเพลิงในการปรุงอาหารเพิ่มขึ้น ในขณะที่ครัวเรือนบางส่วนไม่มีการเปลี่ยนแปลงด้านปริมาณของเชื้อเพลิงที่ครัวเรือนใช้ในการปรุงอาหาร มีครัวเรือนเพียงส่วนน้อยที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านปริมาณของเชื้อเพลิงที่ครัวเรือนใช้ในการปรุงอาหารลดลง

จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้พลังงานไฟฟ้าของครัวเรือนเพิ่มขึ้นภายหลังที่มีการท่องเที่ยวในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องมาจากในปัจจุบันได้มีเครื่องใช้ไฟฟ้าที่อำนวยความสะดวกในครัวเรือนมากมาย เพื่อตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวัน การใช้เครื่องอำนวยความสะดวกเหล่านั้นจำเป็นต้องใช้ไฟฟ้าในการทำงาน เมื่อครัวเรือนมีเครื่องอำนวยความสะดวกมากขึ้นจึงส่งผลให้ครัวเรือนมีการใช้พลังงานไฟฟ้าเพิ่มขึ้น มีครัวเรือนเพียงบางส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้พลังงานไฟฟ้าของครัวเรือนลดลง ในด้านความเกี่ยวข้องของการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้พลังงานเชื้อเพลิง (น้ำมันและก๊าซ) และพลังงานไฟฟ้าของครัวเรือน หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้พลังงานเชื้อเพลิง (น้ำมันและก๊าซ) ของครัวเรือน ไม่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ในด้านพลังงานทางเลือกซึ่งได้แก่พลังงานแสงอาทิตย์และพลังงานชีวภาพ พบว่า ครัวเรือนทั้งหมดไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านใช้พลังงานแสงอาทิตย์ภายหลังที่มีการท่องเที่ยวในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องจากต้นทุนในการติดตั้งเครื่องให้กำเนิดพลังงานแสงอาทิตย์สูง อีกทั้งในด้านการใช้งานยังมีข้อจำกัดอยู่มาก การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ไม่สามารถใช้ได้ครอบคลุมในทุกส่วนของครัวเรือนได้อีกทั้งการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ในขณะที่ครัวเรือนใช้พลังงานไฟฟ้าจากรัฐอยู่แล้ว การใช้พลังงานแสงอาทิตย์จึงเป็นการเพิ่มภาระในด้านต้นทุนให้แก่ครัวเรือน หากไม่มีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนก็เป็นการสิ้นเปลือง ดังนั้น จึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านใช้พลังงานแสงอาทิตย์ของ

ครัวเรือน นอกจากนั้นยังไม่มีการใช้พลังงานใช้พลังงานชนิดอื่นๆ (เช่น การใช้ก๊าซชีวภาพ) ของครัวเรือนนอกเหนือจากพลังงานไฟฟ้า พลังงานเชื้อเพลิง และพลังงานแสงอาทิตย์ ทั้งนี้เนื่องมาจากในปัจจุบันยังขาดหน่วยงานให้การสนับสนุนทั้งในด้านความรู้ เทคโนโลยี และอุปกรณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการใช้พลังงานชนิดอื่นในครัวเรือน (เช่น การใช้ก๊าซชีวภาพ)

อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์คุณอุ้ย ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว ได้ให้สัมภาษณ์ในด้านทรัพยากรน้ำว่า ในฤดูท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวในพื้นที่มีปริมาณมาก ทำให้น้ำในพื้นที่ไม่พอใช้ น้ำประปาไม่ไหล ขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค แต่ถ้าผ่านพ้นฤดูกาลท่องเที่ยวไปแล้วก็จะเป็นปกติ ซึ่งกรณีการขาดแคลนน้ำใช้ในพื้นที่สะท้อนให้เห็นถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ท่องเที่ยว ที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญ เนื่องจากอำเภอปายมีข้อจำกัดในด้านการคมนาคม เมื่อเกิดปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรที่จำเป็น ทำให้ความช่วยเหลือเป็นไปอย่างล่าช้า

ตาราง 22 สรุปภาพรวมการเปลี่ยนแปลง

ภาพรวมการเปลี่ยนแปลง	ไม่มีการเปลี่ยนแปลง	มีการเปลี่ยนแปลง
ด้านสังคม		
ด้านการย้ายถิ่น	✓	-
ด้านการศึกษา	-	✓
การเลี้ยงดูบุตร	-	✓
การใช้แรงงานของสตรี	✓	-
ใช้เวลาของสตรี	✓	-
การแต่งกาย	-	✓
การใช้ภาษา	✓	-
ความสัมพันธ์ในชุมชน	✓	-
รูปแบบและความสัมพันธ์ทางสังคม	✓	-

ตาราง 22 (ต่อ)

ภาพรวมการเปลี่ยนแปลง	ไม่มีการเปลี่ยนแปลง	มีการเปลี่ยนแปลง
ความต้องการการบริโภคร	✓	-
การเปลี่ยนแปลงของครอบครัวและตัวบุคคล เพื่อการให้บริการ	✓	-
ด้านเศรษฐกิจ		
ด้านรายได้	-	✓
ค่าครองชีพ	-	✓
อาชีพ	-	✓
หนี้สิน	-	✓
การกระจายรายได้	✓	-
ราคาที่ดิน	-	✓
แบบแผนการประกอบอาชีพ	✓	-
ด้านการจัดการทรัพยากรในครัวเรือน		
การถือครองที่ดิน	-	✓
ขนาดการใช้ที่ดิน	-	✓
การสูญเสียที่ดิน	-	✓
การใช้พลังงาน	✓	-

ตอนที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบการท่องเที่ยว รวมถึงงานวิจัยในระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีการเสนอว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขสำคัญในการแก้ปัญหาผลกระทบจากการท่องเที่ยว (เทพ พงษ์พานิช และเฉลิมชัย ปัญญาดี, 2542: 18) ซึ่งจากฐานทฤษฎีดังกล่าว ได้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้กำหนดนโยบายการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว รวมถึงจัดสรรงบประมาณในการผลักดันและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว แต่ผลของการดำเนินนโยบายและกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมยัง

ไม่ปรากฏผลที่เป็นรายงานวิจัยที่ชัดเจน ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการรับรู้ผลกระทบของการท่องเที่ยว ซึ่งในการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานการวิจัยไว้ว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาผลกระทบในด้านการรับรู้ถึงผลกระทบของครัวเรือนที่เกิดขึ้น เนื่องจากเป็นผลกระทบที่ครัวเรือนรับรู้

ผู้วิจัยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม โดยการวิเคราะห์ถดถอยอย่างง่าย (Simple Regression Analysis) ผู้วิจัยได้นำตัวแปรอิสระเข้าสมการถดถอยอย่างง่าย (Simple Regression Analysis) โดยใช้สัญลักษณ์ ในการวิเคราะห์ดังนี้

Impact = ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน

Par = การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

ผลการวิเคราะห์ถดถอยอย่างง่าย (Simple Regression Analysis) พบว่า ตัวแปรการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับผลกระทบการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง ($R=0.689$) ซึ่งสามารถอธิบายความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวกับผลกระทบการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้ร้อยละ 47.40 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระดับ 0.05 ($R^2=0.474$; $\alpha<0.05$) ดังรายละเอียดในตาราง 23

ตาราง 23 ผลการวิเคราะห์ถดถอยเชิงเส้นของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวกับการผลกระทบการท่องเที่ยว

	ตัวแปร	B	Beta
	การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว	- 0.668	- 0.689
	Constant	22.644	
	R	0.689	
	R ²	0.474	
	F	337.634	

จากตาราง 22 เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมาตรฐาน (Beta) ที่นำเข้ามาการถดถอยเชิงพหุคูณแบบขั้นตอน พบว่าตัวแปรการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์เชิงลบกับผลกระทบการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($\beta = -0.668$; $\alpha < 0.05$) หมายความว่า หากครัวเรือนที่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวสูงมีแนวโน้มที่จะมีผลกระทบการท่องเที่ยวน้อย โดยตัวแปรการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถอธิบายการผันแปรของผลกระทบการท่องเที่ยว ได้ร้อยละ 47.40 ($R^2 = 0.474$; $P < 0.05$) ซึ่งสามารถเขียนสมการถดถอยอย่างง่าย (Simple Regression) เพื่อแสดงน้ำหนักของปัจจัยตามค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมาตรฐาน โดยถือว่าเป็นสมการที่ดีที่สุด ในการอธิบายความสัมพันธ์กับผลกระทบการท่องเที่ยวได้ดังนี้

$$\text{Impact} = 22.644 - 0.668_{(\text{Par})}$$

$$\text{Impact} = \text{ผลกระทบการท่องเที่ยว}$$

$$\text{Par} = \text{การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว}$$

ผลจากการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์เชิงลบกับผลกระทบการท่องเที่ยว เมื่อมีส่วนร่วมมากจะทำให้ผลกระทบลดลง ทั้งนี้เนื่องมาจากการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในการท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ จากแนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนคนยากจน (Pro-Poor-Tourism: PPT) ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาความยากจน ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่ได้รับความสนใจทั้งในระดับรัฐบาล ระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ อาทิ องค์การสหประชาชาติ ธนาคารโลก ธนาคารเพื่อพัฒนาเอเชีย โดยองค์การเหล่านี้ต่างเห็นพ้องร่วมกันว่าการท่องเที่ยวมีส่วนสำคัญในการลดความยากจนในประเทศต่างๆ ได้ เนื่องจากการท่องเที่ยวมีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศโดยเป็นภาคเศรษฐกิจที่นำเงินตราต่างประเทศ กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นถนน ไฟฟ้า น้ำประปา การสื่อสาร การท่องเที่ยวทำให้เกิดการจ้างงานในทุกระดับ โดยเฉพาะแรงงานสตรีและเยาวชน องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization) เป็นองค์กรหนึ่งในองค์การสหประชาชาติที่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อลดความยากจน (Sustainable Tourism for the Elimination of Poverty – ST-EP) โดยผลักดันให้การท่องเที่ยวอยู่ในกลยุทธ์การลดความยากจนในระดับประเทศ ในขณะที่การท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนคนยากจน (Pro-Poor Tourism) ยังเป็นการจำแนกแนวนโยบายให้เห็นเด่นชัดขึ้นว่าไม่ใช่การพัฒนาโดยทั่วไปแต่

เน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนยากจนในเชิงบวกและเพื่อเปิดโอกาสในชีวิตแก่คนยากจนประกอบด้วยผลประโยชน์สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) ผลทางเศรษฐกิจโดยการจ้างงานเต็มเวลา/คาบเวลาและการพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม 2) ผลด้านชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อาทิ มีน้ำประปาไฟฟ้าเข้าชุมชน การเข้าถึงตลาดได้มากขึ้น การมีสุขภาพและการศึกษาที่ดีขึ้น 3) การเปิดโอกาสทางธุรกิจการท่องเที่ยวและเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจด้านธุรกิจท่องเที่ยว (วไลลักษณ์ น้อยพยัคฆ์, 2550: 1-7) จากแนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนคนยากจน (Pro-Poor-Tourism: PPT) สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว ครัวเรือนได้ประโยชน์ทั้งในด้านความสะดวก สาธารณูปโภค ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยเฉพาะผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ดังนั้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงเป็นการลดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว

กล่าวโดยสรุปจากสถานการณ์การท่องเที่ยว พบว่าในปี 2550 นักท่องเที่ยวในอำเภอปายมีตลอดปี มีปริมาณมากในช่วงเดือน ตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ โดยมีปริมาณมากที่สุดในช่วงเดือนธันวาคมจนถึงเดือนมกราคม เมื่อเทียบสัดส่วนระหว่างนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ พบว่า ในนักท่องเที่ยวหนึ่งร้อยคนมีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเป็นจำนวนร้อยละ 70 และนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวนร้อยละ 30 ในฤดูกาลท่องเที่ยว (เดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม) อำเภอปายมีนักท่องเที่ยวชาวไทยมากกว่านักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเป็นสัดส่วนชาวไทยร้อยละ 60 และชาวต่างประเทศร้อยละ 40 ในด้านการเดินทางมาท่องเที่ยวมีทั้งนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาตามลำพังและเดินทางมาเป็นกลุ่ม การเดินทางส่วนใหญ่เดินทางมาด้วยรถประจำทาง รถบริษัททัวร์ และทางเครื่องบินตามลำดับ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่พักในอำเภอปายโดยเฉลี่ย 2 วัน ในด้านการมีส่วนร่วมโดยภาพรวมพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในระดับมากในประเด็นการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในท้องถิ่น และแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว ครัวเรือนมีส่วนร่วมในระดับปานกลางในกิจกรรมการท่องเที่ยว การประเมินผลการพัฒนาท่องเที่ยวในท้องถิ่น กำหนดระเบียบการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น จัดระเบียบร้านค้าในแหล่งท่องเที่ยว ประเมินผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว แก้ไขปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว วางแผนการท่องเที่ยวของท้องถิ่น กำหนดระเบียบกฎหมายในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น วางแผนป้องกันปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว การให้บริการอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว แก้ไขปัญหาหามลภาวะจากการ

ท่องเที่ยวในท้องถิ่น ตลอดจนประเมินผลความต้องการของท้องถิ่นที่มีต่อการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว คริวเรือนยังมีส่วนร่วมในระดับน้อยในการกำหนดบทลงโทษผู้กระทำผิดกฎระเบียบในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การให้บริการด้านการท่องเที่ยวให้บริการอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว แก้ไขปัญหาราคาและค่าครองชีพแก่ท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในระดับน้อยที่สุดในการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

ผลการศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของคริวเรือน การวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณ (Stepwise Multiple Regression Analysis) พบว่า ปัจจัยสำคัญที่สามารถทำนายความสัมพันธ์ที่มีต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของคริวเรือนพบว่า ตัวแปรอิสระ 6 ตัวแปร คือ การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว จำนวนสมาชิกในคริวเรือน จำนวนสมาชิกในคริวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ระดับการศึกษาของหัวหน้าคริวเรือน ระยะเวลาอาศัยในชุมชน ตลอดจนการมีผู้อำนวยการสามารถทำนายความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของคริวเรือน ได้ร้อยละ 76.70 ผลการศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของคริวเรือน การวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์ถดถอยอย่างง่าย (Simple Regression Analysis) พบว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อคริวเรือน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) ซึ่งสามารถทำนายความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อคริวเรือน ได้ร้อยละ 47.40 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระดับ 0.05 ($R^2 = 0.474$; $\alpha < 0.05$)

บทที่ 5

สรุปอภิปรายและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของ
ครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมี
วัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1. ศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. ศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน
3. ศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของ
ครัวเรือน
4. ศึกษาผลกระทบการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการ
ท่องเที่ยวต่อสังคม เศรษฐกิจ และการจัดการทรัพยากรภายในครัวเรือน และ
5. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและ
ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน

หน่วยในการวิเคราะห์ (unit of analysis) ครั้งนี้ คือครัวเรือนในพื้นที่ที่มีการ
ท่องเที่ยวในอำเภอปาย จำนวนทั้งสิ้น 376 ครัวเรือน สำหรับเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม
(questionnaire) ที่ได้สร้างขึ้นให้ครอบคลุมเนื้อหาตามแนววัตถุประสงค์ของการวิจัย และพัฒนา
คุณภาพให้มีความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) และมีความเชื่อมั่นสูง (reliability) เหมาะต่อการ
นำไปใช้ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. สถานการณ์การท่องเที่ยว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากการวิจัยพบว่าในปี 2550 อำเภอปาย มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมด 169,910
คน มีอัตราการเติบโตร้อยละ 42.29 มีการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวคนไทยและชาวต่างชาติ โดยมี
จำนวนคนไทย เพิ่มขึ้นร้อยละ 31.45 และจำนวนชาวต่างชาติ เพิ่มขึ้นร้อยละ 53.54 นักท่องเที่ยว
ชาวไทย นิยมเดินทางมาท่องเที่ยวในลักษณะกลุ่มเพื่อน และกลุ่มครอบครัว เดินทางโดยใช้รถยนต์
ส่วนตัว และรถนำเที่ยวเป็นพาหนะเดินทางมากที่สุด รองลงมาคือ รถโดยสารประจำทาง และ
เครื่องบิน ตามลำดับ ทั้งนี้การเดินทางของคนไทยส่วนใหญ่ยังคงเป็นการเดินทางภายในภูมิภาค
เดียวกัน สำหรับชาวต่างชาติ กลุ่มตลาดหลักของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ คือ อิสราเอล อเมริกา
เยอรมัน อังกฤษ และฝรั่งเศส โดยส่วนใหญ่เป็นการเดินทางมาเอง พาหนะที่นิยมใช้ในการเดินทาง
มากที่สุดคือ รถโดยสารประจำทางสำหรับการเดินทางแต่ละครั้ง นักท่องเที่ยวมีระยะเวลาพำนัก

เฉลี่ย 2.84 วัน และจากจำนวนนักท่องเที่ยว คีนพัก และการใช้จ่ายแต่ละวันประมาณ 1,655.57 บาท ก่อให้เกิดรายได้จากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวน 771.89 ล้านบาท ส่วนด้านสถานการณ์การพักแรม พบว่าจำนวนห้องพักในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีจำนวน 1,518 ราย และอัตราการเข้าพักเฉลี่ยทั้งปีเท่ากับ 25.68 วัน ทั้งนี้นักท่องเที่ยวมีระยะเวลาพำนักเฉลี่ยในสถานพักแรมเพิ่มขึ้นเล็กน้อยเป็น 2.17 วัน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2550: 379)

นอกจากนั้นยังพบว่า ปริมาณนักท่องเที่ยวในอำเภอปายมีตลอดปี ทั้งนี้จะมีปริมาณมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับฤดูกาล เมื่อเทียบสัดส่วนระหว่างนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ พบว่า ในนักท่องเที่ยวหนึ่งร้อยคนจะมีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเป็นจำนวนร้อยละ 70 และนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวนร้อยละ 30 อย่างไรก็ตามในฤดูกาลท่องเที่ยว (เดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม) อำเภอปายจะมีนักท่องเที่ยวชาวไทยมากกว่านักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ คือ เป็นสัดส่วนชาวไทยร้อยละ 60 และชาวต่างประเทศร้อยละ 40 นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมีวันพักในอำเภอปายโดยเฉลี่ย 2 วัน ในด้านผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในอำเภอปาย แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้ประกอบการด้านที่พัก และผู้ประกอบการด้านการให้บริการท่องเที่ยว ในส่วนรูปแบบการท่องเที่ยวในอำเภอปาย สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการท่องเที่ยวที่มีการประชาสัมพันธ์ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) รูปแบบการท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรม และประเพณี (Cultural Traditional Tourism) และรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health tourism) กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่ไม่ได้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวโดยตรง แต่จะเอื้ออำนวยและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในอำเภอปาย สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ผู้ประกอบการร้านอาหารและผู้ประกอบการด้านร้านขายของที่ระลึก

2. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน

ผลการวิจัยโดยภาพรวมพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในระดับมากในประเด็นการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในท้องถิ่น และแก้ไขปัญหาอื่นๆ ที่เกิดจากการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในระดับปานกลางในกิจกรรมการท่องเที่ยวในการประเมินผลการพัฒนาท่องเที่ยวในท้องถิ่น การกำหนดระเบียบการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น การจัดระเบียบร้านค้าในแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวการวางแผนการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การกำหนดระเบียบกฎหมายในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การวางแผนป้องกันปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว การให้บริการอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาผลภาวะจากการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ตลอดจนการประเมินผลความ

ต้องการของท้องถิ่นที่มีต่อการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว นอกจากนั้นครัวเรือนส่วนใหญ่ยังมีส่วนร่วมในระดับน้อยในประเด็นการมีส่วนร่วมในการกำหนดบทลงโทษผู้กระทำผิดกฎระเบียบในการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การให้บริการด้านการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาราคาและค่าครองชีพแก่ท้องถิ่น และครัวเรือนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในระดับน้อยที่สุดในประเด็นการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

3. ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน

ผลการศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน การวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณ (Stepwise Multiple Regression Analysis) พบว่า การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ระยะเวลาอาศัยในชุมชน สถานภาพสมรส อายุของหัวหน้าครัวเรือน ตลอดจนการมีผู้อำนวยความสะดวก มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) สำหรับปัจจัยด้านเพศของหัวหน้าครัวเรือน อาชีพหลักของหัวหน้าครัวเรือน ตลอดจนรายได้ต่อเดือนไม่สามารถยืนยันได้ว่ามีความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ปัจจัยสำคัญที่สามารถทำนายความสัมพันธ์ที่มีต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือนพบว่า ตัวแปรอิสระ 6 ตัวแปร คือ การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ระยะเวลาอาศัยในชุมชน และการมีผู้อำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับมาก ($R=0.876$) ซึ่งสามารถอธิบายความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้ร้อยละ 76.70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระดับ 0.05 ($R^2=0.767$; $\alpha < 0.05$)

4. ผลกระทบการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสังคม เศรษฐกิจ และการจัดการทรัพยากรภายในครัวเรือน

การศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับกรอบคลุมในมิติด้านสังคม เศรษฐกิจ และการจัดการทรัพยากรในครัวเรือนซึ่งผลการวิจัยปรากฏดังนี้

4.1 ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านสังคม

การศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนด้านสังคมพบว่า ในด้านผลกระทบและการปรับตัวของครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นนั้น พบว่า การย้ายถิ่นยังไม่มี การเปลี่ยนแปลงมากนัก การย้ายออกพบว่ามีไม่มาก ลักษณะการย้ายออกของสมาชิกครัวเรือนที่ปรากฏ จะเป็นการย้ายออกเพื่อเรียนหนังสือและทำงานซึ่งเป็นการย้ายออกชั่วคราวเท่านั้น ส่วนการย้ายออกของทั้งครัวเรือนนั้นจากการศึกษาไม่พบว่ามี การย้ายออกของครัวเรือนในอำเภอปาย ด้านการย้ายเข้าของสมาชิกในครัวเรือนนั้นพบว่า ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการย้ายเข้าของสมาชิกครัวเรือน ด้านการศึกษา พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงในด้านการศึกษาของครัวเรือน โดยสมาชิกในครัวเรือนมีการออกไปศึกษานอกชุมชนเพิ่มขึ้น นอกจากนั้นยังมีการศึกษาต่อในระดับปริญญาและระดับบัณฑิตศึกษาของสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มขึ้น ด้านการเลี้ยงดูบุตร พบว่า ส่วนใหญ่ยังมีการเปลี่ยนในด้านการเลี้ยงดูบุตรไม่มากนัก ครัวเรือนยังคงยึดถือรูปแบบและวิถีดั้งเดิมในการเลี้ยงดูบุตร ในส่วนของการใช้แรงงานของสตรีและการใช้เวลาของสตรี จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ยังไม่มี การเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้แรงงานของสตรีและการใช้เวลาของสตรีมากนัก ด้านผลกระทบและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านการแต่งกาย พบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการแต่งกายโดยมีการแต่งกายตามสมัยนิยม ครัวเรือนยังมีการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกายโดยมีการแต่งกายคล้ายคลึงกับการแต่งกายของนักท่องเที่ยว ด้านการใช้ภาษาต่างประเทศ พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้ภาษาของสมาชิกในครัวเรือน

ส่วนผลกระทบและการปรับตัวของครัวเรือนในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครัวเรือนกับคนในท้องถิ่น จากการศึกษา พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครัวเรือนกับคนในท้องถิ่น ลักษณะความสัมพันธ์ของครัวเรือนจึงเป็นแบบเพื่อนบ้านกับเพื่อนบ้าน ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านความต้องการในการบริโภคสินค้าและบริการของครัวเรือนภายหลังจากการท่องเที่ยว ครัวเรือนมีการเปลี่ยนแปลงในด้านความต้องการในการบริโภคสินค้าและบริการของลดลงภายหลังจากการท่องเที่ยว นอกจากนั้นยังพบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบและความสัมพันธ์ทางสังคมและสังคม ตลอดจนความรู้สึกร่วมของคนในครัวเรือนต่อความมีน้ำใจของคนในท้องถิ่น แต่พบว่ามี การเปลี่ยนแปลงในด้านการพึ่งพาอาศัยกันของครัวเรือนในท้องถิ่นต่อกิจกรรมต่างๆ การเข้าร่วมประเพณีของชุมชน มีการพึ่งพาอาศัยกันของครัวเรือนในท้องถิ่นต่อกิจกรรมต่างๆ ในการเข้าร่วมประเพณีของชุมชนมากขึ้น

4.2 ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านเศรษฐกิจจากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องมาจากครัวเรือนส่วนใหญ่ ไม่ได้ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ในส่วนของค่าครองชีพนั้นพบว่า ค่าครองชีพในพื้นที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ครัวเรือนส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านหนี้สินที่เกิดจากการอุปโภคบริโภคของสมาชิกภายในครัวเรือนซึ่งเป็นหนี้สินที่เกิดการจากกู้ยืมทั้งในและนอกระบบภายหลังจากมีการท่องเที่ยว ครัวเรือนบางส่วนยังมีการเปลี่ยนแปลงในด้านหนี้สินจากการให้บริการด้านการท่องเที่ยว เช่น สร้างที่พักซึ่งเป็นหนี้สินที่เกิดการจากกู้ยืมทั้งในและนอกระบบเช่นกัน อย่างไรก็ตามครัวเรือนส่วนใหญ่คาดว่าจะมีความสามารถในการชำระคืนหนี้สินที่เกิดขึ้น ด้านแบบแผนการประกอบอาชีพ พบว่า ครัวเรือนบางส่วนมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการประกอบอาชีพของครัวเรือน โดยจากเดิมไม่ได้ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมาประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว บางส่วนประกอบอาชีพเดิมแต่เปลี่ยนวัตถุประสงค์ เช่น การสาธิตแสดงแก่นักท่องเที่ยวเป็นลูกจ้างในกิจการท่องเที่ยว ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ตลอดจนเป็นเจ้าของกิจการท่องเที่ยว ครัวเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพส่วนใหญ่จะเปลี่ยนไปประกอบอาชีพการให้บริการด้านการท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงในด้านอาชีพที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อการกระจายรายได้

จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ย 7,134.57 บาทต่อเดือน มีรายได้สูงสุด 37,000 บาทต่อเดือนและต่ำสุด 2,000 บาทต่อเดือนเมื่อพิจารณาช่วงห่างระหว่างรายได้ต่ำสุดและสูงสุด ตลอดจนรายได้เฉลี่ย พบว่า การกระจายรายได้ยังเกิดขึ้นไม่มากนัก ลักษณะการกระจายของรายได้ยังมีการกระจุกตัวของรายได้ของครัวเรือน โดยครัวเรือนบางครัวเรือนมีรายได้สูงถึง 37,000 บาทต่อเดือน ในขณะที่บางครัวเรือนมีรายได้เพียง 2,000 บาท/เดือน จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้จากการท่องเที่ยว แต่รายได้หลักของครัวเรือนยังมาจากอาชีพหลัก คือ การทำการเกษตร ในส่วนของลักษณะการใช้ที่ดิน พบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ยังใช้ที่ดินในการทำเกษตรเช่นเดิม ในด้านราคาที่ดินพบว่าราคาที่ดินก่อนมีการท่องเที่ยวของอำเภอปายมีราคาเฉลี่ย 47,105 บาท/ไร่ โดยมีราคาสูงสุด 120,000 บาท/ไร่ และมีราคาต่ำสุด 10,000 บาทต่อไร่ ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวพบว่าโดยเฉลี่ยแล้วราคาที่ดินในอำเภอปายมีราคาเฉลี่ย 240,083 บาทต่อไร่ โดยมีราคาสูงสุด 1,000,000 บาทต่อไร่ และต่ำสุด 80,000 บาทต่อไร่

4.3 ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านการจัดการทรัพยากรในครัวเรือน

ในส่วนของลักษณะการใช้ที่ดินพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการถือครอง และ การใช้ประโยชน์ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงในด้านการถือครองที่ดินของครัวเรือนภายหลังที่มีการท่องเที่ยวในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการถือครองที่ดินของครัวเรือนภายหลังที่มีการท่องเที่ยว มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการถือครองที่ดินของครัวเรือนภายหลังที่มีการท่องเที่ยว โดยได้มีการเปลี่ยนแปลงในกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน มีการซื้อขายที่ดินเกิดขึ้น จากการศึกษายังพบว่า ครัวเรือนมีที่ดินถือครองก่อนมีการท่องเที่ยว โดยเฉลี่ยแล้วครัวเรือนมีที่ดินถือครองประมาณ 3 ไร่ ภายหลังจากการท่องเที่ยว ครัวเรือนมีที่ดินถือครองโดยเฉลี่ย 2 ไร่ ที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่ทำกินของครัวเรือน เป็นพื้นที่ทางการเกษตรใช้ในการปลูกพืชเศรษฐกิจหลักของอำเภอปาย

ในด้านการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดินในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมาครัวเรือนส่วนใหญ่ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในกรรมสิทธิ์ที่ดิน ในครัวเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงจะมีการเปลี่ยนแปลงในกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยการขายและซื้อที่ดิน นอกจากนี้ราคาที่ดินของชุมชนท้องถิ่นยังเพิ่มสูงขึ้น ในด้านการใช้พลังงานพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ใช้ก๊าซหุงต้มเป็นเชื้อเพลิงในการปรุงอาหาร ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงด้านปริมาณของเชื้อเพลิงที่ครัวเรือนใช้ในการปรุงอาหารเพิ่มขึ้น จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้พลังงานไฟฟ้าของครัวเรือนเพิ่มขึ้นภายหลังที่มีการท่องเที่ยวในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา ด้านความเกี่ยวข้องของการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้พลังงานเชื้อเพลิง (น้ำมันและก๊าซ) และพลังงานไฟฟ้าของครัวเรือนครัวเรือนส่วนใหญ่ มีความเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้พลังงานเชื้อเพลิง (น้ำมันและก๊าซ) ของครัวเรือน ไม่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ในด้านพลังงานทางเลือกซึ่งได้แก่พลังงานแสงอาทิตย์และพลังงานชีวภาพพบว่า ครัวเรือนทั้งหมดไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ภายหลังที่มีการท่องเที่ยวในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา นอกจากนั้นยังไม่มีการใช้พลังงานชนิดอื่นๆ (เช่น การใช้ก๊าซชีวภาพ)

5. ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน

ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานการวิจัยไว้ว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือนช่วยลดผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ตัวแปรผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือนผู้วิจัยได้ศึกษาผลกระทบใน

ด้านการรับรู้ผลกระทบของครัวเรือนที่เกิดขึ้น เนื่องจากเป็นผลกระทบที่ครัวเรือนเกิดการรับรู้ ผลการศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน พบว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์เชิงลบกับผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($\beta = -0.668$; $\alpha < 0.05$) ผลการศึกษายอมรับสมมติฐาน ซึ่งสามารถทำนายความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือนได้ร้อยละ 47.40 ($R^2 = 0.474$; $\alpha < 0.05$) เมื่อครัวเรือนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวจะช่วยลดผลกระทบในการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในครัวเรือน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งผลการวิจัยมีประเด็นการอภิปราย ดังนี้

1. จากการศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า มีปริมาณนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นทั้งชาวไทยแล้วชาวต่างชาติ โดยชาวไทยมีปริมาณเพิ่มขึ้นร้อยละ 31.45 และชาวต่างชาติเพิ่มขึ้นร้อยละ 53.54 โดยนักท่องเที่ยวเหล่านี้มีระยะเวลาพำนักเฉลี่ย 2.84 วัน นักท่องเที่ยวมีค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยวันละประมาณ 1,656 บาทต่อคน รูปแบบการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวอำเภอปายแบ่งออกเป็นสามรูปแบบได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเพณี การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการท่องเที่ยวที่มีการประชาสัมพันธ์ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากข้อมูลเชิงประจักษ์ยังพบว่าในด้านแนวโน้มและการขยายตัวของนักท่องเที่ยวมีการขยายตัวทั้งในด้านการจัดการด้านการท่องเที่ยว ที่พัก ร้านอาหาร ร้านค้า และมีการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค โดยมีการสร้างถนน ซึ่งลักษณะการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในอำเภอปายมีลักษณะการขยายตัวออกจากศูนย์กลางการท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวความคิดในการพัฒนาเมืองเพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการกระจายความเจริญออกสู่พื้นที่รอบๆ ของ Francois Perroux (1950) ใน (พัฒนา ราชวงศ์, 2550) ที่เรียกกันว่า ทฤษฎีเมืองหลัก (growth pole theory) โดยที่ Perroux มีความเห็นว่าการพัฒนาจะไม่ได้เกิดทุกๆ แห่งอย่างเท่าเทียมกัน แต่จะปรากฏขึ้นมาตรงศูนย์กลางหรือขั้วที่มีศักยภาพทั้งในการดึงดูด (centripetal force) ซึ่งเกิดขึ้นในระยะแรกๆ ของการพัฒนา หลังจากที่เกิดความมั่นคงมากขึ้นการพัฒนาจะกระจายออกสู่พื้นที่ที่มีศักยภาพโดยรอบ เรียกว่ามีแรงขับเคลื่อนออก (centrifugal force) (พัฒนา ราชวงศ์, 2550) ซึ่งจากข้อมูลเชิงประจักษ์พบว่าอำเภอปายมีลักษณะ

การกระจายความเจริญออกสู่พื้นที่รอบๆ จะเห็นได้จากการเกิดที่พักและการพัฒนาสาธารณูปโภค ซึ่งมีลักษณะการกระจายตัวออกจากตัวอำเภอปายซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางออกสู่บริเวณรอบๆ ตัวอำเภอปาย และยังมีการสร้าง ถนน และที่พัก อย่างต่อเนื่อง

จากสภาพการขยายตัวของเมืองดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดิน และการใช้ประโยชน์ในที่ดิน โดยเฉพาะการเปลี่ยนจากการทำการเกษตร เป็นการถมและพัฒนาเป็นที่พักอาศัย โรงแรม รีสอร์ท และร้านอาหาร ในขณะเดียวกันด้วยความจำกัดของพื้นที่อำเภอปายที่เป็นหุบเขา และพื้นที่จำกัด ดังนั้นการขยายตัวของเมืองย่อมส่งผลกระทบต่อารรูก้าที่ ล้าธารสาธารณะประโยชน์ และเขตป่าสงวนหวงห้ามซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ดังกรณีผลการศึกษาของ ดวงพร เพิ่มสุวรรณ (2548) ที่พบว่า การท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการใช้ที่ดิน และทรัพยากรดินในพื้นที่ตำบลเมืองกืด อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้การขยายตัวของการท่องเที่ยวในอำเภอปายยังส่งผลกระทบต่อการใช้ที่ดินผิดประเภท เมื่อเกิดฝนตกหรือฤดูน้ำหลากย่อมก่อให้เกิดผลกระทบดังกรณี ปีพ.ศ. 2548 เกิดน้ำหลากท่วมและทำให้นักท่องเที่ยวได้รับอันตราย ทั้งบาดเจ็บและเสียชีวิต ดังนั้นการจัดทำแผนแม่บทด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอปายจึงเป็นสิ่งที่ต้องเร่งดำเนินการให้สอดคล้องกับการขยายตัวของการท่องเที่ยวในอำเภอปาย

2. จากการศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวผู้วิจัยมีประเด็นอภิปรายดังนี้

2.1 ผลกระทบการท่องเที่ยวในด้านสังคมในการย้ายถิ่นของครัวเรือนพบว่า การย้ายถิ่นยังไม่มีเปลี่ยนแปลงมากนัก มีการย้ายออกไม่มากนักลักษณะการย้ายออกของสมาชิกครัวเรือนจะเป็นการย้ายออกเพื่อเรียนหนังสือและทำงานซึ่งเป็นการย้ายออกชั่วคราว การย้ายออกถาวรจะเป็นลักษณะการที่สมาชิกในครัวเรือนย้ายออกไปเพื่อแต่งงานกับคนนอกชุมชนซึ่งมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนการย้ายออกของทั้งครัวเรือนนั้นจากการศึกษาไม่พบว่าการย้ายออกของครัวเรือนในอำเภอปาย ด้านการย้ายเข้าของสมาชิกในครัวเรือนนั้นพบว่า ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการย้ายเข้าของสมาชิกครัวเรือน ทั้งนี้เนื่องมาจากลักษณะการย้ายเข้าในอำเภอปายนั้นจะเป็นลักษณะการย้ายเข้ามาเพื่อประกอบกิจการท่องเที่ยว โดยจะมีการย้ายเข้ามาในครัวเรือนเป็นจำนวนน้อย ครัวเรือนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพในท้องถิ่นอยู่แล้ว สมาชิกครัวเรือนเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่จะอาศัยนอกท้องถิ่น ทำให้การย้ายเข้ามาในครัวเรือนจากท้องถิ่นอื่นค่อนข้างน้อย โดยครัวเรือนที่มีการย้ายเข้าส่วนใหญ่จะเป็นการย้ายเข้ามาทำงาน และการแต่งงานกับคนในชุมชน ในกรณีที่ย้ายเข้ามาเพื่อทำงานนั้นจะเป็นการรับราชการเป็นส่วนใหญ่ เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในพื้นที่ทำให้อุปสงค์การท่องเที่ยว (tourism demand) ในพื้นที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้

เกิดอุปทานการท่องเที่ยว (tourism supply) ตามมาในที่สุด ซึ่งสมบัติ กาญจนกิจ (2544: 87-88) ได้กล่าวว่า บริการที่รองรับการท่องเที่ยวเป็นอุปทานประเภทหนึ่ง การย้ายเข้าในอำเภอปายซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะการย้ายเข้ามาเพื่อประกอบกิจการท่องเที่ยว ซึ่งการย้ายถิ่นเพื่อมาประกอบกิจการท่องเที่ยวของคนนอกชุมชน ได้สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวในลักษณะของการเพิ่มอุปทานการท่องเที่ยว (tourism supply) เพื่อตอบสนองอุปสงค์การท่องเที่ยว (tourism demand) ในพื้นที่ ผลการวิจัยสอดคล้องกับผลการวิจัยของผลการศึกษาของ ประรณดา ยศสุข และ เฉลิมชัย ปัญญาดี (2548: 117-119) พบว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก การโยกย้ายถิ่นฐานโดยส่วนใหญ่จะไม่มีการย้ายเข้าของคนจากถิ่นอื่น การย้ายถิ่นฐานแบบถาวรยังมีไม่มากนักรูปแบบของการย้ายถิ่นแบบถาวรจะเป็นการแต่งงานเข้ามาในชุมชนลง ด้านการย้ายเข้าของสมาชิกในครัวเรือนนั้นพบว่า ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการย้ายเข้าของสมาชิกครัวเรือน

จากทฤษฎีการตัดสินใจย้ายถิ่นในระดับจุลภาค (Micro-level decision-making Framework) ได้อธิบายการย้ายถิ่น โดยใช้ปัจจัยทางสังคม และจิตวิทยาประชากร กล่าวคือ การย้ายถิ่นขึ้นอยู่กับความคาดหวังที่จะได้รับผล จากการมีพฤติกรรมย้ายถิ่นที่เกิดขึ้น ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยสองประการ คือคุณค่ากับเป้าหมาย ซึ่งมีอยู่ในตัวของบุคคล เช่น ความมั่งคั่งทางสังคม ความสะดวกสบาย ความเป็นตัวของตัวเอง หากปัจจัยทั้ง 2 ประการนี้มีระดับสูง โอกาสที่บุคคลจะย้ายถิ่นก็จะมามาก การย้ายถิ่นในลักษณะนี้ จะเป็นพฤติกรรมที่เรียกว่า “Instrumental Behavior” ที่จะนำบุคคล ไปสู่สิ่งที่ตนประสงค์ Dejong & Fawcett (1981) มุคเซอร์จี Mukherji (1975) นักภูมิศาสตร์ประชากร ได้อธิบายว่า การย้ายถิ่นต้องพิจารณาปัจจัย 3 ประการคือ 1) คุณลักษณะส่วนตัวของผู้ย้ายถิ่น 2) การรับรู้ในความแตกต่างของอรรถประโยชน์ ระหว่างแหล่งต้นทางและปลายทาง และ 3) ลักษณะการย้ายถิ่น ซึ่งอาจจะเป็นการย้ายแบบไป-กลับ ย้ายตามฤดูกาล หรือย้ายแบบถาวรก็ได้ (สุกวิทย์ พลายน้อย และเนาวรัตน์ พลายน้อย, 2529: 4) ซึ่งสามารถอธิบายลักษณะการย้ายถิ่นของสมาชิกครัวเรือนในอำเภอปายกรณีย้ายถิ่นไปศึกษานอกอำเภอปายได้ว่า การย้ายถิ่นขึ้นอยู่กับความคาดหวังที่จะได้รับผล นั่นคือเมื่อสมาชิกครัวเรือนได้ย้ายถิ่นมาศึกษา ความคาดหวังในการย้ายถิ่นในครั้งนี้คือการเข้ามารับการศึกษาเพื่อเพิ่มโอกาสทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาในด้านการปรับตัวของครัวเรือนด้านการศึกษา พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงในด้านการศึกษาของครัวเรือนโดยสมาชิกในครัวเรือนมีการออกไปศึกษานอกชุมชนเพิ่มขึ้น

นอกจากนั้น ทฤษฎีการพึ่งพา พิจารณาการย้ายถิ่นในลักษณะที่เป็นผลของระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งในระดับชนบท ระดับเมืองศูนย์กลาง ระดับประเทศ และระดับระหว่างประเทศ ในลักษณะของระบบความสัมพันธ์แบบศูนย์กลาง และ

ปริมาตร ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นในแนวคิดนี้คือ มาตรการในการพัฒนาประเทศ หากเป็นการพัฒนาในลักษณะรวมศูนย์ และพึ่งพา ก็จะทำให้เกิดการย้ายถิ่นมากขึ้น และเกิดการเอารัดเอาเปรียบระหว่างชนชั้น โดยการกดราคาผลผลิตการเกษตรให้ต่ำลง ในทางกลับกัน สินค้าอุตสาหกรรมกลับมีราคาสูง เป็นสาเหตุทำให้เกิดการย้ายถิ่นของชาวชนบท มาทำงานทำในเมืองมากขึ้น (ศุภวัฒน์ พลายน้อย และเนาวรัตน์ พลายน้อย, 2529: 4) ในกรณีอำเภอปายนั้นลักษณะการพัฒนาเป็นพัฒนาในลักษณะกระจายจากจุดศูนย์กลาง จึงส่งผลให้การย้ายถิ่นยังไม่มีเปลี่ยนแปลงมากนัก จากสภาพการย้ายถิ่นออกไปศึกษาออกอำเภอปายที่เกิดขึ้น ได้ก่อให้เกิดค่านิยมในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนในพื้นที่อื่น และความจำกัดของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาในอำเภอปายยังเป็นตัวเร่งทำให้คนในครัวเรือนต้องย้ายถิ่นออกไปศึกษาออกอำเภอปายเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2.2 ผลกระทบและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านการแต่งกาย พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการแต่งกายโดยมีการแต่งกายตามสมัยนิยม ทั้งนี้เนื่องมาจากการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมขึ้น การแต่งกายตามสมัยนิยมสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของบุคคล ซึ่งอาจเป็นผลเนื่องมาจากการท่องเที่ยวหรือไม่ก็ได้ อย่างไรก็ตาม พบว่าครัวเรือนยังมีการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกายโดยมีการแต่งกายคล้ายคลึงกับการแต่งกายของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนและซึมซับวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวผ่านการแสดงออกโดยการแต่งกายคล้ายคลึงกับนักท่องเที่ยว ปรัชญาการเปลี่ยนแปลงในด้านการแต่งกายของครัวเรือนนั้นสอดคล้องตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (social learning theory) บันดูรา (1977: 22-29) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ และเนื่องจากมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวอยู่เสมอ การเรียนรู้จึงเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน บันดูรายังกล่าวว่า คนเรามีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวเราอยู่เสมอการเรียนรู้เกิดจาก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน พฤติกรรมของคนเราส่วนมากจะเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) หรือการเลียนแบบจากตัวแบบ (Modeling)

พฤติกรรมแต่งกายของนักท่องเที่ยวซึ่งถือเสมือนเป็นตัวแบบ (Modeling) โดยได้แสดงออกผ่านการแต่งกายซึ่งบันดูรา อธิบายว่า การเลียนแบบเกิดจากการสังเกตตัวแบบ การสังเกตส่งผลให้เกิดการทำงานในระบบความรู้ ความคิด การจดจำ (Cognitive process) และมีการเสริมแรงอีกทั้งมีปฏิริยาโต้ตอบระหว่าง คน – สิ่งแวดล้อม แรงจูงใจภายนอก – แรงจูงใจภายใน

บนฐานสมรรถภาพทางชีวภาพของบุคคล ผลการวิจัยสอดคล้องกับบุญเลิศ คังจิตต์ังวัฒนา (2542: 195-212) ซึ่งกล่าวว่า การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมของสังคมของชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นเคยมีความเป็นอยู่ในสังคมชนบทที่เรียบง่าย เมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ย่อมเป็นเหตุให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเกิดความชื่นชมและเลียนแบบเอาอย่างนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมที่มีมาตั้งแต่ครั้งเดิม เช่นการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกายพื้นเมืองมาเป็นแบบสมัยใหม่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ หากมองการณ์ไกลแล้ว ก็จะเป็นการทำลายเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น อันเป็นเสน่ห์ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเยือนชุมชนท้องถิ่นตน นอกจากนี้ยังเป็นการใช้ชีวิตอย่างฟุ้งเฟ้อ ไม่ประหยัดและสร้างปัญหาแก่สังคมในระยะยาว ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของปรารธนา ยศสุข และเฉลิมชัย ปัญญาดี (2548: 101) ซึ่งพบว่า วัฒนธรรมการแต่งกายโดยภาพรวมมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการแต่งกาย มีการสวมใส่ชุด เครื่องแต่งกายตามแบบสมัยนิยมมากขึ้น อย่างไรก็ตามพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการแต่งกายโดยมีการแต่งกายตามสมัยนิยม ที่เป็นผลมาจากการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสีย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมควรให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ควรมีมาตรการในการควบคุมไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลในทางลบกับท้องถิ่น อาจออกมาในรูปการรณรงค์อนุรักษ์วัฒนธรรม จัดงานสัปดาห์วัฒนธรรม ตลอดจนขอความร่วมมือหน่วยงานราชการและประชาชนในอำเภอปาย แต่งชุดพื้นบ้านเพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมด้านการแต่งกายของชุมชนท้องถิ่น หรืออาจจะออกมาในรูปของการจัดเทศกาลสัปดาห์อนุรักษ์วัฒนธรรม อาจารย์ณรงค์ให้แต่งกายชุดพื้นบ้านในทุกๆ วันพุธและวันศุกร์ เพื่อคงเอกลักษณ์ความเป็นชุมชนท้องถิ่นของอำเภอปาย

2.3 ผลกระทบและการปรับตัวของครัวเรือนในด้านเศรษฐกิจในด้านราคาที่ดินของชุมชนท้องถิ่นยังเพิ่มสูงขึ้น โดยราคาที่ดินก่อนมีการท่องเที่ยวของอำเภอปายมีราคาเฉลี่ย 47,105 บาท/ไร่ โดยมีราคาสูงสุด 120,000 บาท/ไร่ และมีราคาค่าสุด 10,000 บาทต่อไร่ ภายหลังมีการท่องเที่ยวพบว่าโดยเฉลี่ยแล้วราคาที่ดินในอำเภอปายมีราคาเฉลี่ย 240,083 บาทต่อไร่ โดยมีราคาสูงสุด 1,000,000 บาทต่อไร่ และต่ำสุด 80,000 บาทต่อไร่ ทั้งนี้เนื่องมาจากลักษณะการพัฒนาด้านสิ่งก่อสร้าง ที่พัก ร้านอาหารเพื่อตอบสนองท่องเที่ยวของอำเภอปายมีลักษณะกระจายตัวจากศูนย์กลาง โดยจะมีสิ่งก่อสร้างหนาแน่นและเพิ่มขึ้นมากในตัวอำเภอปาย และเริ่มกระจายออกมาสู่รอบนอกอำเภอปาย ราคาที่ดินขึ้นอยู่กับการทำเลที่ตั้งของที่ดินซึ่งหากที่ดินตั้งอยู่ในบริเวณตัวอำเภอจะมีราคาสูง และหากที่ดินตั้งอยู่ในบริเวณรอบนอกอำเภอก็จะมีราคาแตกต่างกันไป ทั้งนี้ยังขึ้นอยู่กับทำเลและสภาพทางภูมิศาสตร์ของที่ดินอีกด้วย นอกจากนี้ความแตกต่างของราคาที่ดินยัง

ขึ้นอยู่กับกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้นๆ ด้วย ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านที่ดินสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวทางเศรษฐกิจของชุมชนเมื่อเกิดการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน เป็นไปตามทฤษฎีระบบเปิด (Open system theory) ซึ่งกล่าวไว้ว่า ระบบเปิดเพียงยอมรับและตอบสนองต่อวัตถุดิบ (input) จากภายนอก ระบบเปิดเน้นการศึกษาความสัมพันธ์ (relation) โดยเน้นที่กระบวนการและการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นพื้นฐานของ โครงสร้างที่มีความยืดหยุ่น ระบบเปิดจำเป็นต้องนำพลังงานจากภายนอกเข้าสู่ระบบ โดยวัตถุดิบ คือ เหตุการณ์ทั้งหมดที่สังเกตได้ ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นในระบบ แต่มีอิทธิพลต่อผลผลิตของระบบ (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์, 2525) อุปสงค์และอุปทานด้านการท่องเที่ยวถือเป็นวัตถุดิบ (input) ที่เข้ามาในระบบ โดยนักท่องเที่ยวเป็นตัวแทนของวัตถุดิบ (input) ในการถ่ายทอด (through put) เมื่อผ่านกระบวนการถ่ายทอดก่อให้เกิด Out put ในด้านราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้น คราวเรือนบางส่วนจึงขายที่ดิน (Out come) เมื่อการท่องเที่ยวเกิดขึ้นเสมือนเป็นวัตถุดิบที่เข้ามาในสังคมครัวเรือน ทำให้เกิดการถ่ายทอด ส่งผลให้เกิดผลผลิต ในที่นี้ผลผลิตคือความต้องการด้านที่ดินเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านที่ดินในที่สุด ไม่ว่าจะเป็นด้านราคาที่ดิน การถือครอง และการใช้ประโยชน์ที่ดิน ผลการวิจัยสอดคล้องกับ บุญเลิศ ตั้งจิตต์ังวัฒนา (2542: 195-212) กล่าวว่า การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาราคาและค่าครองชีพแก่ชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ย่อมต้องการสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวมากขึ้นเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังทำให้ราคาที่ดินของชุมชนท้องถิ่นเพิ่มสูงขึ้น เพราะแย่งกันประมูลซื้อที่ดินที่มีทำเลดีเหมาะสมกับการท่องเที่ยว ยิ่งทำให้เกิดเงินเฟ้อมากขึ้นไปอีก อย่างไรก็ตามอุปสงค์และอุปทานของการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่มิมีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวในอำเภอปาย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรกำหนดมาตรการป้องกัน อาจออกมาในรูปการควบคุมการขายที่ดิน หรือออกมาตราการจำกัดการซื้อที่ดินของคนนอกท้องถิ่น การเก็บภาษีที่ดินให้สูงขึ้น ตลอดจนการเก็บภาษีโรงเรือนในกิจการด้านการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

3. จากการศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน ผู้วิจัยมีประเด็นในการอภิปรายดังนี้

3.1 จากการศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน พบว่า การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งตัวแปรการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวสามารถอธิบายการผันแปรของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ร้อยละ 67.40 เมื่อครัวเรือนมีการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวมากมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับมาก จากทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) กล่าวว่า การแลกเปลี่ยนเป็น

การกระทำโดยสมัครใจของบุคคลที่ถูกจูงใจโดยผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับ ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนยังได้ที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในกลุ่มบนพื้นฐานการแลกเปลี่ยน โดยมีสมมติฐานเบื้องต้น คือ มนุษย์แต่ละคนต่างมีความต้องการหลายอย่างในชีวิต หากคิดเพียงตนเองอาจไม่สามารถสนองความต้องการของตนได้มากนัก จึงต้องอาศัยบุคคลอื่นมาช่วยสนองความต้องการเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงจำต้องสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้น โดยทุกคนต่างแสวงหาผลตอบแทนที่พวกเขาพอใจทั้งที่รู้ตัวเองและไม่รู้ตัว การมีความสัมพันธ์ทางสังคมจึงเป็นการสร้างพันธะ สำหรับตอบสนองความต้องการซึ่งกันและกัน ดังนั้นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Interaction Process) ทั่ว ๆ ไปก็คือ “กระบวนการแลกเปลี่ยน” นั่นเอง (พรพิสิษฐ์ วรวรรณ, 2535)

นอกจากนั้น Blau (1964) (Turner, 1982) ได้ให้ความหมายการแลกเปลี่ยนทางสังคมว่าเป็นการกระทำโดยสมัครใจของบุคคลที่ถูกจูงใจโดยผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับจากบุคคลอื่นบุคคลจะกระทำการใดก็ตามย่อมมุ่งหวังกำไร ผลประโยชน์หรือรางวัลตอบแทนจากการมีสัมพันธ์กับผู้อื่น บุคคลอาจได้รับประโยชน์ที่แตกต่างกันไป ประโยชน์ที่มีการแลกเปลี่ยนกันเหล่านี้ นอกจากนี้ Blau ยังได้แบ่งการแลกเปลี่ยนออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การแลกเปลี่ยนเชิงสังคม (Social Exchange) และการแลกเปลี่ยนเชิงเศรษฐกิจ (Economic Exchange) ข้อแตกต่างของการแลกเปลี่ยน 2 ลักษณะนี้คือ การระบุนค่าและการกำหนดเงื่อนไขการตอบแทน กล่าวคือ การแลกเปลี่ยนเชิงสังคมนั้นประโยชน์ที่แลกเปลี่ยนกันจะไม่มีการระบุนค่าของสิ่งที่แลกเปลี่ยนอย่างชัดเจนตายตัว แต่มีพันธะตอบแทนในรูปของพันธะผูกพันทางสังคม (Social Obligation) ซึ่งมีลักษณะไม่กำหนดค่าและเงื่อนไขอย่างตายตัว หากคาดหวังการตอบแทนอย่างไม่จำกัดรูปแบบและระยะเวลาในการตอบแทนเพราะการแลกเปลี่ยนเชิงสังคมมีแนวโน้มทำให้เกิดความรู้สึกถึงพันธะผูกพันส่วนบุคคล บุญคุณและความไว้วางใจกัน ส่วนการแลกเปลี่ยนเชิงเศรษฐกิจนั้นมีการระบุนค่าของประโยชน์ที่แลกเปลี่ยนอย่างชัดเจนเพื่อตอบแทน พันธะตอบแทนจึงอยู่ในรูปของพันธะผูกพันทางสัญญา นอกจากนี้มักมีการกำหนดและเจรจาเกี่ยวกับเงื่อนไขการตอบแทนอีกด้วย (พรพิสิษฐ์ วรวรรณ, 2535)

การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวตามทฤษฎีการแลกเปลี่ยนก่อให้เกิดความคาดหวังจากการได้รับผลตอบแทนจากการกระทำคือการเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว เมื่อบุคคลรับรู้ประโยชน์ย่อมคาดหวังในผลตอบแทนจากการท่องเที่ยว ส่งผลให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น จากแนวความคิดทฤษฎีการแลกเปลี่ยน สรุปได้ว่า การเกิดพฤติกรรมของบุคคลขึ้นอยู่กับ การรับรู้ ความคาดหวังจากการได้รับผลตอบแทนของการกระทำ ซึ่งจะเป็นแรงจูงใจให้บุคคลมีพฤติกรรมนั้นๆ ดังนั้นการรับรู้ในผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว จึงเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในด้านการท่องเที่ยวของครัวเรือน อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วม

ในการท่องเที่ยวลดผลกระทบจากการท่องเที่ยว ในขณะที่ตัวแปรการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวสามารถอธิบายการผันแปรของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ร้อยละ 67.40 ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวในอำเภอปาย ควรมีบทบาทในการกระตุ้นให้คนเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว โดยการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อการรับรู้ประโยชน์ เมื่อครัวเรือนรับรู้ประโยชน์การท่องเที่ยวย่อมส่งผลให้ครัวเรือนมีแนวโน้มเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวในอำเภอปาย

3.2 ระยะเวลาอาศัยในชุมชน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญ ครัวเรือนที่มีอาชีพระยะเวลาอาศัยในชุมชนที่ยาวนาน จะมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยวในระดับมาก เนื่องจากเมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน คนในชุมชนย่อมมีการเรียนรู้ถึงผลที่เกิดจากการท่องเที่ยว เมื่อคนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวย่อมเกิดรายได้ที่เป็นตัวเงิน ดังนั้นครัวเรือนที่อาศัยในชุมชนยาวนานย่อมเห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมและพยายามที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว อธิบายได้โดยทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ อัลเบิร์ต บันดูรา (Albert Bandura) ซึ่งเชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ (Bandura, 1963) จึงเรียกการเรียนรู้จากการสังเกตว่า “การเรียนรู้โดยการสังเกต” หรือ “การเลียนแบบ” และเนื่องจากมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวอยู่เสมอ บันดูราอธิบายว่าการเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน บันดูราพบว่า สาเหตุที่สำคัญอย่างหนึ่งในการเรียนรู้ด้วยการสังเกต คือ ผู้เรียนจะต้องเลือกสังเกตสิ่งที่ต้องการเรียนรู้โดยเฉพาะ และสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ผู้เรียนจะต้องมีการเข้ารหัส (Encoding) ในความทรงจำระยะยาวได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ ผู้เรียนต้องสามารถที่จะประเมินได้ว่าตนเลียนแบบได้ดีหรือไม่คืออย่างไร และจะต้องควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ด้วย (metacognitive) บันดูราจึงสรุปว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตจึงเป็นกระบวนการทางการรู้คิดหรือพุทธิปัญญา (Cognitive Processes) การเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ (Observational Learning หรือ Modeling) บันดูรามีความเห็นว่าทั้งสิ่งแวดล้อมและตัวผู้เรียนมีความสำคัญเท่า ๆ กัน บันดูรากล่าวว่า คนเรามีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวเราอยู่เสมอการเรียนรู้เกิดจาก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน พฤติกรรมของคนเราส่วนมากจะเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) หรือการเลียนแบบจากตัวแบบ (Modeling) สำหรับตัวแบบไม่จำเป็นต้องเป็นตัวแบบที่มีชีวิตเท่านั้น แต่อาจจะเป็นตัวสัญลักษณ์ก็ได้

จากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ อัลเบิร์ต บันดูรา (Albert Bandura) ซึ่งเชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ (Bandura, 1963) สะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้ของคร้วเรือน โดยคร้วเรือนที่มีระยะเวลาการอาศัยในชุมชนเป็นระยะเวลายาวนาน ย่อมเกิดการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) โดยสังเกตจากพฤติกรรมนักท่องเที่ยวและสะสมมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน และส่งผลให้เกิดการเลียนแบบจากตัวแบบ (Modeling) ซึ่งคือผู้ที่มีเกี่ยวข้องกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมการท่องเที่ยว ดังนั้นคร้วเรือนที่มีระยะเวลาอาศัยในชุมชนเป็นระยะเวลายาวนานจึงมีแนวโน้มที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมาก

3.3 การมีผู้อำนวยความสะดวกมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญ หากคร้วเรือนมีผู้อำนวยความสะดวกมากมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับมาก เนื่องจากการมีผู้อำนวยความสะดวกถือเป็นการเสริมแรงสนับสนุนให้คร้วเรือนเข้าไปมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น จากทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (exchange theory) กล่าวไว้ว่า หากคิดพึ่งตนเองอาจไม่สามารถสนองความต้องการของตนได้มากนัก จึงต้องอาศัยบุคคลอื่นมาช่วยสนองความต้องการเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงจำต้องสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้น โดยทุกคนต่างแสวงหาผลตอบแทนที่พวกเขาพอใจทั้งที่รู้ตัวเองและไม่รู้ตัว จากความสัมพันธ์นั้น ๆ การที่บุคคลยังคงดำรงรักษาความสัมพันธ์หนึ่ง ๆ ไว้ต่อไป ก็เพราะทั้ง 2 ฝ่ายต่างได้รับผลตอบแทนที่แต่ละฝ่ายพอใจ การมีความสัมพันธ์ทางสังคมจึงเป็นการสร้างพันธะ สำหรับตอบสนองความต้องการซึ่งกันและกัน ดังนั้นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Interaction Process) ทั่ว ๆ ไปก็คือ “กระบวนการแลกเปลี่ยน” นั่นเอง (พรพิสิษฐ์ วรวรรณ, 2535) ในขณะที่ Homans (1950) ได้อธิบายถึงปัจจัยที่ทำให้บุคคลเกิดการรวมกลุ่มว่ามีอยู่ด้วยกัน 3 ประการ คือ มีกิจกรรม (Activity) การปฏิสัมพันธ์กัน (Interaction) และ ความรู้สึกทางอารมณ์ (Sentiment) โดย Homans (1961) ได้ให้ความสำคัญแก่กระบวนการของการเสริมแรง (Process of Reinforcement) ในการอธิบายการปฏิสัมพันธ์กันของมนุษย์ โดยเสนอว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ การที่บุคคลหนึ่ง ๆ จะกระทำพฤติกรรมไปในทางใดทางหนึ่งย่อมมีความเกี่ยวข้องกับรางวัลหรือการลงโทษที่เขาจะได้รับจากการกระทำของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับรางวัล (Reward) ก็คือ การเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) ส่วนการลงโทษ (Punish) ก็คือ การเสริมแรงทางลบ (Negative Reinforcement) ทั้งนี้สิ่งที่ Homans ใช้เป็นเครื่องชี้วัดเพื่อสนับสนุนเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคล และกระบวนการของการเสริมแรงดังกล่าวก็คือ ปริมาณของการกระทำ (Quantity of Activity) และระดับคุณค่าของการกระทำ (Value of Activity) การที่บุคคลจะพิจารณาเลือกกระทำ การใดกระทำการหนึ่งในเชิงปริมาณกันนั้น Homans ใช้หลักทางเศรษฐศาสตร์ (Economic

Principle) อธิบายว่าบุคคลจะเลือกทางเลือกที่ให้ผลกำไร (Profit = Cost-Reward) มากที่สุด ในงานวิจัยครั้งนี้มีผู้อำนวยความสะดวกจึงถือเป็นการเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) ที่จะส่งผลให้ครัวเรือนเข้ามามีส่วนร่วมในด้านการท่องเที่ยว เนื่องจากผู้อำนวยความสะดวก ได้เอื้อผลประโยชน์ในด้านการสนับสนุนให้ครัวเรือนมีโอกาสและช่องทางในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว โดยผู้อำนวยความสะดวกอาจเป็นผู้ที่อยู่ในกิจการท่องเที่ยว เจ้าของกิจการ ตลอดจนบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนั้นครัวเรือนที่มีผู้อำนวยความสะดวกมากจึงมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับมาก

4. จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือน พบว่า ตัวแปรการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับผลกระทบการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง จากแนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนคนยากจน (Pro Poor Tourism) เป็นการจำแนกแนวนโยบายให้เห็นเด่นชัดขึ้นว่าไม่ใช่การพัฒนาโดยทั่วไปแต่เน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนยากจน ในเชิงบวกและเพื่อเปิดโอกาสในชีวิตแก่คนยากจนประกอบด้วยผลประโยชน์สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) ผลทางเศรษฐกิจโดยการทำงานเต็มเวลา/คาบเวลาและการพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม 2) ผลด้านชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อาทิ มีน้ำประปาไฟฟ้าเข้าชุมชน การเข้าถึงตลาดได้มากขึ้น การมีสุขภาพและการศึกษาที่ดีขึ้น และ 3) การเปิดโอกาสทางธุรกิจการท่องเที่ยวและเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจด้านธุรกิจท่องเที่ยว (วไลลักษณ์ น้อยพยัคฆ์, 2550) จากแนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนคนยากจนที่มีแนวคิดหลักตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่าการมีส่วนร่วมจะช่วยลดผลกระทบจากการท่องเที่ยว เนื่องจากการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลทางบวกในด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน จากการศึกษาของมณีวรรณ ผิวนิม และปรารธนา จันทร์พันธุ์ (2547) ได้ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยว กรณีศึกษาชุมชนตลาดน้ำ ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวตลาดน้ำมีผลกระทบต่อชุมชนในด้านบวกมากกว่าด้านลบ ในกรณีตลาดน้ำดำเนินสะดวก การท่องเที่ยวช่วยสร้างงานให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เนื่องจากการปรับปรุงพื้นที่ ปรับปรุงการคมนาคมและสาธารณูปโภคให้ได้มาตรฐาน นอกจากนี้ยังมีมีส่วนช่วยให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรม ช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนสนใจประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น คนในชุมชนทั้งสองเห็นตรงกันว่า การท่องเที่ยวตลาดน้ำช่วยสร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชน ในขณะที่สุรีย์ บุญญาอนุพงศ์ (2539) ศึกษาผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว: ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลของการศึกษาพบว่า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เกิดขึ้นอย่างช้า ๆ ในช่วงเวลา 40 ปีที่ผ่านมา แต่ในช่วงเวลา 10 ปีมานี้ การท่องเที่ยวได้เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนอย่างรวดเร็ว โดยผลกระทบในเชิงบวกการท่องเที่ยวทำให้เกิดการขยายตัวของภาคบริการเพิ่ม

สูงขึ้น ประชาชนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น เกิดการพัฒนาการบริการทางสังคมที่ดี ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของปรารธนา ยศสุข และเฉลิมชัย ปัญญาดี (2548: 103+110) เรื่อง ผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อชุมชนและครัวเรือนต่อชุมชนและครัวเรือนในชุมชนที่มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชนบทภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจนั้นพบว่าการท่องเที่ยวยังมีบทบาทในด้านการสร้างงาน สร้างรายได้ การขยายตัวของการลงทุน ตลอดจนการกระจายรายได้ การเปลี่ยนแปลงในด้านการประกอบอาชีพมีการประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น โดยส่วนใหญ่จะยังคงประกอบอาชีพหลักอยู่แต่จะมีอาชีพเสริมซึ่งเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ในขณะที่อัครพงษ์ อ้นทอง (2549) ได้ศึกษาเรื่องทัศนคติของคนในท้องถิ่นที่มีต่อผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และเชียงราย ผลการศึกษา พบว่า คนในท้องถิ่นคิดว่าการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่ดีทางด้านเศรษฐกิจและชุมชน เช่น ทำให้คนในชุมชนมีงานทำมากขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้น มีความภาคภูมิใจ และสามัคคีกันมาก จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นถึงผลในทางบวกที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว หากครัวเรือนเข้าไปมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวก็จะทำให้ครัวเรือนได้รับผลในทางบวกทั้งทางเศรษฐกิจ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนซึ่งถือเป็นการลดผลกระทบของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

1. เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาประเทศ ในขณะเดียวกันผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ส่งผลทั้งในทางบวกและทางลบ การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวถือเป็นทางเลือกในการลดผลกระทบในทางลบจากการท่องเที่ยว เนื่องจากการท่องเที่ยวทำให้ค่าครองชีพในพื้นที่เพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบในทางบวกเช่น เกิดการกระจายรายได้ การสร้างงาน สร้างอาชีพ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอปายควรให้ความสำคัญกับนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการพัฒนาการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนที่มีการท่องเที่ยว ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่ม/ชมรมท่องเที่ยวหรือการจัดตั้งธุรกิจชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว ผลจากการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวจะทำให้ครัวเรือนมีรายได้จากการท่องเที่ยว ผู้ว่างงานมีงานทำ เมื่อคนในครัวเรือนมีงาน

ทำ มีรายได้จากการท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนเงินตรา สามารถเผชิญกับค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวได้

2. จากการศึกษาพบว่า ในเหตุการณ์ที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาจำนวนมาก น้ำประปาและน้ำมันเชื้อเพลิงไม่เพียงพอต่อความต้องการ น้ำประปาไม่ไหล น้ำมันเชื้อเพลิงตามสถานีบริการหมด สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของการรองรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดแม่ฮ่องสอน การท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอปาย ตลอดจนการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอปาย ควรมีการร่วมมือกันกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ ซึ่งอาจคำนวณจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่พื้นที่สามารถรองรับได้ โดยพิจารณาจากปริมาณน้ำประปาในพื้นที่ตลอดจนปริมาณไฟฟ้าและน้ำมันเชื้อเพลิงในพื้นที่โดยเทียบจากความต้องการเฉลี่ยต่อคนของนักท่องเที่ยว และนำมากำหนดเป็นเกณฑ์ในการรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว

3. จากการศึกษาพบว่า ชุมชนได้รับผลกระทบทางด้านเสียงจากสถานบันเทิงสะท้อนให้เห็นถึงการขาดการจัดการผังเมืองที่ดี ซึ่งในด้านการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน พัฒนาที่ดินจังหวัดแม่ฮ่องสอนและพัฒนาที่ดินอำเภอปายควรมีมาตรการในการจัดผังเมือง การกำหนดผังเมือง (Zoning) โดยการจำกัดเขตสถานบริการและสถานบันเทิงที่ส่งเสียงดัง ไม่อนุญาตให้เปิดในพื้นที่ชุมชน ในขณะที่สถานบริการที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนมาก่อน ควรมีการกำหนดเวลาในการให้บริการสถานบันเทิงและบริการที่ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชนโดยอาจกำหนดเวลาให้เปิดบริการได้ถึงเวลา 22.00 น. นอกจากนั้นควรมีการจัดพื้นที่ให้มีความเหมาะสมในการอยู่อาศัย ร้านอาหาร หรือย่านสถานบันเทิงโดยเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดผังเมือง เพื่อลดผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้น

4. การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวจึงพบว่าการท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อครัวเรือนและสภาพแวดล้อม ดังนั้นควรมีการใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการกำหนดภาษีสิ่งแวดล้อม (Environmental Tax) และการทำประชาพิจารณ์ เพื่อหาแนวทางในการกำหนดภาษีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถยอมรับได้ โดยเฉพาะลำน้ำสายต่างๆ ควรมีการประเมินมูลค่าลำน้ำเก็บเพื่อกำหนดอัตราที่เหมาะสมในการเก็บภาษีจากผู้ใช้ น้ำ เพื่อนำมาควบคุมและสนับสนุนให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการใช้ลำน้ำตระหนักถึงความสำคัญและดูแลรักษาลำน้ำมากขึ้น

ข้อเสนอแนะในระดับปฏิบัติ

1. จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนมีส่วนอย่างสำคัญในการแก้ปัญหาผลกระทบของการท่องเที่ยว และช่วยให้ครัวเรือนสามารถปรับตัวและเผชิญกับผลกระทบได้ แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม โดยชุมชนเข้ามามีบทบาทในการเป็นเจ้าของและบริหารจัดการ และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชุมชนได้รับประโยชน์ ดังนั้นควรมีการนำแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยการพัฒนาการมีส่วนร่วมและพัฒนาทักษะของคนในชุมชนในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวอำเภอปาย ตลอดจนนำแนวคิดการให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวในอำเภอปาย และชุมชนอื่นที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน โดยเฉพาะประเด็นการพัฒนาศักยภาพ และขีดความสามารถของคนหรือสมาชิกครัวเรือนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

2. ความรู้ความเข้าใจในทรัพยากรการท่องเที่ยวนับว่ามีความสำคัญในการจัดการท่องเที่ยว ดังนั้นควรส่งเสริมและฝึกการอบรมให้ครัวเรือนในแหล่งท่องเที่ยวให้มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยว ซึ่งจะต้องมุ่งเพิ่มศักยภาพในการรับรู้ข่าวสารและการให้ความรู้แก่ครัวเรือนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยอาจทำในรูปแบบของการประชาสัมพันธ์ความรู้ในด้านการท่องเที่ยวผ่านเสียงตามสาย บรรจุมหาสารคามการท่องเที่ยวไว้ในการประชุมหมู่บ้าน จัดให้มีตัวแทนชุมชนเป็นอาสาสมัครท่องเที่ยวในชุมชน เพื่อเป็นการสร้างการรับรู้ด้านการท่องเที่ยวให้แก่ชุมชน

3. การท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน การท่องเที่ยวอำเภอปาย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการร่วมมือในการปรับปรุงและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดสรรงบประมาณในการปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยจัดตั้งหน่วยงานย่อยในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการรับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชน

4. จากการศึกษาพบว่า การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวเป็นตัวแปรสำคัญในการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว ในด้านการให้บริการด้านการท่องเที่ยวยังไม่มีอัตราค่าบริการที่มีความชัดเจนและเหมาะสม ดังนั้นในการกำหนดอัตราค่าบริการด้านการท่องเที่ยว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทในการศึกษาการกำหนดอัตราค่าบริการ โดยควรใช้การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานในการกำหนดค่าบริการ โดยใช้วิธีการประเมินมูลค่าซึ่งอาจจะใช้

วิธีการประเมินความเต็มใจที่จะจ่าย (willingness to pay) เพื่อกำหนดอัตราค่าบริการด้านการท่องเที่ยวจากการรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวของครัวเรือน

5. การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวจึงพบว่าการท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อครัวเรือนและสภาพแวดล้อม ดังนั้นควรมีการใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการนำแนวคิดผู้ก่อมลภาวะเป็นผู้จ่าย (Polluters Pay Principle: PPP) มาใช้เป็นแนวคิดในการจัดเก็บ ซึ่งอาจมีการกำหนดให้เก็บเป็นค่าธรรมเนียมในการก่อมลภาวะจากนักท่องเที่ยวโดยคิดค่าธรรมเนียมต่อคนต่อหัว หรืออาจจัดเก็บในรูปแบบค่าธรรมเนียมในการเหยียบแผ่นดิน และนำรายได้ที่ได้จากการจัดเก็บค่าธรรมเนียมนี้ไปปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาและป้องกันผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดๆ นั้นจะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืน จากการวิจัยพบว่าในฤดูกาลท่องเที่ยวอำเภอปายมีปริมาณนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ที่พักน้ำ อาหารไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ตลอดจนขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิงในสถานีจำหน่ายน้ำมัน และก่อให้เกิดผลกระทบซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ของอำเภอปายในการรองรับนักท่องเที่ยว

2. จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนในฐานะสมาชิกของชุมชนยังขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องมาจากครัวเรือนขาดศักยภาพในการจัดการทรัพยากร ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการวิจัยและพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว และควรมีการศึกษาถึงศักยภาพและแนวทางในการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวและการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวของชุมชน

3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ไม่มีมูลค่าในทางตลาดแต่หากเป็นหัวใจและมีความสำคัญในการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามการศึกษาในระยะเวลาที่ผ่านมายังไม่มีการศึกษาถึงมูลค่าทรัพยากรการท่องเที่ยว ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการวิจัยเพื่อประเมินมูลค่าทรัพยากรท่องเที่ยวของอำเภอปาย โดยเฉพาะทรัพยากรน้ำปาย น้ำพุร้อน อุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดังและสภาพป่าไม้รอบๆ อำเภอปาย

4. การศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวนี้เป็นการศึกษาผลกระทบในมิติของการรับรู้ของครัวเรือนในอำเภอปาย ซึ่งมีจุดเด่นในเชิงของการรับรู้หรือรู้สึกของครัวเรือนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการท่องเที่ยว แต่การประเมินในมิติของการรับรู้ดังกล่าวมีจุดอ่อนด้านข้อมูลสารสนเทศที่เป็นรูปธรรมในเชิงปริมาณ ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาระยะยาว และเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เปรียบเทียบผลกระทบที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา (Time series analysis)

บรรณานุกรม

- กนกอร รัตนอุดมสวัสดิ์. 2545. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวสามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กรมป่าไม้. 2546. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.forest.go.th/wefcom/Part2TAT.htm>. (10 ธันวาคม 2546).
- กรมวิชาการเกษตร. 2534. คำศัพท์ระบบการเกษตรสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: กองแผนงานและวิชาการ กรมวิชาการเกษตร.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2546. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.environnet.in.th/kid/evdb/travel/travel01.htm>. (10 ธันวาคม 2546).
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2549. การท่องเที่ยวและกีฬา (Tourism and Sports). [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.mots.go.th/.../Tourism_And_Sport.doc. (10 ธันวาคม 2550).
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2546. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. ระบบออนไลน์ แหล่งที่มา <http://www.wu.ac.th/file/step-20081113-163147-raJQf.doc>.
- กัลยา วานิชย์บัญชา. 2546. การใช้ SPSS for Window ในการวิเคราะห์ข้อมูล. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- การท่องเที่ยวและกีฬา. 2549. ข้อมูลเชิงวิชาการท่องเที่ยว. ระบบออนไลน์ แหล่งที่มา <http://www.tat.or.th/knowledge.asp>. (10 ธันวาคม 2549).
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2538. นโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ปี 2538-2539. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- _____. 2551. สถิตินักท่องเที่ยว. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www2.tat.or.th/stat/download/tex/23/Tourism%20Revenue%202007.doc>. (10 ธันวาคม 2550).
- _____. 2547. สถิตินักท่องเที่ยว. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www2.tat.or.th/stat/download/tex/23/Tourism%20Revenue%202003.doc>. (10 ธันวาคม 2550).
- _____. 2549: สถิตินักท่องเที่ยว. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www2.tat.or.th/stat/download/tex/23/Tourism%20Revenue%202005.doc>. (25 เมษายน 2552).

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2550: **สถิตินักท่องเที่ยว**. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www2.tat.or.th/stat/download/tex/23/Tourism%20Revenue%202006.doc>. (25 เมษายน 2552).
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กองวางแผนโครงการ. 2528. **การสำรวจเบื้องต้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวลำปาง ลำพูน**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- _____. 2538. **การศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. งานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. 2536. **สรุปปัญหาและการป้องกันแก้ไขผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- เกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัย. คณะวนศาสตร์. ศูนย์วิจัยป่าไม้. 2538. **โครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ กรณีภาคใต้**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551. **เอกสารการสอนเศรษฐศาสตร์มหภาค**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. 2540. **การท่องเที่ยวโดยชุมชน**. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.cbt-i.org/travel.php>. (10 มิถุนายน 2550)
- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. 2516. **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 19**. กรุงเทพฯ: หอรัษฎากรพิพัฒน์ในพระบรมหาราชวัง.
- จังหวัดแม่ฮ่องสอน. 2550. **รายงานประจำปี จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. แม่ฮ่องสอน: จังหวัดแม่ฮ่องสอน.
- จรรุวรรณ แดงบุปผา. 2537. **“อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย”**. วารสารเศรษฐกิจ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) 26(5): 21-26.
- จิรพร ศรีพัฒนานุกุลกิจ. 2544. **การท่องเที่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในชุมชนชาวเขา**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2537. **แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวระหว่างไทยพม่า และจีนตอนใต้**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- เฉลิมชัย ปัญญาดี. 2542. **เอกสารคำสอนวิชาการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น (บท 550)**. เชียงใหม่: ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะธุรกิจการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- เฉลียว บุรีภักดิ์ และคณะ. 2545. **การวิจัยชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย.

- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. 2539. “การท่องเที่ยว—แก่การเมือง”. *จตุสารการท่องเที่ยว*. 15, 1 (มกราคม - มีนาคม): 32 – 41.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. 2542. *คู่มือขลุ่ยลมดินที่แห่งผาก: กระบวนทัศน์และการจัดการการพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่*. กรุงเทพฯ: โครงการเอกสารวิชาการเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ชูชัย ศุภวงศ์. 2541. *ประชาสังคม: ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ และคณะ. 2545. *โครงการสำรวจที่พักประเภทเกสต์เฮาส์ในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดแม่ฮ่องสอน*. กรุงเทพฯ: ทูเนวิจัย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ณรงค์ เฟื่องปรีชา. 2542. “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”. *วนสาร*. 57: 1. 33-35.
- คณีย์ บวรเกียรติกุล. 2549. *ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและปัญหาสุขภาพจากการท่องเที่ยวและนันทนาการ*. กรุงเทพฯ: โอเคียนสโตร์.
- เดือนรัตน์ รัตนศิริ. 2534. “ปัจจัยที่มีผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงใต้”. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทรงศิริ แต่สมบัติ. 2541. *การวิเคราะห์การถอดออก*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทวี ทองสว่าง และทัศนีย์ ทองสว่าง. 2523. *การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: โอเคียนสโตร์.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. 2527. *การมีส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบาย สาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เทพ พงษ์พานิช และเฉลิมชัย ปัญญาดี. 2542. *การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: วิถีทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ใน การส่งเสริมและพัฒนา*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2533. *แนวทางในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นิคม จารุมณี. 2544. *การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว* กรุงเทพฯ: โอเคียน สโตร์.
- เนาวรัตน์ พลายน้อย และคณะ. 2539. “พฤติกรรมกรการท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยวชาวไทย.” ใน *จตุสารการท่องเที่ยว*. 15, 4 (ตุลาคม-ธันวาคม): 22-25.
- เนาวรัตน์ พลายน้อย. 2537. *การประเมินโครงการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) พ. ศ. 2530-2536*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2542. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ธุรกิจที่ไม่มีวันตาย. กรุงเทพฯ: ซี. พี. บุ๊ค สแตนดาร์ด.
- ประกายรัตน์ สุขุมลชาติ และคณะ. 2529. การศึกษารูปแบบของชุมชนที่พึ่งปรารถนาของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประจักษ์ เข้มมุกด์ และคณะ. 2545. โครงการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา [http:// www.rajabhat.ac.th](http://www.rajabhat.ac.th). (30 มีนาคม 2545).
- ประยูร คาศรี. 2528. ภูมิศาสตร์ประเทศไทย. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประเวศ วะสี. 2541. ประชาคมตำบลยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ศิลธรรม และสุขภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ปรารถนา ยศสุข และเฉลิมชัย ปัญญาดี. 2548. ผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อชุมชนและครัวเรือนต่อชุมชนและครัวเรือนในชุมชนที่มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชนบทภาคเหนือของประเทศไทย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ปรีชา นิพนธ์พิทยา และธีระพงษ์ ศรีโพธิ์. 2546. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.moe.go.th/webkuru/kanonvav/nok4.htm>. (10 มกราคม 2547).
- ปาริชาติ วัลย์เสถียร, พระมหาสุทิตย์ อปถุณ, สหัทธยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์ และชลกาญจน์ สาชนันารี. 2542. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปิยาภรณ์ ณ เชียงใหม่. 2545. การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: การค้นคว้าแบบอิสระ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปฐพี อากมานนท์ มอนซอน และคณะ. 2535. การท่องเที่ยวเดินป่า: ผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมและประชาชนในท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- พงษ์อนันต์ สรรพพานิช. 2526. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อประชาชนชาวภูเก็ต. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- พรพิมล วิกรัยพัฒน์. 2542. การประเมินความต้องการในการพัฒนาความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาผู้เข้ารับฝึกอบรมมัคคุเทศก์เดินป่าในจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: การค้นคว้าแบบอิสระ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- พรหมเมธ นาดมทอง. 2539. “แนวทางพัฒนาท่องเที่ยวไทยภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8. ” ใน **พัฒนาท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืนครั้งที่ 2**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น 2540. **การศึกษาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ศึกษาเฉพาะกรณี: เส้นทางสายลำน้ำกก (A study on Local community potential for Eco-tourism promotion: a case study of Meakok River Tourism Route)**. กรุงเทพฯ: คณะ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์ 2540. **วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: ประสานงานทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- พัฒน์ สุจำนงค์. 2525. **การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานสำหรับประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- พัฒนา ราชวงศ์. 2550. **องค์ประกอบการพัฒนาเมืองศูนย์กลางการเกษตรภาคเหนือตอนล่าง**. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.agi.nu.ac.th/Depart-Environment/agri_fac4.htm. (12 มกราคม 2550).
- เพียงจันทร์ ลิขิตเอกราช. 2535. **การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว: กรณีศึกษางานไม้ดอกไม้ประดับใน จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์. 2531. “การมีส่วนร่วมของประชาชน. ” **วารสารการพัฒนาชุมชน**. 27, 2. 24-30.
- ภราเดช พยัณวิเชียร. 2545. บทบรรยายพิเศษเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”. ใน **เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายใต้โครงการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์. กรุงเทพมหานคร, 7-9 มีนาคม 2545. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ภาควิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 2529. **ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มณีวรรณ มิวินิม และปรารธนา จันทร์พันธุ์. 2547. “พัฒนาการและผลกระทบของการท่องเที่ยวกรณีศึกษาชุมชนตลาดน้ำ” **รวมบทความวิจัยการท่องเที่ยว**. ทวีป ศิริรัสมิ์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: P.S.Print.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. 2544. **รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาเพื่อจัดทำดัชนีวัดคุณภาพมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

- มล. ค้อย ชุมสาย และฉวีพັນ พรหมโยธี 2527. **ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว = An introduction to tourism studies.** กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาดและคณะ. 2540. **โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย.
- _____. 2536. **โครงการศึกษา ทบทวนแผนแม่บทในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- _____. 2537. "การส่งเสริมการท่องเที่ยว: เราได้อะไรเสียอะไร?". **สมุดปกขาวที่ดิอาร์ไอ.** (มกราคม) 48-49.
- _____. 2537. "ส่งเสริมการท่องเที่ยว เราได้อะไรเสียอะไร", **ศิลปะวัฒนธรรม...ปาจารย์สาร ฉบับอนุรักษ์.** 2, 10, (เมษายน): 38.
- มิศรา สามารถ. 2543. **รายงานผลการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.** กรุงเทพฯ: สถาบันดำรงราชานุภาพ.
- มูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณและมูลนิธิสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว. 2544. **แนวทางการแก้ไข พรบ. การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเพื่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.** [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.thaitopic.com/mag/soc/ecotour> 1905.html. (10 มกราคม 2547).
- ยศ สันตสมบัติ และอัมมาร สยามวาลา. 2541. **นิเวศน์วิกฤตความรู้กับวาทะ.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ.
- ยุพาพร ชัยศิริ. 2549. **การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในตำบลไทรน้อย อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี.** เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยุภา พิริยะชัยวรกุล. 2534. **การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรวิชาวิทยาศาสตร์กายภาพชีวภาพโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องพืชสมุนไพร: การวิจัยเชิงปฏิบัติการ.** ขอนแก่น: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. 2526. **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพฯ: ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- รัชตวดี จิตดี. 2549. ปาย. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.tlcthai.com/webbord/view_topic.php?table_id=1&cate_id=31&post_id=16022. (15 มกราคม 2550).
- รามศรี พรหมชาติ. 2545. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร: กรณีศึกษาร้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่.** เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- วรรณ วลัยวานิช. 2539. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. 2546. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วันทีญ์ จันทร์เอี่ยม. 2543. ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในการแก้ไขปัญหาเสียดิของ
ชาวม้งในจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: ศูนย์นิพนธ์ปริญญาเอก, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- วิชัย เทียนน้อย. 2539. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนา.
- วิญญา วัฒน. 2546. ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้การสนับสนุนจากองค์กรและจากหัวหน้า
งานกับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกขององค์กร โดยมีความกตัญญูทเวทีเป็นตัวแปรกำกับ.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วินิจ วีรยางกูร. 2532. การจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- วิวัฒน์ คติธรรมนิษฐ์ (บรรณาธิการ). 2536. สิทธิชุมชน การกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากร.
กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ศรีัญญา วรากุลวิทย์ 2546. ปฐมนิเทศอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. พระนครศรีอยุธยา: สถาบัน
เทคโนโลยีราชมงคล.
- ศุภวัฒน์ พลายน้อย และเนาวรัตน์ พลายน้อย. 2529. สารศึกษาประชากร. กรุงเทพฯ: ภาควิชา
ศึกษาศาสตร์ คณะสังคมและมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา.
- ศูนย์พัฒนาทรัพยากรการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2549. ทรัพยากรการท่องเที่ยว.
[ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://wbc.msu.ac.th/ge/0299101/suphab/tour-01.html>.
(15 มกราคม 2550).
- เสกสรรค์ ขวณิชย์. 2536. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว: เอกสารประกอบการเรียนการสอนวิชา 414
294. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. 2552. การท่องเที่ยวโดยชุมชน. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา
<http://www.cbt-i.org/travel.php>. (25 มกราคม 2552).
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2532. การกระจายและการไหลออกของรายได้จากการ
ท่องเที่ยวใน ธุรกิจโรงแรม และธุรกิจนำเที่ยว. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการ สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2546. สภาพแวดล้อมทางสังคมกับการพัฒนาทรัพยากร
มนุษย์. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2536. โครงการศึกษาทบทวนแผนแม่บทในการ
พัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

สถาบันวิจัยและเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2537. **การศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการ
พัฒนาการท่องเที่ยวของเกาะพีพี.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. 2540. **รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนด
นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2541. **โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผน
แม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และ
เทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.

สนธยา พลศรี. 2533. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์.

สมบัติ กาญจนกิจ. 2544. **นันทนาการและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. 2540. **การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน.** กรุงเทพฯ:
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สมาคมพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 2541. **โครงการจัดทำแผนปฏิบัติการ
ทบทวนขีดความสามารถ ในการรองรับการท่องเที่ยวหมู่เกาะพีพี.** กรุงเทพฯ:
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

สยามล รัตนชัยอุดมกุล. 2544. **ความรู้ความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวชาว
ไทย: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่.** เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สฤษฎ์ แสงอรัญญ์. 2546. **การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือเชิงนิเวศ (Ecotourism).** [ระบบออนไลน์]
แหล่งที่มา <http://www.foresttour.com/index.cfm?menuid=82> (10 ธันวาคม 2546).

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2536. **ทฤษฎีสังคมวิทยา การสร้าง การพัฒนาประเมินค่า และการใช้
ประโยชน์.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. 2525. **การพัฒนาชุมชน.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. 2541. **การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2551. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ.** กรุงเทพฯ: คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. 2552. **สถิตินักท่องเที่ยว.** [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา
<http://www.tourism.go.th/2009/th/statistic/tourism.php>. (12 มกราคม 2553).

- สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 10 (ขอนแก่น). 2546. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางเลือกการอนุรักษ์ หรือแค่กระแสสังคม. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.esanenvi.net/kae/ecotourism.htm> (10 มกราคม 2547).
- สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 10 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2546. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางเลือกของการอนุรักษ์ หรือแค่กระแสสังคม. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.esanenvi.net/kae/ecotourism.htm> (10 ธันวาคม 2546).
- สินธุ์ สโรบล และอุคร วงษ์ทับทิม. 2546. “บทสรุปของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. ในการท่องเที่ยวโดยชุมชน แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ. สินธุ์ สโรบล (บรรณาธิการ). เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สีลาภรณ์ นาคทรพรพ และฉลวยลักษณ์ สนิประเสริฐ. 2538. ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท: ประสบการณ์จากนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สุกัลยา รัตนประภาพร. 2549. เศรษฐศาสตร์มหภาค. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- สุชาดา วรระมานี. 2542. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) กับ ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการท่องเที่ยว ของ นักศึกษามหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุธี ศรสวรรค์. 2538. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของมุสลิม: ศึกษาเฉพาะ กรณีตำบลคลองตะเคียน อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุถางค์ จันทวนิช. 2540. การวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรเชษฐ์ เศรษฐมาต และครรรชนี เอมพันธ์. 2538. โครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ: กรณีภาคใต้. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- สุรีย์ บุญญานุกพงศ์. 2539. ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว: ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุวัจน์ จุฑากรณ์ และจริญญา เจริญสุกใส. 2545. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุวิดา ธรรมมณีวงศ์ และคณะ. 2541. รายงานการวิจัยรูปแบบและแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มในชุมชนภาคใต้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. นครปฐม: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร

- เสนห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ (บรรณาธิการ). 2536. **ป่าชุมชนในประเทศไทยแนวทางการพัฒนาเล่ม 1** ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- เสรี เวชชบุษกร. 2538. **จากธรรมชาติสู่เขตอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมคุณภาพและสิ่งแวดล้อม.
- เสรี เวชชบุษกร. 2538. **จากธรรมชาติสู่เขตอนุรักษ์: อุทยานแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.
- อมรา พงศาพิชญ์. 2537. ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพ. ใน อุทัย คุลเกษม (บรรณาธิการ). **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา**. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อักรพงษ์ อ้นทอง. 2546. **ทัศนคติของคนในท้องถิ่นที่มีต่อผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และเชียงราย**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อัจฉรา สโรบล. 2549. **การมีส่วนร่วมของชุมชนคอยเต้าในการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- อำนาจ เจริญศิลป์. 2542. **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: โอเคียนสโตร์.
- Akarapong Untong. 2006. **Attitude of local residents on tourism impacts: A case study of Chiang Mai and Chiang Rai**. Proceeding 12th Asia Pacific Tourism Association and 4th APacCHRIE Joint Conference. June 26-29 2006. Hualien, Taiwan.
- Bandura, A. 1963. "Behavior theory and indemnificatory learning". **American Journal of Orthopsychiatry**, 33, 591-601.
- Becker, G. S. 1965. "A Theory of the Allocation of Time," **Economic Journal**, 75, 299. 493-517.
- Boo Elizabeth. "Making Ecotourism Sustainable: Recommendations for Planning, Development, and Management. " In **Nature Tourism Managing for the Environment**. Washington, D. C: Island Press. , 1991.
- Cohen, J. M. และ N. T. Uphoff. 1977. **Rural Development Participation: Concept and Measures for Project. Design Implementation and Evaluation**. Committee Center For International Studies, Cornell University.

- Debbag, Keith G. "Oligopoly and the Resort Cycle in the Bahamas," **Annals of Tourism Research**, Pergamon 17, 4 (November): 15.
- Preece Noel. 1995. "Discovery Ecotourism: Sustainable Tourism in Outback Australia." In **Sustainable Tourism An Australian Perspective**. Chatswood Australia,
- Stanley C. Plog 1986. **Leisure Travel: Making it a Growth Market**. New York: John Wiley & Sons.
- Yamane, Taro. 1973. **Statistics: An Introductory Analysis**. 3rd ed. , Tokyo: Harper. International Edition.
- United Nations ESCAP. 2009. **Statistical Yearbook for Asia and the Pacific 2008**. [Online] Available. <http://www.unescap.org/stat/data/syb2008/24-Tourism.asp>. (12 January 2009).
- Voice of America. 2009. **Asia Pacific Travel**. [Online] Available. <http://www.voanews.com/thai/archive/2009-04/2009-04-04oa3.cfm?CFID=339591838&CFTOKEN=28000272&jsessionid=843029428d6d1dcc4e1677749ca553e6f125>.
- Whelan Tensie. 1991. "Ecotourism and Its Role in Sustainable Development. " in **Nature Tourism Managing for the Environment**. Washington, D.C: Island Press.
- World Tourism Organization. 2009. **International Tourism Challenged by Deteriorating World Economy**. [Online] Available. http://www.unwto.org/media/news/en/press_det.php?id=3481&idioma=E2009. (12 December 2009).

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลครัวเรือน

เลขที่แบบสอบถาม [] [] [] []

**แบบสอบถาม
สำหรับครัวเรือน**

แบบสอบถามนี้เป็นเครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในอำเภอปาย

ข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวและก่อให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประเทศชาติต่อไป ข้อมูลที่ได้ในครั้งนี้จะถูกเก็บไว้เป็นความลับและผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลในภาพรวม และใช้เพื่อประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง ในการให้ข้อมูลกับผู้วิจัยครั้งนี้จนเสร็จสิ้น

- คำชี้แจง**
1. แบบสอบถามนี้ผู้วิจัยใช้รวบรวมข้อมูลผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่นของครัวเรือนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
 2. แบบสอบถามมีทั้งหมด 4 ตอนดังนี้
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมของครัวเรือนในท้องถิ่นที่มีการท่องเที่ยว
 - ตอนที่ 3 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน
 - ตอนที่ 4 ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

* * * * *

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ท่านเห็นว่าตรงกับความเป็นจริงและเติมข้อความลงในช่องว่าง

1. เพศ ชาย หญิง
2. อายุ.....ปี
3. สถานภาพของท่านในครัวเรือน
 - หัวหน้าครัวเรือน สมาชิก
4. สถานภาพ
 - โสด สมรส
 - หย่าร้าง หม้าย
5. ระดับการศึกษา
 - ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น
 - มัธยมศึกษาตอนปลาย/เทียบเท่า อนุปริญญาตรี/เทียบเท่า
 - ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี
 - อื่นๆ
6. อาชีพหลักของท่าน
 - เกษตรกร ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ
 - อาชีพอิสระ/ธุรกิจส่วนตัว พนักงาน/เจ้าหน้าที่บริษัท
 - อื่นๆ (โปรดระบุ)
7. รายได้จากอาชีพหลักก่อนหักค่าใช้จ่ายต่อเดือน.....บาท
8. ท่านอาศัยอยู่ในชุมชนนี้นาน.....ปี
9. จำนวนสมาชิกในครัวเรือนของท่าน.....คน
10. ครัวเรือนของท่านมีสมาชิกที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือไม่
 - ไม่มี
 - มี จำนวน.....คน
 ระบุอาชีพ.....

ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมของครัวเรือนในท้องถิ่นที่มีการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว	ระดับการมีส่วนร่วม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ครัวเรือนของท่านมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่นในระดับใด					
2. ครัวเรือนของท่านมีส่วนร่วมในการวางแผนการท่องเที่ยวของท้องถิ่นในระดับใด					
3. ครัวเรือนของท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ในการท่องเที่ยวของท้องถิ่นในระดับใด					
4. ครัวเรือนของท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นในระดับใด					
5. ครัวเรือนของท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดบทลงโทษผู้กระทำความผิดกฎระเบียบในการท่องเที่ยวของท้องถิ่นในระดับใด					
6. ครัวเรือนของท่านมีส่วนร่วมในการวางแผนป้องกันปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวในระดับใด					
7. ครัวเรือนของท่านมีส่วนร่วมในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวในระดับใด					
8. ครัวเรือนของท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับใด					
9. ครัวเรือนของท่านมีส่วนร่วมในการให้บริการอื่นๆที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวในระดับใด					
10. ครัวเรือนของท่านมีส่วนร่วมในการให้จัดระเบียบร้านค้าในแหล่งท่องเที่ยวในระดับใด					
11. ครัวเรือนของท่านมีส่วนร่วมในการประเมินผลความต้องการของท้องถิ่นที่มีต่อการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับใด					

การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว	ระดับการมีส่วนร่วม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
12. คริวเรือของท่านมีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับใด					
13. คริวเรือของท่านมีส่วนร่วมในการประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการให้บริการกิจกรรมการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวในระดับใด					
14. คริวเรือของท่านมีส่วนร่วมในการประเมินความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวในระดับใด					
15. คริวเรือของท่านมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนาท่องเที่ยวในท้องถิ่นในระดับใด					
16. คริวเรือของท่านมีส่วนร่วมในแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวในระดับใด					
17. คริวเรือของท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวในระดับใด					
18. คริวเรือของท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาราคาและค่าครองชีพแก่ท้องถิ่นในระดับใด					
19. คริวเรือของท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในท้องถิ่นในระดับใด					
20. คริวเรือของท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสถานะจากการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของท่านในระดับใด					

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน
คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ท่านเห็นว่าตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว	ระดับการรับรู้				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ครัวเรือนของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวจะมีส่วนสำคัญในการเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือนของท่าน					
2. ครัวเรือนของท่านเห็นว่าสมาชิกในครัวเรือนของท่านน่าจะได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว					
3. ครัวเรือนของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวสนับสนุนให้เกิดการผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว					
4. ครัวเรือนของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวในท้องถิ่นทำให้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นในการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น					
5. ครัวเรือนของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทในการพัฒนาสร้างสรรค์ความเจริญทางสังคมให้เกิดแก่ท้องถิ่น					
6. ครัวเรือนของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนให้สูงขึ้น					
7. ครัวเรือนของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทในการสนับสนุนฟื้นฟูและอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรม					
8. ครัวเรือนของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวกระตุ้นให้คิดค้นนำทรัพยากรส่วนเกินมาผลิตเป็นตัวสินค้าที่ระลึก					
9. การท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิต และนำเอาทรัพยากรของท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในอัตราที่สูง					

การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว	ระดับการรับรู้				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
10. คริวเรือของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม					
11. คริวเรือของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวช่วยลดการว่างงาน					
12. คริวเรือของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวช่วยลดปัญหาการอพยพเข้าสู่เมืองหลวง					
13. คริวเรือของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม					
14. คริวเรือของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิด ความตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม					
15. คริวเรือของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรม					
16. คริวเรือของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม					
17. คริวเรือของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการรักษาเอกลักษณ์ของชาติ ก่อให้เกิดความรู้สึกรักหวงแหนและรักผืนแผ่นดินที่อยู่อาศัยของตน					
18. คริวเรือของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่นอย่างสูงสุดในด้านเศรษฐกิจ และสังคม					
19. คริวเรือของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่นอย่างสูงสุดในด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม					

การรับรู้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว	ระดับการรับรู้				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
20. คริวเรือของท่านเห็นว่าการท่องเที่ยวให้ผลดีมากกว่าผลเสีย					

ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ท่านเห็นว่าตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว	ระดับความคาดหวัง				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้เศรษฐกิจภายในคริวเรือของท่านดีขึ้น					
2. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้ท่านและสมาชิกในคริวเรือของท่านมีงานทำ					
3. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้และมีงานทำ					
4. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้คริวเรือของท่านมีรายได้เพิ่มขึ้น					
5. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้ท่านมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน					
6. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้ท่านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น					
7. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะช่วยให้คริวเรือของท่านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น					
8. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้ท้องถิ่นของท่านมีการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์					
9. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้ท้องถิ่นของท่านมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคม/สภาพการเข้าถึง					

ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว	ระดับความคาดหวัง				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
10. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นของท่าน					
11. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้ท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากองค์การภาครัฐและเอกชนในการสนับสนุนทางด้านอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว					
12. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้มีการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค น้ำประปา ไฟฟ้าเพียงพอต่อความต้องการของท้องถิ่น					
13. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้มีการรวมกลุ่มการให้บริการและเกิดอำนาจในการต่อรอง					
14. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้เกิดการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีภายในคริวเรือ					
15. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะให้ภาครัฐให้ความสำคัญกับท้องถิ่นของท่าน					
16. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนในท้องถิ่น					
17. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า					
18. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้เกิดการย้ายออกไปทำงานนอกท้องถิ่นลดลง					
19. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวให้ท่านและสมาชิกในคริวเรือได้พบปะผู้คนจากทั่วโลก					
20. คริวเรือของท่านคาดหวังว่าการท่องเที่ยวให้ท้องถิ่นของท่านเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ					

การมีผู้อำนวยความสะดวก

1. คริวเรือของท่านมีญาติหรือคนรู้จักเป็นเจ้าของกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือไม่ (อาจอยู่นอกท้องถิ่นของท่าน)
 - ไม่มี
 - มี ระบุ.....
2. คริวเรือของท่านมีญาติหรือคนรู้จักทำงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือไม่ (อาจอยู่นอกท้องถิ่นของท่าน)
 - ไม่มี
 - มี ระบุ.....
3. ในท้องถิ่นของท่านมีสมาชิกท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือไม่
 - ไม่มี
 - มี ระบุ.....
4. ในชุมชนของท่านมีสมาชิกชุมชนที่ทำงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือไม่
 - ไม่มี
 - มี ระบุ.....
5. มีบุคคลภายในชุมชนชักชวนท่านและ/หรือคนในคริวเรือของท่านทำงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือไม่
 - ไม่มี
 - มี ระบุ.....
6. มีบุคคลภายนอกชุมชนชักชวนท่านและ/หรือคนในคริวเรือของท่านทำงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือไม่
 - ไม่มี
 - มี ระบุ.....
7. มีบุคคลภายในชุมชนชักชวนท่านและ/หรือคนในคริวเรือของท่านประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือไม่
 - ไม่มี
 - มี ระบุ.....

8. มีบุคคลภายนอกชุมชนชักชวนท่านและ/หรือคนในครัวเรือนของท่านประกอบกิจการที่
เกี่ยวกับการท่องเที่ยวหรือไม่
- ไม่มี
- มี ระบุ.....
9. ในชุมชนของท่านมีบุคคลที่เป็นตัวอย่างในการทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยวหรือไม่
- ไม่มี
- มี ระบุ.....
10. ในชุมชนของท่านมีบุคคลที่เป็นตัวอย่างในการประกอบกิจกรรมหรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับ
การท่องเที่ยวหรือไม่
- ไม่มี
- มี ระบุ.....

**ตอนที่ 4 ผลกระทบการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการ
ท่องเที่ยว**

ท่านคิดว่าในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาการท่องเที่ยวในชุมชน ของท่านมีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเด็น ต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด	ระดับการเปลี่ยนแปลง				
	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
1. ลักษณะ/ชนิดอาหารประจำวัน					
2. กระบวนการปรุงอาหาร					
3. ประเภทอาหาร					
4. รสชาติอาหารและเครื่องปรุง					
5. การใช้เครื่องอำนวยความสะดวกในการปรุงอาหาร เช่น เครื่องปั่นน้ำผลไม้ ไมโครเวฟ เตาอบ กระทะ ไฟฟ้า					
6. การใช้เครื่องอำนวยความสะดวกประจำวัน					
7. การแต่งกายในลักษณะเดียวกับนักท่องเที่ยว					
8. การร้องเพลงพื้นบ้าน/พื้นเมือง					
9. ความทันสมัยในการแต่งกาย					
10. การใช้ภาษาต่างประเทศ					
11. การแบ่งปันการทำงานระหว่างชายหญิง					

ท่านคิดว่าในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาการท่องเที่ยวในชุมชน ของท่านมีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเด็น ต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด	ระดับการเปลี่ยนแปลง				
	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
12. วิธีการเลี้ยงดูบุตร					
13. ประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้าน					
14. การให้ความสำคัญของเงิน					
15. ความมีน้ำใจในท้องถิ่น					
16. การพึ่งพาอาศัยกันในท้องถิ่นในกิจกรรมต่างๆ					
17. อื่นๆระบุ.....					
18. อื่นๆระบุ.....					
19. อื่นๆระบุ.....					
20. อื่นๆระบุ.....					

21. ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาครัวเรือนของท่านมีสมาชิกย้ายไปอยู่ที่อื่นหรือไม่
- ไม่มี
- มี โปรครระบุสถานที่ปลายทางการย้ายถิ่น.....
ระยะเวลาการย้ายถิ่น.....
22. ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาครัวเรือนของท่านมีสมาชิกการย้ายเข้ามาอยู่ในครัวเรือนหรือไม่
- ไม่มี
- มี โปรครระบุสถานที่ต้นทางการย้ายถิ่น.....
ระยะเวลาการย้ายถิ่น.....
23. สาเหตุสำคัญที่ทำให้สมาชิกในครัวเรือนท่านย้ายถิ่น เกิดจากอะไร
- หางานทำ
- ค่าครองชีพที่อำเภอปลายทางสูง
- การท่องเที่ยว
- อื่นๆ ระบุ.....
24. ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาสมาชิกครัวเรือนของท่านได้รับการอบรมเพื่อ
เพิ่มพูนความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือไม่
- ไม่มี
- มี ได้รับการฝึกอบรมจาก.....

- ได้เข้าศึกษาในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
 อื่นๆ ระบุ
25. ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวคราวเรือนของท่านมีการเปลี่ยนแปลงในด้านวิธีการเลี้ยงดูบุตรหรือไม่ (เช่น มีการฝากสถานรับเลี้ยงดูเด็ก)
- ไม่มี
 มี ระบุ.....
26. ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวสมาชิกในครัวเรือนของท่านที่เป็นสตรีมีงานไปทำงานนอกบ้านหรือไม่
- ไม่มี
 มี งานประจำที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ระบุ.....
 อาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ระบุ.....
 อื่นๆ ระบุ.....
27. ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวสมาชิกในครัวเรือนของท่านที่เป็นสตรีไปทำงานนอกบ้าน
- เพิ่มขึ้น
 ลดลง
28. ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวสมาชิกในครัวเรือนของท่านมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการแต่งกายหรือไม่
- ไม่มี
 มี แต่งกายตามสมัยนิยมมากขึ้น
 แต่งกายคล้ายคลึงกับการแต่งกายของนักท่องเที่ยว
29. ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวสมาชิกในครัวเรือนของท่านเปลี่ยนแปลงใน การใช้ภาษาหรือไม่
- ไม่ใช่
 ใช่
30. การเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ภาษาของสมาชิกในครัวเรือนกับนักท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเป็นไป
ลักษณะใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- การใช้ภาษาท้องถิ่นในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว
 การใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว
 การใช้ภาษาต่างชาติในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว
 การใช้ภาษาไทยกลางปนกับภาษาท้องถิ่นในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว
 การใช้ภาษาไทยกลางปนกับภาษาต่างชาติในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว

- การใช้ภาษาต่างชาติปนกับภาษาท้องถิ่นในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว
- อื่นๆ ระบุ.....
31. การเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ภาษาของที่เกิดขึ้นสมาชิกในครัวเรือนกับคนในครัวเรือนเป็นไปในลักษณะใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- การใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสารกับคนในครัวเรือน
- การใช้ภาษาต่างชาติในการสื่อสารกับคนในครัวเรือน
- การใช้ภาษาไทยกลางปนกับภาษาท้องถิ่นในการสื่อสารกับคนในครัวเรือน
- การใช้ภาษาต่างชาติปนกับภาษาไทยกลางในการสื่อสารกับคนในครัวเรือน
- การใช้ภาษาต่างชาติปนกับภาษาท้องถิ่นในการสื่อสารกับคนในครัวเรือน
- อื่นๆ ระบุ.....
32. ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวสมาชิกในครัวเรือนของท่านเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครัวเรือนกับคนในท้องถิ่นหรือไม่
- ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
- ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวเข้ามาสมาชิกในครัวเรือนของท่านเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านเป็นเจ้าของกิจการและลูกจ้าง
- ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวเข้ามาสมาชิกในครัวเรือนของท่านเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในท้องถิ่นเป็นผู้ประกอบการ
- ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวเข้ามาสมาชิกในครัวเรือนของท่านเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่นเป็นหุ้นส่วนทางธุรกิจ
- อื่นๆ ระบุ.....
33. ภายหลังจากมีการท่องเที่ยว สมาชิกในครัวเรือนของท่านเปลี่ยนแปลงในด้านความมีน้ำใจในท้องถิ่นหรือไม่
- ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
- ใช่ มีน้ำใจและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันน้อยลง
- มีน้ำใจและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันมากขึ้น
- อื่นๆ ระบุ.....
34. ภายหลังจากมีการท่องเที่ยว สมาชิกในครัวเรือนของท่านเปลี่ยนแปลงในการพึ่งพาอาศัยกันในท้องถิ่นในกิจกรรมต่างๆ ของครัวเรือนหรือไม่
- ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
- ใช่ พึ่งพาอาศัยกันน้อยลง

- พึ่งพาอาศัยกันมากขึ้น
 อื่นๆ ระบุ.....
35. ภายหลังจากมีการท่องเที่ยว สมาชิกในครัวเรือนของท่านมีการเปลี่ยนแปลงในด้านความต้องการในการบริโภคสินค้าและบริการหรือไม่
- ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
 ใช่ มีความต้องการในการบริโภคสินค้าและบริการน้อยลง
 มีความต้องการในการบริโภคสินค้าและบริการมากขึ้น
 อื่นๆ ระบุ.....
36. ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวสมาชิกในครัวเรือนของท่านมีการเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้หรือไม่
- ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
 ซื้อเครื่องใช้อำนวยความสะดวกที่ตอบสนองต่อการให้บริการด้านการท่องเที่ยว
 การบริโภคสินค้าชนิดเดียวกับนักท่องเที่ยวหรือไม่
 การบริโภคอาหารชนิดเดียวกับนักท่องเที่ยว เช่น แฮมเบอร์เกอร์ พิซซ่า เฟรนช์ฟราย ฯ
 การใช้บริการด้านการท่องเที่ยวชนิดเดียวกับนักท่องเที่ยว
 อื่นๆ ระบุ.....
37. ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวสมาชิกในครัวเรือนของท่านมีการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวและตัวบุคคลเพื่อการให้บริการหรือไม่
- ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
 มีส่วนร่วมในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวหรือไม่
 มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
 มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการแต่งกายเพื่อตอบสนองต่อการให้บริการด้านการท่องเที่ยว
 มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้ชีวิตประจำวันเพื่อตอบสนองต่อการให้บริการด้านการท่องเที่ยว
 อื่นๆ ระบุ.....
38. ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวสมาชิกในครัวเรือนของท่านมีการเปลี่ยนแปลงในด้านรายได้หรือไม่
- ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
 ใช่ มีรายได้เพิ่มขึ้น
 มีรายได้ลดลง

39. ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวสมาชิกในครัวเรือนของท่านมีการเปลี่ยนแปลงในด้านค่าครองชีพหรือไม่
- ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
- ใช่ มีเงินเหลือเก็บ
- รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย
- รายได้เพียงพอกับรายจ่ายแต่ไม่มีเงินเหลือเก็บ
- อื่นๆ ระบุ
40. ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวท้องถิ่นของท่านมีการเปลี่ยนแปลงในด้านราคาสินค้าหรือไม่
- ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
- ใช่ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- ราคาสินค้าชนิดเดียวกันที่ขายให้กับนักท่องเที่ยวจะมีราคาสูงกว่าราคาที่ขายให้กับสมาชิกในครัวเรือน
- ราคาสินค้าชนิดเดียวกันที่ขายให้กับนักท่องเที่ยวจะมีราคาต่ำกว่าราคาที่ขายให้กับสมาชิกในครัวเรือน
- ราคาสินค้าที่ขายให้กับนักท่องเที่ยวมีราคาเท่ากับที่ขายให้กับครัวเรือนของท่านแต่สูงกว่าราคาตลาดเมื่อเทียบกับราคาสินค้านั้นๆ ในพื้นที่อื่นๆ
- อื่นๆ ระบุ.....
41. ภายหลังจากมีการท่องเที่ยวสมาชิกในครัวเรือนของท่านมีหนี้สินของสมาชิกภายในครัวเรือนหรือไม่
- ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
- มี (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- หนี้สินที่เกิดจากการอุปโภคบริโภคของสมาชิกภายในครัวเรือนเป็นหนี้สินที่เกิดการจากกู้ยืมนอกระบบ
- หนี้สินที่เกิดจากการอุปโภคบริโภคของสมาชิกภายในครัวเรือนเป็นหนี้สินที่เกิดการจากกู้ยืมในระบบ
- หนี้สินจากการให้บริการด้านการท่องเที่ยว เช่น สร้างที่พักซึ่งเป็นหนี้สินที่เกิดการจากกู้ยืมนอกระบบ
- หนี้สินจากการให้บริการด้านการท่องเที่ยว เช่น สร้างที่พักซึ่งเป็นหนี้สินที่เกิดการจากกู้ยืมในระบบ
- อื่นๆ ระบุ.....

42. ครัวเรือนของท่านคาดหวังว่าจะมีความสามารถในการชำระหนี้สินที่เกิดขึ้นได้หรือไม่
- ไม่มี
- ไม่แน่ใจ
- ได้
43. ท่านและสมาชิกในครัวเรือนของท่านมีรายได้จากการท่องเที่ยวหรือไม่
- ไม่มี
- มี ระบุบาท/เดือน
44. ก่อนมีการท่องเที่ยวครัวเรือนของท่านมีที่ดินถือครอง.....ไร่
45. ปัจจุบันครัวเรือนของท่านมีที่ดินถือครอง.....ไร่
46. ในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมาท่านมีการเปลี่ยนแปลงในกรรมสิทธิ์ที่ดินหรือไม่
- ไม่มี
- ขายที่ดิน.....ไร่
- ซื้อที่ดิน.....ไร่
- อื่นๆ ระบุ.....
47. ลักษณะของกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินของท่าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- โฉนด
- นส.3
- สทก.
- สปก.4-01
- ใบจับจอง
- อื่นๆ ระบุ.....
48. เมื่อ 5 ปีที่ผ่านมา ครัวเรือนของท่านใช้ที่ดินเพื่อทำอะไร
- ที่อยู่อาศัยให้เช่า
- ทำการเกษตร
- เลี้ยงสัตว์
- อื่นๆ ระบุ.....
49. ปัจจุบัน ครัวเรือนของท่านใช้ที่ดินเพื่อทำอะไร
- เลี้ยงสัตว์
- การทำการเกษตรเพื่อการบริโภค
- การทำการเกษตรเพื่อการแสดงให้กับนักท่องเที่ยวได้ชม

- การให้เช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตร
- ทำการเกษตรเพื่อจัดแสดงหรือเป็นแปลงสาธิตแก่นักท่องเที่ยว
- สร้างที่พักเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว
- การปลูกสิ่งก่อสร้างเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว
- การให้เช่าที่ดินเพื่อทำประโยชน์ในด้านอื่นๆ ระบุ.....
- อื่นๆ ระบุ.....

50. ในกรณีซื้อที่ดินครัวเรือนของท่านซื้อที่ดินเพื่อทำอะไร

- การเกษตร
- ประกอบกิจการท่องเที่ยว
 - สร้างที่พัก
 - สร้างร้านอาหาร
 - ทำการเกษตรแสดงแก่นักท่องเที่ยว
 - ประกอบกิจการท่องเที่ยวด้านอื่นๆ ระบุ.....
- อื่นๆ ระบุ

51. ในกรณีขายที่ดินครัวเรือนของท่านนำเงินไปทำอะไร

- ออม
- ซื้อรถ
- ซื้อบ้าน
- ซื้อที่ดินในพื้นที่อื่น
- ซื้อที่ดินในอำเภอปาย
- ลงทุนด้านที่พักให้บริการนักท่องเที่ยว
- ลงทุนด้านร้านค้า-ร้านอาหารให้บริการนักท่องเที่ยว
- อื่นๆ ระบุ.....

52. ก่อนมีการท่องเที่ยวราคาที่ดินในท้องถิ่นของท่านมีราคาประมาณบาท/ไร่

53. ภายหลังจากที่มีการท่องเที่ยวในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา ราคาที่ดินในท้องถิ่นของท่านมีราคาประมาณบาท/ไร่

54. ภายหลังจากที่มีการท่องเที่ยวในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา ครัวเรือนของท่านมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการถือครองที่ดินหรือไม่

- ไม่มี
- ภายหลังจากที่มีการท่องเที่ยวครัวเรือนมีการถือครองที่ดินเพิ่มขึ้น

- ภายหลังที่มีการท่องเที่ยวครัวเรือนมีการถือครองที่ดินลดลง
55. การถือครองที่ดินลดลงของครัวเรือนของท่านเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือไม่
- ไม่เกี่ยวข้อง
- เกี่ยวข้อง
56. ลักษณะการเปลี่ยนแปลงในกรรมสิทธิ์ที่ดินของครัวเรือนท่านเป็นไปในลักษณะใด
- การขายให้กับผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว การขายให้กับคนในท้องถิ่น
- การขายให้กับนักท่องเที่ยว การหลุดจำนองเนื่องจากหนี้สิน
- การขายให้กับคนนอกท้องถิ่น การถูกเวนคืนจากรัฐ
- อื่นๆ ระบุ.....
57. เมื่อมีการท่องเที่ยวในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาครัวเรือนของท่านมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการประกอบอาชีพหรือไม่
- ไม่
- ใช่ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- การเปลี่ยนอาชีพเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
- ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นเสริมแต่ยังคงประกอบอาชีพหลักอยู่
- ประกอบอาชีพเดิมแต่เปลี่ยนแปลงด้านวัตถุประสงค์ เช่น การสาธิตการทำ
การเกษตรจากการทำเพื่อบริโภค เป็นการแสดงให้แก่นักท่องเที่ยว
- อื่นๆ ระบุ
58. เมื่อมีการท่องเที่ยวครัวเรือนของท่านมีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการประกอบอาชีพอย่างไร
- ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
- เป็นเจ้าของกิจการ
- เป็นหุ้นส่วน
- เป็นลูกจ้างในกิจการ
- อื่นๆ ระบุ
59. รูปแบบของอาชีพที่เกิดการเปลี่ยนแปลง
- อาชีพการให้บริการด้านการท่องเที่ยว
- อาชีพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ระบุ

60. ในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ครัวเรือนของท่านใช้อะไรเป็นเชื้อเพลิงในการปรุงอาหาร
- ฟืน ไฟฟ้า
- ถ่าน แกลบหยาบ
- แก๊ส อื่นๆ ระบุ.....
61. ในปัจจุบันส่วนใหญ่ครัวเรือนของท่านใช้อะไรเป็นเชื้อเพลิงในการปรุงอาหาร
- ฟืน ไฟฟ้า
- ถ่าน แกลบหยาบ
- แก๊ส อื่นๆ ระบุ.....
62. ท่านคิดว่าการท่องเที่ยวมีผลทำให้ครัวเรือนของท่านเปลี่ยนแปลงเชื้อเพลิงในการปรุงอาหารหรือไม่ อย่างไร
- ไม่มี
- เปลี่ยนโดย
- ใช้เพิ่มขึ้น
- ใช้ลดลง
- อื่นๆ ระบุ
63. ภายหลังจากที่มีการท่องเที่ยวในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา ครัวเรือนของท่านมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้พลังงานไฟฟ้าหรือไม่
- ไม่มี
- เปลี่ยนแปลง
- มีการใช้เพิ่มขึ้น
- มีการใช้ลดลง
64. ท่านคิดว่าการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้พลังงานไฟฟ้าที่เกิดขึ้นของครัวเรือนท่านเกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวหรือไม่
- ไม่เกี่ยวข้อง
- เกี่ยวข้อง ระบุ
65. ภายหลังจากที่มีการท่องเที่ยวในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา ครัวเรือนของท่านมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้พลังงานเชื้อเพลิง (น้ำมันและก๊าซ) หรือไม่
- ไม่มี
- เปลี่ยนแปลง
- มีการใช้เพิ่มขึ้น มีการใช้ลดลง

66. ท่านคิดว่าการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้พลังงานเชื้อเพลิง (น้ำมันและก๊าซ) ของครัวเรือนท่านเกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวหรือไม่
- ไม่เกี่ยวข้อง
- เกี่ยวข้อง ระบุ
67. ภายหลังจากที่มีการท่องเที่ยวในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา ครัวเรือนของท่านมีการเปลี่ยนแปลงในด้านใช้พลังงานแสงอาทิตย์
- ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
- มีการใช้เพื่อทดแทนพลังงานไฟฟ้า
- อื่นๆ ระบุ.....
68. นอกจากพลังงานไฟฟ้า พลังงานเชื้อเพลิง และพลังงานแสงอาทิตย์ครัวเรือนของท่านมีการใช้พลังงานชนิดอื่นๆ หรือไม่ (เช่น การใช้ก๊าซชีวภาพ)
- ไม่มี
- มี ระบุ.....
69. ท่านคิดว่าการเปลี่ยนแปลงการใช้พลังงานชนิดอื่นๆ (เช่น การใช้ก๊าซชีวภาพ) ของครัวเรือนท่านเกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวหรือไม่
- ไม่เกี่ยวข้อง
- เกี่ยวข้อง ระบุ

ข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ข

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลผู้ประกอบการ

**แบบสอบถาม
สำหรับผู้ประกอบการ**

แบบสอบถามนี้เป็นเครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
 2. ศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน
 3. ศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน
 4. ศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวต่อสังคม เศรษฐกิจ และการจัดการทรัพยากรภายในครัวเรือน
 5. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือนและ
 6. ศึกษาการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว
- ข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวและก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประเทศชาติต่อไป ข้อมูลที่ได้ในครั้งนี้จะถูกเก็บไว้เป็นความลับและผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลในภาพรวม และใช้เพื่อประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง ในการให้ข้อมูลกับผู้วิจัยครั้งนี้จนเสร็จสิ้น

คำชี้แจง สำหรับผู้ตอบแบบสอบถาม

1. แบบสอบถามนี้ผู้วิจัยใช้รวบรวมข้อมูลผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่นของครัวเรือนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. แบบสอบถามมีทั้งหมด 4 ตอนดังนี้
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
 - ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบกิจการท่องเที่ยว
 - ตอนที่ 3 สถานการณ์การท่องเที่ยว
 - ตอนที่ 4 แนวโน้มและการขยายตัวของการท่องเที่ยว

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1. เพศ
 - ชาย
 - หญิง
2. อายุ.....ปี
3. ระดับการศึกษาสูงสุด.....
4. ตำแหน่ง/หน้าที่ ในกิจการท่องเที่ยว
 - เจ้าของกิจการ
 - ผู้จัดการ
 - หุ้นส่วน
 - ผู้นำทาง
 - มัคคุเทศก์
 - อื่นๆ ระบุ.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบกิจการท่องเที่ยว

1. ชื่อกิจการ.....
ที่ตั้งเลขที่.....
2. เดิมท่านประกอบอาชีพ.....
ที่.....
3. หากย้ายมาจากที่อื่นย้ายมาจาก.....
.....
.....
4. เหตุผลในการย้ายมา.....
.....
.....
5. การริเริ่มกิจการ
 - ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ
 - คิดขึ้นเอง
 - ได้รับการส่งเสริม
 - อื่น ๆ (ระบุ)

6. ระยะเวลาการให้บริการจนถึงปัจจุบันปี
7. ลักษณะกิจการ
- บริษัท
- ห้างหุ้นส่วน
- ธุรกิจส่วนตัว
- อื่นๆ ระบุ.....
8. หากมีผู้ร่วมทุน กิจการของท่านมีหุ้นส่วนเป็นชาวต่างชาติหรือไม่
- ไม่มี
- มี สัญชาติ.....
9. บริษัทท่องเที่ยวในต่างประเทศ ส่งนักท่องเที่ยวให้กับกิจการของท่านหรือไม่
- ไม่มี
- มี ระบุชื่อบริษัท.....
10. ใน 1 ปี ที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยว

ช่วงเวลาที่ให้บริการ	ระยะเวลา/เดือน											จำนวนแรงงาน ที่จ้าง (คน)	
	มค.	กพ.	มีค.	เมษ.	พค.	มิย.	กค.	สค.	กย.	ตค.	พย.		ธค.
1. ช่วงเวลายาวที่สุด													
2. ช่วงเวลาน้อยที่สุด													
3. ช่วงเวลาปิดบริการ													

ตอนที่ 3 สถานการณ์การท่องเที่ยว

1. ในรอบหนึ่งปีที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการ
- มากที่สุดในเดือน.....ถึงเดือน.....
- น้อยที่สุดในเดือน.....ถึงเดือน.....
2. หากมีนักท่องเที่ยว จำนวน 100 คนจะเป็นสัดส่วนเท่าไร
- ชาวไทย.....คน
- เพศชาย..... คน
- เพศหญิง..... คน

ชาวต่างประเทศ.....คน

เพศชาย..... คน

เพศหญิง..... คน

3. นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทาง

ตามลำพัง

มาเป็นกลุ่ม จำนวนประมาณ คน

4. นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาโดย (กรุณาเรียงลำดับ)

รถยนต์ส่วนตัว เครื่องบิน

รถจักรยานยนต์ รถประจำทาง, รถบัส

รถบริษัททัวร์ รถจ้างเหมา

อื่นๆ(ระบุ).....

5. นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่พักที่อำเภอปลายจำนวน.....วัน

6. บริการด้านการท่องเที่ยวที่มีในอำเภอปลาย (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

บริการนำเที่ยว

บริการด้านที่พัก

บริการร้านอาหาร

ขายเครื่องคั้ม

จำหน่ายของที่ระลึก

เช่ารถยนต์

เช่ารถจักรยาน

เช่ารถจักรยานยนต์

เช่าอุปกรณ์เดินป่า

บริการขี่ช้าง

บริการล่องแพ

บริการชมสวนเกษตร

บริการนวด/สปา

อื่นๆ ระบุ.....

7. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่มีในอำเภอป่า (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- กิจกรรมด้านการขนส่ง
- โรงแรม
- เกสต์เฮาส์
- รีสอร์ท
- ร้านอาหาร
- ร้านจำหน่ายของที่ระลึก
- ร้านให้เช่ารถจักรยาน
- ร้านให้เช่ารถยนต์
- ร้านให้เช่ารถจักรยานยนต์
- ร้านให้เช่าอุปกรณ์เดินป่า
- อื่นๆ ระบุ.....

8. กิจกรรมการท่องเที่ยวได้รับการขึ้นทะเบียนหรือรับรองจากหน่วยงานใดหรือไม่

- ไม่ได้ขึ้นทะเบียนหรือรับรองจากหน่วยงาน
- เป็นหน่วยงานอิสระของเอกชน
- ขึ้นทะเบียนหรือดูแลโดยหน่วยงาน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 - กรมศิลปากร
 - กรมส่งเสริมการเกษตร
 - กรมการศาสนา
 - สำนักงานพัฒนาชุมชน
 - การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
 - กรมป่าไม้
 - กระทรวงสาธารณสุข
 - อื่น ๆ

9. การท่องเที่ยวของอำเภอป่าได้รับรางวัลหรือไม่

- ไม่ได้รับ
- ได้รับ
 - ได้รับรางวัลด้านสถานที่ท่องเที่ยว (ระบุ).....
 - ได้รับรางวัลด้านองค์กรผู้จัดการ/ผู้ดูแล (ระบุ).....

10. ลักษณะเด่นหรือความมีชื่อเสียงของการท่องเที่ยวในภาพรวม

 แหล่ง / สถานที่ท่องเที่ยว (ระบุ)

.....

.....

.....

 รูปแบบกิจกรรม (ระบุ)

.....

.....

.....

 สถานที่พัก (ระบุ)

.....

.....

.....

 ความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวก (ระบุ) (จำนวนห้องพัก ร้านอาหาร
สุขา ฯลฯ)

.....

.....

.....

 อื่น ๆ (ระบุ)

.....

.....

.....

11. สถานที่ให้บริการการท่องเที่ยว

ให้บริการเฉพาะนักท่องเที่ยวไปกลับ (สามารถรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุด)

.....

ให้บริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว (สามารถรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุด).....คน

12. การทะนุบำรุง อนุรักษ์ ดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวของท่านหรือไม่ อย่างไร

ไม่มี

มีระบุ.....

13. มีหน่วยงานใดบ้าง ให้การสนับสนุนด้านกิจการการท่องเที่ยวของท่าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

ราชการ / รัฐวิสาหกิจ

โครงการพระราชดำริ

สถาบันการศึกษา

องค์กรพัฒนาเอกชน

บริษัทเอกชน

อื่น ๆ ระบุ

ตอนที่ 4 แนวโน้มและการขยายตัวของการท่องเที่ยว

แนวโน้มการให้บริการนักท่องเที่ยว

1. การให้บริการการท่องเที่ยวของท่านมีแนวโน้มอย่างไร

1. เพิ่มขึ้นเพราะ (จงเรียงลำดับ 3 อันดับแรก)

ค่าใช้จ่ายน้อยลง

การประชาสัมพันธ์

การคมนาคมสะดวก

การบริการ

มีลักษณะเฉพาะของพื้นที่

เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่

อื่น ๆ (ระบุ).....

2. ลดลง เพราะ (จงเรียงลำดับ 3 อันดับแรก)

สภาวะเศรษฐกิจ

ขาดการประชาสัมพันธ์

การคมนาคมไม่สะดวก

- การบริการ
 - มีแหล่งท่องเที่ยวที่คล้ายคลึงกันหลายแห่ง
 - อื่น ๆ (ระบุ)
2. มีผู้ให้บริการการท่องเที่ยวเช่นเดียวกับท่าน (หรือใกล้เคียง) ในอำเภอปายหรือไม่
- ไม่มี
 - มี (รวมทั้งตัวท่านเองด้วย)ราย
3. ท่านมีความรู้เกี่ยวกับคู่แข่งหรือไม่
- ไม่ทราบ
 - ทราบ ข้อมูลที่ทราบได้แก่ :-
 - ค่าบริการ
 - ลักษณะการบริการ (การจัดการและสิ่งอำนวยความสะดวก)
 - ตัวแทนจำหน่ายการบริการท่องเที่ยว
 - อื่น ๆ (ระบุ)
4. ถ้าการเพิ่มความสามารถการแข่งขันในตลาด ท่านคิดว่าควรมุ่งไปในเรื่องใดมากที่สุด (จงเรียงลำดับ)
- ปรับปรุงสถานที่ (ระบุ).....
.....
.....
 - ปรับปรุงรูปแบบการบริการ (ระบุ)
.....
.....
 - ปรับปรุงการบริหารการจัดการ (ระบุ).....
.....
.....
 - ปรับปรุงสาธารณูปโภค (ระบุ)
.....
.....
 - อื่น ๆ (ระบุ).....
.....
.....

ช่องทางการตลาดของการท่องเที่ยวความสามารถในแสวงหาโอกาส ความรู้และการตลาด

5. ในรอบปีที่ผ่านมาท่านได้รับการเรียนรู้เพิ่มเติมต่อไปนี้หรือไม่ (จงเรียงลำดับ)

ศึกษาดูงาน (ระบุหน่วยงาน/สถานที่).....

.....

ออกร้าน/การจัดนิทรรศการ (ระบุหน่วยงาน/สถานที่จัด).....

.....

เข้าร่วมการฝึกอบรม (ระบุหลักสูตร, ระยะเวลา).....

.....

เข้าร่วมสัมมนา (ระบุหลักสูตร, ระยะเวลา)

.....

อื่น ๆ (ระบุ)

.....

6. วิธีการแสวงหาดูค้าใหม่ หรือลูกค้าใหม่ ๆ ให้กับการท่องเที่ยว (ตอบ ได้มากกว่า 1 ข้อ)

ปากต่อปาก

การออกร้าน/การจัดนิทรรศการการท่องเที่ยวที่หน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนจัดขึ้น

โฆษณา / ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ (จงเรียงลำดับ)

วิทยุ

หนังสือพิมพ์

Website

ป้ายโฆษณา / แผ่นพับ

อื่น ๆ (ระบุ)

วิธีอื่น ๆ (ระบุ).....

.....

.....

การพัฒนากิจกรรม / แหล่งท่องเที่ยว

7. การท่องเที่ยวเคยได้รับการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริการ เพื่อขยายการตลาดหรือไม่อย่างไร

ไม่เคย

เคย (จงเรียงลำดับ)

ปรับปรุงสถานที่ (ระบุ).....

.....

ปรับปรุงรูปแบบการบริการ (ระบุ).....

.....

ปรับปรุงการบริหารจัดการ (ระบุ).....

.....

ปรับปรุงสาธารณูปโภค (ระบุ).....

.....

8. ความต้องการการสนับสนุน

8.1 จากภาครัฐ

.....

ปรับปรุงสถานที่ (ระบุ).....

.....

ปรับปรุงรูปแบบการบริการ (ระบุ).....

.....

ปรับปรุงการบริหารจัดการ (ระบุ).....

.....

ปรับปรุงสาธารณูปโภค (ระบุ).....

.....

.....

8.2 จากนักท่องเที่ยว.....

.....

.....

ปรับปรุงสถานที่ (ระบุ).....

.....

.....

ปรับปรุงรูปแบบการบริการ (ระบุ).....

.....

.....

ปรับปรุงการบริหารจัดการ (ระบุ).....

.....

.....

ปรับปรุงสาธารณูปโภค (ระบุ).....

.....

.....

9. ข้อเสนอแนะอื่นๆ.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ค

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยว

เลขที่แบบสอบถาม [] [] [] []

แบบสอบถาม

นักท่องเที่ยว

แบบสอบถามนี้เป็นเครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่น: กรณีศึกษาอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
 2. ศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน
 3. ศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน
 4. ศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวต่อสังคม เศรษฐกิจ และการจัดการทรัพยากรภายในครัวเรือน
 5. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อครัวเรือนและ
 6. ศึกษาการปรับตัวของครัวเรือนในการเผชิญกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว
- ข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวและก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประเทศชาติต่อไป ข้อมูลที่ได้ในครั้งนี้จะถูกเก็บไว้เป็นความลับและผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลในภาพรวม และใช้เพื่อประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง ในการให้ข้อมูลกับผู้วิจัยครั้งนี้จนเสร็จสิ้น

คำชี้แจง สำหรับผู้ตอบแบบสอบถาม

1. แบบสอบถามนี้ผู้วิจัยใช้รวบรวมข้อมูลผลกระทบของการท่องเที่ยวและการปรับตัวของครัวเรือนในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่นของครัวเรือนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. แบบสอบถามมีทั้งหมด 3 ตอนดังนี้
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
 - ตอนที่ 2 สถานการณ์การท่องเที่ยว
 - ตอนที่ 3 พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1. เพศ
 - ชาย
 - หญิง
2. อายุ.....ปี
3. ระดับการศึกษาสูงสุด
 - ประถมศึกษา
 - มัธยมศึกษาตอนต้น
 - มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า
 - อนุปริญญาหรือเทียบเท่า
 - ปริญญาตรี
 - สูงกว่าปริญญาตรี
4. สถานภาพสมรส
 - โสด
 - สมรส
 - หม้าย
 - หย่าร้าง
5. อาชีพ
 - นักเรียน/นักศึกษา
 - ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ
 - อาชีพอิสระ/ธุรกิจส่วนตัว
 - พนักงาน/เจ้าหน้าที่บริษัท
 - อื่นๆ (โปรดระบุ)
6. รายได้.....บาท/เดือน

ตอนที่ 2 สถานการณ์การท่องเที่ยว

1. ท่านได้ใช้บริการด้านการท่องเที่ยวที่มีในอำเภอปายในด้านใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

14. บริการด้านการท่องเที่ยวที่มีในอำเภอปาย (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ กรุณาเรียงลำดับ 3 อันดับแรก)

- บริการนำเที่ยว
 - จากบริษัทนำเที่ยวในอำเภอปาย
 - จากบริษัทนำเที่ยวนอกอำเภอปาย
 - บริการแบกของ
 - บริการนำทางเดินป่า
 - อื่นๆ ระบุ
- บริการด้านที่พัก
 - โรงแรม
 - เกสต์เฮาส์
 - รีสอร์ท
 - โฮมสเตย์
 - อื่นๆ ระบุ.....
- กิจกรรมด้านการขนส่ง
 - เครื่องบิน
 - รถโดยสารประจำทาง
 - รถทัวร์
 - รถตู้
 - เช่ารถยนต์
 - เช่ารถจักรยาน
 - เช่ารถจักรยานยนต์
 - อื่นๆ ระบุ.....
- บริการด้านอาหาร
 - ร้านอาหาร
 - กัตาคาร
 - ร้านอาหารของ โรงแรม, รีสอร์ท
 - ฟู้ดเซนเตอร์

- ตลาดสด,ตลาดนัด,ถนนคนเดิน
- อื่นๆ ระบุ.....
- บริการอื่นๆ
 - เช่าอุปกรณ์เดินป่า
 - บริการขี่ช้าง
 - บริการล่องแพ
 - บริการชมสวนเกษตร
 - บริการนวด/สปา
 - จำหน่ายของที่ระลึก
 - อื่นๆ ระบุ.....

ตอนที่ 3 พฤติกรรมการท่องเที่ยว

1. ช่วงเดือนที่ท่านมาท่องเที่ยว คือ.....
2. ท่านเดินทางมาโดย
 - คนเดียว
 - มาพร้อมครอบครัว
 - กลุ่มเพื่อน / ผู้ร่วมงาน
 - มากับคณะทัวร์
 - อื่นๆ (ระบุ).....
3. จำนวนสมาชิกในกลุ่มที่ร่วมเดินทาง (รวมตัวท่านด้วย).....คน
4. จุดประสงค์ในการเดินทางมาเที่ยวครั้งนี้ เพื่อ

☐ ท่องเที่ยว/พักผ่อน	☐ ทักษะศึกษา
☐ ติดต่อราชการ	☐ อบรม/สัมมนา
☐ ธุรกิจ	☐ เยี่ยมญาติ
☐ อื่นๆ(ระบุ).....	
5. ท่านเดินทางมาที่อำเภอป่าด้วยพาหนะแบบใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 - รถยนต์ส่วนตัว
 - เครื่องบิน
 - รถจักรยานยนต์
 - รถประจำทาง, รถบัส

- รถบริษัททัวร์
 รถจ้างเหมา
 อื่นๆ(ระบุ).....
6. ท่านรู้จักและทราบข้อมูลของอำเภอปายได้อย่างไร (กรุณาเรียงลำดับ 5 อันดับแรก ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- จากเพื่อนหรือคนรู้จัก
 จากนิตยสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
 บริษัททัวร์
 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
 วิทยุ โทรทัศน์ / สื่อโฆษณาต่างๆ
 อื่นๆ (ระบุ).....
7. ท่านเคยเดินทางมาเยือนอำเภอปายมาก่อนหรือไม่
- ไม่เคย
 เคย จำนวนครั้ง
8. ในการเดินทางครั้งนี้ ท่านใช้เวลาพักในอำเภอปาย.....วัน
9. ระหว่างการท่องเที่ยวในอำเภอปาย ท่านพักค้างคืนที่ใด
- โรงแรม จำนวน.....คืน
 รีสอร์ท จำนวน.....คืน
 เกสท์เฮาส์ จำนวน.....คืน
 อื่นๆ (ระบุ).....จำนวน.....คืน
10. ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในระหว่างการท่องเที่ยวในอำเภอปายครั้งนี้
- ค่าใช้จ่ายในด้านที่พักของท่านประมาณ.....บาท
 ค่าใช้จ่ายในด้านอาหารของท่านประมาณ.....บาท
 ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของท่านประมาณ.....บาท
 ค่าใช้จ่ายในการซื้อของที่ระลึกของท่านประมาณ.....บาท
 ค่าใช้จ่ายในด้านอื่นๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้นของท่านประมาณ.....บาท
11. รูปแบบในการท่องเที่ยวของท่านในอำเภอปาย (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ และกรุณาเรียงลำดับ 5 อันดับแรก)
- การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)
 การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism)

- การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geotourism)
- การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historicaltourism)
- การท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural&Traditional Tourism)
- การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ (Astrological Tourism)
- การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (Edu-meditation tourism)
- การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sportstourism)
- การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health tourism)
- การท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว(Longstay)
- อื่นๆ ระบุ.....

12. กิจกรรมในการท่องเที่ยวของท่านในอำเภอปาย (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ กรุณาเรียงลำดับ 5 อันดับแรก)

- การขี่จักรยานท่องเที่ยว
- การขี่จักรยานยนต์ท่องเที่ยว
- การขี่ม้า
- การขี่ควาย
- การขี่ช้าง
- การชมวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในพื้นที่
- การชมสวนเกษตร
- การดูนกดูแมลง
- การท่องเที่ยวเดินป่าชมและศึกษาพรรณไม้ สมุนไพร
- การปีนเขา
- การนวดแผนไทย
- การทำสปา
- การฝึกช้าง
- การล่องแก่งล่องเรือยาง
- การล่องแพ
- การวาดภาพและถ่ายภาพ
- การเที่ยวชมน้ำตก
- การดูนก
- การเที่ยวชมถ้ำ

- การเที่ยวชมแหล่งอนุรักษ์
- การเที่ยวน้ำพุร้อน
- การชมวิถีชีวิตชนเผ่า
- การชมการแสดงของชนเผ่า
- อื่นๆ ระบุ.....

13. ความพึงพอใจในการท่องเที่ยวครั้งนี้

ข้อความ	ระดับความพึงพอใจ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ท่านมีความพึงพอใจในที่พักในระดับใด					
2. ท่านมีความพึงพอใจในคุณภาพอาหารในระดับใด					
3. ท่านมีความพึงพอใจในการเดินทางในระดับใด					
4. ท่านมีความพึงพอใจในการให้บริการของบริษัทนำเที่ยวในระดับใด					
5. ท่านมีความพึงพอใจในการให้บริการการนำรถในไทยในระดับใด					
6. ท่านมีความพึงพอใจในการให้บริการของหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในระดับใด					
7. ท่านมีความพึงพอใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อไปนี้ในระดับใด					
1) การขี่จักรยานท่องเที่ยว					
2) การขี่จักรยานยนต์ท่องเที่ยว					
3) การขี่ม้า					
4) การขี่ควาย					
5) การขี่ช้าง					
6) การชมวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในพื้นที่					

ข้อความ	ระดับความพึงพอใจ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
7) การชมสวนเกษตร					
8) การดูนกดูแมลง					
9) การท่องเที่ยวเดินป่าชมและศึกษา พรรณไม้ สมุนไพร					
10) การปีนเขา					
11) การนวดแผนไทย					
12) การทำสปา					
13) การฝึกช้าง					
14) การล่องแก่งล่องเรือยาง					
15) การล่องแพ					
16) การวาดภาพและถ่ายภาพ					
17) การเที่ยวชมน้ำตก					
18) การดูนก					
19) การเที่ยวชมถ้ำ					
20) การเที่ยวชมแหล่งอนุรักษ์					
21) การเที่ยวชมน้ำพุร้อน					
22) การชมวิถีชีวิตชนเผ่า					
23) การชมการแสดงของชนเผ่า					
อื่นๆ ระบุ.....					

14. สิ่งที่ท่านพึงพอใจที่สุดในการท่องเที่ยวครั้งนี้

.....
.....

ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อบรรยากาศการท่องเที่ยวในอำเภอปาย

.....
.....

การท่องเที่ยวในอำเภอยายครั้งนี้ ท่านได้พบหรือลงสิ่งต่อไปนี้หรือไม่

การสูบฝิ่นโซว

ไม่เคยเห็น

เคยเห็นและมีความเห็นว่า.....

.....

.....

การใช้ยาเสพติด

ไม่เคยเห็น

เคยเห็นและมีความเห็นว่า.....

.....

.....

การได้เที่ยวโสเภณี

ไม่เคยเห็น

เคยเห็นและมีความเห็นว่า.....

.....

.....

เด็กขอทาน

ไม่เคยเห็น

เคยเห็นและมีความเห็นว่า.....

.....

.....

ช้างเร่ร่อน

ไม่เคยเห็น

เคยเห็นและมีความเห็นว่า.....

.....

.....

อื่นๆ ระบุ.....

.....

.....

15. หากมีโอกาстанคิดจะลองใช้หญิงบริการในเส้นทางท่องเที่ยวหรือไม่

ไม่อยากลอง

อยากลอง

16. หากมีโอกาстанคิดจะลองใช้ยาเสพติดในเส้นทางท่องเที่ยวหรือไม่

ไม่อยากลอง

อยากลอง

17. ในการท่องเที่ยวครั้งนี้ ท่านพบปัญหาหรืออุปสรรคหรือไม่ อะไรบ้าง

ไม่มี

มี ระบุ.....

.....

18. ท่านคิดว่าจะกลับมาเที่ยวอีกหรือไม่

กลับมาอีกเพราะ.....

ไม่กลับมาอีกเพราะ.....

19. ข้อเสนอแนะ อื่นๆ

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ง
สรุปการสัมภาษณ์

สรุปการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการจำนวน 3 ราย และหัวหน้าครัวเรือนจำนวน 5 ราย

คุณบุญหล่อ 2 กพ. 51 ผู้นำชุมชนบ้านสันติชน

- มีครัวเรือนทั้งสิ้น 190 ครัวเรือน เดิมชื่อบ้านน้ำฮูจิ้น (จีนยูนาน)
- อยู่อาศัยมาเป็นระยะเวลา 32 ปี
- บรรพบุรุษมาจากจีน แยกอยู่ในพื้นที่อื่นๆ ได้แก่ แม่ฮ่องสอน, บ้านอรุโณทัย, อ. เชียงดาว จ.เชียงใหม่ และบ้านสันติชน
- การย้ายถิ่นฐานมีการย้ายไปมาระหว่าง แม่ฮ่องสอน, บ้านอรุโณทัย, อ.เชียงใหม่ จ. เชียงใหม่ และบ้านสันติชน สมาชิกในหมู่บ้านมีการย้ายถิ่นไปศึกษานอกจังหวัด แม่ฮ่องสอน
- การท่องเที่ยวในบ้านสันติชน ได้รับการสนับสนุนจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน (จบ CEO) บ้านคืนที่ให้บริการ สร้างโดยนักศึกษาคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- กำไรจากการให้บริการท่องเที่ยว (หลักล้าน) เป็นของหมู่บ้าน มีการตั้งกองทุนเพื่อ แก้ไขปัญหาในหมู่บ้าน มีสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ เน้นความเท่าเทียมกัน
- ภายหลังมีการท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่วิถีชีวิตดั้งเดิมมากขึ้น โดยใช้ วัฒนธรรมจีนยูนานเป็นจุดขาย ทั้งด้านอาหาร เสื้อผ้า วิถีชีวิต
- พยายามให้เป็นครอบครัวเดียวกัน
- ไม่มีนโยบายรับคนนอกเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน
- ไม่ขายที่ดินให้คนต่างถิ่น

คุณอุ้ย ผู้ประกอบการที่พัก 17 กพ. 51

- ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา คนในพื้นที่มีการขายที่ดินและย้ายออกไป ซื่อที่ดินนอกตัว อำเภอป่ามากขึ้น
- ในช่วงเทศกาลนักท่องเที่ยวมีมาก น้ำประปาไม่ไหล แต่เมื่อหมดช่วงเทศกาลก็จะ เข้าสู่ภาวะปกติ
- มีเสียงเครื่องขยายเสียงรบกวนนักท่องเที่ยวที่มาพักในเวลาเช้า
- เวลากลางคืนมีเสียงดนตรีเสียงดังจากร้านอาหาร
- หมู่บ้านที่มีการย้ายออกมากที่สุดคือบ้านป่าขาม เหลือคนในพื้นที่จริงๆ ประมาณ 10-15% หมู่บ้านที่มีการย้ายออกรอกลงมาคือบ้านแม่เย็น

ลุงเต็ง ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว 24 กพ.51

- ประมาณปี 2529 แรกเริ่มมีฝรั่ง 3 คน เดินทางเข้ามาทางแม่มาลัย มาเรื่อยๆ จนทะเลอุอำเภอยาย เดินทางถึงทุ่งยาว แม่โป่ง ผ่านสะพานอนุสรณ์ เข้ามาถึงในตำบลเวียงได้หมาเห่า คนก็ออกมาดู เพราะเห็นเป็นของแปลก ทะลุโรงเรียนมาเจอน้องสาวลุง (คุณดวงจันทร์ อนุรักษ์ิ เจ้าของดวงเกสท์เฮาส์, Tracking) มาขอที่พัก ก็ได้หาข้าวหาน้ำ ให้พักที่ขี้งิ้วเข้ามาฝรั่งก็เอาเงินให้ หายไป 1 เดือน ก็มีฝรั่งตามเข้ามาอีกเยอะ มาหาน้องสาวลุง เลยได้ทำที่พัก ให้บริการ ชวนไปเดินป่า ต่อมาได้มีการควบคุม ต้องมีบัตรไกด์
- ผู้ประกอบการ คนทำที่พักและกิจการท่องเที่ยวยุคแรกๆ เป็นข้าราชการที่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้
- ฝรั่งซื้อที่ดิน ไม่ได้ก็มาซื้อในนามคนไทย
- มีเกสท์เฮาส์ รีสอร์ทประมาณ 300 แห่ง แต่ถูกกฎหมายมีประมาณ 60 แห่ง
- เมื่อ 3 ปีที่แล้ว ราคาที่ดินในตัวอำเภอไร่ละประมาณ 300000 กว่าบาท ที่ดินเปล่าไม่มีเอกสารสิทธิ์ราคาแสนกว่าบาท
- ปัจจุบันที่ดินในอ.เวียงใต้เป็นจ โนคหมดแล้ว มีราคาประมาณตารางวาละ 80,000 ยกตัวอย่าง ที่ใกล้ๆ ที่สูง 89 ตารางวา ราคา 3 ล้านบาท
- ปี 2547 มีคนภูเก็ตหนีสินามิมายู่ที่ป่าก่อนข้างมาก คนพวกนี้ขายที่ดินในภูเก็ตแล้วมาซื้อที่ดินที่ป่า
- อยากเห็นอะไรให้มาที่ป่า เพราะมีทุกอย่าง มีความหลากหลายมีทั้งกะเหรี่ยง ไทยใหญ่ ไทยพุทธ ไทยคริสต์ ไทยอิสลาม
- ระยะ 3 ปีที่ผ่านมามีคนไทยเยอะขึ้น แต่จะมาช่วงเทศกาล
- ชาวต่างชาติมาตลอดทั้งปี
- เดือน สค.-กย. ชาวฝรั่งเศสจะมา
- เดือน มค.-มีค. ชาวฮอลแลนด์
- เดือน ตค.-พย. ชาวอังกฤษ
- ชาวอิสราเอล จะมาตลอดทั้งปี

คุณสุทัศน์ หัวหน้าครัวเรือน 10 กพ. 51

- เกิดปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยว ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในพื้นที่การท่องเที่ยว

- เกิดปัญหาเสียงดังจากสถานบันเทิง
- ไม่มีการกำหนดเขต นักท่องเที่ยว ชาวบ้าน วัด สถานบันเทิง อยู่ปะปนกัน
- ชนเผ่ามีการเปลี่ยนแปลง จากเดิมแต่งกายชนเผ่าในชีวิตประจำวัน เปลี่ยนเป็นแต่งกายชนเผ่าแสดงให้นักท่องเที่ยวชม
- เสื้อผ้าชนเผ่า จากเดิมผลิตเพื่อใส่ ปัจจุบัน ผลิตเพื่อขายให้นักท่องเที่ยว มีรูปแบบในการผลิตที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว มีการปรับปรุงให้มีความทันสมัยมากขึ้น
- มีการขายที่ดินมากขึ้น คนในชุมชน (ปาย) ดั้งเดิม มีการขายที่ดินและ ไปซื้อที่ดินในอำเภอปายที่มีความสงบ ห่างไกลแหล่งท่องเที่ยว
- ข้าวปลูกเดี๋ยวนี้อาจมีแบบใส่น้ำตาล นมข้น ใส่น้ำตาล ใส่น้ำตาล ใส่น้ำตาล ที่แท้จริงแล้วเค้าไม่ใส่กัน

คุณอร่าม หัวหน้าครัวเรือน 17 กพ. 51

- ในหมู่บ้านมีเกสต์เฮาส์
- มีคนเข้ามาหาซื้อที่ดินเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ
- ของมีราคาแพงขึ้น
- มีคนจากข้างนอกเข้ามามากขึ้นเรื่อยๆ
- ช่วงเดือนธันวาคม-มกราคม น้ำมันขาด ปีมไม่มีน้ำมันขาย เพราะนักท่องเที่ยวเข้ามาเยอะ

คุณทองดี หัวหน้าครัวเรือน 17 กพ. 51

- หลานไปเรียนหนังสือในกรุงเทพฯ
- มีคนข้างนอกเข้ามาหาซื้อที่ดิน
- มีการเอาช้างมาแสดง มีแคมป์ช้าง
- มีขยะมากขึ้น
- คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังปลูกกระเทียมเหมือนเดิม

คุณสมจิตต์ หัวหน้าครัวเรือน 8 มีค.51

- ด้านราคาที่ดินมีราคาตั้งแต่ 300,000-700,000 บาท
- เริ่มมีคนภายนอกเข้ามาติดต่อซื้อที่ดินมากขึ้น
- มีคนย้ายออกไปนอกอำเภอปาย เพื่อเรียนหนังสือมากขึ้น

- สินค้าอุปโภคบริโภคมีราคาแพง คนมาเยอะๆ ของไม่มีขาย

คุณบุญเจริญ หัวหน้าครัวเรือน 8 มีค.51

- มีคนมาหาซื้อที่ดินมากขึ้น
- ลูกหลานไปเรียนในเชียงใหม่, กรุงเทพฯ หลายคน
- ของมีราคาแพงขึ้น เพราะต้องซื้อจากข้างนอก
- อาหารมีหลากหลายมากขึ้น
- มี 7/11 มาเปิดหลังจากมีนักท่องเที่ยวมามากๆ
- ช่วงนักท่องเที่ยวมาเยอะๆ อะไรก็ขาด น้ำมันก็ไม่มีขาย

ภาคผนวก จ
ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นางสาววารภรณ์ ดวงแสง	
เกิดเมื่อ	22 กุมภาพันธ์ 2522	
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2539	มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสันป่าตองวิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่
	พ.ศ. 2544	ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต (สาขาเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่
	พ.ศ. 2546	ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาส่งเสริม การเกษตร) มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่
	พ.ศ. 2553	ปริญญาปรัชญาคุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2547 -2550	ผู้ช่วยนักวิจัย
	พ.ศ. 2550 – ปัจจุบัน	นักวิชาการศึกษา สังกัดงานสหกิจศึกษา กองบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่